90

NATUURLYKE HISTORIE

OF

UITVOERIGE BESCHRYVING

DER

DIEREN, PLANTEN

EN

MINERAALEN,

Volgens het SAMENSTEL van den Heer

LINNÆUS.

Met naauwkeurige Afbeeldingen.

EERSTE DEELS, ZESDE STUK.

DIEREN VAN BEIDERLEY LEVEN.

TE AMSTERDAM,

By *F. HOUTTUYN*,

MDCCLXIV.

INHOUD VAN DIT STUK.

DERDE AFDEELING.

DIEREN VAN BEIDERLEY LEEVEN.

I. HOOFDST. *Verwarring der* Ouden. *Verschil der* Hedendaagschen. *Verdeeling in drie* RANGEN, *van* Loopende, Kruipende *en* Zwemmende. *Kenmerken der* Geslagten. Bladz. 1

II. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt der SCHILDPADDEN, *waar onder de* Zee-*Schildpadden van veelerley Soort*, zo Oost- als West-indische, *de* Rivier- *of* Water-, *als ook de* Land-*Schildpadden.* —— 12

III. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt der DRAAKEN, *waar in van de Draaken der Ouden, van die der Hedendaagschen of* vliegende Haagdissen, enz. —— 61

IV. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt der HAAGDISSEN, *waar onder de* Krokodillen, Salamanders, *de* Chamæleon, Gekko, Scincus, Basiliskus, Leguaan, *en andere, zo genaamde,* Kruipende *Dieren.* —— 76

V. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* KIKVORSCHEN, *waar onder de* Padden, *en het Surinaamsche Dier, dat men* Pipa noemt. —— 187

VI. HOOFDST. *De* Eigenschappen *der* SLANGEN *in algemeen; derzelver Naam, Voedzel, Voortteeling, verbaazende Grootte en menigvuldige Verscheidenheden.* —— 261

VII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* RATELSLANGEN, *van welker* Eigenschappen *een omstandig en nauwkeurig Berigt gegeven wordt.* —— 290

VIII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* SERPENTEN, *waar onder de* Afgod *der Negeren of Indiaanen, en de* Konings-*Slangen.* —— 315

IX. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* ADDEREN, *waar in van derzelver* Venynigheid, *als ook van veelerley in- en uitheemsche* Slangen, *van den* Brilslang, *en den zo vermaarden* Slangensteen, *gesproken wordt.* —— 326

X. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt *der* Slangen, *waar onder eenige* Stokslangen, *die men gemeenlyk* Biceps *noemt, benevens de Europische* Blindslang, *zyn begreepen.* Bladz. 415

XI. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt *der* Tweekopben *of* Tweehoofdige Slangen, *uit Amerika, aan welke men gemeenlyk den naam geeft van* geringde Biceps. —— 429

XII. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt *der* Blindslangen, *die geen Schubben of Ringen, maar* Rimpels *hebben op 't Lyf.* —— 436

XIII. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt *der* Lampreijen, *zo de* Zee-*Lampreijen, als de* Rivier-*Lampreijen, die gemeenlyk* Prikken *of* Negen-Oogen *genoemd worden; benevens den* Kieuw-Worm *der Kabeljaauwen.* —— 439

XIV. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt *der* Rochen, *waar in de* Vleet, Scherpsnoet, gladde *en* Spiegel Roch, *benevens de* Zee-Arend, Pylstaart *en* Haay-Roch; *als ook dat Schepzel, 't welk men* Torpedo *of* Trilroch *noemt.* —— 453

XV. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt *der* Haaijen, *'t welk den* Blaauw- *en* Sternhaay, *den* Doornhaay, Speerhaay, Kruis- *en* Schophaay, *den* Zee-Vos *of* Aap, *het* Zee-Varken, *den* Zee-Engel, *den* Paard- *en* Jonas-*Haay, als ook den* Zaagvisch, *bevat.* —— 485

XVI. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt *der* Zee-Draaken; *te weeten, de* Gedrochtelyke Haay *of* Zee-Rot, *en de Westindische* Pejegallo *of* Haanvisch. —— 524

XVII. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt *der* Zee-Duivelen, *'t welk den* Europischen *of* Hoosenbek *en een* Westindischen, *benevens de zogenaamde* Kroosvischjes, *begrypt.* —— 529

XVIII. Hoofdst. *Beschryving van 't* Geslagt der Steuren, *waar in van de gewoone* Zee- *en* Rivier Steuren *vau Europa, en van den* Russischen, *die het* Kaviaar *geeft, als ook van den* Huizenblas-*Visch, wordt gesproken.* —— 540

AAN-

AANWYZING DER PLAATEN,

en der Bladzyden,

alwaar de Figuuren aangehaald of beschreeven worden.

PLAAT L. Afbeelding van de SCHILDPADDEN en DRAAKEN. *tegen over* Bladz. 31

Fig. 1, 2, 3. *Jongen van* Zeeschildpadden. *bl.* 31

— 4. *Een Oostindisch* Draakje *of vliegende Haagdis* *bl.* 69

— *Een* Westindische *dito.* *bl.* 71

PLAAT LI. Afbeelding van de SALAMANDERS. ——— Bladz. 93

Fig. 1. *Een Amerikaansche* Water-Salamander. *bl.* 94

— 2. *Een Amboineesche* Scherp-Rug. *bl.* 96

— 3. *De* Europische *Water-Salamander.* *bl.* 102

— 4. *De* Stekel *of Doorn*-Staart. *bl.* 114

— 5. *De* Land-Salamander *van Europa.* *bl.* 143

— 6. *Een* Gekko *van Ceylon.* *bl* 152

— 7. *De* Padagtige *Salamander.* *bl.* 159

— 8. *Een* Ceylonsch *Water-Haagdisje.* *bl.* 165

PLAAT LII. Afbeelding van de HAAGDISSEN. ——— Bladz. 165

Fig. 1. *De Boomdraak of* Basiliskus, *uit Westindie.* *bl.* 165

— 2. *Een* Leguaan *of Krop-Haagdis, uit Oostindie.* *bl.* 168

— 3. *Mexikaansche* Krop-Salamander. *bl.* 180

— 4. Land Schink *of vergulde Haagdis.* *bl.* 181

Fig. 5. Geſtippelde *van Ceylon.* *bl.* 182
— 6. Geſnoerd *Guineeſch*, *bl.* 183
— 7. Geſtreept *Ceyl. Haagdisje.* *bl.* 184
— 8. *Kaapſche* Worm-Haagdis. *bl.* 186

PLAAT LIII. Afbeelding van de Voortteeling der PADDEN. *tegen over* Bladz. 203
Fig. 1, 2. *De* Paaring *der Water- en Land-Padden.* *bl.* 206
— 3. *De* Ingewanden. *bl.* 208
— 4-8. *De* Teeldeelen. *bl.* 208-210
— 9 — 16. *De* verandering *der Jongen.* *bl.* 211-214
— 17. *De* Eijertrosjes *van de kleine* Water- *of* Vuurpad. *bl.* 222
— 18, 19. *Derzelver Jongen.* *bl.* 223
— 20. *De* Ingewanden. *bl.* 223

PLAAT LIV. Afbeelding van de RATELSLANGEN en SERPENTEN. —— Bladz. 291
Fig. 1. *De* Ratel- *of Bel-*Slang *uit Ooſtindie.* *bl.* 311
— *Sierlyke* Konings-Slang *of Afgod der Indiaanen.* *bl.* 322.

PLAAT LV. Afbeelding van de ADDERS en SLANGEN. —— Bladz. 327
Fig. 1. *Waare* Ooſtindiſche *Adder.* *bl.* 356
— 2. Japanſche *met Karakters.* *bl.* 370
— 3. Waterſlang *van de Diemer Meer.* *bl.* 379
— 4. *Braſiliaanſche* Brilſlang. *bl.* 387
— 5. *Slang van* Eſculapius. *bl.* 384, 394.
— 6. *Indiaanſche* Stokſlang. *bl.* 417

PLAAT LVI. Afbeelding van de ROCHEN, HAAIJEN, enz. —— Bladz. 453
Fig. 1. *De Tril-Roch.* Torpedo. *bl.* 458
— 2. Schop Haay *uit Weſtindie.* *bl.* 496
— 3. *Europiſche* Zee Duivel. *bl.* 530

REGNUM ANIMALE.

HET

RYK DER DIEREN.

DERDE KLASSE.

AMPHIBIA.

DIEREN VAN BEIDERLEY LEVEN.

BESCHRYVING
DER
DIEREN.

DERDE AFDEELING,
DIEREN VAN BEIDERLEY LEVEN.

I. HOOFDSTUK.

Verwarring der Ouden *over deeze Dieren. Verschillende schikkingen der* Hedendaagschen. *Verdeeling in drie* RANGEN, *van* Loopende, Kruipende *en* Zwemmende, *door* LINNÆUS. *Byzondere Kenmerken der* Geslagten.

In geenerley Soort van Dieren is meer verwarring geweest onder de Ouden en Hedendaagschen, dan omtrent de genen, die door LINNÆUS in deeze Afdeeling gebragt zyn. Men erkent wel in 't algemeen, dat 'er *Amphibia* of *Dieren van beiderley Leven*, anders genaamd *tweeslagtige Dieren*, zyn, doch enkel ziende op het uiterlyk Leven in 't Water en op 't Land, heeft men de Otters en Bevers niet alleen, maar ook het Zee-Paard en de Zee-Koe, die weezentlyk tot de Viervoetige of Zoogende Dieren, welken hunne Jongen met Melk of

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

Zog uit de Prammen voeden, behooren, daar toe betrokken. Aan den anderen kant heeft men Dieren, die het allerminfte niet in 't Water kunnen leeven, gelyk de meefte Adders, Slangen en Haagdiffen, wegens eenige gelykheid van geftalte ook Tweeflagtige Dieren genoemd.

Verwarring der Ouden.

De oude Dierbefchryvers, ALDROVANDUS en GESNERUS, als ook JOHNSTON, die hun volgde, gelyk zy ARISTOTELES gevolgd hadden, betrokken alle de Dieren met vier Pooten tot de Viervoetige Dieren en dit bragt de onderfcheiding in Baarende en Eijerleggende (*Vivipara & Ovipara*) ter baan; koppelende tevens zeer ongelyke Dieren, de Schildpadden, Krokodillen en Haagdiffen, ja de Kikvorfchen en Padden zelfs, die zeer affchuwelyk, vergiftig en ook verfcheurende zyn, (in Levensmanier en Gang niet minder verfchillende,) met de gemeenzaamfte en onfchadelykfte, die den Menfch het naafte by komen in Geftalte en Aart, te famen.

Schikking van KLEIN,

Deeze onvolkomenheid heeft, onder de Hedendaagfche Dierbefchryvers, de Heer KLEIN ten deele ontgaan, door de Viervoetige Dieren in drie Rangen te onderfcheiden, gelyk ik gemeld heb (*), waar onder dan de genen die Eijerleggende zyn, wegens de Kaalheid hunnes Huids,

(*) Zie het I. STUK deezer *Natuurlyke Hiftorie* bladz. 106.

Huids, in de laatste Rang geplaatst worden: die hy wederom verdeelt in *Schildendraagende*, als de Schildpad; *geharnasten* als de Krokodil, en geheel *naakte*, als de Haagdissen, Kameleon, Kikvorschen, Padden, enz. (*) Dit is, in zo verre, wel; maar, waar zal men dan met de Slangen heen, die zeer naa overeenkomen met de Krokodillen en Haagdissen, en op zig zelf niet genoegzaam schynen, om een byzondere Klasse van Dieren uit te maaken. III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

De Heer BRISSON heeft zig, in deezen, op een andere manier getragt te redden, door een Klasse te maaken, waar aan hy den naam geeft van REPTILIA (*Reptiles*) of Kruipende Dieren (†). De Kenmerken van die Klasse zyn nagenoeg dezelfden, als der AMPHIBIA of tweeslagtige Dieren van LINNÆUS; zo dat het verschil voornaamelyk in de Naam bestaat, ten minsten wat de schikking belangt, welke te vooren door onzen Autheur gemaakt was; wanneer deeze derde Afdeeling alleenlyk de kruipende en loopende (*serpentia & reptilia*) van deezen aart, begreep (‡); doch sedert is 'er een Rang van zwemmende *Amphibia*, (*natantia*), bygekomen, die onder den naam van *Kraakbeen-Vinnige Visschen* de Vyfde Klasse van den Heer BRIS- van BRISSON,

(*) Zie het I. DEEL der *Uitgezogte Verhandel.* bladz. 460.

(†) Zie het I. STUK deezer *Natuurlyke Historie*, bladz. 108.

(‡) *Syst. Nat. Edit.* VI. pag. 33.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

BRISSON uitmaaken, en van LINNÆUS te vooren in de Klaſſe der Viſſchen waren geplaatſt geweeſt; hoewel zulks toen van hem maar by toegeeflykheid geſchiedde, gelyk de Walvisſchen diestyds ook nog niet in de Klaſſe der Zoogende Dieren, waar toe zy eigentlyk behoorden, gebragt waren. De behandeling maakt een Autheur, die alles in de diepſte ſchuilhoeken naſpoort, langs hoe ſtouter om de gemeene Vooroordeelen over 't hoofd te zien en de Natuur te beſchouwen in haar waare Licht!

van LINNÆUS.

In den aanvang van dit Werk (*) is aangetoond, hoe eenvoudig en fraay verdeeld zig het Plan voórdeed van het Samenſtel der Natuurlyke Hiſtorie van LINNÆUS, ten opzigt van de Dieren. Wy zagen de *Amphibia* met de Visſchen, door ééne holligheid en één Oor van 't Hart, en koud Bloed te hebben, van de Zoogende Dieren en Vogelen, en de Viſſchen wederom, door uitwendige Kieuwen, van de *Amphibia* of tweeſlagtige Dieren afgezonderd: terwyl het roode Bloed eindelyk de *Amphibia* van de Inſekten en Wormen afſcheidt. Hunne byzondere Kentekenen zyn aldaar opgenoemd (†), waar by ik nog het volgende zal voegen.

Deze Afdeeling bevat de afſchuwlykſte en kwaadſte Dieren. De meeſten hunner zyn leelyk van

(*) Zie 't I. STUK, bladz. 117.
(†) Bladz. 119.

van Kleur en Gedaante, onaangenaam van Reuk, wreed en schril van Gezigt, heesch van Stem, vuil van Vel, en veelen hebben een schroomelyk Venyn. Hun Geraamte is Kraakbeenig: allen zyn zy koud op 't Gevoel, om dat hun Bloed koud is. Tot geluk van 't Menschdom is hun getal niet overgroot.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

De Dieren van beiderley Leven, zyn:

Wy noemenze AMPHIBIA, dat is *Tweeslagtige* Dieren of Dieren *van beiderley Leven*. De Natuur heeft, inderdaad, aan de meesten derzelven de bekwaamheid vergund om zo wel in 't Water te leeven als op 't Land. Evenwel maakt dit alleenlyk, wegens 't meeste deel, den Hoofdnaam, en geen byzonder Kenmerk van deze Klasse uit. Van de genen die op 't Land leeven, gelyk Schildpadden, Haagdissen en Slangen, vindt men 'er ook, voor wien 't Water hun natuurlyk Element is: de genen die in 't Water leeven, gelyk de Kikvorschen, kunnen ook een geruimen tyd op 't drooge leeven: ook zyn 'er onder deeze, die zig steeds op 't Land onthouden, gelyk men Water-Padden onder de Padden vindt. De Rog en andere Kraakbeenvinnige Visschen zyn, wegens de gelykheid der Kenmerken, tot deeze Klasse gebragt.

Sommige der Dieren van deze Klasse, in 't algemeen beschouwd, ondergaan een Gestaltewisseling; anderen leggen hunne oude Huid af en komen weder als jong te voorschyn: eenigen leggen Eijeren, anderen baaren naakte Jongen: sommigen leeven onverschillig op 't Land en in 't Wa-

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

't Water: eenigen houden een half Jaar zig verholen: daar zyn 'er onder die met een byzondere lift hun Aas bejaagen, anderen die het als betoverende in hunne Keel trekken: men vindt 'er ook onder die vliegen.

De Heer LINNÆUS verdeeltze in drie Rangen, welker Kenmerken zyn als volgt.

RANGSCHIKKING
DER
DIEREN VAN BEIDERLEY LEVEN.

EERSTE RANG.

I. *Reptilia.* Loopende.

Sommigen zyn *Loopende* of met vier Pooten voorzien: weshalven de Ouden hun onder de Viervoetige Dieren telden. Deeze hebben platte naakte Ooren, zonder uitwendige Lapjes; en leiden een verfchillend Leven naar hunne Geftalte en aart. De Schildpadden zyn met een Schild geharnaft, de Draaken vliegen; de Haagdiffen vlugten fnellyk te voet en de Kikvorfchen fpringen op 't Land of verbergen zig in 't Water. Deeze zyn altemaal niet van Venyn ontbloot: gelyk de Pad, Salamander, Gekko.

TWEEDE RANG.

II. *Serpentia.* Kruipende.

Sommigen zyn *Kruipende* of zonder Pooten, die men gemeenlyk Slangen of Adders noemt. Deze wor-

worden van de Visschen afgescheiden door Longen, geketende Eijeren, een dubbele knypende Schaft; om kort te gaan, zy hebben zulk een verwantschap met de Haagdissen, als die met de Kikvorschen, welke naauwlyks paalen toelaat. Deeze zonder Ooren of Gehoor, Kaal en van alle Leden ontbloot, heeft de Natuur met Wapenen voorzien als een soort van Pylen, naar Tanden gelykende, buiten aan de Bovenkaak geplaatst, kunnende, naar welgevallen van het Dier, uitgelaten en weder ingehaald worden. Alle deeze Kruipende Dieren, ondertusschen, zyn niet Venynig of op zulke wyze gewapend; maar naauwlyks het tiende deel.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

DERDE RANG.

III. *Natantia.* Zwemmende.

De *Zwemmende* gevinde Waterdieren (die men anders Kraakbeenvinnige Visschen noemt), zyn tot deze Klasse gebragt wegens het verschil hunner Longen met de Kieuwen der Visschen; terwyl zy ook een dubbele Schaft hebben, de Beenderen Kraakbeenig, geketende Eijeren en een leelyke Huid. Ook zynze alle niet van Venyn ontbloot, gelyk blykt uit de Pylstaart en Krampvisch.

Dit maakt dan de Kenmerken der drie Rangen van deze Afdeeling uit. Ik zal thans de Optelling doen van de byzondere Geslagten.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

CHARACTERES AMPHIBIORUM.

REPTILIA.

Hæc Pedata ſunt & Ore ſpirantia.

103. TESTUDO. *Corpus Teſtâ munitum.*

104. DRACO. *Corpus Alis volatile.*

105. LACERTA. *Corpus (Teſtâ, Aliſve) nudum, Caudatum.*

106. RANA. *Corpus ſimiliter nudum, ecaudatum.*

SERPENTIA.

Hæc Apoda ſunt & Ore ſpirantia.

107. CROTALUS. *Scuta Abdominalia Caudaliaque cum Crepitaculo.*

108. BOA. *Scuta Abdominalia Caudaliaque ſine Crepitaculo.*

109. COLUBER. *Scuta Abdominalia: Squamæ Caudales.*

110. ANGUIS. *Squamæ Abdominales Caudalesque.*

111. AMPHISBÆNA. *Annuli Abdominales Caudalesque.*

112. COECILIA. *Rugæ nudæ laterales.*

NA-

KENMERKEN DER DIEREN VAN BEIDERLEY LEVEN.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

LOOPENDE.

Deeze hebben Pooten en ademen door den Bek.

103. SCHILDPAD. Het Lyf met een Schild gewapend.
104. DRAAK. Het Lyf gevleugeld.
115. HAAGDIS. Het Lyf (van Schild en Wieken) bloot, geſtaart.
106. KIKVORSCH. Het Lyf eveneens bloot en zonder Staart.

KRUIPENDE.

Deeze hebben geen Pooten en ademen door den Bek.

107. RATELSLANG. Schilden aan den Buik en Staart, benevens een Ratel.
108. SERPENT. Schilden aan den Buik en Staart, zonder Ratel.
109. ADDER. Schilden aan den Buik en Schubben aan de Staart.
110. SLANG. De Buik en Staart, beiden geſchubd.
111. TWEEKOP. De Buik en Staart, beiden, geringd.
112. BLINDSLANG. Naakte rimpels op de Zyden.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

N A T A N T I A.

Hæc Pinnata ſunt & ſpirant Lateribus.

113. PETROMYZON. *Spiracula ſeptem.*

114. RAJA. *Spiracula quinque ſubtus: Corpus depreſſum.*

115. SQUALUS. *Spiracula quinque lateralia: Corpus teres.*

116. CHIMÆRA. *Spiraculum unum: Dentes primores Inciſores, duo.*

117. LOPHIUS. *Spiraculum unum: Pinnæ Pectorales Brachio inſertæ.*

118. ACIPENSER. *Spiraculum unum: Os retractile.*

ZWEMMENDE.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

Deeze hebben Vinnen en ademen door de Zyden.

113. LAMPREY. Zeven Lugtgaten.

114. ROCH. Vyf Lugtgaten van onderen: het Lyf platagtig.

115. HAAY. Vyf Lugtgaten op zyde: het Lyf ſpilrond.

116. ZEE-DRAAK, Een Lugtgat: voor in de Bek twee Snytanden.

117. ZEE-DUIVEL. Een Lugtgat: de Borſtvinnen aan de Armen gehegt.

118. STEUR. Een Lugtgat: de Bek agterwaards trekbaar.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

II. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* SCHILDPADDEN, *waar onder de* Water-*Schildpadden van veelerley Soort*, *zo* Oost- *als* Westindische, *derzelver Ontleding*, *Levensmanier*, *Vangst en Gebruik*; *de* Rivier *of* Water-, *als ook de* Land-*Schildpadden, groot en klein. Naauwkeurige Waarneemingen omtrent den* Omloop des Bloeds *in deeze Dieren, door den vermaarden* DU VERNEY.

Naam. Het eerste Geslagt, onder de Dieren van beiderley Leven, maaken de SCHILDPADDEN uit. Men geeft deezen Naam, in 't Nederduitsch, aan een viervoetig, doch kortgepoot en digt langs den Grond loopend Dier, 't welk in het Grieksch *Chelôné* en in 't Latyn *Testudo* genoemd wordt, wegens het schildswyze Ruggedekzel, waar mede het bekleed is, of ook *Domiporta*, om dat het zyn Wooning op de Rug draagt, en *Tardigrada*, wegens zyn langzaamen voortgang. De Franschen noemen het *Tortue*, de Engelschen *Tortoise*, de Italiaanen *Testudine* of *Tartaruca* en de Spanjaarden *Tartuga*. In 't Hoogduitsch geeft men 'er den naam aan van *Schild-krôte*, die met ons Schildpad, van wegen de gelykheid in gedaante naar een Pad, overeenkomstig is.

Kenmerken. De loopende Dieren (*Reptilia*), van deeze Afdeeling, hebben de algemeene Kenmerken

van

III. Afdeel. II. Hoofd. stuk.

van Adem te haalen door den Bek en viervoetig te zyn. Die der Schildpadden, in 't byzonder, beſtaan in een viervoetig, geſtaart Lighaam, dat met een Schild of Schulp gedekt is.

Soorten.

Men vindt by LINNÆUS elf Soorten van Schildpadden opgetekend, waar onder eenigen Zee-, andere Rivier- of Zoet Water-, anderen Land-Schildpadden zyn.

I. *Mydas.* Zee-Schildpad.

(1) *Schildpad met de Voeten naar Vinnen gelykende, twee Nagelen aan de Voorpooten, één aan de Agterpooten, de Schulp ovaal.*

Door deeze worden de gewoone Zee-Schildpadden betekend, waar van de Afbeeldingen by ALDROVANDUS en JOHNSTON, doch zeer onvolkomen, te vinden zyn. Die Schryvers, naamelyk, weinig agt geevende op de Pooten; welken deeze Dieren als Eendepooten gewebd, of de Vingeren met Vliezen aan elkander gevoegd

(1) Teſtudo Pedibus pinniformibus, Unguibus Palmarum binis, Plantarum ſolitariis, Teſtâ ovatâ. *Syſt. Nat.* X. Gen. 103. Teſtudo Unguibus acuminatis; Palmarum duobus, Plantarum unico. *Amœn. Acad.* I. p. 138. Teſtudo atra *Muſ. Ad. Fr.* I. p. 50. OSB. *Iter.* 293. Teſtudo marina. GESN. *Quadr.* 78. ALDR. *Quadr* 712. T 714. GREW. *Muſ.* 38. T. 3. f. 4. OLEAR *Muſ.* 27. T. 17. f. 1. BRADL. *Natur.* T. 4. f. 4. B. Teſtudo Marina Americana *Mydas* dicta. SEB. *Muſ.* I. T. 80. f. 9. Teſtudo eadem. *Amœn. Acad.* I. p. 137. Jurucuja Braſilienſibus. MARCGR. *Braſ.* 241. RAJ. *Quadr.* 256 C. Teſtudo Unguibus acuminatis, Palmarum Plantarumque ſolitariis. *Amœn. Acad.* I. p. 284. n. 7. Teſtudo eadem. *Muſ. Ad. Fr* I. p, 50. SEB. *Muſ.* I. T. 79. f. 4. 5. 6.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

voegd hebben, om te kunnen Zwemmen, geeven 'er Pooten aan, byna als die der Land-Schildpadden. In de Afbeelding van BRADLEY is deeze groote fout verbeterd, en EDWARDS geeft ons, uit de Verzameling van Doktor MEAD, die van zulke Schildpadden, eerst uit het Ey gekomen, in natuurlyke grootte (*).

Grootte.

Deeze Dieren komen menigvuldig voor, aan Kusten en Stranden van den Oceaan tusschen de Keerkringen: doch men vindtze, in de grootste menigte, zo 't schynt, op onbewoonde Eilanden; waar onder dat gene, 't welk men *l'Ascension* noemt, wel het vermaardste in dit opzigt is. De Ouden hebben reeds hunne bystere grootte gekend. ELIANUS verhaalt, dat op 't Eiland *Taprobana* de Daken der Huizen van derzelver Schulpen of Schilden gemaakt waren. DIODORUS, de Siciliaan, maakt gewag van zekere Volkeren, in de nabuurschap van Ethiopie, die hy Schildpadden-Eeters noemt, welke van deeze Schulpen tot Schuitjes en tot Tenten gebruik maakten. Dit is, uit het Berigt der hedendaagsche Reizigers, niet ongelooflyk. Sommigen spreeken van Schildpadden, die zy in de Indische Zee gezien hebben, zo groot, dat wel veertien Man te gelyk op ééne Schulp konden staan: anderen zeggen dat 'er zyn, van tien Schreeden lang en zeven Schreeden breed. Dit zou waarschynlyker voorkomen,

(*) EDW. *Av.* Tom. IV. p. 206. Tab. 206.

men, indien men Voeten meende: want het is zeker dat, zo wel in de Ooſt- als in de Weſt-indiën, Schildpadden gevonden worden, die vyf of zes Man op de Rug kunnen draagen en loopen 'er mede voort. Op Rodriguez, in de Indiſche Zee, zegt LEGUAT, dat Zee-Schildpadden waren van wel vyfhonderd Ponden zwaar.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Woonplaats.

Schoon nu de Zee-Schildpadden meeſt aan 't Strand gevonden worden, wil men doch dat zy die Eilanden niet aandoen, dan om Eijeren te leggen, zwervende anders door den Oceaan. Op 't Eiland *Caiman*, in de Mexikaanſche Zee-boezem, bezuiden *Kuba*, zou hunne Verzamelplaats in de Weſtindiën zyn, op *l'Aſcenſion* in de Atlantiſche, en miſſchien op *Rodriguez* en anderen in de Indiſche Zee. Dewyl egter de Schildpad een Dier is, 't welk van tyd tot tyd moet komen Adem ſcheppen boven Water, en zyn Voedzel heeft van groente die aan de Oevers onder Water groeit, is 't naauwlyks te begrypen, hoe zy dien Overtogt, van en naar het Vaſte Land, zouden kunnen doen. Evenwel wordt van de hedendaagſchen verzekerd, dat men in de Zuidzee ſomtyds geheele Schoolen van Schildpadden op het Water ziet dryven, daar zy op 't heetſte van den Dag te ſlaapen leggen. En dat zy ſomtyds door den Oceaan zwerven moeten, blykt daaruit, dewyl 'er nu en dan eens één gevangen wordt aan de Kuſten van Europa, 't welk tevens de verbaazende grootte van deeze Dieren bekragtigt.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Schildpad gevangen in de Wyker-Meir;

In 't voorste deezer Eeuw, naamelyk den 2 October des jaars 1707, werdt een Zee-Schildpad gevangen binnen de Grenspaalen van Holland, in de Wyker-Meir, die zes Voeten lang was, wegende vier of vyfhonderd Ponden. Zyn Spyze bestondt in kleine Vischjes en Garnaalen. Hy werdt eerst verkogt voor twaalf Guldens, toen in Veiling voor honderd zes-en-veertig en naderhand voor driehonderd Guldens; doch, 't zy dat ons Klimaat hem te koud ware, of dat hem het noodige Voedzel ontbrak; in December was hy al dood (*).

aan de Kust van Vrankryk,

De Schildpad, die in den jaare 1729, benoorden den Mond der Loire aan de Fransche Kust, omtrent dertien Mylen van Nantes, door de Visschers in hunne Netten gevangen werdt, bevondt men zeven Voeten lang, drie Voeten zeven Duimen breed en twee Voeten op 't dikste. Dit Dier was in de Netten verward geraakt, en de Visschers hadden veel moeite om het op 't Land, en daarna nog meer om het dood te krygen; want het verweerde zig met byten en schreeuwde yzelyk, terwyl men het met Yzere Haaken op den Kop sloeg. Daar werdt geen gebruik van hetzelve gemaakt, dewyl het vyf of zes Dagen duurde eer men 't te Nantes gebragt hadt, en zulks in zeer warm Weer, in de Maand Augustus: weshalven het afschuwelyk stonk, en de Ingewanden niet alleen

(*) *Kronyk van Medenblik*, bladz. 231.

leen, maar ook de Kop en Pooten, werden in Zee gesmeten. Men behieldt alleen het Buikvlies en de Schulp, en wel haast deeze alleen, die men op de Vischmarkt tot een gedagtenis heeft opgehangen, alwaar zy, voor weinige Jaaren, nog te zien was. Deeze Schulp was niet Beenig of gelyk Karet, maar hadt omtrent de hardheid van bereide Ossenhuiden, en bestondt uit Schilden, die met Naaden, als de Beenderen van 't Bekkeneel, aan elkander gevoegd waren. Om dat men zodanige Schildpadden niet in de Westindiën vindt, verbeeldden sommigen zig, dat dezelve de twee Schepen, die niet lang te vooren uit China op de Loire gekomen waren, zou zyn gevolgd (*).

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Met meer voorzigtigheid werdt een Schildpad behandeld, dien men in de Maand Mey des Jaars 1750, levendig van Londen naar *Kew*, de Lustplaats van den toenmaligen Prins van Wales bragt, weegende 476 Pond. Deeze was door den Admiraal *Boscawen*, op zyn terugtogt uit Oostindie, doch waarschynlyk niet van daar, maar van l'Ascension of elders uit de Atlantische Zee, mede gebragt tot een Geschenk voor zyne Koninglyke Hoogheid (†).

Een der uitmuntendsten van de Zee Schildpadden in grootte, welke men misschien ooit ge-

by Rochelle.

(*) *Hist. de l'Acad. des Sciences*, de l'An. 1729.
(†) *Europische Mercurius* van 't Jaar 1750. I. DEEL, bladz. 298.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

gezien heeft, was die den 24 July des Jaars 1754, voor Rochelle, in 't zogenaamde Gat of *Pertuis d'Antioche*, op de hoogte van 't Eiland Ré gevangen, en van daar in de Abtdy van *Louvaux* gebragt werdt, leggende vier Mylen van Vannes in Bretagne. Deszelfs zwaarte werdt op omtrent zeven- of agthonderd Ponden getaxeerd: ten minſte woog de Kop 29 en ieder Poot of Zwem-Vin 52 Pond. De Lever hadt alleen genoegzaame Spyze uitgeleverd, om vier Maaltyden van te houden, voor de geheele Geestelykheid van die Abtdy. Dertig Man, zo Werkvolk als Bedienden, hadden, bovendien, rykelyk de Koſt aan 't Vleeſch van deezen Schildpad; zo dat 'er meer dan honderd Menſchen door verzadigd werden. Toen men 'er den Kop afſneedt, kwamen meer dan agttien Pinten Bloeds uit het Dier. De langte, van den Snoet tot aan 't uiterſte van de Staart gemeten, was agt Voeten en eenige Duimen. De Schulp, die men nog in de Abtdy bewaart, hadt de langte van vyf Voeten, en is maar omtrent twee Duimen ingedroogd. Men heeft, uit deezen Schildpad, ongevaar honderd Ponden Vet gekreegen, dat, geſmolten zynde en weer geſtold, de lyvigheid hadt van Boter, en zeer wel ſmaakte. Het Vleeſch geleek naar Kalfsvleeſch, doch rook ſterk naar Moskeljaat.

Gewoone Vangſt der Zee Schildpadden op 't Land;

Volgens de geloofwaardigſte Berigten zyn de grootſte Zee-Schildpadden, die men aan de Weſtindiſche Eilanden vangt, nog geen negen Voe-

Voeten lang. Drie Manieren, om dezelven te vangen, zyn 'er in de Westindiën in gebruik. De gemakkelykste en gemeenste, die ook door de Europeanen op 't Eiland l'Ascension, dat zy om die reden alleen aandoen, in 't werk gesteld wordt, geschiedt zonder eenig Werktuig. Men neemt op 't Strand de plaatsen waar, op welken deeze Dieren komen Eijeren leggen, en gaat, tegen de nagt, met eenige Manschap uit, maakende tusschen dezelven en de Zee te komen; alsdan kan men 'er, zo veel men wil, 't zy met de Handen alleen, of met Stokken, t' onderste boven keeren; waar toe egter dikwils één Man, wegens de zwaarte boven gemeld, niet in staat is. Dus op de Rug leggende kan de gewoone Zee-Schilpad, wegens de platheid van haare Schulp, zig niet weder omkeeren, en, als 'er een menigte gekeerd zyn, laadt men die in de Boot, brengende dezelven naar het Schip. Zy kunnen verscheide Dagen levendig gehouden worden, mids men ze slegts, van tyd tot tyd, besproeije met eenig Zeewater. Op deeze manier werden zy ook, van LEGUAT en deszelfs Medgezellen, op 't Eiland Rodriguez gevangen (*).

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Een andere Manier, om de Schildpadden te vangen, wordt *Varrér* geheten, om dat zy met een Soort van Maatstok geschiedt, welke de Spaanschen *Varre* noemen. De Stok, dien de In-

In 't Water, met een Harpoen.

(*) *Voyage de Leguat.* Tom. I. p. 91.

III. AFDEEL. II. HOOFD. STUK.

Indiaanen hier toe gebruiken, is, als de Steel van een Hellebaard, zeven of agt Voeten lang, een Duim dik, en aan 't end voorzien met een vierkant ſpits Yzer van zeven of agt Duimen, de Koker daar onder begreepen, waar de Steel in ſchiet. Aan deezen Koker is een Yzeren Ring, of enkel een Gat, waarin men een lang Touw vaſt maakt, dat om het Voorſteven gewonden is en met het end daar aan gehegt: aan 't Hout is ook een ander klein Touw, van 't welke de *Varreur*, dien men byna een Harpoenier zou mogen noemen, het end in de Hand houdt. Hy ſtaat voor in de Schuit, met den Harpoen in zyne regterhand, en na dat men des nagts, al roeijende, op eene plaats gekomen is, daar men by dag, uit het dryven van afgebeeten Kruiden, vermoed heeft Schildpadden te zyn, kykt hy naarſtig in 't ronde, of 'er zig ook één vertoone. Straks doet hy met den Stok aanwyzing, werwaards geroeid moet worden. Het is niet moeielyk deeze Dieren by nagt te ontdekken; 't zy aan het borrelen van 't Water, als 'er eene boven komt om Adem te ſcheppen, of aan de weerſtuiting van 't Licht, die in de donkerſte nagten zelfs op 't Water plaats heeft, van de Schulp, terwyl de Schildpad op deszelfs Oppervlakte dryvende ſlaapt, of dat een Mannetje het Wyfje dekke, 't welk *Cavalage* genoemd wordt. Wanneer 'er dus een onder 't bereik gekomen is, werpt hy, uit al zyn magt, den Harpoen, wiens Yzer in de Schulp blyft

zit-

zitten, terwyl hy den Steel met het Touw weder naar zig trekt. Het Touw van 't Voorsteven, middelerwyl, uitgevierd zynde, wordt de Schuit, met een groot geweld, door den Schildpad, die zig gekwetst voelt, voortgesleept; terwyl de Harpoenier, met zynen Stok, den weg wyst aan den genen die by 't Roer zit. De Schildpad eindelyk kragteloos geworden, of onder 't Water verstikt zynde, wordt het Touw ingepalmd; men haalt haar op zyde en binnens boords. Dan gaat men wederom anderen opzoeken, die men op even de zelfde wyze magtig wordt. 't Is niet noodig, dat 'er Weerhaaken of iets dergelyks aan het Yzer zyn, gelyk aan de Harpoenen tot den Walvisch-Vangst: want zo dra de Bout in de Schulp gesmeeten is en het Dier daar van de Pyn gevoelt, knypt het dezelve zo sterk, dat men veel moeite heeft, om dien Bout 'er weder uit te trekken. III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Voorts is 't ook niet ongebruikelyk, de Schildpadden met Netten te vangen, die de Franschen *Folles* noemen. Deeze Netten zyn van tagtig tot honderdtwintig Vademen lang en omtrent drie Vademen hoog; gemaakt van dik Touw of Boombast, met Maazen van agt of negen Duimen in 't Vierkant. Men voorziet, als gewoonlyk de Vischnetten, de onderkant met Lood of Steenen en de bovenkant met bollen Kurk of ligt Hout. Dan worden de Enden ter wederzyden van de Baay of Inham, daar men ze voor wil zetten, aan groote Stee- Schildpadden-Vangst met Netten.

III. Afdeel. II. Hoofdstuk.

nen of Ankers, of ook wel aan Paalen op den Oever, vast gemaakt; zynde het Net wel bruin getaand, om van de Dieren niet gezien te worden. Hier in loopen de Schildpadden, dikwils, gelyk de Visschen in een Schakel, vast, wanneer zy op 't Strand willen gaan; weshalve men daartoe een Zandige Baay verkiest. Vast zittende wordt het Dier belet boven te komen om Adem te scheppen, en dus krygt men 'er des morgens dikwils eenige, die verstikt zyn of verdronken, in zyne magt.

De Paaring of Ry-tyd.

Nog een andere manier, om de Schildpadden te vangen, genaamd *au Cavalage*, dat is, *in 't ryën*, heeft plaats van 't begin van Maart tot aan het midden van Mey. Geduurende dien tyd, naamelyk, paaren deeze Dieren, en het is hunne aart, zeer lang op elkander te zitten; geevende alsdan naauwlyks ergens agt op. Deeze Paaring geschiedt op de Oppervlakte der Zee, weshalve zy alsdan ligtelyk te ontdekken zyn: twee of drie Man begeeven zig in een Kanoo, en, by het Paar gekomen, werpen zy de eene een Strik om den Hals of om een Poot, of grypenze met de Hand, zo zy niet groot zyn. Men kanze dus magtig worden, door hun den Hals af te snyden; want doodslaan met een Stok of Handspaak op den Kop is naauwlyks doenlyk, en anders het byten zeer gevaarlyk. Het Wyfje ontsnapt doorgaans, en het Mannetje is, op dien tyd, mager en hard van Vleesch.

Wan-

Wanneer een Schildpad uit Zee komt om haare Eijeren te leggen, duurt het omtrent een uur, eer zy daar is; want zy moet op eene plaats weezen, boven den Peil van 't hoogste Ty, en, zo 't gebeurt, dat het laag Water is als zy den Oever betreedt, dan moet zy, wegens haare zwaarte, wel twee of drie maal rusten eer zy het drooge Zand bereikt. Hier in wordt van haar, met de Pooten of Vinnen, een groote Kuil gemaakt, van wel twee of drie Voeten diep, en, daar in de Eijeren gelegd hebbende, dekt zy die met Zand toe, en keert terug naar de Zee. 't Gebeurt ook wel, dat zy een Nagt van te vooren kome, om de plaats, daar zy leggen wil, te bespieden of uit te kiezen, en dan blyft zy niet in gebreke, van de volgende Nagt weer op 't Land te komen, en, by of omtrent die plaats, haar Nest te maaken. Alle Schildpadden leggen op die zelfde manier: de grootsten byna tweehonderd Eijeren in minder dan twee uuren tyds; hunne Eijeren zyn rond als Kaatsballen en van grootte als die der Hoenderen, doch zagt en Vliezig van Schaal. Ten einde van zes Weeken doet de Warmte van de Zon dezelven uitkomen, zegt LEGUAT, en, binnen een uur tyds zyn alle de Jongen uit het Zand geworsteld, die dan terstond naar Zee loopen, en veel rasser, dan wanneer zy volwassen zyn. Zy hebben naauwlyks de grootte van Hoenderpullen, wanneer die uit den

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Het Eijer leggen.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Dop komen (†). Hunne gaauwheid was ongemeen, en de menigte byster groot op 't Strand van 't Eiland *Rodriguez*, alwaar wederom een groot getal vernield werdt door de Fregatten, Gekken en andere Zee-Vogelen, die 'er in de Boomen op te loeren zaten. Niettemin konden zy zeer sterk vermenigvuldigen, dewyl ieder Schildpad alle Jaaren, naar LEGUAT rekende, wel duizend of twaalfhonderd Eijeren legt.

Voedzel. Men komt overeen, dat de Zee-Schildpadden zig nooit te Land begeeven, dan tot het leggen hunner Eijeren, en voor de Jongen draagen zy, zo 't schynt, de minste zorg niet. Den overigen tyd brengen zy door, met te aazen in zekere Velden van Groente of Zee-Mos, welken 'er op den Grond der Zee langs veelen der Westindische Eilanden zyn; daar slegts een diepte is van eenige Vademen. De Reizigers verhaalen, dat men, met stille Zee en helder Weer, deeze Dieren op die groene Plekken in menigte kan zien loopen. Gegeten hebbende komen zy naar den Mond der Rivieren, om het zoete Water te zoeken, alwaar zy Adem scheppen, keerende vervolgens weer terug naar de Diepte. Niet eetende hebben zy doorgaans den Kop of zelfs het gantsche Schild bo-

(†) De jonge Zee-Schildpadjes by EDWARDS waren, met den Kop, ongevaar drie Rynlandsche Duimen lang en anderhalf Duim breed; doch men vindtze ook niet grooter dan kleine Padden.

boven Water, doch eenigen Vyand verneemende duiken zy ſchielyk weg.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

Ontleedkundige beſchryving.

Pater FEUILLEE heeft ons, in zyne Waarneemingen, een Ontleedkundige Beſchryving nagelaten van de Zee-Schildpad. Het Hoornvlies van het Oog is (zegt hy) van dikte als een Stuiver, in de geheele omtrek getand, 't eenemaal zwart van binnen en bekleed met een zeer fyn Vlies, van donker bruine Kleur, het welk een Slymagtige ſtoffe bevat, als in een Beurs of Blaasje, dat ſamengeſteld is uit een by uitſtek dun Vliesje, vol van zeer helder Water, waar in een Kryſtallyn dryft, dat in zyn eigen Kasje is beſlooten. Men vondt 'er, voor 't overige, byna de zelfde geſteldheid in, als in eens Menſchen Oog. De Tong was kort, ſtomp, en taamelyk dik; van boven zeer rimpelig en van binnen een klein langwerpig Kraakbeen hebbende, gehegt aan de Beenderen die voor Tongebeen verſtrekken.

De Ingewanden.

De Schildpad, die het Onderwerp uitmaakte van dit onderzoek, was een Mannetje van omtrent drie Voeten lang. Deszelfs Darmen hadden, van hun begin tot aan het Aarsgat, de langte van vyfenveertig Voeten: de Keel was zeer wyd, zeſtien Duimen lang, van binnen met een Donsrok van witte Wolligheid. De Maag ſcheen als uit twee Holligheden te beſtaan, van binnen geplooid of gekreukeld, als de Boekpens der Herkaauwende Dieren. Men kon door derzelver uitgang, of regter Mond, naauw-

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

naauwlyks de Pink steeken. De dunne Darmen waren slegts twaalf Voeten lang, zynde door een zwaare Sluitspier van de dikke Darmen afgescheiden. Deeze bestonden uit drie voornaame Rokken, waar van de middelste zeer dik was; de buitenste zeer dun en geheel doorweven met takjes van Bloedvaten, langs welken een band liep van zeer geel Vet, hun overal vergezellende.

Het Hart.

Het Hart was onmiddelyk op de Lever, en de Lever op de Longen geplaatst. Het Hart van deezen Schildpad hadt de gedaante van een groote Peer, die een weinig was plat gedrukt, zynde van buiten rimpelig en met twee Ooren voorzien; waar van ieder onmiddelyk gemeenschap hadt met de Holligheden des Harts, doch op een zeer zonderlinge wyze. In plaats, naamelyk, dat in de Mensch het Bloed eerst in het Oor des Harts komt, voor dat het overgaat in de Holligheid, wordt hier, in tegendeel, het Bloed eerst in de Holligheden gebragt en de Ooren schynen slegts het overtollige in te neemen. De Holligheden des Harts zyn drie in getal, waar van de regter het Bloed ontvangt uit de Hol-Ader, de slinker uit de Long-Ader, gelyk in de Mensch; doch deeze laatste werpt haar Bloed niet door het Lighaam heen: zy ontlast hetzelve ten grootsten deele in de regter Holligheid, terwyl een ander gedeelte in de derde kleine Holligheid overgaat, die haar Bloed uitwerpt in de Long-Slagader, en de regter Hol-

Holligheid brengt het Bloed in twee Slagaderen, die 't zelve door het Lighaam voeren. Wy zullen ſtraks dit zonderlinge zamenſtel van het Hart der Schildpadden, door den vermaarden DU VERNEY, nader verklaard zien.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

De Lever, Longen enz.

Wat de Lever betreft, die was tot in het midden haaren langte geſpleeten, 't welk als twee Lobben maakte, een groote en een kleine, ſchoon het 'er eigentlyk maar één zy. De twee Lobben van de Long zyn zamengevoegd met een taamelyk ſterk en dik Vlies: zy zyn roodagtig en Spongieus. De Lugtpyp verſchaft aan ieder een Tak, dieze doorloopt in haar geheele langte, en 'er verſcheide kleineren in haar geheele zelfſtandigheid verſpreidt. Het Hart geeft aan ieder Long ook twee groote Vaten, welke, over de verdeelingen van de Lugtpyp heenloopende, in derzelver zelfſtandigheid dringen, en overal de Lugt-pypjes vergezellen.

SEVERINUS geeft ons, kortelyk, van de inwendige deelen deezer Dieren de volgende zeldzaamheden op. Zy hebben geen Net, geen blinden Darm, en de Darmen worden nederwaards langs hoe dunner, tegenſtrydig met de Viervoetige Dieren in 't algemeen. De Hals van de Pisblaas loopt zamen met de opening van den Endeldarm, zo dat zy de beide Excrementen te gelyk loozen, even als de Hoenderen. Haar Milt is rond als een Ey, aan den bovenſten Darm gehegt: de Nieren zyn plat

III. Afdeel. II. Hoofdstuk.

en langwerpig, als uit veele kleintjes famengefteld. Het Hart is week van zelfftandigheid, met de Vaten by hunnen oorfprong zeer door een gevlogten; de Ooren van 't zelve groot en hangende, met een dun Vlies en zwartagtig van kleur: de Longen wyd, veel laager daalende dan het Hart (†).

Gebruik. In de Indiën is het Schildpadden-Vleefch van een zeer groot gebruik tot Spyze, niet alleen onder de natuurlyke Inwooners van die Landen, maar by de Europeaanen zelfs. De meefte Ooftindifche Schepen, die naar 't Vaderland terugkomen, doen 't Eiland l'Ascenfion aan, dat omtrent in 't midden tuffchen Brafil en Guinée legt, om zig van Schildpadden-Vleefch te voorzien. Sedert de bevolking van Mauritius door de Franfchen, worden Jaarlyks twee of drie Vaartuigen van dat Eiland, thans Isle de France genaamd, naar Rodriguez afgezonden om daar een Voorraad op te doen, welke voor Vleefch verftrekt aan de Bezetting en Ingezetenen. Zy brengen, doorgaans, een Laading van zeven- of agtduizend Land-, benevens vyf- of zeshonderd Zee-Schildpadden 't huis, zo de Abt DE LA CAILLE meldt. Waarfchynlyk zullen zy die daar flagten en inzouten, gelyk van het Zee-Volk, dat de Schildpadden vangt, in de Weftindiën wordt gedaan. Egter

(†) *Zootom. Democrit.* Part. IV. p. 321. CHARLETON. *Onom.*

er kan het, door zyne teerheid, het ſcherpe Zout dat men daar heeft, en naauwlyks eenig Zout verdraagen, verliezende, daar door, ten minſte veel van zyne ſmaak. Het is zeer voedzaam en ligt verteerbaar, wanneer het verſch gegeten wordt: men bereidt het op allerley manieren, als of het Kalfsvleeſch ware, en, aan 't ſpit gebraden, kan men 't 'er naauwlyks van onderſcheiden. Alles, dat van 't Beeſt komt, is goed, tot de Darmen en Pooten toe, doch het beſte is het Borſt- of Ribſtuk, daar men gemeenlyk de dikte van drie of vier Vingerbreedten Vleeſch aan laat, met al het Vet, en hetzelve in een Braadpan zet, daar op doende Citroenſap, met een mengzel van Zout, Peper of andere Kruideryën. Dus, met een zagt Vuur gebraden zynde, maakt het een zeer lekker Geregt uit, zo LABAT ons, op zyn eigen Ondervinding, verzekert. Het Vet is ook eetbaar en zo lekker als Kalfs-Merg, naar het getuigenis van LEGUAT; hoewel het, door zyne groene kleur, niet veel aantreklykheid heeft, en het Water, dat men looſt, groen maakt. De Eijeren, die geel zyn, kunnen als Hoender-Eijeren gekookt worden, en men maakt 'er lekkere Eijer-Struiven van. De gene, die wit zyn, worden niet hard door het kooken.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

TAVERNIER verhaalt, in zyne beſchryvinge van 't Ryk van Tonkin in Ooſtindie, hoe tegenover de Kuſt van Cochinchina vyf Eilandjes gelegen zyn, die men de *Schildpadden-Eilanden* noemt,

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

noemt, om dat 'er deeze Dieren in zeer groote menigte en van een zo uitmuntende ſmaak te vinden zyn, dat de Ingezetenen van die Landen zig niet wel onthaald agten, als 'er geen Geregt van Schildpadden-Vleeſch op Tafel is. Ook zegt hy verder, dat deeze beide Natiën daar van een ongelooflyke veelheid inzouten, welke zy naar vreemde Plaatſen zenden, dat hun groot voordeel aanbrengt; waar uit dan ſchynt, dat zy in Ooſtindie ook haare Loop- en Zamelplaatſen hebben. De voornaamſte Oorzaak van hun Kryg voeren tegen elkander, beſtaat daar in, dat de Cochinchiners aan de Tonkineezen den Vangſt niet willen toelaaten, onder voorwendzel, dat deeze Eilanden en de Zee hun alleen toebehoore. Het is hun niet alleen om het Vleeſch te doen, maar ook om de Schulp, waar mede door geheel Aſie een ſterke Handel gedreeven wordt. Om kort te gaan, de Vangſt der Schildpadden is by deeze Volkeren van niet minder belang, dan de Haringvangſt by de Nederlanders.

Verſcheidenheden.

Alle Zee-Schildpadden, egter, zyn, in dit opzigt, niet even nuttig. DAMPIER merkt aan, dat 'er vier ſoorten zyn, te weeten groote, Dikkoppen, Haviksbekken en groene. Deeze laatſten, die men in de Weſtindiën noemt *Tortue franche*, wegens de groenagtigheid van haare Schulp zo genaamd, zyn tot Spyze meeſt geagt. De Zee-Schildpad wordt van onze Zee-Kapiteins gemeenlyk *Turtle* geheten, zegt EDWARDS,

WARDS, waar van drie Soorten zyn, doorgaans bekend, die van de Europeaanen gegeten worden. De groene Schildpad houdt men voor 't beste Voedzel; daar aan volgt de Haviks-Bek, en de *Logger-Head* of Dik-Kop is de slegtste van de drie, wordende zelden tot Spyze gebruikt. Deeze allen groeijen tot een zeer aanmerkelyke grootte. De Dikkop, in 't Fransch *Caouanne*, dus genaamd om dat zy den Kop een weinig grooter heeft, is gevaarlyk aan te tasten, om dat zy zig met byten sterk verweert. De Olie die men 'er uit haalt, wordt alleenlyk om in de Lamp te branden gebruikt, zegt LABAT.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Deeze maaken, waarschynlyk, de Verscheidenheden uit, welke LINNÆUS van den Zee-Schildpad opgeeft, en waar van 'er SEBA één afbeeldt onder den naam van *Mydas*. Voorts heeft hy nog andere Jongen, eerst uit de Schaal gekomen van het Ey, gelyk EDWARDS, die zig verbeeldt, dat de zynen van den Havikskop zyn. Een aanmerkelyk onderscheid, tusschen deeze Beesten, zou daar in bestaan, dat de eene twee Nagels of Klaauwen aan de Voorpooten heeft, de andere maar één aan de Voorpooten, zo wel als aan de Agterpooten, doch beiden scherp. Hier volgt de beschryving van een Zee-Schildpad, die 'er was in 't Kabinet, dat de Erf-Prins van Sweeden, thans Koning ADOLF FREDERIK", voor omtrent twintig Jaaren aan de Akademie van Upsal schonk.

Jongen. Pl. L. *Fig.* 1. *Fig.* 2. *Fig.* 3.

III. Afdeel. II. Hoofdstuk. Geſtalte.

De Kop van deezen Schildpad heeft den Bek ſpits, met Neusgaten voorzien, ſcherp gerand, ongetand, niet krom geboogen of Havikswyze. Het onderſte Ooglid is verdeeld door twaalf diepagtige inſnydingen of uitpuilingen, het bovenſte geſtreept. Het Lighaam is van boven gedekt met een Ovaale Schulp, die een Zoom heeft met vyfentwintig verdeelingen, van agteren uitpuilende, en deswegens als Zaagswyze getand: de oppervlakte bultig rond, eenigermaate ſcherp gerugd, uit vyftien Schilden beſtaande, die in 't midden zeskantig en aan de zyden meeſtal vierkantig zyn: het onderſte van de Schulp is zamengeſteld uit dertien Schubben, de zydelingſen uitgezonderd. De Staart is kort en niet Beenig. De Pooten, zo voor als agter, zyn langwerpig, met een breeden agterrand, die ſcherp is en Zaagswyze; den voorſten rand dikker: gewapend met een grooten Nagel in 't midden, en een anderen Nagel, die naauwlyks zigtbaar is, als een ſcherpe Schub uitwaards geplaatſt.

Dit zal miſſchien de groene Schildpad zyn: want van de anderen, die in de Verzameling van den Hofraad en Kanſelier Gyllenburg waren, welke een weinig voor dien tyd aan de Akademie van Upſal vereerd werdt, wordt gemeld, dat de Kleur van den eenen was blaauwagtig met zwarte Vlakken, van den anderen rosagtig bruin van boven. In zodanige Schulpen werden oudtyds de Kinderen gewaſſchen

by

by de Turken, die dezelven ook voor Schilden gebruikten, zegt WORMIUS (*). Ik gaa thans tot de andere Soorten over.

III. AFDEEL. II. HOOFD. STUK. II. Karet-Schildpad.

(2) *Schildpad met de Voeten naar Vinnen gelykende, de Nagels der Voor- en Agterpooten dubbeld; de Schulp ovaal, ſcherp Zaagswyze gerand.*

De dubbele ſcherpe Nagelen of Klaauwen zyn, by de Autheuren, het onderſcheidend Kenmerk deezer Zee-Schildpadden, die men in 't algemeen *Caretta*, in 't Franſch *Caret* noemt, wegens de hoedanigheid van haare Schulp. Zy onthouden zig ook aan de Amerikaanſche Eilanden en komen zelfs, ſomtyds, aan de Kuſten van Europa.

Men leeſt in de *Gazette de France*, van den laatſten dag van Oktober des jaars 1752; dat met den Viſch, die voor den Tafel der Koninginne geſchikt was, te Fontainebleau gebragt werdt een Caret, die in de Haven van Dieppe was gevangen. Deszelfs Kop, met een zwarte Schub bedekt, geleek naar dien van een gewoo-

ne

(*) *Amænit. Acad.* Vol. I. p. 139.

(2) Teſtudo Pedibus pinniformibus, unguibus Palmarum Plantarumque binis, Teſtâ ovatâ acute ſerratâ. *Syſt. Nat.* X. Teſtudo Pedibus natatoriis, Unguibus acuminatis binis. *Gron. Muſ.* II. p. 85. n. 69. Teſtudo Unguibus utrinque binis acutis, Squamis Dorſi quinque gibbis. BROWN. *Jam.* 465. Teſtudo Caretta Rochef. CATESB. *Car.* II. p. 39. T. 39. Teſtudo Caretta. RAJ. *Quadr.* 258.

III. Afdeel. II. Hoofdstuk.

ne Schildpad; doch hadt een gaaping en de gedaante van een Pappegaays Bek. Van 't agterste des Kops tot aan het Lighaam was de afstand van een Voet, zynde niets dan Vleesch en Kraakbeen. De Schulp van de Rug, ook zwart, was knobbelig en gegroefd. Van vooren hadt het Dier twee Zwemvinnen, ieder derdhalf Voet lang; van agteren insgelyks twee, ieder van een Voet: de Staart was ook een Voet lang en als die van een Schaap. Het hadt de langte van omtrent zes en de breedte van vier Voeten; weegende tusschen agt- en negenhonderd Ponden (*).

Eigenschappen.

Noopens de Karet-Schildpadden wordt ons het volgende door ROCHEFORT, in zyn Natuurlyke Historie der Amerikaansche Eilanden, verhaald. Zy worden zo groot niet als de andere Zee-Schildpadden en leggen haar Eijeren niet in het Zand, maar in een soort van Keizelagtig gruis. Men kanze niet gemakkelyk vangen, ten deele om dat zy zo byten, ten deele om dat hunne Schulp verhevener is gerugd: weshalve zy, omgekeerd zynde, zig gemakkelyk weder op de Pooten wenden. Ook worden zy om hun Vleesch niet gezogt, dat van een Purgeerende Eigenschap is en het Lighaam doet oploopen met groote Blaaren als Bloedvinnen. LABAT verhaalt de Historie van een Monnik, die

(*) Men vindt de omstandige Beschryving van deezen Schildpad in de Memoriën, die, geduurende het Jaar 1753, voor de Akademie van Rouen gelezen zyn.

die het Ruggeſtuk van zulk een Schildpad gekogt en 'er rykelyk van gegeten hebbende, in een ſchrikkelyken Buikloop en zwaare Koorts verviel, zynde na drie of vier Dagen geheel bedekt met Bloedvinnen als Ganzen Eijeren, zo dat hy naauwlyks zitten of leggen kon. Na omtrent drie Weeken verloops werdt hy eerſt weder herſteld: doch hadt 'er dit voordeel van, dat hy, geduurende de vyf of zes Jaaren van zyn verblyf op de Weſtindiſche Eilanden, nooit door eenige Ziekte werdt aangetaſt. Het Volk dat op den Schildpadden-Vangſt gaat, en, geduurende omtrent vier Maanden tyds, welke zy aan dien Vangſt beſteeden, niets dan het Vleeſch en Vet der Schildpadden nuttigt, wordt daar door van verſcheide Ongemakken, en zelfs Veneriaale Kwaalen, zo men zegt, genezen: mids men het Vleeſch der Karet-Schildpadden, in behoorlyke veelheid naar de kragten van den Patient, onder dat van andere Schildpadden menge. Een weinig daar van gegeten verſtrekt, voor een gezond Menſch, ook tot een bekwaame Buikzuivering. In 't algemeen wordt aangemerkt, dat het Vleeſch en Vet der Schildpadden aan het Zweet, der genen die het eeten, zulk een Kleur geeft, dat men het altoos aan hun Linnen kan gewaar worden. Dat der Karet-Schildpadden, in Zout gelegd, is zo ſterk niet van uitwerking als te vooren. Ook zyn haare Eijeren lekkerder dan die der andere Soorten.

III. Afdeel. II. Hoofd. stuk.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

De Schulp.

Deeze Schildpadden worden voornaamelyk gevangen om de Schulp, welke het zo genaamde *Schildpad*, dat zo kostbaar is en tot veele Snuisteryën gebezigd wordt, uitlevert. Men weet dat het beenige van de Schulp gedekt zy met dertien Bladen, vyf in 't midden, en vier ter wederzyden, die langwerpig vierkant zyn, platagtig en grootst, de middelsten zeskantig en kleiner, doch dat den Hals bedekt, driehoekig, hol, als een klein Schildje. Dit Karet, dat men 'er door Vuur af kan krygen, weegt doorgaans drie of vier Ponden; maar men vindt 'er somtyds zo groot, dat zy zes of zeven Ponden haalen. LABAT rekent de zwaarte van een Karet-Schulp op omtrent vyf Ponden, en zegt, dat het Pond van vier en een half tot vyf Livres verkogt wordt. Hier te Lande is de Prys van een Pond zulke Karet of Schildpad-bladen, agt, negen of tien Guldens, naar dat zy mooy en groot zyn. Het Oostindische is ver het beste, kostbaar en zeldzaam. Men maakt van Schilpad Kammen, ook Snuifdoosjes, Tabaksdoozen, Kokers en Koffertjes; ja zelfs Bufetten, en Tafelblaaden of Spiegel-Lysten, worden 'er mede ingelegd.

III. *Orbicularis.* Rivier-Schildpad.

(3) *Schildpad met gevliesde Peoten, de Schulp rond en platagtig.*

Dee-

(3) Testudo Pedibus palmatis, Testâ orbiculatâ planiusculâ. *Syst. Nat.* X. Testudo Aquarum dulcium? RAJ. *Quadr.* 254.

Deeze wordt de *Schildpad der zoete Wateren* genoemd van RAJUS, en van anderen de zwarte *Meir-* of *Moeras-*, ook wel de *Rivier-*, en in 't algemeen de *Water-Schildpad*, om haar van de Landſchildpadden te onderſcheiden. Het is de eenigſte die men natuurlyk in Europa vindt, en geenszins in de Noordelyke deelen. Men geeft 'er ook wel den naam van Franſche of gemeene Schildpad aan, en in Languedok noemt menze *Tortue d'Aigue*. Sommigen der Ouden haddenze *Lutaria*, dat is Slyk-Schildpad, geheten, om dat zy zig veel onthoudt in Moeraſſige plaatſen, in de Graften die Steden en Sloten omringen.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Dewyl dit Dier veelerley Inſekten eet, zo zet menze dikwils in de Tuinen, om die te zuiveren, geevende 'er een Bak met Water aan, daar zy zig, van tyd tot tyd, in begeeven kunnen. Indien 'er, in de Tuin, een Vyver of ſlegts een Kom is, dan plaatſt men aan de kant een Plank, met behulp van welke de Schildpad in en uit het Water klimt. 's Winters verbergt zy zig in de Aarde, en blyft 'er als ſlaapende, zonder beweeging, zo 't ſchynt, en zonder te eeten: by Zomer nuttigt zy ook, in verſcheide Dagen, niets. Men zou haar in Huis voeden kunnen met Zemelen of Meel en Slekken, gelyk men doet, wanneer menze ver heen wil voeren.

Taaiheid van Leven.

ELIANUS zegt, dat, als een Schildpad de Kop wordt afgeſneeden, die Kop nog een poos in 't

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

't Leven blyft, openende en ſluitende de Oogleden; ja, indien men 'er met de Hand digt by komt, daar in bytende. De Ondervinding leert, dat de Schildpad zeer taay en lang duurzaam is van Leven. Wy hebben, zegt Doktor TYSON, uit Ooggetuigen verſtaan, dat 'er Schildpadden langer geleefd hebben dan tagtig Jaaren, of ten minſte zo lang. Zy kunnen ook zeer lang zonder Ademhaling zyn. De vermaarde Anatomiſt MERY, Lid van de Koninglyke Akademie der Weetenſchappen van Parys, hadt de Kaaken van twee Schildpadden met Koperdraad ſtyf vaſt gebonden, en haar de Keel en Neusgaten met Zegellak digt geſlooten, om te zien, hoe lang zy Leven zouden zonder Adem te ſcheppen. De eene leefde nog een-en-dertig, de andere twee-en-dertig Dagen in die toeſtand. Een andere Schildpad, waar van hy het Stuk, dat haar voor Borſtbeen dient, hadt weggenomen, zo dat zy in 't geheel niet Ademhaalen kon, heeft niettemin nog zeven Dagen in die ſtaat doorgebragt, eer zy ſtierf.

Ik wil hier niet treeden in het Geſchil tusſchen DU VERNEY en deezen Heer, dat zeer hevig is geweeſt; daar in beſtaande, of het Bloed in 't Hart van de Menſchelyke Vrugt op gelyke wyze omloope als in dat van de Schildpad; en, eigentlyk geſproken, of het Ovaale Gat en Kanaal van Gemeenſchap, in beiden gevonden wordende, ook in beiden van een zelfde gebruik zy. De Heer MERY beveſtigde

de zulks, maar de Heer DU VERNEY hieldt het tegendeel ſtaande, en bekragtigde zulks nader door de Ontleding van een groote Amerikaanſche Land-Schildpad, waar van ik in 't vervolg zal ſpreeken. III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

De Schulp der gewoone Franſche of Europiſche Schildpadden is ongevaar zes of zeven Duimen lang en vyf en een half Duim breed: het Borſtſtuk of platte Schild, dat zy van onderen hebben, heeft de breedte van drie en een half, de langte van vyf of zes Duimen. Haar Schulp is zwartagtig van Kleur, en beſtaat als uit aan elkander gelymde Stukken: zy ſteekt 'er den Kop en Pooten uit, benevens de Staart, welke in de Water-Schildpadden lang is, als die van een Rot; en trekt dezelve naar believen weder in: zo dat het treeden van den Menſch haar niet kan beſchadigen, en dus is zy ook tegen den aanval van veele Dieren beveiligd. Haar Voedzel beſtaat in Water-Inſekten, Slekken, Wormen en Kruiden of Gras. Men verkooptze, in Vrankryk, op de Markten, zo om te eeten, als tot een Geneesmiddel.

Van het Vleeſch, dat taamelyk ſmaakelyk, doch taay is en zwaar om te verteeren, wordt Sop gekookt, welke men nuttig oordeelt voor de genen, die de Teering hebben. In de Apotheek van Parys vindt men het Voorſchrift der Bereiding van een Syroop van Schildpadden *, die zeer geroemd wordt tegen alle Borſtkwaalen. Met het Bloed, verſch uitgeſtort, Geneesmiddelen.

* *Syrupus de Teſtudinibus*

 wordt

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

wordt de Ruidigheid, Kraauwagie en Schurft gewasschen: men geeft het droog in tegen de Vallende Ziekte, en de Opstyging het Moerspel genaamd. Voorts wordt de Mannelykheid van de Zee-Schildpadden, die omtrent een Voet lang is en dikker dan een Duim, gedroogd zynde en gestooten, van een half Drachme tot twee Scrupels ingenomen, zeer goed geagt tegen den Steen en het Graveel. De Gal houdt men voor een Oogmiddel, en het Vet is niet alleen verzagtende, maar dient ook om Gezwellen te doen verslaan.

IV. *Scabra.* Groote Land-Schildpad.

(4) *Schildpad met een byna vlakke Schulp, waar van alle de middelste blaadjes gerugd zyn.*

Ik zal, onder deezen tytel, de groote Land-Schildpad beschryven, die in de Indiën gevonden wordt, en waar van de Ontleding door de Fransche Akademisten is geschied, hoewel het my niet volkomen blykt, dat dezelve door den Heer LINNÆUS hier bedoeld worde: doch zy kan niet tot eenige van de andere Soorten, die veel kleiner zyn, behooren. Eerst zal ik spreeken van haare gestalte en eigenschappen (*).

De

(4) Testudo Testâ planiusculâ, Scutellis omnibus intermediis dorsatis. *Syst. Nat.* X.

(*) LINNÆUS merkt van deeze Soort aan, dat zy de Kop en de zyden der Schulp, van onderen, wit en zwart bont heeft; het Borstbeen van vooren geknot.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

De Landſchildpad is een zeer leelyk en afſchuwelyk Dier, gelykende door zyn Kop naar een Slang en door zyne Pooten naar een Haagdis. Het is bedekt met een ruime, vaſte en gewelfde Schulp, Schildswyze van gedaante en met verſcheide donkere kleuren gemarmeld, de Rug geſprenkeld met geele en zwarte Vlakken. Het heeft geen Oogleden nog Oorgat; geen Tanden in een van beide Kaaken, die niettemin byna zo ſcherp ſnydende zyn als een Mes. Het Wyfje is doorgaans zwaarlyviger dan het Mannetje, waar van zy bovendien verſchilt, dewyl zy het onderſte Schild of Borſtſtuk plat heeft, daar dat van 't Mannetje in 't midden hol ſtaat: 't welk dienen kan, om in het dekken beter daar op vaſt te zitten.

Op zekere Eilanden, in de Weſtindiën, vindt men van deeze Dieren een onbeſchryflyke menigte; zo dat de Ingezetenen daar van alleen kunnen leeven. De grootſten weegen anderhalf of tweehonderd Ponden en zyn omtrent drie Voeten breed. De Land-Schildpadden op 't Eiland Rodriguez, waar van LEGUAT ſpreekt, waren ſomtyds wel honderd Ponden zwaar. Men vondtze 'er in zulk een menigte, dat men Troepen zag, naar giſſing, van twee of drieduizend ſtuks. Deeze vergaderden tegen den avond op koele plaatſen en ſchikten zig zo digt in een, dat het naar een geplaveide Vloer geleek. Het ſcheen, dat zy voor haar veiligheid nog al zorg droegen; want men zag 'er aan alle kanten, hier

III. Afdeel. II. Hoofdstuk.

hier en daar één, die met het gat gekeerd was naar de Legerplaats en als op Schildwagt ſtondt. Ondertuſſchen zyn deeze Dieren niet in ſtaat om zig te verdedigen, noch om te vlugten. Men kan zig, zonder eenige moeite of gevaar, wel honderd Schreeden, en meer, van hun op de Rug laaten draagen. Hun Vleeſch overtreft in lekkerheid dat der Zee-Schildpadden, en de Lever is een uitmuntend Geregt, dat, hoe men het bereide, altyd zyne Saus by zig heeft. Middelerwyl is dezelve zeer groot naar reden van het Dier: want een Schildpad van niet meer dan vyftien Ponden Vleeſch, heeft een Lever van vyf of zes Pond. Niet minder ſmaakelyk is het Vet, dat zy veel beter vonden dan de keurlykſte Boter in Europa. Zig daar mede te ſmeeren was een verwonderlyk Middel tegen Kneuzingen, Verdoovingen en Pynen der Gewrichten. De Eijeren, omtrent van grootte als die der Zee-Schildpadden, welken zy ook in 't Zand leiden, om door de Hitte der Zonneſtraalen uitgebroed te worden, waren niet minder ſmaakelyk en voedzaam (*).

Ooſtindiſche.

De Ooſtindiſche Landſchildpad, welke van gemelde Akademie beſchreeven wordt (†), was gevangen op de Kuſt van Koromandel. Haar Schulp was niet, gelyk die der genen welken men in Vrankryk heeft, platagtig, maar zeer ver-

(*) LEGUAT, *Voyage*. Tom. I. p. 89.

(†) *Ouvrages adoptéz*. Tom. I. p, 395

verheven-rond, en beſtondt niet uit twee byzondere Stukken, als die der Zee-Schildpadden, maar het Rugge Schild was met het Borſtſtuk vereenigd. De Staart hadt aan 't end een Hoorn. Haar Pooten waren niet geſchubd, en bekleed met een gerimpelde Huid als Sagryn. Zy hadt de Nagelen niet ſcherp, maar ſtomp en tot de helft afgeſleeten: de Kaaken waren Zaagswyze getand. III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

De langte van dit Dier, gemeten van 't end van den Snoet tot aan 't uiterſte van de Staart, was vier en een half voet, de dikte veertien Duimen. De Schulp of 't Harnas hadt twee Voeten breedte en drie Voeten langte. De Kleur, zo wel, als die van 't geheele Dier, was graauwagtig bruin. Men vondt de Schulp van boven ſamengeſteld uit verſcheide Bladen, van verſchillende figuur, waar van de meeſten, niettemin, vyfhoekig waren, zynde, op gelyke wyze als het Karet der Zee-Schildpadden, gekleefd aan een Beenige Schulp, die met het Borſtſtuk te ſamen het Harnas uitmaakten, 't welk men, in de Indiën, *Carapàce* noemt, gelyk in de Zee-Schildpadden. ELIANUS getuigt, dat de Land-Schildpadden jaarlyks haare Schulp afwerpen, 't welk waarſchynlyk van die Bladen te verſtaan zal zyn. Van vooren hadt het Harnas eene Opening, om den Kop en Voorpooten door te laaten; van agteren eene voor de Agterpooten en Staart. De rand van 't Bovenſchild was omgeboogen, waar door het Dier zyn

 Kop

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Kop en Hals opwaards verheffen kon en daar van maakte het, op de Rug gekeerd zynde, gebruik om zig weder om te wenden, waar toe het van de bultigheid van zyn Bovenſchild ook veel behulp hadt. Van binnen was het niet met de Huid bekleed; men vondt de Huid, van den Kop, Pooten en Staart, gehegt aan den rand der Openingen van het Harnas, daar deeze Schildpadden, gelyk men weet, haar Kop en Pooten geheel in verbergen kunnen, en waar hun Vleeſch, zo lang zy leeven, onafſcheidelyk aan vaſt blyft.

Werktuigen van 't Gehoor.

De Kop, die de langte van zeven, de breedte van vyf Duimen hadt, geleek, eenigermaate, naar een Slangekop. Zeer duidelyk openbaarden zig daar in de Neusgaten, aan 't end van den Snoet, boven de gaaping van den Bek geplaatſt, doch men vondt geen openingen der Ooren. Het Been hadt alleenlyk een kuiltje aan de zyden van den Kop, en de Huid, die deeze indrukking bekleedde, was dunner en fyner dan elders, ſchynende ook een weinig ingedrukt te zyn op die plaats. Na het wegneemen van deeze Huid werdt een rond Gat ontdekt, van grootte als het Ooghol in de Menſchen, en met een zeer beweeglyk Kraakbeenig Plaatje geſlooten, dat, door middel van een fyn Vliesje, in de omtrek van het Gat was aangehegt. Aan de zyde van het Gat, naar het agterſte van den Kop, was een Kraakbeenig Kanaal, dat in 't Gehemelte neerdaalde, alwaar

een

een langwerpige opening was, maakende een kleine fpleet. Onder het Kraakbeenig Plaatje vondt men een groote holligheid van Eyronde figuur, zynde wel eens zo lang als breed. Deeze holligheid hadt op zyde een opening, welke doorgang gaf aan een zeer fyn Stylet, dat het Plaatje fchuins kwam onderfteunen, en met zyn andere end, na dwars heen gegaan te zyn door een tweede holligheid, die een weinig laager en ter zyden van de grootte was, een Gat ftopte van gemeenfchap tusfchen deeze tweede en een derde holligheid, welke bogtig was en daar de Gehoorzenuw zig in verfpreidde. Het end van 't Stylet, dit Gat ftoppende, was verbreed als de tromp van een Trompet, en werdt door een fyn Vliesje aan den omtrek van het Gat gehegt. Uit dit Konftige Geftel is het de onwaarfchynlykheid zelve, dat deeze Dieren doof zouden zyn, gelyk de genen willen, die ons de Zee-Schildpadden van de Antillifche Eilanden befchryven.

III. Afdeel. II. Hoofd-stuk.

Herfenen.

De Herfenen waren zeer klein, naar den Kop, wiens grootte voornamelyk afhing van de dikte der Kaauw- of Slaap-Spieren, en van die der Beenderen, welker bovenfte met een Kam voorzien waren, op de wyze van alle Dieren, die een buitengemeene kragt in hunne Kaaken hebben. ARISTOTELES merkt aan, dat de Schildpad daar in uitmunt boven alle anderen, zodanig, dat zy zelfs een Keifteen kan verbryzelen. De Herfenen, nu, vondt men naauwlyks

 groo-

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

grooter dan een Okkernoot; doch in de Zee-Schildpadden vindt men die nog ongelyk kleiner; indien 't waar is, gelyk men berigt, dat in de zodanigen, welker Kop als een Kalfskop groot is, de Herſenen niet grooter dan een Boon zyn. De Reukzenuwen maakten byna een vierde deel van het Brein uit, en de Gezigtzenuwen hadden daar van haaren oorſprong. Voorts was omtrent het Ruggemerg en de verſpreiding der Zenuwen alles naar gewoonte. De Oogbol hadt de breedte van een Duim, doch het Kryſtallyn was, gelyk de uitwendige opening, zeer klein. De Tong was een Duim lang, ſpits en dun, zeer tepelig en met tien Spieren voorzien: de Kaaken waaren zeer duidelyk getand. PLINIUS zegt, dat de Schildpad geen Tanden heeft noch Tong.

De Ingewanden.

Na dat men het Harnas hadt doorgezaagd, en de Vliezen weggenomen, kwamen de Ingewanden te voorſchyn. De Maag, uit zeer dikke Rokken ſamengeſteld, hadt de figuur van die der Honden, zynde aan de Lever gehegt door verſcheide Vaten. Behalve den twaalf-Vingeren Darm, die wel een tweede Maag ſcheen door zyne Netswyze plooijen, vondt men in de overige geen Kreukels noch Klapvliezen. De dunne Darmen waren één Duim wyd en negen Voeten lang; de dikke hadden de wydte van twee Duimen en de langte van vier Voeten. Men vondt 'er geen blinden Darm en de regte of Endeldarm hadt, negen Duimen van het

Fon-

Fondament af, eene vernaauwing, dienende voorts als tot een Scheede voor de Schaft, gelyk dit ook in de Bever, Civetkat en andere Dieren plaats heeft.

III. Afdeel. II. Hoofdstuk.

Lever, Nieren, Blaas.

De Lever was zeer groot, bleek van Kleur en vast van zelfstandigheid. Zy was byna in tweeën verdeeld, hebbende ieder Lob een byzondere Holader en Uitwerpbuis. Het Galblaasje hadt byna de zelfde figuur als in een Mensch, en de Galbuis liep door een byzondere Opening in 't Gedarmte uit. De Milt hadt een Nieragtige gedaante. Het Alvlees was driekantig en omvatte den Twaalfvingeren-Darm zeer digt. De Nieren waren ook driekantig Prisma's wyze. In de Pisblaas vondt men meer dan twaalf Pinten Vogts. Zy was by uitstek groot, daar ARISTOTELES getuigt, dat de Blaas in de Land-Schildpad zeer klein zy. Ook verschilde haar figuur grootelyks van die van een Karsteng, welke SEVERINUS 'er aan toeschryft. Zy geleek meer naar een dikken Darm, en hadt haare Opening niet aan een der Enden maar in 't midden, vertoonende dus vry wel de gedaante van 't Licht der Vrugten in de Viervoetige Dieren. Haar Hals was omtrent in 't midden van den Endeldarm geplaatst, zeven of agt Duimen van 't Fondament. De Schaft was negen Duimen lang en anderhalf Duim breed.

Longen, enz.

Van de gesteldheid des Harts zal ik straks nader spreeken. Het Strottenhoofd was, even

als in de Vogelen, ſamengeſteld uit twee groote Kraakbeenderen, met elkander gewricht. Het hadt een zeer naauwe Spleet, dat mooglyk de oorzaak kan zyn van het ronken der Zee-Schildpadden, 't welk, volgens PLINIUS, van verre hoorbaar is, als zy op 't Water dryven: immers de Zee-Kalven, die insgelyks ſnorken, hebben ook zulk een enge Lugtſpleet. De Lugtpyp, welker ringen geheel waren, ſcheidde zig, by 't komen in de Borſt, in twee Takken, die in de Long gaande haar Kraakbeenige natuur afleiden, en niet voortbragten dan zeer wyde en ongelyke Vliezige Kanaalen, waar door de Long zig zeer wit vertoont in deeze Dieren. Dit ſchynt een natuurlyk gevolg van de byzondere Circulatie des Bloeds, 't welk meeſt de Long voorby gaat, en kan dit Ingewand doen dienen tot een einde, voor deeze en dergelyke Dieren hoognoodig.

Dewyl, naamelyk, de Schildpad het Vermogen heeft, om zig tot aan de Oppervlakte van 't Water te verheffen, en daar op te blyven dryven, zo verbeelden zig gedagte Akademisten, dat de Long haar verſtrekt in plaats van de Lugtblaasjes, die men tot dat zelfde oogmerk vindt in de meeſte Viſſchen. ARISTOTELES en PLINIUS hebben opgemerkt, dat, wanneer de Schildpadden lang op 't Water geweeſt zyn in 't heetſte van den Zomer, het gebeurt, dat haare Schulp zo zeer is uitgedroogd, dat zy niet ſpoedig weder duiken kunnen, en dus wor-

den zy gemakkelyk van de Visschers gevangen. 'tIs hier uit blykbaar, welk een juiste evenredigheid 'er in haar Evenwigt moet plaats hebben, dewyl een zo kleine verandering in staat is om haar hetzelve te doen verliezen. Schoon deze geen Water-Schildpad was, schynt 'er egter, in het maakzel van haar Hart en Longen, een dergelyke gestalte plaats te hebben; even als men verscheide Vogelen gewiekt ziet, die egter niet vliegen.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Westindische Land-Schildpad.

Ik gaa over tot de groote Westindische Land-Schildpad, welke van den Heer DU VERNEY, tot naspooring van het Hart, is geopend. Derzelver Schulp, of Ruggedekzel, was twee Voeten en drie Duimen lang, twee Voeten en één Duim breed, en het Schild of Borststuk hadt de langte van zeventien, de breedte van veertien Duimen.

Het Hart van deezen Schildpad was geplaatst in 't midden van de Borst, boven de Lever, zonder eenig Middelrift, in een wyd Hartzakje, rondom vast gehegt aan het Buikvlies. Deszelfs gedaante was half Kloots, van onderen verheven rond, van boven plat, een weinig ingedrukt in 't midden, daar de inplanting der Ooren en Slagaderen is. Onder het Hart was een Vergaarplaats of Zak, gelykende naar een uitgespannen Blaas, langwerpig van gedaante, waar in door de Aderen al het Bloed uit het Lighaam, behalve dat uit de Long komt, terug gebragt wordt. Zy heeft van binnen veele

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Vleezige Vezelen, byna gelyk de Harts-Ooren in de Menſchen. De twee Long-Aders maaken agter het ſlinker Oor een Vergaarplaatsje, waar zy zig ontlaſten. De groote Vergaarplaats heeft met het regter Oor gemeenſchap door middel van een Gat, dat met twee Klapvliezen zig ſluit. De Ooren zyn byna van grootte als het Hart, doch het regter Oor is grootſt. Zy gelyken naar twee Beurſen, die met haare Openingen te ſamen gevoegd waren, daar zy door een Vlies van een geſcheiden worden, 't welk zeer dun is en zig aanhegt tuſſchen de twee Klapvliezen, die aan de monden der Ooren zyn. Van binnen beſtaan zy uit zulk een zamenweefzel van Vezelen, dat hunne zelfſtandigheid, wanneer menze opgeblazen en gedroogd heeft, eenigermaate naar die van de Long gelykt. De Valvliezen laaten het Bloed uit de Ooren in 't Hart gaan, doch beletten het terug te keeren. Zy hebben dit gemeen met die van 't Ovaale Gat in de Menſchelyke Vrugt, dat zy, het Bloed doorlaatende, een holle geutswyze figuur aanneemen, doch, zig ſluitende, platagtig worden.

Het Hart.

In het Hart waren drie Holligheden, gelyk in dat der Zee-Schildpadden, eene voorſte naar 't orſtſtuk, de twee anderen naar de Rug toe. Van deeze laatſten noemt DU VERNEY die de eerſte, welke het Bloed van 't regter, die de tweede, welke hetzelve van 't ſlinker Oor ontvangt; de voorſte, die gemeenſchap met de Long-Slagader heeft, wordt van hem de derde

Hol-

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Holligheid geheten. Niettemin kan men zeggen, dat het Hart eigentlyk maar ééne Holligheid heeft, dewyl zy alle drie gemeenſchap hebben met elkander; doch, dewyl het Valvlies van de opening van 't regter Oor zodanig is geſchikt, dat het Bloed uit hetzelve van de ſlinker naar de regter hand loopt, zo ſtrekt het maar om de eerſte Holligheid te vullen, welke gemeenſchap hebbende met de derde, zo komt 'er het Bloed ten zelfden tyde in; daar het Bloed uit het ſlinker Oor, welks Valvlies van de regter naar de ſlinkerhand gekeerd is, in 't eerſt maar alleen de tweede Holligheid gaat vullen. Uit het regterhandſe gedeelte der voorſte zyde van de *baſis* des Harts komen drie aanmerkelyke Slagaderen, waar van twee de *Aorta* uitmaaken, zig openende in de eerſte Holligheid, en leggende tegen elkander aan: de derde, welke de Long-Slagader is, komt onmiddelyk uit de derde Holligheid. Zy hebben Valvliezen, gelyk in de Menſch en andere Dieren.

Omloop des Bloeds.

Dit onderzoek van 't Hart der Schildpadden diende om het Geſchil tuſſchen den Heer MERY en DU VERNEY te beſlegten (*). Om te begrypen, naamelyk, dat de Circulatie of Omloop des Bloeds op gelyke wyze in de Schildpad geſchiede, als in de Menſchelyke Vrugt, moeſt men een dergelyk maakzel van het Hart in dit Dier gevonden hebben; doch het verſchil

(*) Zie Bladzyde, 38, hier voor.

III. AFDEEL. II HOOFDSTUK.

ſchil is, als blykt zeer groot. „ In de Schild„ pad (zegt DU VERNEY) gaat, by elken Om„ loop, een weinig meer dan een derde deel „ des Bloeds in de Long over, alwaar het alle „ noodige bereidingen ontvangt tot zyn ge„ bruik, en het daar in vloeijende Bloed is „ voornaamelyk dat gene, 't welk de derde „ Holligheid bevat, zynde byna zuiver Ader„ lyk: het ander gedeelte van 't Bloed der „ Aderen, dat in de eerſte Holligheid is, mengt „ zig met dat van de tweede Holligheid, 't „ welk van de Long terugkomt, beladen met „ werkzaame deeltjes, dewelken dus aan al „ het Bloed, dat zig door de Slagaderen ver„ ſpreidt, worden medegedeeld, zo veel als „ noodig is tot Voeding van het Dier. In 't „ Hart van den Menſch heeft dergelyk een „ vermenging, van 't Aderlyke Bloed met dat „ der Longen, geenszins plaats.

„ De drie Holligheden van het Hart, in de „ Schildpadden, maaken eigentlyk maar ééne „ Holligheid uit, weinig verſchillende van die „ des Harts in de Viſſchen en Kikvorſchen, en „ de drie Slagaderen voeren in dezelven nage„ noeg het zelfde uit, als de *Aorta* doet in de „ gemelde Dieren; te weeten het Bloed, op „ den zelfden tyd, over te brengen in de Long „ en de andere Lighaamsdeelen. Want men „ moet de drie Slagaderen als ééne aanmerken, „ om dat zy allen uit een zelfde Holligheid af„ komſtig zyn: byna even als in de Kikvor-

ſchen,

„ ſchen, Salamanders en dergelyken, de Long- „ Slagaders takken der *Aorta* zyn. Geen O- „ vaal Gat of Kanaal van Gemeenſchap kan „ derhalve plaats vinden in deeze Dieren. Maar „ in de Menſchelyke Vrugt, voor dat zy Adem „ haalen kan, zou de doorgang des Bloeds, „ volgens den gewoonen weg, onmooglyk zyn: „ derhalve heeft de Natuur byzondere Wegen „ daar toe geſchikt, die in de Schildpadden „ en Padden geheel onnoodig waren, zo wel „ voor als na de Geboorte; dewyl in dezelven „ al het Bloed, dat door de Holaders in het „ Hart terug gebragt wordt, niet door de Lon- „ gen circuleert (*).

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Surinaamſche Land-ſchildpad.

Ik zal hier de beſchryving byvoegen der Ligbaams-geſtalte van de Surinaamſche Land-Schildpad, uit het Kabinet van den Heer GRONOVIUS. Deeze noemt zyn Ed. *Schildpad met Pooten om te loopen, ſcherpe Nagelen, aan de Voor- en Agterpooten ieder vyf* (†). Deszelfs Kop is ovaal, van vooren ſcherp, van boven verhevenrond, platagtig, breed: de Oogen zyn zeer groot, met Oogleden gedekt, ſtaande in 't voorſte van den Kop, digt by elkander: aan de tip van den Bek twee zeer kleine Neusgaten, ook digt by één; de Bek ſtompagtig ſpits, met beenige Kaaken, waar

(*) DU VERNEY, *Oeuvres Anatomiques*, Paris 1761, Tom. II. p. 458, 477, 486.

(†) Teſtudo Pedibus curſoriis, Unguibus acuminatis, Palmarum Plantarumque quinis. GRONOV. *Muſ. Ichthyolog.* Tom. II. Lugd. Bat. 1756. p. 86

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

waar van de bovenfte veel langer is dan de onderfte en deeze gekromd: de Tong rondagtig: de Hals weinig dunner dan de Kop, zeer ruim van Vel: het Boven-Schild gewelfd, ovaal rond, famengefteld uit bultige, gelyke en zeer breede Beenige Schubben, omvangende het Lyf t'eenemaal, zo dat 'er de Kop, Hals en Pooten, geheel onder verborgen kunnen worden. Het Onder-Schild is vlak en loopt uit in een ongekartelden fcherpen rand. De vier Pooten zyn kort en dik, met vyf fcherpe, kromme Nagelen gewapend. De grootte van dit Dier wordt niet gemeld.

Ik gaa nu tot de andere Soorten van Land-Schildpadden over.

V. *Lutaria.* Kleine Italiaanfche.

(5) *Schildpad met de Pooten ten deele gevliesd, de Staart half zo lang als 't Lyf, de Schulp eenigermaate verhevenrond, van agteren met drie Plaatjes gekield.*

Deeze, die in Italie en de Oofterfche Landen zig onthoudt, was in de Verzameling van den Sweedfchen Baron van GYLLENBORG, onder den naam van Schildpad, met aan de Voor- en Agterpooten, ieder, *vier fcherpe Nagelen.* De Voorpooten zyn meer gevliesd dan de Agterpooten,

(5) Teftudo Pedibus fubpalmatis, Caudâ Corpore dimidio breviore, Teftâ fubconvexâ, poftice tribus Scutellis carinatâ. *Syft. Nat* X. Teftudo Unguibus acuminatis. Palmarum Plantarumque quaternis. *Amœn. Acad.* I. p. 139. n. 23.

ten, beiden met Ovaale Schubben gedekt. Het Borſtſchild is van agteren geknot, en in tweeën geſpleeten, verdeeld door vyf dwarſe en eene overlangſe ſtreep. Het Ruggeſtuk is gedekt met dertien Plaatjes, als gewoonlyk in de Schildpadden, waar van de vier zydelingſe, allen met hoekige ſtreepen omringd, in 't midden een plek hebben die ruuw is en geſtippeld. De rand beſtaat uit vier-en-twintig in elkander ſchietende ſtukjes. De Kleur is, aan de randen der Plaatjes, zwartagtig of Yzergraauw, in 't midden bleek.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

De grootte van deeze Schildpad wordt niet gemeld; doch, dewyl men 'er die mede gelyk ſtelt, welke WORMIUS genoemd heeft *zeer kleine* Ooſtindiſche Land-Schildpad, denk ik, dat het geenszins een van de grooten, voorgemeld, zal zyn. Zy moeten zig in Moeraſſen of Slyk onthouden, volgens den Latynſchen bynaam. Men meent dat het ook de *Virginiſche* zy van GREW, en dit brengt my een ſoort van Landſchildpadjes in gedagten, waar van de Heer EDWARDS zegt, dat hem zyn Vriend een Doosje getoond hadt, welks bodem van het onderſte Schild en het Dekzel van het bovenſte was gemaakt, zynde geelagtig van Kleur. Zyn Vriend hadt hem verzekerd, dat 'er zodanigen zig in de Noordelykſte deelen van Amerika, aan de Hudſons-Baay, onthielden.

Virginiſche.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. VI *Græca.* Afrikaansche.

(6) *Schildpad met de Pooten byna ongevliesd, de Schulp bultig met een zeer stompen zydrand, de Blaadjes vlakagtig.*

Kleine *Afrikaansche* Schildpad, met de Schulp van Mosaik werk, hadt EDWARDS deeze genoemd, die hy zeer fraay afbeeldt. Het Mannetje en Wyfje, van Santa Cruz in Barbarie overgebragt zynde, heeft twee Jaaren geleefd in de Tuin van 't Kollegie der Geneesheeren te Londen. In de warme Maanden paarden zy door bespringing, gelyk de meeste Viervoetige Dieren: doch men kon, op de plaats daar zy in 't Zand geschraapt hadden, 'er geen Eijeren van vinden: ook zyn geen Jongen van hun voortgekomen.

De grootte deezer Schildpadjes was ongevaar als eens Menschen Vuist: zy hadden de Schulp van onderen plat, van boven zeer rond verheven, in veele Vakjes verdeeld, die nagenoeg Vierkant waren, en met groeven, binnen elkander al kleiner en kleiner Ruiten maakende, getekend. De Kleur was hoog geel, gewolkt met donkere of zwarte Vlakken. Men vondt den Kop met Schubben gedekt, den Hals vry lang en Vleeschkleurig, gelyk ook de Pooten. Aan

(6) Testudo Pedibus subdigitatis, Testâ gibbâ, margine laterali obtusissimo, Scutellis planiusculis. *Syst. Nat.* X. Testudo Tessellata minor, Africana. EDW. *Av.* 204. T. 204.

Aan de voorsten waren vyf, aan de agtersten vier Klaauwen. Het Dier hadt een taamelyke lange Staart, in welke de opening van 't Aarsgat of de Leg is. III. Afdeel. II. Hoofdstuk.

(7) *Schildpad met de Pooten volkomen gevingerd, de Schulp bultig, geen Staart hebbende.* VII. *Carolina*, Karolinische.

Deeze die de kleine *Karolinische*, met de Schulp als van Mosaik werk, door Edwards geheten wordt, is levendig uit Zuid-Karolina te Londen gebragt geweest. De Engelschen, die aldaar woonen, noemenze, zegt hy, gemeenlyk *Turapins*, en daarom denk ik dat het die zullen zyn, welken de Spaanschen aldaar *Terrapen* noemen, hebbende de Schulp als met Snywerk versierd en fraay gewolkt. Deeze houden zig gaarn op in vogtige en Moerassige plaatsen, en zyn niettemin goed om te eeten. Wanneer de Spaansche Jaagers 'er in de Bosschen aantreffen, neemen zy die mede naar hunne Hutten, en tekenenze met een kerf of streep; waar aan zy, na eenige Weeken terug komende, elk de zynen kennen: want dit Gedierte gaat niet ver van honk.

Volgens Edwards was de grootte van deeze byna als die van de voorgaande. De Schulp was ver-

(7) Testudo Pedibus digitatis, Testâ gibbâ, Caudâ nullâ. *Syst. Nat.* X. Testudo Tessellata minor Caroliniana. Edw. *Av.* 205. T. 205.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

verdeeld in zeskantige of rondagtige Karet-blaadjes, welke als met Ringen, binnen elkander verkleinende, getekend waren. De Kleur was donker-bruin, met geele Vlakken, van verſcheiderley grootte, aartig geſprenkeld. Grootelyks verſchilden zy van de voorgaande door 't maakzel van 't onder-Schild, dat in 't midden van den Buik geſpleeten was, en aan de zyden niet onbeweeglyk, maar door middel van een Vlies, gehegt aan het boven-Schild. Hier door kan het Dier zig, de Kop en Pooten ingetrokken hebbende, daar in beſluiten als een Oeſter in zyn Schulp, daar de voorgaande alleenlyk de Kop en Pooten inhaalen kan. De Kop heeft een ſchubagtig bekleedzel en is geel, gelyk ook de Voorpooten, doch de Hals, die zeer lang is, benevens de Agterpooten, zyn blaauwagtig Vleeſchkleur. Het Dier heeft geen Staart en in de Stuit is zyne Leg. De Pooten zyn met harde Schubben bekleed; aan de voorſten heeft het vyf aan de agterſten vier Klaauwen.

VIII. *Carinata.* Gekielde.

(8) *Schildpad met gevingerde Pooten, de Schulp bultig, de vier voorſte Ruggeblaadjes gekield, het Borſt-Schild geheel.*

Van deeze weet ik niets meer dan dat zy zig onthouden onder de heete Lugtſtreek. Of op

(8) Teſtudo Pedibus digitatis, Teſtâ gibboſâ, ſcutellis Dorſalibus quatuor anterioribus carinatis, Sterno integro. *Syſt. Nat.* X.

op haar ook toepasſelyk zy, 't geen LINNÆUS van de Schildpadden in 't algemeen meldt; dat zy, na 't afſnyden van den Kop, nog dikwils veertien Dagen leeven, is duiſter: zo wel, als dat zy, in 't paaren, dikwils een Maand aan elkander vaſt blyven. 't Een en ander is, dunkt my, niet zeer waarſchynlyk.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(9) *Schildpad met de Agterpooten gevliesd, de blaadjes van de Schulp uitpuilende geknot.*

IX. *Geometrica.* Geſternde.

Verſcheiderley naamen voert deeze, die van PISO genoemd wordt *Jaboti*, de Schulp met zwart- en geelagtige figuurtjes, als Meetkonſtig getekend zynde, verſierd. Anderen noemenze de geſchilderde of *geſternde*, om dat de Schulp, op een zwarten Grond, zeer ſierlyk getekend of beſchilderd is met geele Sterren-Straalen, die in 't midden van de toppen der Blaadjes haar middelpunt hebben, en met elkander te ſamen loopende zig vereenigen. Zy onthoudt zig in Aſie. Men vindt 'er van, die ongelyk kleiner dan een Vuiſt zyn, doch ook wel van één of an-

(9) Teſtudo Pedibus poſticis palmatis, Teſtæ ſcutellis elevatis truncatis. *Syſt. Nat.* X. Teſtudo Unguibus acuminatis, Palmarum quinque, Plantarum quatuor. *Muſ. Ad. Fr.* I. p. 50. Teſtudo picta ſ. Stellata. WORM. *Muſ.* 317. *Amœn. Acad.* I. p. 139. n. 24. Teſtudo Teſtâ Teſſellatâ major. GREW. *Muſ.* 36. T. 3. f. 1. 2. Teſtudo minor Amboinenſis. SEB. *Muſ.* I. T. 80. f. 8. Teſtudo nigricantibus & flaveſcentibus figuris Geometricis. PIS. *Braſ.* T. 105. Teſtudo Teſſellata minor. RAJ. *Quadr.* 259.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

anderhalf Voet Schulps: weshalve GREW 'er, met regt, den naam aan geeft van groote Schildpad met de Schulp van Mosaik werk: daar RAY ze de kleine noemt, en SEBA de kleine Amboineesche. Die van GREW was van Madagaskar afkomstig.

X. *Pusilla.* Kleintje.

(10) *Schildpad met een half-Klootsche Schulp, welker Blaadjes verheven-rond zyn, bestaande uit scheefhoekige Ruiten, aan den rand gestreept, in 't midden gestippeld.*

De *zeer kleine* Landschildpad uit Oostindie, wordt deeze van WORMIUS genoemd. RAY geeft 'er ook deezen naam aan, maar GREW noemt haar de *Virginische.* Men kan, derhalve, maar alleen verzekeren, dat zy in de Indiën zig onthoudt.

XI. *Serpentina.*

(11) *Schildpad met de Pooten gevingerd, de Schulp nagenoeg verhevenrond, van agteteren stomp en met vyf scherpe Tanden gewapend.*

Deeze onthoudt zig in de warme Gewesten, zegt LINNÆUS.

(10) Testudo Testâ hemisphæricâ, Scutellis convexis trapeziis margine striatis, disco punctatis. *Syst. Nat.* X. Testudo Virginea. GREW. *Mus.* 38. T. 3. f. 3. Testudo Terrestris pusilla ex India Orientali. WORM. *Mus.* 313. RAJ. *Quadr.* 259

(11) Testudo Pedibus digitatis, testâ subconvexâ postice obtusâ, acute quinque-dentatâ. *Syst. Nat.* X.

III. HOOFD-

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

III. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* DRAAKEN, *waar in van de Draaken der Ouden, van die der Hedendaagschen of* vliegende Haagdissen, *en van de door Konst gemaakte of* verzierde *Draaken, gesproken wordt.*

De Geslagtnaam, *Draco* of DRAAK, die door LINNÆUS aan zodanige Dieren, welke Viervoetig zyn, en voorzien met Vleugelen en Staart, gegeven wordt, brengt my tot het onderzoek van het Denkbeeld, dat zig de Ouden hebben gevormd van *Draaken*, en dat nog niet geheel ontworteld is. Niets is verwonderlyker, dan dat men, van de oudste tyden af, tot heden, onder alle Natiën byna, op den Aardbodem, gesproken, geschreeven en Afbeeldingen gemaakt zou hebben van Schepzelen, die 'er nooit geweest waren. Egter zyn veelen der Hedendaagschen, wat de Draaken aanbelangt, van dit Gevoelen, en men houdt thans, in 't algemeen, de Dieren van dergelyke gedaante, behalven het kleine vliegend Hagedisje, voor fabelen.

Draaken in de Heilige Schrift.

De Heilige Schrift, daar het Woord Draak, in de Nederduitsche Overzetting, meermaalen voorkomt, geeft ons geen de minste zekerheid aangaande de gedaante of eigenschappen van dit Dier. 't Woord *Thannin*, dat men dus ver-

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

vertaald heeft als een Draak der Wildernissen, komt elders voor als een Walvisch of Zee-Monster, en schynt dikwils, eenvoudiglyk, een Slang te betekenen. 't Is waar, dat in de Openbaaringe gesproken wordt van een grooten rooden Draak, met zeven Hoofden en tien Hoornen; doch, behalve de Zinnebeeldige betekenis, die daar in doorstraalt; vindt men dit Dier ook naderhand genaamd de Oude Slang: 't welk wederom een duisterheid, in dit opzigt, veroorzaakt. Niet minder onzeker is 't, of men, daar den Jooden, zo SCHEUCHZER zegt, in de Israëlitische Wet verbooden was, Beelden te maaken die naar Draaken geleeken; daar door groote, Vuurige, Venynige Slangen, of zulke Dieren, welken men hedendaags onder den naam van Draak zig voorstelt, te verstaan hebbe. Dit laatste is wel het waarschynlykste, dewyl men weet, dat 'er zodanige in de Wapens van den Keizer van China zyn, en niet alleen op Vaatwerk geschilderd, maar zelfs als Beelden gefatsoeneerd, aldaar gevonden worden. Evenwel is 't ook bekend, dat de vindingryke Geest der Chineezen hun, in dit opzigt, aanvoert tot de ongerymdste buitenspoorigheden. De Koperen Slang door Moses opgeregt, dien de Israëliten tot den tyd van Hiskia toe aanbaden, voert een anderen naam.

Gestalte. Niet minder verwarring is 'er, onder de ongewyde Schryvers van den ouden tyd, over de gestalte van de Dieren, die zy Draaken noemen.

men. ABENSINA en AËTIUS geeven 'er Schubben aan en groote Oogen in de Kop, Hair op de Huid, een Baard aan den Bek, een wyde Keel, uitsteekende Tong en lange Tanden. Volgens PHILOSTRATES zouden de genen, die zig op 't Gebergte onthouden, een Kam of Kuif hebben, welke met de Jaaren grooter wordt, en een Saffraankleurige Baard: daar die in de Moerassen zig onthouden zonder Kam zyn. Anderen spreeken van gehoornde Draaken; eenigen schryven 'er twee, anderen vier Pooten aan toe, en de meesten willen, dat zy gevleugeld zyn. Volgens sommigen is hun Lyf als dat van een Varken: de Kleur zwart, ros of Aschgraauw; ook geel of Goudkleurig; de Buik groen, de Rug zwart. Men vondt 'er, in Kongo, van grootte als een Ram, gevleugeld, geel en met een langen Bek, die raauw Vleesch aten. Aan de Ganges waren 'er, volgens PHILOSTRATES, welker Oogen glinsterden als een Diamant.

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

Venynigheid.

De meesten willen dat de Draaken Venynig zyn, en ARISTOTELES heeft 'er van één gesproken, die de Lugt besmette door zynen Adem. Anderen verhaalen, dat zy, den Mensch willende dooden, een Wortel eeten, die Vergiftig zy. Die van den Berg Atlas waren zo vol Venyn, dat iemand sterven moest, die 'er slegts aan geraakt hadt. Daarentegen werdt van de Egyptenaaren het Vleesch der Draaken gegeten, zynde groen van Kleur, en van het Vet be-

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

bediende men zig tot Smeering. De Kop, op de Kwetzuur gelegd, was niet alleen een Middel tegen den Beet van Venynige Beeſten; maar by zig denzelven draagende, was men bewaard voor zeere Oogen.

Oorſprong. Zonderlinge dingen worden 'er aangaande derzelver Oorſprong en Levensmanier verhaald. Sommigen ſtellen, dat zy uit de Paaring van een Arend met een Wolvin voortkomen, hebbende dus de Wieken en Bek van den Vader, het Lyf en de Staart van de Moer. Eenige ſchryven, dat zy leevende Jongen baaren, anderen dat zy Eijeren leggen. Hun Aas zou beſtaan in allerley Vergiftige Kruiden, Vrugten en Wortelen; veelerley ſoort van Dieren en zelfs Vogelen, die zy geheel inſlokken, werpende vervolgens de Beenderen weer tot den Bek uit. Zy kunnen lang Honger lyden zegt men, doch zyn, als zy hunne Prooy magtig worden, zeer gulzig. Volgens HERODOTUS zouden zy met de Bekken paaren.

Grootte. Van dergelyke Monſters zyn 'er, zo men de Schryvers, zelfs van wat laater tyd, gelooven mag, nu en dan te zien geweeſt, die verbaazend groot waren. MARCUS PAULUS de Venetiaan ſchryft, dat 'er, in de Provincie van Carazan, in Aſie, één was van tien Ellen lang. Ten tyde van PHILADELPHUS werden 'er, zo ELIANUS verhaalt, te Alexandrie twee gebragt uit Ethiopie, van veertien Ellen. De zelfde Autheur berigt ons, dat AUGUSTUS 'er te Rome

één

één opvoedde van vyftig Ellen, dien hy nu en dan eens aan het Volk vertoonde. Ten tyde van ALEXANDER den Grooten zag men 'er, in de Indiën, één van zeventig Ellen: APOSYFARES spreekt van één van negentig; STRABO van één van honderd, en POSSIDONIUS van één van honderd-veertig Ellen, naby Damaskus. GELLIUS maakt gewag van een Draak, die het geheele Leger van REGULUS aandeedt. De Ellemaaten, weet men, zyn van ouds tot heden zeer verschillende geweest.

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

Misschien zyn het Krokodillen, Slangen, Haagdissen.

Indien men al het gene baarblykelyk verdigt is, en de ongemeene vergrooting, van de gemelde Berigten afsnoeit, zo zal men vinden, dat de meeste Byzonderheden op Krokodillen, Haagdissen of Slangen, toepasselyk zyn. Immers van dergelyk denkbeeld is de Natuurkundige Heer SCHEUCHZER, wanneer hy zo omstandig spreekt van de Verschyning van Draaken in de Alpische Bergen van Switzerland, en de egtheid der Historiën, dien aangaande, onderzoekt. Van deeze Dieren vindt men, in Afrika inzonderheid, welk het Land der Gedrochten oudtyds was, nog heden van verbaazende grootte; sommigen derzelven zyn by uitstek Venynig, eenigen worden gegeten van de Inwooners, en de Gestalte komt, in veele opzigten, overeen, met die, welke de Ouden aan de Draaken toeschreeven. 't Is waar, de Vleugelen ontbreeken 'er aan; doch de vlugheid der Krokodillen en Slangen, welke laatsten

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

dikwils in de Boomen zitten, en daar uit nederſchieten op een Menſch of Dier, heeft den Reiziger, die zulks van verre beſchouwde, vol ſchrik en angſt de vlugt neemende, hun voor gevleugeld kunnen doen houden. Indien hy tevens, hier of daar, in de nabuurſchap, zulke kleine gevleugelde Haagdisjes vondt, als men thans zeker weet, dat 'er in de Indiën zyn: zo heeft dit hem kunnen verſterken in dat denkbeeld, en die Diertjes doen houden voor Jongen van deeze Draaken. Het aanzien van den gekaperden Slang, zweemt eenigermaate naar de troonie van een Menſch: dat van den Ratelſlang is zo verſchriklyk, dat het de Dieren als van ſchrik doet verſtyven; om niet te zeggen, dat die door den Adem gedood en in deszelfs Bek gezoogen worden. Men verhaalt, dat in Ooſtindie Slangen zyn van vyftig Voeten lang. Het Vel van eenen, die een Jong Meisje inſlokte, doch maar twintig Voeten lang was, is lang te Batavia bewaard. Hoe zeer moet de Buik van zodanige Dieren zwellen, als zy een Koe, Hertebeeſt of Varken inzwelgen, 't welk ADANSON van die te Senegal in Afrika getuigt, dat zy, hoewel ſtukswyze, doen. De Negers verzekerden hem daar ook, dat 'er waren van wel veertig of vyftig Voeten lang. Haagdiſſen zyn 'er, in Weſtindie, van over de twintig Voeten. LABAT zag, in Amerika, een Slang, die klein en dun was, een groote Rot inzuigen. Bovendien leggen zy by 't Water opgerold te loe-

III. AFDEEL. III. HOOFD. STUK.

loeren, of 'er ook eenig Dier te drinken kome, en dit kan 'er eenigermaate die Gestalte aan geeven, welke de Ouden toeschryven aan ongevleugelde Draaken. Of het mooglyk zy, dat uit de paaring van een Haagdis of Slang met een Vledermuis, Vliegende Hond of Kat, zodanig een Dier voortkome, 't welk Wieken heeft, laat ik onbeslist.

of Gedrochtelyk geteelde Dieren geweest.

Zou men egter niet tot dergelyk Gebroedsel betrekken kunnen, den Draak daar SCALIGER van schryft, die vier voeten lang was, van dikte als eens Menschen Arm, met Kraakbeenige Vleugelen; hoedanig een in Vrankryk gedood ware en aan den Koning toegebragt. Ook dat, 't welk zeker Boer, in 't Bergagtigste van Switzerland, met zynen scherpen Stok doodstak in 't voorste der voorgaande Eeuw, hebbende het Lyf een Voet lang met een Staart van die zelfde langte, den Kop als van een Kat, met twee glinsterende Oogen, en twee Uijers of Prammen aan den Buik. Dit Dier was viervoetig; doch AMBROSINUS maakt gewag van één met twee Pooten, dat in den jaare 1572, op zekeren dag in Maart, door een Landman op gelyke wyze werdt gedood. BELLONIUS verzekert, dat hy gewiekte Slangen, die dood waren, uit Indie gebragt, gezien heeft; dik van Buik, met twee Pooten, de Staart van een Slang en de Wieken van een Vledermuis. Zodanigen zou men in Arabie veel omtrent de

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. Boomen vinden, daar de Wierook op vergaderd wordt.

Wezentlyke Draak of Om kort te gaan, 't is zeker, dat men nog hedendaags Dieren vindt, die, wat de Geſtalte aangaat, volkomelyk het Denkbeeld begunſtigen, dat men van ouds gehad heeft van een Draak. Ik heb hier dat gene op 't oog, 't welk de Heer LINNÆUS noemt

I. *Volans*, Vliegende Haagdis.

(1) *Draak.*

Hier door verſtaat zyn Ed. dat Diertje, 't welk men gemeenlyk *Vliegende Haagdis* noemt, en daar SEBA reeds den naam van *Draak*, BONTIUS dien van *Draakje* aan gegeven hadt. Het ſchynt de zelfde Vliegende Haagdis te zyn, waar van RAY ſpreekt, dat hy 'er een by den Heer CHARLETON hadt gezien, in *Spiritus* bewaard. Hy voegt 'er by, dat deeze Diertjes aazen op Mieren, Vliegen, Kapellen of Vlinders en andere Inſekten, doende Menſchen noch Dieren eenig leed. Ook vliegen zy van den eenen Boom in den anderen, door middel van hunne uitgeſpannen Vlerken, op de wyze van den Vliegende Inkhoorn, en, als hunne Vlerken zyn toege-

(1) Draco *Syſt. Nat.* VI. 36. GRON. *Muſ.* II. p. 73. N. 46. *Muſ. Ad. Frid.* p. 40. Lacerta Caudâ tereti, Pedibus pentadactylis, Alis Femore connexis, criſtâ Gulæ triplici. *Amæn. Acad.* I. p. 126. Lacertus volans ſive Dracunculus. BONT. *Jav.* 57. T. 57. Lacerta Africana volans, ſ. Draco volans SEB. *Muſ.* II. T. 86. f. 3. BRADLEY *Nat.* Tab. IX. f. 5.

geslagen, kan men insgelyks naauwlyks zien, dat zy gevleugeld zyn. Men verhaalt ook, dat zy Eijeren leggen, doch dit gaat niet zeker.

III. AFDEEL. III. HOOFD-STUK.

Omtrent deeze Draakjes, die zig in Afrika niet alleen, maar ook in de beide Indiën onthouden, is in de Gestalte geen groot verschil. Zy hebben allen, wat het Lighaam belangt, byna de figuur en grootte van onze gewoone Haagdissen: het Lyf met den Kop is ongevaar een Pink lang en de Staart, in sommigen, wel driemaal zo lang als 't Lyf. Dit heeft ten minste plaats in die Oostindische, waar van ik hier de Afbeelding geef; want dezelve is in 't geheel, van 't uiterste des Beks tot aan 't end van de Staart, agt en een half Rynlandsche Duimen lang, het Lyf met Kop en Hals twee en een half Duim; het Lyf niet meer dan twee Duimen. Het Lyf versmalt allengs naar de Staart toe, zynde op het breedste, by de Voorpooten, een half Duim breed. De Staart, die zeer dun uitloopt, heeft eenige ryën van Schubbetjes, met de punten naar onderen gestrekt, die dezelve overlangs ingegroefd, en, aan 't end inzonderheid, zeer hoekig maaken. De Agterpooten hebben de twee middelste Vingeren, met de Nageltjes, zo lang als de Beenen en Dyën, elk in 't byzonder; ieder ongevaar een half Duim; dat is de geheele Agterpoot anderhalf Duim. De Voorpooten zyn, in alle opzigten, merkelyk, en in 't geheel omtrent drie agtste Duims korter. Altemaal zynze vyf-

Oostindische.

Pl. I. *Fig.* 4.

III. Afdeel. III. Hoofdstuk.

Vingerig. De Kop is omtrent een vierde Duims breed, van boven platagtig, niet zeer fpits: de Oogen, welker Kringen zwart zyn, met witte Schubben omringd, die voor Oogleden ftrekken. De plaatfen van 't Gehoor vertoonen zig niet duidelyk. Van boven is de Kop wel Knobbelagtig, doch niet gehoornd, noch gekamd, maar fraay gefchubd. Voor in de Onderkaak heeft het Diertje eenige Tanden, die niet zeer fcherp zyn, doch dik en ongelyk van langte: de Bovenkaak is geheel ongetand: de Tong, dik en Vleezig, aan 't end rond. De Huid van onderen, aan de Keel, is ruim en rimpelig, loopende uit in een puntige Zak, die gemeenfchap heeft met een middelgroefje binnen in de Onderkaak; en op de zyde als tot twee blaasjes zig verwydende. De gemelde Zak komt, met zyne punt of tip, voor aan de Borft. De Vleugels flaan ter breedte van omtrent twee en een half Duim uit, en ftrekken van de Voor- tot aan de Agterpooten, langs het Lyf heen. Zy worden onderfteund door vyf dunne Ribbetjes, die als Straalen uitloopen, zynde de agterften zeer veel naar agteren geboogen. Op de kant zyn de Vleugels eenigermaate hoekig, aan de enden van deeze Ribbetjes: over 't geheel zeer dun, Vliezig en doorfchynende, ook ongemeen fyn gefchubd, gelyk het Lyf. De Kleur van 't Diertje is op fommige plaatfen Hemelfchblaauw, gelyk dit agter aan den Kop, op het Lyf en aan de Beenen,

nen, plaats heeft; doch voor 't overige, zeer fierlyk, blaauwagtig zwart en wit gemarmerd; onder aan den Kop met wit gespikkeld; aan de Pooten en Staart regelmaatig gebandeerd. Over de Vleugels loopen een menigte verheven streepen, die in verdeelingen bruin en wit zyn, evenwydig aan elkander, maakende hoeken met de gezegde Ribbetjes. Tusschen deeze streepen is de grond Aschgraauw.

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

Uit deeze beschryving, die ten naauwkeurigste, door my, naar het Voorwerp is opgemaakt, vertoont zig een kennelyk verschil met de Westindische of Amerikaansche Draakjes, hoedanig een 'er op de zelfde Plaat is afgebeeld, en die men thans hier menigvuldig vindt. Derzelver Vleugels zyn zo rond niet doch gelyker van omtrek en aa den rand gezoomd. Den Zak, onder aan de Keel, heb ik, in sommigen, wel zo groot gezien, dat dezelve uitgerekt hadt kunnen worden ter langte van drie vierde Duims. Aan de zyden van de Keel waren ook zeer zigtbaare byhangzels. De Kleur was Aschgraauw, met wit gesprenkeld, doch in sommigen op 't Lyf, in anderen op de Vleugels, geplekt met groote zwartbruine Vlakken. De Kleur der Vleugelen vertoonde zig, in eenigen, rosagtig of vaal van Grond. Sommigen hadden het Lyf bruin en de Vleugels witagtig. De langte der Staart was zeer verschillende, in sommigen veel korter dan het Lyf, in anderen wel eens zo lang. De Vleugels waren, in allen, geheel los van de

Westindische. Pl. L. *Fig.* 5.

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

Voorpooten, en eenigermaate gehegt aan de Dyën der Agterpooten, gelyk ook in de Oostindischen plaats heeft. Het myne, dat ik onderzogt heb, heeft aan de zyden van den Bek, zo wel boven als onder, zeer scherpe Tandjes, doch niet van vooren, en de Tong schynt aan 't end wel iets ingesneeden te zyn.

Afrikaansche.

Veel overeenkomst heeft, met deeze laatsten, de *vliegende Krop-Haagdis of Draak uit Afrika*, van SEBA onder deezen naam afgebeeld, hebbende, zo min als de onzen, een Kam of Kuif op den Kop, gelyk 'er toegeschreeven wordt aan die, welke zig bevondt in het Sweedsche Kabinet van den Heer GYLLENBORCH; maar Knobbeltjes in de plaats van Hoorentjes. De Kleur van 't Lyf was ligtblaauw, en die der Vlerken, aan de buitenzyde, met donkerbruin, zwart en wit, sierlyk gemarmerd en gevlakt. De Vleugels waren, insgelyks, niet aan de Voor-, maar aan de Agterpooten gehegt: daar ten opzigt van het Amerikaansche Draakje, 't welk SEBA uit de Spaansche Westindiën gekregen hadt, de Vleugels, zo hy duidelyk meldt, aan de Dyën der Voorpooten vast en los of vry van die der Agterpooten waren. Ook was de Kleur van dit Diertje rosagtig en het dikste end van de Staart scherp gedoornd (*); doch, om de waarheid te zeggen, het Voorwerp schynt wel wat ingedroogd te zyn geweest,

(*) SEBA Kabin. I. DEEL. Tab. CII. *Fig.* 2.

weest, en dit heeft aan sommigen ook gelegenheid gegeven om den Zak onder aan de Keel, die deeze Diertjes buiten twyfel tot een Krop verstrekt, om hun Aas in te bergen, een Kam te noemen; niettegenstaande die, in het Amboineesche door BRADLEY, zeer duidelyk als een Zakje was vertoond (*). Anderen zeggen, dat zy een driedubbele Kam of drie Kammen aan de Keel hebben (†); begrypende, waarschynlyk, onder den naam van Kammen ook die twee Blaasjes, welken BONTIUS schryft, dat het Draakje buiten aan de Keel heeft, geel van Kleur, die, als het vliegt, opzwellen. Volgens de Afbeelding van LINNÆUS zou het schynen, dat 'er Draakjes zyn, die de Wieken, zo wel van de Agter- als van de Voorpooten, geheel los en vry hebben (‡).

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

Draaken, met Menschen handen gemaakt.

SEBA beeldt nog een Dier af, onder den naam van *Boomdraak* uit de Westindiën (§), doch 't zelve is door onzen Ridder, met den bynaam van *Basiliskus*, onder de Haagdissen geplaatst. „ Alle overige Draaken der Autheu„ ren, zegt zyn Ed., zyn fabuleus, gelyk de „ Veelhoofdige Draak of *Hydra*, door SEBA „ afgebeeld (‡), die wy te Hamburg gezien „ heb-

(*) *Wysg. Verh. van de Werken der Natuur.* Amsterd. 1744. Pl IX. *Fig.* 5.

(†) HAST. *Amphib. Gyllenb. Am. Acad.* I. p. 126. GRON. *Mus.* II. p. 74.

(‡) LINN. *Syst. Nat.* Ed. VI. Tab. III. *Fig.* 5.

(§) I. DEEL. Tab. C. *Fig.* 1.

(‡) Ibid. Tab. CII. *Fig.* 1.

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

„ hebben; zynde niet natuurlyk, maar een ongemeen Konſtig werkſtuk". SEBA, die 'er in 't jaar 1720, van een vreemd Heer, welke zyn Kabinet bezigtigde, het eerſte berigt van hadt gekreegen, wiſt naderhand een Tekening te bekomen; wordende toen, voor het Gedrocht zelf, een Somme van tienduizend Hollandſche Guldens ge-eiſcht. Hy ſchynt zig verbeeld te hebben, dat het een natuurlyk Schepzel was; gelyk een Liefhebber der Natuurkunde te Hamburg, die hem de Tekening bezorgd hadt, verzekerde. Van even het zelfde denkbeeld is de Heer PONTOPPIDANS, Biſſchop van 't Stift van Bergen in Noorwegen en Medelid van de Koninglyk Deenſche Societeit der Wetenſchappen, geweeſt, wanneer hy dien aangaande ſchreef (*).

„ Dit herinnert my een Slang of jonge Draak „ met zeven Hoofden en Halzen, die gegroeid „ waren uit een taamelyk dikke Romp, wel„ ke een lange ſpitſe Staart, benevens vier „ Pooten hadt, en gedekt was met graauwag„ tige Schubben, wat kleiner dan die der Ha„ ringen. Het Dier was, op 't Oog te zien, twee „ Ellen lang. Ik heb hetzelve, en mooglyk heb„ ben het wel duizend andere Menſchen, be„ ſchouwd, gelyk het nog is te zien by den Heer „ STAMPEEL, een wel bekend Koopman in Ham„ burg, wiens Voorouderen het, voor een aan-

„ zien-

(*) Naturl. Histor von Norwegen. Koppenh. 1754. II. Th. p. 72.

„ zienlyke Somme Gelds, van de Koningmark- III. AFDEEL. III. HOOFD-STUK.
„ ſche Familie is verpand geworden, die het-
„ zelve, toen in de voorgaande Eeuw de Stad
„ Praag geplunderd was, uit de Bezitting van
„ andere Menſchen gekreegen hadt. Men vindt,
„ op de Koninglyke Konſtkamer te Koppenha-
„ gen, een Schildery, waar in het is afge-
„ beeld, en welke ik, als Ooggetuige, kan ver-
„ zekeren, dat de gedaante van het natuurlyke
„ Origineel zeer wel uitdrukt. Het Zinnebeeld
„ derhalve, 't welk de Heilige Schrift van een
„ *Draak met zeven Hoofden* genomen heeft, is
„ niet op een Verdigtzel, maar op de Natuur
„ gegrond."

Veeleer zou ik denken, dat die Draak gemaakt zy naar dat voorgeſtelde Zinnebeeld, en, hoe deeze Biſſchop hier in bedroogen kan zyn geweeſt, blykt onder anderen uit die Draakjes, welken men van Rochen fatſoeneert en zodanig opſchikt met de Vleugels van vliegende Viſſchen, dat een onkundige van 't bedrog dezelven zekerlyk voor natuurlyke Schepzels, die dus geleefd hebben, moet aanzien.

 IV. HOOFD-

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

IV. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* HAAGDISSEN, *waar onder de* Krokodillen, Salamanders, *de* Chamæleon, Gekko, Scincus, Basiliskus, Leguaan, *benevens alle andere, zo genaamde* Kruipende *Dieren, die vier-Voetig en gestaart zyn, zonder Schild of Vleugelen; behelzende veele zonderlinge Eigenschappen deezer Dieren, volgens de nieuwe* Waarneemingen *van den Sweedschen Doktor* HASSELQUIST, *in Egypte, klein Asie en Palestina.*

Naam, Kenmerken, Soorten.

Zeer groot en uitgebreid is dit Geslagt van Dieren, 't welk LINNÆUS onder den Hoofdnaam van *Lacertæ* of HAAGDISSEN begrypt en waar van de Kenmerken in 't algemeen bestaan in een Viervoetig, gestaart Lighaam, dat niet, gelyk de Schildpadden, met eenig Rugge-Schild of Borststuk gedekt, maar geheel bloot en tevens kaal is, en ongevleugeld. Van deeze heeft hy drie-en-veertig Soorten, die in vier Verdeelingen onderscheiden zyn: de agt eersten hebben de Staart samengedrukt of platagtig op zyde (*compressa*): in de tien volgende is de Staart als uit Wervelen of Rondzels samengesteld (*Verticillata*): in de overigen is de Staart spilrond en met Schubben gedekt die als een Leijen Dak geschalied zyn, (*teres imbricata*), doch in sommigen korter of naauw-

naauwlyks zo lang, in anderen en wel de zeventien laatsten, langer dan het Lyf. In de eerste Verdeeling is, onder anderen, de *Krokodil* en *Salamander* geplaatst; in de tweede komen de gewoone *Haagdissen*; in de derde de *Chameleon*, *Gekko* en *Scincus*; terwyl de *Basiliskus*, *Leguaan*, en veele uitheemsche Haagdissen de vierde samenstellen. III. AFDEEL. IV. HOOFD. STUK.

(1) *Haagdis met de Staart op zyde plat, de Voeten met drie Nagelen, de Voorpooten vyf- de Agterpooten vier-Vingerig, gepalmd.* I. *Crocodilus.* Krokodil

Dit Dier, dat ook by andere Autheuren onder de Haagdissen geteld wordt, voert te regt den naam van allergrootste. De Grieksche naam *Krokodilos*, die afgeleid wordt van den afkeer, welken het van Saffraan zou hebben, is met eenige verandering ook in Europa gebruikelyk. Dus wordt het van de Franschen en Engelschen *Crocodile*, van ons *Krokodil* geheten. Anderen willen egter, dat

(1) Lacerta Caudâ compressâ Pedibus triungulatis, Palmis pentadactylis, Plantis tetradactylis, palmatis. *Syst. Nat.* X. Gen. 105. Lacerta eadem. *Amoen. Acad.* I. p. 121. Lacerta eadem. *Mus. Ad. Fr.* I. p. 40. Crocodilus. *Gron. Mus* II. p. 74. n. 47. BELL. *Aquat.* 41. GESN. *Quadr.* 9. ALDR. *Aq.* 677. JONST. *Quadr.* T. 79. f. 3, Lacertus maximus. RAJ. *Quadr.* 261. Crocodilus Cayman. BONT. *Jav.* T. 55. Jacare. MARCGR. *Bras.* 242. Crocodylus. OLEAR. *Mus.* 8, T. 7. f. 3. Crocodilus Niloticus. BELL. *Mus.* 47. T. 13. Crocodilus. SLOAN. *Jam.* II. p. 332. Crocodili. SEB. *Mus.* I. T. 103. 104. Krokodil. MERIAN. *Sur.* 49. f. 69. VALLISN. *Nat.* I. T. 43. Lacertus maximus. CATESB. *Car.* II. T. 63,

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. Krokodil.

dat deeze naam den schrik, dien hy voor den Oever heeft, zou aanduiden: doch ik geloof veeleer, dat men het dus genoemd heeft, als *Schrik des Oevers*, ten opzigt van Menschen en andere Dieren. De Egyptenaars noemen hetzelve *Champse*, die van Sienne *Suchus*, de Indiaanen in 't algemeen *Cayman*, die van Ceylon *Kimbula*, de Turken *Kimsak* en de Arabieren *Corbi*. In de West-Indiën worden zy ook wel *Allegators* geheten, de Brasiliaanen noemenze *Jacove*, de Negers in Afrika *Bombos*, en de Wilden van Amerika *Picharouki*. Men twyfelt geenzins, of het de *Leviathan* zy, waar van in 't Boek Jobs gesproken wordt, gelyk de Heer BOCHART met veele redenen betoogd heeft.

Woonplaats.

De Krokodillen zyn in alle de Wereldsdeelen buiten Europa, in dat gedeelte, 't welk onder de heete Lugtstreek legt, te vinden. Meest onthouden zy zig op groote Rivieren, gelyk de Ganges in Indie, de Nyl en die van Senegal, de Gambia en anderen van Afrika, en op verscheidene van Zuid-Amerika. Op de Rivieren van Guinée zynze zo menigvuldig, dat men 'er wel vyftig op éénen Dag kan zien, zo BOSMAN verhaalt. De Rivieren van Madagaskar krielen 'er van, en op Java is dit Ongediert zo verschrikkelyk, dat de Nederlandsche Kompagnie dertig Guldens geeft, aan iemand die 'er een doodt. Men vindtze ook op de Molukkische Eilanden, en, om kort te gaan, het

is

is tusschen de Keerkringen, een algemeene Plaag der Rivieren. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Buiten twyfel moet de Krokodil, in de Oostersche Landen, al van ouds bekend zyn geweest, en daarom houdt men hem met meer regt voor den *Leviathan* daar in 't Boek Jobs van gesproken wordt (*), dan den Walvisch, die aan de Ouden onbekend was. Ook zyn eenige Byzonderheden, die men aldaar aan den *Leviathan* toegeschreeven vindt, op den Krokodil toepasselyk, in 't byzonder de ondoordringbaarheid van zyne Huid, en zyne verschrikkelykheid (†). JOB wordt gevraagd; of hy den Leviathan met een Angel zou kunnen trekken, of hem ophaalen met een Koord, die men laat nederzinken: waar uit blykt, dat diestyds reeds bekend moet geweest zyn, hoe de Krokodil het Visschers tuig, zo Hengels als Netten, wanneer die hem voorkomen, vernielt. De Visschers, in Egypte zyn, by die gelegenheid, dikwils aan groot Levensgevaar blootgesteld, zo de Heer HASSELQUIST heeft opgemerkt (‡). *Krokodil.*

Dat de Krokodil een verschrikkelyk Dier zy, lydt geene tegenspraak. Verscheide Voorbeelden zyn 'er, dat zy Menschen hebben verslonden: ook weet men, dat zy somtyds de Schuitjes *Verslindende aart.*

(*) Kap. XL. Vers 20, enz.

(†) BOCHART *Hieroz.* Libr. I. Cap. 7.

(‡) Reise nach Palästina. Rost. 1762. p. 348.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

jes der Indiaanen omſlaan met hunne Staart, en dan worden, die 'er in zitten, doorgaans hunne Prooy. Te Lande kan hy ook een Menſch vervolgen, en loopt, niettegenſtaande zyne ſchynbaare logheid, zo ſnel, dat een Man te Paard, naar men zegt, hem niet ontkomen kan, of dezelve moet verſcheide wendingen maaken: want de ſtyfheid van dit Dier gedoogt niet, zulks na te doen. Evenwel ſchynt het my toe, dat zy een Menſch niet ligt aandoen, dan vervolgd zynde of getergd. Zelfs willen ſommigen, dat de Krokodil bang zy voor den Menſch, ten zy die voor hem vlugte: 't welk men in meer Roofdieren, zelfs in den Leeuw, waarneemt. Dit zal mooglyk de reden zyn, dat 'er in Egypte meer Vrouwluy, die Water komen ſcheppen of in de Rivier Kleederen waſſchen, en Kinderen die aan den Oever ſpeelen, en in 't Water zig baaden of zwemmen, door verſlonden worden, dan Manvolk. In eene Krokodil, die te Kairo voor den Engelſchen Konſul werdt ontleed, vondt men verſcheide Beenderen van Armen en Beenen, die aan de Ringen gekend werden van Vrouwvolk te zyn.

De hedendaagſche Reizigers verzekeren, dat zy aan de kant der Rivieren in de heete Zonneſchyn, met een gedeelte van den Kop en Rug alleenlyk boven Water, te loeren leggen op het Gedierte dat aan den Oever om te drinken komt, ſleepende hetzelve, als zy het vatten kunnen, by de Pooten onder Water, en het

dan

dan verslindende; maar, zo dra zy gewag verneemen van een Vaartuig, duiken zy, gelyk de Kikvorschen, geheel onder. Dit zag de Heer ADANSON op de Rivier van Senegal. LA CONDAMINE, die 'er menigvuldig op de Rivier der Amazoonen, en anderen, welke zig daar in ontlasten, vondt, verhaalt, dat dezelven 'er, op gelyke manier, te blakeren leggen in het Kroos; zo dat menze voor Boomstammen, of brokken Houts, zou aanzien. Aldaar, weinig vervolgd wordende, zegt hy, waren zy ook voor de Menschen weinig schuuw, doch zo veel minder te betrouwen. Als de Rivier overstroomt komen zy somtyds in de Vlekken der Indiaanen en men heeft meermaalen gezien, dat dit wreede Dier 'er een uit zyne Kanoo haalde in 't gezigt van deszelfs Landsgenooten, dien hy verslondt, eer men denzelven konde te hulpe komen.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

Alle Krokodillen, nogthans, schynen ten dien opzigte niet even verschrikkelyk te zyn. BOSMAN zegt, nimmer gehoord te hebben, dat die van Guinée eenig Mensch of Beest beschadigden. Op de Rivier van Senegal vindt men zwarten, zo ADANSON berigt, die gezegd worden gretig te zyn naar Menschen-Vleesch. Hunne gewoone Spyze schynt in Visschen te bestaan. Als zy eenig Beest op den Oever magtig worden, verbergen zy hetzelve in 't Water, zo lang tot dat zy lust hebben om het op te eeten.

III. AFDEEL IV. HOOFDSTUK. Krokodil. Vangst.

De Negers, Indiaanen en andere Volkeren, daar deeze Dieren gevonden worden, hebben 'er egter weinig fchrik voor. Onder de Egyptenaaren of Arabieren vondt men, zo ALPINUS verzekert, oudtyds Karels, die niet fchroomden een Krokodil op de Rug te fpringen, als wanneer het Dier, waarfchynlyk om dat het denzelven noch met den Bek, noch met de Klaauwen, befchadigen kon, zig van zulk eenen geleiden en befluuren liet. Men vangtze 'er thans gemeenlyk in een Put, of Kuil, en laatze eenige Dagen vaften, waar na zy, met Touwen gebonden en gemuilband zynde of gedood, worden verkogt. Nog ongelyk ftouter is de manier der Negeren, volgens LABAT, die hunnen flinker Arm, met een dik Leder bewonden, het Dier, terwyl het zwemt, in den Bek fteeken en het middelerwyl afmaaken met een groot Mes of Moordpriem, of onder Water doen fmooren. Dat de Krokodillen ook met Hoeken of Yzeren Haaken, waar men een ftuk Vleefch aan doet, gevangen kunnen worden, is niet ongelooflyk.

In Europa zyn deeze Dieren ook, doch zeer zeldzaam, levendig te zien geweeft. De Historiefchryvers, en onder anderen PLINIUS, verhaalen ons, dat MARCUS SCAURUS, die de praalzugtigfte van alle Romeinen was, in het Schouwburg leevende Krokodillen te voorfchyn bragt. Die, welken de Franfche Akademiften befchryven, heeft, op het end van 't jaar 1681, byna

een

een Maand te Verſailles geleefd, en werdt 'er aangemerkt als een der grootſte Zeldzaamheden, van zulk Soort, die men ooit in Vrankryk had gezien: want ons Klimaat is, zonder twyfel, tegenſtrydiger dan dat van Italie voor een Dier, 't welk, naar de Ouden verzekeren, de nagt niet kan doorbrengen dan in het Water, om dat de Lugt, van Egypte zelfs, hem dan te koel is. Deeze zelfde Autheuren berigten, dat de Krokodil niet eet, geduurende de vier Wintermaanden.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

Grootte.

De Krokodillen zyn in eenige Geweſten grooter dan in anderen. Volgens ſommige Berigten zouden 'er in Afrika en Aſie gevonden worden van over de dertig Voeten lang; doch de hedendaagſchen ſpreeken meeſt van ongevaar twintig Voeten. Deeze langte geeft BOSMAN aan die van Guinée, LA CONDAMINE aan die van de Rivier der Amazoonen. De Heer ADANSON zag 'er, op de Rivier van Senegal, van vyftien tot agttien Voeten lang. LEGUAT heeft 'er een van dertien Voeten, met een Net, in Zee zien ophaalen, vyfhonderd ſchreeden van Batavia (*). Evenwel is 't niet ongeloofbaar, dat 'er in de binnenslandſche deelen wel gevonden worden, die merkelyk over de dertig Voeten lang zyn: alzo men 'er op de Rivier Gambia heeft van drie-en-dertig Voeten, gelyk JOBSON verzekert; en de Heer HASSEL-

QUIST

(*) *Voyage.* Tom. II. p. 94.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

QUIST Eijeren befchryft, die uit een Wyfje in Egypte gehaald waren, van dertig Voeten lang. HERODOTUS, ondertusfchen, en ÆLIANUS, geven 'er eene langte van zes-en-twintig Ellen aan.

Krokodil. Voortteeling.

Dit verbaazend Schepzel komt, niettemin, zeer klein ter wereld. Zyn oorfprong is uit een Ey, dat de grootte ongevaar heeft van een Ganzen-Ey, doch zeer langwerpig. 't Getal der Eijeren, die de Krokodil t' eener broed legt, is volgens NIEUWHOFF twintig of dertig; volgens GESNERUS vyftig, en zestig volgens ÆLIANUS. De Waarneemingen der Hedendaagfchen leeren, dat men, in dit opzigt, geen vergrooting heeft gebruikt. Het Dier legt honderd Eijeren, zegt LINNÆUS, het begraaftze even als de Schildpadden in het Zand en laatze uitbroeden door de Zonnefchyn: de Moer lokt de uitgekomen Jongen op haar Rug en brengtze naar 't Water, die 'er afvallen worden van de Vaar en Moer opgegeten. Sommigen willen dat zy al grooter worden zo lang zy leeven. De Ouden hebben hunnen Leeftyd gefteld op zestig Jaaren.

Vyanden.

De Krokodil heeft, behalve den Menfch, verfcheide Vyanden: doch de gevaarlykfte voor hem is de Ichneumon of zogenaamde Rot van Pharao (*). Deeze graaft de Eijeren van dit Dier

(*) Zie het II. STUK deezer *Natuurlyke Hiftorie* bladz. 148.

Dier niet alleen uit den Grond en verbryzelt dezelven, maar kruipt ook, als de Krokodil te ſlaapen legt met een opgeſperden Bek, ſomtyds in deszelfs Keel, vreet de Ingewanden door en komt door den Buik weder uit. Dit wordt egter van de Hedendaagſchen in twyfel getrokken, zo wel, als dat 'er een Vogeltje zou zyn, 't welk hem de Tanden zuivert.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Krokodil.*

SEBA verzekert, dat de Krokodil de Bovenkaak beweeglyk en de Onderkaak onbeweeglyk heeft, welke laatſte aan het Borſtbeen vaſtgehegt zou zyn; doch anderen willen, dat het de Onderkaak beweeglyk hebbe, gelyk de Dieren in 't algemeen. Omtrent het getal der Tanden, die het in de beide Kaaken ſcherp heeft, is niet minder verſchil dan over de Tong, welke de Ouden ſtelden dat aan dit Dier geheel ontbrak; anderen zeer klein maakten. SCALIGER was van verbeelding, dat deeze kleinheid van de Tong aanleiding gegeven had, om die geheel over 't hoofd te zien; doch, volgens PERRAULT, is de Tong geenszins klein noch kort (*). SEBA, ondertuſſchen, houdt tegen het Gevoelen van OLAUS MAGNUS, BLASIUS en andere Ontleedkundigen ſtaande, dat de Krokodil geen Tong heeft; alzo hy, in de Ontleeding van drie Soorten van Krokodillen, niets hadt kunnen vinden, dat naar een Tong geleek. De Keel deezer Dieren, zegt hy, is glad en de Slokdarm, die

(*) *Mem. des Animaux.* Tom. III. Part. 3.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

die met veele plooijen als in een gevoegd is, maakt een ruime opening en Doortogt naar de Maag (*).

Verfchil met de Kayman.

Veelen ftellen een aanmerkelyk verfchil, niet alleen in de Kleur, maar ook in de Lighaams geftalte der Krokodillen. De Kleur, zeggen zy, van fommigen is geel, van anderen bruin, van anderen zwart. ADANSON heeft 'er in de Rivier van Senegal gezien, die door hunne zwarte Kleur van de gewoone onderfcheiden waren. In Guinée zynze donker bruin, zo SMITH getuigt. Die, welke men te Parys hadt, was groenagtig, doch maar ruim drie Voeten lang; zo dat het, waarfchynlyk, een Jonge zal geweeft zyn. De *Kayman* der Indiën verfchilt, inzonderheid, van den Krokodil des Nyls zo KLEIN aanmerkt, doordien hy het Lyf dikker, en de Bek zo fcherp niet heeft. De *Allegator* van Amerika fchynt ook van de Afrikaanfche Krokodillen verfchillende te zyn.

Afbeeldingen.

Men heeft, tot nog toe, geen regte Afbeeldingen van deeze Dieren in volwaffenheid, om daar uit derzelver verfchil naauwkeurig te kunnen bepaalen. SEBA geeft 'er eene van een Amerikaanfche Krokodil, die by 't Jaar oud was, geelagtig bruin van Kleur, en langs de Rug, zo wel als op de zyden van den Buik, bezet met eene ry van verhevene knobbels, Kamswyze gefchikt (†). Hy hadt 'er gedroogde van agt tot

twaalf

(*) I. DEEL, bladz. 168.
(†) I. DEEL. Tab. CVI. N. 1.

twaalf Voeten lang, waar onder één was, die agt groote Schubben op de Nek hadt zitten, als een Roos. In de Ceylonſe Kaymans of Krokodillen, waar van hy een Jong in volkomenheid afbeeldt (*), ſchynt een andere ſchikking te zyn van bulten of knobbels op de Rug. Voorts merkt hy aan, dat de Jonge Krokodillen uit Afrika, waar van hy eenige Afbeeldingen geeft (†), niet alleen veel kleiner zyn, maar ook dikker van Kop en korter van Bek, dan die uit de Ooſt- en Weſtindiën komen; hebbende, bovendien, de Schubben op de Rug ruitswyze verdeeld, en, zo 't my toeſchynt, zonder Knobbels, doch de Staart was, van boven, met groote opſtaande Schubben als gekamd: het geheele Lyf geelagtig met bruine Vlakken, en de Staart bruin gebandeerd. Een voornaam onderſcheid, tuſſchen de zogenaamde Kaymans en de Krokodillen, vinden wy te beſtaan in de Kop, die in de eerſten met groote Knobbels uitpuilt en in de anderen byna regtlynig loopt met de rug. Ook is de Bek, naar 't end toe, breeder, doch tevens dunner en platter, dan in de Afrikaanſche Krokodillen.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

Zie hier de naauwkeurige beſchryving der Lighaamsgeſtalte van een Krokodil, die zig in het Kabinet van den Sweedſchen Raadsheer GYLLEN- Geſtalte.

(*) I. DEEL. Tab. CIV. N. 12.
(†) Tab, CIII.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

LENBORG bevondt (*). De Kop is langwerpig, van boven plat, met twee Naaden, die van het Oog agterwaards uitloopen, getekend; agter de Oogen gedekt met een vierkant platagtig Beentje; van vooren, tusschen de Oogen, hoog gerimpeld; van onderen glad met netswyze rimpels en vierhoekige Vlakken: het Agterhoofd voorzien met Eeltagtige bultjes, die in twee dwarse ryën verdeeld zyn. De Neusgaten zyn verheven met Maanswyze gaten en hoorentjes die agterwaards gestrekt zyn. De Tanden in de Kaaken zyn ongelyk van grootte en op ééne ry aan den rand geschikt. De bovenste Oogleden zyn opgeligt en zeer rimpelig, 't welk aan het Dier een wreed Gelaat geeft. De Hals is, in het bovenste gedeelte, met vier of vyf paaren Knobbels gedekt, doch van onderen in agt Stukken of Segmenten verdeeld. Het Lighaam is, van de Halsknobbels af, de geheele Rug over, gedekt met twintig Stukken, die ieder bestaan uit vierkante Geledingen. De witte Buik bestaat uit vier en-twintig Stukken. Het Aarsgat is eene langwerpige uitpuilende Spleet, rondom gerimpeld. Het voorste van de Staart is uit tien Stukken samengesteld; het agterste platagtig op zyde, en van boven met een scherpen kant, van onderen rondagtig. Zy eindigt met twee-en-twintig Stukken. De Voorpooten hebben vyf van een gescheiden Vingeren, de drie

(*) *Amœnit. Acad.* Vol. I. p. 122.

drie eerſten genageld, den vierden en vyfden ongenageld: de Agterpooten vier Vingeren, die ten halve ſamengevoegd zyn en de buitenſte is zonder Nagel of Klaauw. De Kleur is, uitwendig, Aſchgraauw of liever Loodverwig, met dwarſe banden, die gegolfd zyn; de eerſte om den Hals, de tweede tuſſchen de Armen, de derde en vierde op de Rug, de vyfde voor, de zesde agter de Dyën, de zevende en de overigen, tot aan den veertienden toe, om de Staart heen loopende.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

Uitwendige vertooning.

Omtrent de uitwendige vertooning wordt, door den Engelſchen Reiziger SMITH, op deeze wyze van den Krokodil geſproken. Zyn Kleur is donker bruin; de gaaping van den Bek zo wyd, dat dezelve van 't eene Oor tot aan het andere ſtrekke. In de Bek zyn drie of vier ryën Tanden, van verſchillende figuur en grootte, waar altemaal puntig en ſnydende ſcherp. De Beenen zyn kort en aan 't end gewapend met lange, kromme, puntige Klaauwen, met welken hy zyne Prooy aanvat en verſcheurt. Zyn Huid is hard en dik met Schubben gedekt, en aan alle zyden met een groote menigte uitſteekende punten, als zo veele Nagelen, doch niet zo regelmaatig geſchikt, als dezelven door de Schilders en Plaatſnyders ons vertoond worden. Verſcheide deelen van zyn Lighaam, gelyk de Kop, Rug en de Staart, waar in de voornaame kragt van dit Dier beſtaat, zyn door hardheid ondoordringbaar voor een Musketkogel,

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

gel; maar, onder aan den Buik en een gedeelte van de Keel, kan menze kwetzen, alwaar zy niet zulk een bekleedzel van Schubben hebben. 't Blykt dat SMITH hier Schubben noemt, 't welk anderen den naam geeven van Schilden, Segmenten of Stukken. De Negers van Afrika, zegt BOSMAN, maaken zig daar Bonnetjes of liever Helmen van, die immer zo ondoordringbaar zyn, als of zy met Yzeren Plaaten bekleed waren.

Inwendige deelen.

De Sweedsche Doktor HASSELQUIST geeft een zeer naauwkeurig Berigt van de inwendige deelen der Krokodillen van de Nyl, gelyk uit de Ontleding van zulk een Schepzel, te Kairo, gebleeken was. Hy bevestigt daar in, dat 'er geen Tong was in dit Dier, maar een *Velum Palatinum*, afkomstig van het sterke, gladde en geelagtige Vlies, 't welk het gantsche Gehemelte van boven en onderen bekleedt, dienende tot opening en sluiting van de Keel. De Longen en het Hart waren klein; het Middelrift dun; doch daarentegen de Maag en Zwelgpyp uit zeer sterke Wanden bestaande, gelyk ook de Darmen. Dezelven hadden, tot een Span afstands van de Maag, de wydte byna van twee Duimen; doch voor 't overige, ter langte van veertien Span, waren zy maar een Vinger dik en hadden van binnen naauwlyks de wydte van een Schryfpen. Het uiterste end, ter langte van omtrent een halve Span, dat men voor den Endeldarm kon houden, was taamelyk wyd.

De

De Galblaas, tusschen de Maag en een der Lobben van de Lever geplaatst, hadt de grootte van een Hoender-Ey: men vondtze gevuld met een Theekopje vol dikagtige, donker groene, zeer bittere Gal. De Nieren waren van middelmaatige grootte en van de gewoone figuur. Het Net op het Gedarmte en een dik Vlies, 't welk zig over den Buik uitstrekte, waren met veel Vet vervuld.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

De gemelde Heer, die zulks den 30 *January*, des jaars 1751, te Kairo naar 't Leven beschreef, maakt eenige Aanmerkingen, ten opzigt van de Dierlyke Huishouding der Krokodillen. Zy hebben, zegt hy, weinig Bloed, gelyk de Dieren van beiderley Leven in 't algemeen, doch daar tegen is de veelheid van Gal en Alvleesch-Sap in hun grooter, dan in eenig ander Dier, naar reden van de Ingewanden: waar uit blykt, dat de Natuur het Vermogen van Verteering heeft willen vergrooten, in een Schepzel, dat alles zonder Kaauwen inflokt en doorzwelgt. Daarenboven neemt het een groote menigte Steenen in de Maag, gelyk de Hoenderen door Zand, Kalk en Steentjes de Verteering bevorderen. Doch het zonderlingste is, dat de Krokodil geen Drek van agteren uitwerpt, maar door de Keel: een stuk, egter, dat niet alleen uit het Berigt der genen die aan de Nyl boven Kairo woonden, maar ook uit de naauwheid der Darmen blykbaar was. Die Luiden zagen dagelyks, dat Dier zig

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

op 't Land daar van kwam ontlaften. Zie daar een natuurlyke Drekbraaking. Hunne Paaring gefchiedt van vooren, leggende het Wyfje op de Rug. De Eijeren zyn met een harde Korft bekleed, doch een weinig oneffen, en niet egaal maar Wolkagtig wit. (*).

Gebruik.

Van dit Dier, hoe affchuwlyk ook, wordt onder de Wilden veel gebruiks gemaakt. De Eijeren zyn, voor de Negers en Indiaanen, een voornaame Lekkerny. Het Vleefch, dat zeer blank, doch wild en Moerasfig is van fmaak, gebruiken zy ook tot Spyze; doch zommigen merken aan, dat hetzelve een fterke Moskeljaat-Reuk heeft. Niettemin wil men, dat deeze Dieren te Bantam tam gemaakt en gemeft worden, gelyk men hier de Kalvers doet, tot Slagtvleefch. In de Geneeskunde heeft men het Bloed tegen eenige Oogkwaalen en de beet van Slangen, en het Vet, by wyze van Wryving geappliceerd, tegen de Koorts aangepreezen. De Huid gebrand en in de droefem van Olie ontdaan, verdooft het Vleefch zo zeer, dat men allerley foort van Afzettingen verrigten kan, zonder gevoel byna van den Patient: zo fommigen verzekeren.

In Egypte wordt veel werks gemaakt van het Blaasje, ter grootte van een Hazelnoot, met eene dikke ftof, die naar Moskeljaat ruikt, gevuld, dat men in de oude Krokodillen onder de

(*) Reiſe nach Palaſtina. pag. 344.

de Oxclen vindt. Het Vet gebruikt men aldaar, als een voornaam Geneesmiddel, tegen Jigtige pynen en verdrooging der Peezen of ſtramheid der Gewrichten. De Gal wordt in 't algemeen voor een Oogmiddel, en in 't byzonder van de Vrouwelyke Sexe tegen de Onvrugtbaarheid, zo in als uitwendig, met een goeden uitſlag, zo men zegt, gebezigd. De Oogen van een Krokodil worden by de Arabieren gehouden voor het kragtigſte Middel, om de luſt en kragt tot Byſlaapen te verſterken. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Krokodil.*

Pater LABAT merkt aan, dat de gemelde Moskeljaat Reuk zo ſterk is in de Kaymans van Amerika, dat men dezelven daar door, onder de Wind zynde, op 't ſpoor kan volgen en de plaats van hun Verblyf ontdekken. Het Dier heeft 'er, zegt hy, gemeenlyk zes Blaasjes van, twee aan den Onderbuik en één onder elk Gewricht der Dyën, dat is in de Lieſſchen, naar ik onderſtel. Het Vleeſch niet alleen, maar zelfs de Eijeren, zyn met die Reuk zodanig doordrongen, dat men niet zeer vies van Neus moet zyn om 'er van te kunnen eeten.

(2) *Haagdis, die de Staart horizontaal plat heeft, in Vinnen verdeeld, met gewebde Voeten.* II. *Caudiverbera.* Slingerſtaart.

Van

(2) Lacerta Caudâ depreſſo-planâ, Pinnatifidâ, Pedibus Palmatis. *Syſt. Nat.* X. FEUILL. *Peruv.* II. p. 319. Tab. 319. SEB. *Muſ.* Tom. II Tab. CIII. f. 2.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.* Pl. LI. *Fig.* 1.

Van deeze geeft SEBA de Afbeelding, onder den naam van *Water-Salamander* uit Arabië of Egyptische Salamander, *Cordylus* geheten. PLINIUS, zegt hy, noemt hem de *gesternde* Salamander uit Ethiopie, met eene *Slingerstaart* (*). Het Hoofd is langwerpig, en zweemt veel naar dat van een Krokodil; de Hals kort en dik; de Bek met kleine Tandjes bezet: het Bovenlyf niet geschubd, maar zagt als Fluweel en donker geel van Kleur, hier en daar met witte Bloempjes geplekt, die zig als Sterretjes vertoonen. De Staart heeft wederzyds een soort van Vinnen, die Koraal-rood zyn, gelyk de Vinnen van een Baars, en al breeder uitloopen naar het end, alwaar de Staart een Pluim vertoont. De Pooten zyn geel, doch Ruitswyze met rood gevlakt. De Voorvoeten hebben Vingers of Klaauwen, die aan 't end breed uitloopen, met groote kromme Nagelen; de Agtervoeten, insgelyks genageld, zyn bovendien gepalmd, dat is de Vingeren met een Vlies te samen gehegt, als die der Eendepooten.

SEBA, die dit Dier in zyn eerste Kabinet, dat hy aan den Czaar van Rusland zondt, bezeten hadt, oordeelde, dat de Kleur en Staart hetzelve genoegzaam deedt verschillen van den *zwarten Peruviaanschen* Water-Salamander, welken Pater FEUILLÉE heeft afgebeeld: doch LINNÆUS

(*) Salamandra Stellara, Æthiopica, Caudiverbera.

NÆUS betrekt ze beiden tot deeze Soort (*). De laatstgemelde, welke die Pater in 't jaar 1709, by *la Conception* in 't Ryk van Chili, in een Beek vong, was, van den Snoet tot aan 't end van de Staart, veertien en een half Duim lang. Hy hadt de Huid ongeschubd en Fluweelagtig, doch zwart van Kleur, naar Indigo trekkende, en aan den Buik bleeker Leiagtig blaauw. Op den Kop hadt hy een soort van gegolfde Kuif; by den Snoet wyde Neusgaten, met Vleezige kringen gerand, kunnende toegetrokken worden van het Dier. De Oogen waren groot en Saffraangeel, met een blaauwen Oogappel. De Bek was wyd van gaaping en hadt twee ryën zeer kleine, scherpe, doch een weinig kromme Tandjes. De Tong was dik, breed, Roozekleur, en geheel in de Keel aangehegt met haar onderste gedeelte, 't welk zig uitwaards uitstrekte door middel van een groote Krop, welke dit Dier doet zwellen, zegt hy, en inkrimpen gelyk een Blaas. De Voorpooten zyn veel korter dan de Agterpooten, even als in de Kikvorschen, en de Klaauwen met Kraakbeen samengevoegd, aan 't end uit loopende in een an-

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

(*) Want het schynt my deeze te zyn, welke door den Heer LINNÆUS bedoeld wordt. De aanhaling van SEB. *Mus.* 2. Tab. LXII. f. 9. die niettemin in het *Compendium* van 't *Syst. Nat.* te Leiden gedrukt, ook gevonden wordt, moet zekerlyk fout zyn, alzo op die Plaat geen fig. 9. noch een dergelyke Haagdis te vinden is.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Salamander.*

ander rondagtig Kraakbeen, dat plat is en breed, met eene Kam gerugd, welke de plaats bekleedt van Nagelen.

Het zonderlingſte, dat dit Dier heeft, voegt 'er FEUILLÉE by, is de Staart; zynde in haar begin, aan het Lighaam, lang, ſmal en rond, doch allengs verbreedende, tot dat zy, aan 't end, de breedte heeft van twee Duimen. Deeze Staart gelykt dus naar een Riem of naar een Spatel, zynde aan 't end plat en rond, doch hebbende, voor 't overige, haare randen Zaagswyze ingeſneeden, en langs het midden loopt een breede, gegolfde rug.

Uit dit alles blykt dat onze Autheur, niet ten onregte, deeze twee Haagdiſſen onder ééne ſoort gebragt heeft, ſchoon in Kleur en Landaart vermaate verſchillende; doch dat zy de eigentlyke *Cordylus* of *Uromaſtix* der Ouden zyn, die van BELLONIUS *Land-Krokodil* geheten wordt, om dat hy in 't eerſte aanzien naar een Krokodil zweemt; kan ik niet gelooven. Dezelve hadt de Staart als een Knods, met verſcheide Knobbels bezet, daar hy de Lighaamen, die hy naderde, geweldig mede geeſſelde, wordende deswegens *Uromaſtix* of *Caudiverbera* geheten. Deeze ſchynt te behooren tot de negende ſoort.

III. *Superciliosa.* Scherprug. Pl. LI. *Fig.* 2.

(3) *Haagdis met de Staart gekield, de Rug en Wenkbraauwen ſcherp getand.*

Twee

(3) Lacerta Caudâ Carinatâ, Dorſo Superciliisque Ciliatis. *Syſt. Nat.* X. *Muſ. Ad. Fr.* I. p. 40. SEB. *Muſ.* I. T. 109. f. 4.

Twee Amboineesche Salamanders beeldt SEBA af, op de aangehaalde Plaat, die beiden niet alleen door de kortheid des Kops, maar ook door het roepen tegen elkander, van de Haagdissen verschillen. Deeze, welke LINNÆUS aanhaalt, gelykt voor 't overige zeer naar de Haagdissen, zynde rosagtig van Kleur.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

(4) *Haagdis met een middelmaatige, op zyde eenigermaate platte Staart, de Rugnaad getand, het Agterhoofd met twee punten gewapend.*

IV. *Scutata.* Schilddraager.

Dit is de eerste der zo even gemelden, dien SEBA noemt *vremd en wonderlyk Soort van Salamander van Ambon:* doch, wat hy met het woord *Scutata*, dat men in 't Latyn by hem gebruikt vindt, bedoele, blykt uit de beschryving niet. Over 't gantsche Lyf, zegt hy, is dit Dier ligt geel, blaauwagtig geschaduwd, met verhevene witte bultjes, als Paarlen van verscheiderley grootte, bezaaid of bedropen. Dergelyke Paarlen zitten ook aan den Kop, maar niet aan de Staart en Pooten, die geschubd zyn. Men kan hem wel *Schilddraager* noemen, van wegen het Schild op den Kop; maar dit heeft de voorgaande ook, hoewel het in die kleiner is; en beiden hebben zy de Rug zaagswyze getand.

(4) Lacerta Caudâ subcompressâ mediocri, Suturâ dorsali dentatâ, Occipite bimucronato. *Syst. Nat* X. Salamandra prodigiosa Amboinensis, scutata. SEB. *Mus.* I. p. 173. T. 109. f. 3.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

tand. De Pooten zyn los gevingerd, zonder eenig Vlies, en de langte mag, met de Staart, in deeze ongevaar een Voet, in de andere anderhalf Voet bedraagen.

V. *Monitor.* Sauvegarde.

(5) *Haagdis met een gekielde Staart, het Lyf ongewapend.*

Met dit eenvoudig Kenmerk wordt een Soort van Haagdissen bedoeld, welken men gemeenlyk *Sauvegardes* noemt, om dat zy als tot bescherming of bewaaring ſtrekken van den Menſch. Want het Dier begeeft zig ſomtyds te Water, hoewel nooit diep in Zee, en, aldaar een Krokodil ziende of hoorende aankomen, maakt het, waarſchynlyk uit vreeze voor dit Monſter, een ſterk Geluid, waar door iemand, die zig in 't Water baadt of zwemt, of op den Oever zig bevindt, gewaarſchouwd wordt, om zig door de Vlugt te redden, gelyk de Haagdis ook doet. Zy wordt derhalve hier, met regt, *Monitor* of de Waarſchouwer gebynaamd.

Meer dan eene Afbeelding vindt men 'er van, in 't Werk van SEBA, op de aangehaalde plaatſen. In die van een Ceylonſe Haagdis Tab. CV. *Fig.* 1, hebbende ongevaar de langte van twee

(5) Lacerta Caudâ carinatâ, Corpore mutico. *Syſt. Nat.* X. Lacerta Caudâ ancipiti integrâ, Pedibus pentadactylis, Digitis omnibus Unguiculatis. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 41, SEB. *Muſ.* Tom. II. Tab. LXXXVI. *Fig.* 2. Tab. CV. *Fig.* 1. & Tom I. Tab. XCIV. *Fig.* 1, 2.

twee Voeten, vertoont zig duidelyk, hoe de Staart gekield is of scherp gerugd van boven. Deeze was zeer fraay geringd, geplekt, gespikkeld en gebandeerd; doch verschilde, in fierlykheid, nog veel van die Amboineesche, daar in het I. DEEL, Tab. XCIV. *Fig.* 1, 2, 3, de Afbeelding van gegeven wordt; waar in de Natuur de Konst oneindig overtreft, zo SEBA aanmerkt. Dit Diertje, naamelyk, was onvergelykelyk schoon gemarmerd, en over 't gantsche Lyf getekend met fyne Schubbetjes van witte, zwarte en rosagtige Kleur. De langte mogt, met de Staart, omtrent anderhalf Voet bedraagen. Voorts merkt hy aan, dat deeze Haagdissen, indien zy geen Pooten hadden, volmaakt naar Slangen gelyken zouden: want het Lyf is niet zeer dik, de Kop langwerpig rond en de Tong dubbeld spits. Men kan 'er byvoegen, dat de Pooten vyf-Vingerig en alle Klaauwen genageld zyn.

III. AFDEEL. IV. HOOFD. STUK. *Sauvegarde.*

Ook blykt uit andere Afbeeldingen, dat de scherpe rugging, of gekieldheid, van de Staart, geen eigentlyk Kenmerk zy van deeze Soort. Dezelve is niet aanmerkelyk in die Westindische Haagdissen, welken SEBA *Sauvegardes* noemt (*), noch in die, welke *Tupinambis* geheten wordt in Amerika (†); noch ook in de *Tejuguacu-* of *Tecuixim*-Haagdissen, dat ook Sau-

Surinaamsche.

(*) II. DEEL, bladz. 111.
(†) II. DEEL. Tab. LXXXVI. *Fig.* 2.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. Sauvegardes zyn, uit Ooſt- en Weſtindie (*). Zelfs geeft de Heer GRONOVIUS den tytel van Haagdis *met een Spilronde Staart* (†) aan eene Soort, waar onder eenige der gemelden, als ook

Sauvegarde. de *Sauvegarde* van Juffr. MERIAN, door hem betrokken worden. Deeze ontmoet men, zegt zyn Ed. in de Boſſchen van Suriname; alwaar zy [dat verbaazende is] tot de langte van twintig en meer Voeten groeijen, doende de Menſchen nooit aan, maar leevende van Vogel-Eijeren en Krengen van geſtorven Beeſten.

VI. *Principalis.* Vorſtelyke. (6) *Haagdis met de Staart eenigermaate gekield, een onverdeelde Kam aan de Keel, de Rug effen.*

Van deeze, die men vondt in het Kabinet, dat de Koning van Sweeden aan de Akademie van Upſal geſchonken heeft, is de volgende beſchryving. De Kop een weinig ſcherp, breedagtig, aan de zyde eenigermaate plat, met verſcheide Naaden zeer fyn verdeeld. De Neus- en Oorgaten zeer klein. Aan de Keel een rondagtige Kam, die in 't minſte niet getand is. Het Lyf bedekt met zeer kleine Schubbetjes. De Staart eens zo lang als 't Lyf, op de zelfde

(*) I DEEL. Tab. XCIX. *Fig.* 1, 2.

(†) Lacerta Caudâ tereti, Corpore parum longiore, Squamis læviſſimis, Abdominalibus ſubquadratis, minimis. GRON. *Muſ.* II. pag. 81 N. 58.

(6) Lacerta Caudâ ſubcarinatâ, Criſtâ Gulæ integerrimâ, Dorſo lævi, *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 43. *Amænit. Acad.* I. p. 286. T. XIV. f. 2.

de wyze geſchalied, en aan de punt zeer dun, van boven een weinigje gerugd, van onderen meer geſtreept en naauwlyks zigtbaar in ringen verdeeld. De Pooten vyf-Vingerig, ſcherp genageld, met de Klaauwen ongelyk van langte. De Kleur van 't Lyf blaauwagtig, aan de Staart bleeker, met bruine ſtreepen.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(7) *Haagdis met de Staart ſamengedrukt, van boven dubbeld gekield, middelmaatig; de Rug viervoudig Kielswyze geſtreept.*

VII. *Bicarinata.* Dubbeld gekielde.

Deeze woont in Indie. Zy is klein en grys, hebbende op de Rug twee verheven ſtreepen en de zyden van de Rug ieder met Schubben Kielswyze geſtreept: zynde de Schubben der Zyden verheven Knobbelagtig. De Buik is bekleed met vier-en-twintig dwarſe ryën van Schubben, in elke rye zes. De Staart, naauwlyks anderhalf maal zo lang als 't Lighaam, is op de zyde platagtig en glad, van onderen geſtreept, van boven met een dubbele ſcherpe rug. Het Dier heeft geen Kam. Dus wordt hetzelve door LINNÆUS beſchreeven.

(8) *Haagdis met de Staart boven en onder ſcherp,*

VIII. *Paluſtris.* Water-Salamander.

(7) Lacerta Caudâ compreſſâ, ſupra bicarinatâ, mediocri; Dorſo quadrifariam carinato-ſtriato. *Syſt. Nat.* X.

(8) Lacerta Caudâ ancipiti mediocri, Pedibus muticis fiſſis, Palmis tetradactylis. *Faun. Suec.* 256, Salamandra alepidota Verrucoſa. GRON. *Muſ.* II. p. 77. N. 51. Salamandra aquatica. RAJ. *Quadr.* 273. Salamandra aquatica Americana. SEB. *Muſ.* I. Tab. LXXXIX. f. 4, 5.

III. Afdeel. IV. Hoofdstuk. Pl. LI. Fig. 3.

ſcherp, middelmaatig, de Voeten ongenageld geſpleeten, die der Voorpooten vier-Vingerig.

Men noemt deeze gemeenlyk *Water-Salamander.* Zy komt voor in de ſtaande Wateren van Europa, die niet zout zyn; gelyk men dit Dier ook vindt in onze Hollandſche Meiren. LINNÆUS twyfelt, of het wel verſchillende zy van de Land-Haagdis, te meer, denk ik, om dat men 'er ook vindt met rondagtige Staarten, terwyl de platheid van de Staart het voornaamſte verſchil uitmaakt, en hy vraagt, of deeze ook de Mom * zy van een andere. Zelfs wordt de *Amerikaanſche* Water-Salamander (*), door hem, tot de zelfde Soort betrokken. De Heer GRONOVIUS noemt haar Salamander, die over 't Lyf ongeſchubd is, en wrattig, met een tweeſnydige Staart, de Voeten ongewapend geſpleeten, aan de Voorpooten vier-, aan de Agterpooten vyf-Vingerig. In 't Hoogduitſch noemt men dit Dier *Waſſer-Molch*, in 't Engelſch *Water-Eft*, in 't Franſch *That* of *Taſſot*, doch de gewoone naam is *Salamandre d'Eau.*

* *Larva*

Eigenſchappen.

Dit Diertje, dat zelden meer langte dan zes of zeven Duimen heeft, is in verſcheide opzigten aanmerkenswaardig. Het kan ook wel op 't drooge leeven, doch houdt zig meeſt in 't Water op, beminnende die Wateren, welker Slyk

(*) Dus noemt hem SEBA, en niet *Amerikaanſche Haagdis*, op welken naam die Afbeeldingen door de Heeren LINNÆUS en GRONOVIUS aangehaald worden.

Slyk wit is. Het komt zelden aan de Oppervlakte, en verbergt zig gemeenlyk onder den een of anderen Steen, indien 'er zyn. Het onthoudt zig meer in de Graften van Steden, in Vyvers en Slooten, dan in Rivieren of loopende Wateren: des Winters zig verborgen houdende, komt het in 't Voorjaar weer te voorschyn. In 't loopen heeft het een langzaamen tred, gelyk de Schildpadden. DERHAM merkt aan, dat de Water-Salamander, nog jong zynde, met vier Zwemvinnen is voorzien, twee wederzyds, een weinig boven de Voorpooten aan het Lyf gehegt; welken hy in 't vervolg kwyt raakt.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Water-Salamander.*

De Water-Salamanders hebben iets zonderlings, dat men nog niet gevonden heeft in eenig ander Viervoetig Dier: te weeten, dat zy, geduurende het Voorjaar en de Zomer, om de vier of vyf Dagen op 't langste, hunne Huid afleggen, gelyk de Slangen: doch 's Winters niet dan om de vyftien Dagen. Men vindt deeze Vellen, die zeer dun zyn, somtyds geheel in 't Water dryven. 't Gebeurt ook wel, dat zy zig niet, dan by stukken en brokken, daar van ontslaan kunnen, en dan blyft somtyds een gedeelte van het Vel aan een Poot hangen, 't welk daar bederft en die Poot geheel of eenige der Vingeren doet afrotten, zonder dat egter het Diertje sterve. Of zy van binnen ook niet op dergelyke manier vervellen, zou men uit eenige Waarneemingen mogen twyfelen.

Waarneemingen van Mr. DU FAY.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Water Salamander.

Voortteeling.

De Heer DU FAY, die in een Vertoog, dat hy over de Salamanders, die 'er omstreeks Parys zyn, aan de Akademie der Wetenschappen (*) voorlas, zulks bedenkelyk agtte; merkt ten opzigt van de Voortteeling deezer Dieren aan, dat zy Eijerleggende zyn, en dat hunne Eijeren aan malkander hangen, als twee snoeren van een Ketting Kraalen, door middel van een Lymagtige Stoffe. Het getal was omtrent twintig, die dus, in eens, werden uitgeworpen; by anderen, welken hy in Glazen hadt, vondt hy de Eijeren van elkander afgezonderd, doch hy heeft ze nooit kunnen doen uitbroeden. Dewyl nu eenigen verzekeren, dat de Salamanders levendige Jongen voortbrengen, viel hem in gedagten, of zy op 't Land ook baarende, en in 't Water Eijerleggende zouden zyn: een gissing, zegt hy, die wel nader onderzoek verdient.

Waarneemingen van Dr. DEMOURS.

De Parysche Geneesheer Dr. DEMOURS heeft ons eenige Waarneemingen omtrent de bevrugting der Water-Salamanderen medegedeeld (†). Dewyl de Mannetjes Salamander, gelyk hem door de Ontleding was gebleeken, geen Teellid heeft, gelyk de meeste Dieren, was hy zeer nieuwsgierig, hoe de Eijeren mogten bevrugt wor-

(*) *Hist. & Mem. de l'Acad. Royale des Sciences*, de l'An. 1729.

(†) *Observations sur la fecondation de la Salamandre*, gedrukt agter de Fransche Vertaaling van 't I. DEEL der *Edenburgsche Proeven.*

worden. De Soort van Salamander, daar zyn Ed. van spreekt, is die, welke 's Winters in de Aarde weg kruipt, en by Zomer zig onthoudt in vogtige plaatsen, of in 't Water, waar zy egter dikwils uit komen, vooral by nagt of als het regent, om Voedzel te gaan zoeken. Deeze legt Eijertjes, die door Slym aan malkander hangen, gelyk het Kikvorschen-Schot, doch of die op dergelyke wyze bevrugt werden, was nog onzeker. Meer dan twee Jaaren heeft hy zig toegelegd om zulks te ontdekken, houdende deeze Dieren in Glazen, doch vrugteloos. Eindelyk, egter, werdt zyne moeite met een gewenschten uitslag bekroond.

III. Afdeel. IV. Hoofdstuk.

Water-Salamander.

„ In 't voorst van April des jaars 1731, zegt „ zyn Ed., omtrent te vier uuren 's morgens, „ naderde ik de groote Kom van den Koninglyken Tuin, alwaar ik diestyds, in plaats „ van den Heer NOGUEZ, by absentie, „ den post bekleedde van Demonstrateur en „ Toeziender van 't Kabinet der Natuurlyke „ Historie. Ik vond het Water van de Kom „ zeer helder: een klein koeltje uit den Noorden hadt, die nagt, de oppervlakte gezuiverd en alle vuiligheden naar eenen kant gedreeven. Na dat ik eenigen tyd rondom de „ Kom gekuierd had, wierd ik twee Salamanders gewaar, die elkander vervolgden. „ Ik, van hun oogmerk verzekerd, verloorze „ niet uit het gezigt. Na een vervolging van „ omtrent een Kwartier Uurs, hielden zy zig, „ naar

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Water-Salamander.*

„ naar myn wenſch, ſtil op een plaats daar 't „ Water zeer helder was, wordende toen ook „ door de Zon beſcheenen. Ik ging, zonder „ geraas te maaken, voorover op de groene „ kant leggen, en in deeze plaatzing had ik „ het geluk van dat gene waar te neemen, 't „ welk ik zo lang te vergeefs gezogt had.

Manier van bevrugting.

„ Het Voorjaar is het Saizoen, welk deeze „ Dieren doorgaans verkiezen tot de Voorttee- „ ling. Alsdan zoekt het Mannetje vlytig het „ Wyfje op, en ſtreelt haar op eene wyze, „ die niet gemakkelyk naauwkeurig zou te be- „ ſchryven zyn. Vervolgens ſtopt hy haar den „ weg, en, met zyn Kam opgezet, houdt hy „ zig, op twee Pooten, aan ééne zyde, kromt „ zyn Lighaam de Rug verheffende, en maakt „ dus een ſoort van Boog, waar onder het „ Wyfje doorgaat. Het Mannetje herſtelt zig, „ en met de Oogen gewend naar de zyde van „ 't Wyfje, loopt hy 'er op aan, zo dra zy zig „ ſtil houdt; kykt haar, zeer digt van naby, „ ſtyf aan, en begeeft zig in 't zelfde poſtuur „ als te vooren. Dit Spel egter, dat verſchei- „ de maalen herhaald wordt, doet weezentlyk „ niets tot de Bevrugting, waar van het maar „ een Voorſpel kan genoemd worden. Het- „ zelve ge-eindigt zynde, blyft het Wyfje op „ de Slyk zitten, en het Mannetje houdt zig 'er „ boven en op de zyde, ongevaar een Duim „ van haar en van de Slyk af. Alsdan begint hy „ het Aarsgat te openen, 't welk uit twee Lip-

„ pen

III. Afdeel. IV. Hoofdstuk. *Water-Salamander.*

„ pen beſtaat, die in de gewoonlyke ſtaat „ naauwkeurig tegen elkander aangevoegd zyn, „ en voorzien met een Vleezig Paviljoen, dat „ binnenwaards omgeplooid en aan den rand „ getand is. Dit Paviljoen ontvouwt en ver„ breedt zig alsdan buitengemeen: het maakt „ zig verbreedende een ronde opening, zo veel „ ik heb kunnen nagaan, en zodanig, dat het „ Zaadvogt 'er, zonder verhindering, uit kan „ loopen. Vervolgens drukt hy, met kragt, „ de plaats der Teſtikelen, dat is de bovenſte „ en middelſte deelen van den Onderbuik, te „ ſamen, zodanig dat de meeſte Ingewanden, „ terug geperſt zynde in het onderſte gedeelte, „ aldaar een dikte maaken, omtrent eens zo „ groot als die der ſamengedrukte deelen. Ter„ wyl, nu, zyne Kam onagtzaam zweeft, „ klopt hy, van tyd tot tyd, het Wyfje met de „ Staart, en werpt zig zelfs op haar; maar „ zig, byna in 't zelfde oogenblik, herſtellende, „ tot den gezegden afſtand, maakt hy een ſter„ ker drukking dan gewoonlyk, en op dat oo„ genblik heb ik het Mannetje zyn Zaadvogt „ zien ſchieten; 't welk, met kragt gedreeven, „ en op eenen ſprong in taamelyke veelheid uit„ komende, zig met het Water vermengt en „ 'er een witagtig Kleurtje aan mededeelt, ver„ ſpreidende zig over de zyden van het Wyfje, „ dat zig alsdan onbewoogen houdt. Het Man„ netje bleef daarna, eenigen tyd, zonder an„ dere beweeging dan die van zyne Pooten,

 wel-

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Water-Salamander.*

„ welke noodig was om hem op den gezegden „ afſtand te houden: maar een weinig daarna „ als uit den ſlaap gewekt, en alle zyne krag- „ ten bybrengende, herhaalde het zyne ſtree- „ lingen, die van een tweede Zaadſchieting, „ gelyk aan de eerſte, gevolgd werden, en „ daarna zonderden zy zig van elkander af".

Deeze Waarneeming, met alle mooglyke oplettendheid gedaan, toont dat de bevrugting der Salamanderen niet op zulk eene wyze als die der Kikvorſchen geſchiedt. De Heer DEMOURS hadt naderhand, verſcheide maalen, gelegenheid gehad om deze Paaring te beſchouwen, en altoos op de zelfde manier; neemende waar, dat de Bek van 't Wyfje, middelerwyl, digt, en ook het Fondament, naar 't hem toeſcheen, geſlooten was. Het blyft dan twyfelagtig, op welk een wyze het Mannelyk Zaad in haar Lighaam heeft kunnen komen: waar omtrent hy eene Giſſing oppert, of zy ook door de Huid heen bevrugt worde: maar wy hebben gezien, dat het Mannetje haar, nu en dan eens, onmiddelyk dekke. Ook meent de Heer DU FAY, door Ontleding, een ſoort van Schaft gevonden te hebben in de Mannetjes Salamanders, welker Teſtikelen en andere Werktuigen der Voortteeling zeer zigtbaar waren; waar uit hy beſluit, dat zy weezentlyk door ſamenvoeging van de Lighaamen paaren, gelyk andere Dieren. In de Wyfjes waren die Werktuigen nog duidelyker, inzonderheid de Eijerneſten,

en

en de Trompen van de Lyfmoeder waren zo lang byna als het geheele Dier, eindigende aan het Fondament. De Heer DU VERNEY heeft getoond, dat deeze Trompen aan het bovenend een soort van opening of Paviljoen hebben, waar door de Eijeren ingaan. WURFBAINIUS verhaalt, dat hy 'er eene vierendertig levendige Jongen, in eens, heeft zien baaren. Misschien zyn de Eijeren, die men in 't Water leggen vindt, Misdragten of onbevrugt.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Water Salamander.

Omtrent de Ingewanden, die onmiddelyk tot het Leven van deeze Dieren dienen, heeft de Heer DU VERNEY opgemerkt, dat de twee Aderen van de Long, die in de Schildpadden, Adders en Slangen, zig in het Hart, in de Kikvorschen in het Oor des Harts ontlasten, in de Salamanders zulks doen in de onderste Hol-Ader, naby het Hart (*). Kan men hier van niet afleiden, de bekwaamheid welke zy hebben, om langer agtereen onder Water te blyven dan de gemelde Dieren? Evenwel komen zy somtyds boven om Adem te scheppen en werpen Lugt uit, zelfs onder Water, dat met eenig geluid vergezeld gaat. Ook is de taaiheid van hun Leven zeer opmerkelyk; doch men kanze dooden met eenig Zout op hun Lyf te doen, gelyk WURFBAINIUS ondervonden heeft.

Taaiheid van Leven.

„ De zwaare koude van deezen Winter (zegt „ de Heer DU FAY,) gaf my gelegenheid tot „ eene

(*) *Oeuvres Anatomiques*, Paris 1761. TOM. II. p. 478.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Water-Salamander.*

„ eene Waarneeming, welke ik niet verwagt „ had. Den 6 January bevrooren agttien groo- „ te Salamanders, die ik een Maand lang in 't „ Water had gehad, des nagts. Ik vondze „ byna allen in 't Ys vast, en zonder bewee- „ ging. Ik brak het Ys, en het Glas, waar „ in zy waren, by 't Vuur brengende, begon- „ nen zy allengs zig te beweegen en waren, „ na verloop van een half uur, even zo vlug „ als voorheen. Onder dezelven was 'er een, „ die, sedert menze gevangen hadt, een Wond „ hadt onder de Voorpoot, door welke in 't „ eerst een kwab uitkwam van de Vetzakjes; „ deeze kwab scheidde zig allengs af; de Wond „ wierdt grooter, en een gedeelte der Darmen „ hing 'er uit, toen hy met de anderen be- „ vroor: niettemin hadt hy daar van geen on- „ gemak ter wereld, en heeft nog een Maand „ daar na geleefd. Ik merkte op, dat, naar „ maate het Water ondooide, zy allen veel „ meer Lugt, dan gewoonlyk, uitademden: „ waarschynlyk hadden zy de zakken van hun- „ ne Long zo veel als 't doenlyk was gevuld, „ toen 't Water begon te bevriezen. Willen- „ de vervolgens zien, wat 'er gebeuren zou, „ wanneer de Proefneeming verder werdt voort- „ gezet; deed ik 'er één alleen in een Vat met „ Water, dat ik aan de Vorst bloot stelde. „ Deeze bleef zesendertig uuren in het Ys, „ in voegen hy, in 't midden zynde, daar van „ omtrent ter dikte van twee Duimen rondom

„ zig

„ zig hadt: men wierdt alleen, in de ruimte „ welke hem omving, een weinig Water gewaar, dat byna zo veel plaats besloeg als de „ omtrek is van een Boontje, en een kleine „ Lugtbel, drie vierden minder groot. Ik brak „ het Ys door midden, en bevond dat de Salamander de plaats besloeg van een klein Ey, „ waar in het Dier geheel samengevouwen zat, „ en dat 'er een Kanaal was, van wydte als „ een Paardehair, 't welk door 't Ys heen liep „ en gemeenschap hadt met de Buiten-Lugt. „ Het Dier was geheel verkleumd, en kon zig „ niet ontvouwen, maar, in koud Water gedaan zynde, rekte het zig allengs uit, en wierd „ even zo levendig en vlug als de anderen. Een „ ander deed ik in een dergelyk Vat, dat ik zeven „ Dagen en Nagten in de sterkste Vorst liet „ staan, maar deezen vond ik dood. Egter moet „ het de langheid van tyd noch de Koude niet „ geweest zyn, welke dit Dier hadt doen sterven: want verscheide Persoonen hebben naderhand my verhaald, dat men, in de Zomer, levendige Kikvorschen gevonden had in „ brokken Ys, die in Yskelders bewaard waren. Door de sterke Vorst was alle gemeenschap met de uitwendige Lugt en ruimte benomen, zo dat de Salamander meer dood gedrukt en verstikt ware, dan van Koud gestorven.

III. AFDEEL. IV. HOOFD. STUK. *Water-Salamander.*

„ Weinige Dieren zyn zo sober als de Salamander. Ik heb 'er (zegt DU FAY) meer dan

Voedzel.

 „ zes

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Water-Salamander.*

„ zes Maanden bewaard, zonder Eeten: om „ dat ik 'er de Proef van neemen wilde. Ik „ heb hun eenige half doode Vliegen zien op „ eeten, die zy veel werks hadden te kaau- „ wen. Ook waren 'er maar eenigen, die ze „ eeten wilden. Ik gaf hun Kikvorschen-Schot, „ daar zy zeer gretig naar zyn; doch het was „ niet van de gewoone Kikvorschen, maar dat „ gene, 't welk men vindt by lange draaden, „ waar van de Korreltjes zeer zwart en klein „ zyn, en het Lymige Vogt, dat dezelven „ bevat, uitermaate doorschynende. Hier van „ aten zy, doch met weinig smaak. Somwylen „ eeten zy ook Eenden-Kroos."

'T Gehoortuig.

De Heer GEOFFROY heeft, in zyn onderzoek noopens het Gehoortuig der Kruipende Dieren, in 't byzonder agt gegeven op dat van den Water-Salamander (*). Deeze verschilt, in dat opzigt, van de Haagdissen grootelyks, die, zo veel hy 'er onderzogt hadt, niet alleen het Trommelvlies uitwendig zigtbaar, maar ook de Gehoorbeendertjes in volkomenheid hebben, daar in de Water-Salamanders de plaats van het Gehoortuig uitwendig naauwlyks zigtbaar is en de Gehoorbeentjes 't eenemaal ontbreeken; doch waar tegen zy met Halfcirkelswyze Kanaalen, en met een soort van Doolhof, gelyk de Roch en dergelyke Vissen, zyn voorzien.

De

(*) Zie het V. DEEL der *Uitgezogte Verhandelingen*, blad. 333.

De Heer GRONOVIUS, die onzen Water-Salamander naauwkeurig waargenomen heeft, befchryft de geftalte aldus (*) Het Lyf is bruinagtig, aan alle zyden bezet met uitfteekende tepeltjes, die aan de zyden witagtig zyn: de Kop, die de breedte van den Hals heeft, is rond, van boven plat: de Kaaken gelyk, breed met kleine Tandjes: de gaaping van den Bek, die ftomp en aan 't end rond is, middelmaatig: de Rug breed, van den Kop tot aan 't begin van de Staart ingegroefd: de Buik Saffraankleur, met bruine Vlakken: de Staart, byna zo lang als 't Lyf, op zyde platagtig, van boven fcherp. De Voorpooten vier- de Agterpooten vyf-Vingerig, zonder Nagelen; de Vingers ongelyk, in 't midden langft. Het Aarsgat is een dwarfe Spleet, agter de Agterpooten, en onder dezelven heeft het Dier een overlangfe Spleet, die mooglyk tot de Voortteeling zal dienen, zo zyn Ed. vermoedt. Dat de Teeldeelen, zo wel in 't Wyfje als in 't Mannetje, uitpuilende zyn, hadt LINNÆUS in Sweeden, alwaar men dit Dier *Skrot aborra* noemt, opgemerkt (†).

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Water-Salamander.* Geftalte.

Dat men den Water Salamander, weleer, in de Geneeskunde gebruikt heeft, is blykbaar, om dat hy, onder dien naam, van DALE aangehaald wordt. Ook fchynt de Venynige Eigenfchap, waar van de Ouden fpraken, op deezen

Gebruik.

(*) *Muf. Ichthyolog.* TOM. II. p. 77.
(†) *Fauna Suecica.* p. 96.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

zen geenzins toepasselyk te zyn. Ja het is niet ongeloofbaar, 't gene BORELLUS meldt, dat zeker Meisje, door Braaken, twee Diertjes uitwierp, die zeer naar Salamanders geleeken. Daar wordt verhaald, dat een Vrouw, haar Man vergeeven willende, hem vrugteloos zulk een Dier in Vleeschsop kookte. Van de Land-Salamanders spreeken wy in 't vervolg.

IX. *Cordylus.* Stekel-Staart. Pl LI. *Fig.* 4.

(9) *Haagdis met een korte gerondzelde Staart; de Schubben getand, het Lyf glad.*

Deeze wordt gehouden voor de *Cordylus*, *Uromastix* of Geesselstaart der Autheuren. Het is de eerste in de Afdeeling der Haagdissen met gerondzelde (*) Staarten; doch de Rondzels zyn in deeze Stekelig en daarom noem ik ze *Stekel-Staart*, gelyk ook SEBA haar onderscheidt by den naam van *Afrikaansche Haagdis met een Stekeligen Staart*, waar van hy het Mannetje en Wyfje, zo hy meende, afgebeeld heeft. Deeze

(9) Lacerta Caudâ Verticillatâ brevi; Squamis denticulatis, Corpore lævigato. *Syst. Nat.* X. Lacerta Caudâ Verticillatâ, Squamis denticulatis, Pedibus pentadactylis. *Amœn. Acad* I. p. 132, 292. Cordylus. GRON. *Mus.* II. p. 79. SEB. *Mus.* I. Tab. LXXXIV. *Fig.* 3, 4. II. Tab. LXII. *Fig.* 5.

(*) Dus vertaal ik het Woord *Verticillatus*, om dat *Verticulæ*, volgens VITRUVIUS, kleine Yzeren stukken betekende, die dienden om de grootere stukken in een Machine te doen beweegen. Het zelfde doen de *Rondzels*, waar uit de Staarten van deeze Dieren schynen te bestaan, in Uur- en andere Raderwerken.

ze zyn bleek Loodkleurig blaauw, doch hy betrekt tot het zelfde Geslagt de zwarte of bruine Kaapsche Haagdis, gelyk de Heer LINNÆUS die ook tot de zelfde soort gebragt heeft.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Dit Dier onthoudt zig in Afrika en Asie. Niet alleen de Staart, maar ook het Lighaam is, hoewel met stompe Schubben, eenigermaate gerondzeld. 't Getal der Rondzelen aan de Staart, die scherpe punten hebben, wordt op twintig gerekend. De Kop is zeer rimpelig en oneffen, als bekleed zynde met groote Schubben of Schilden, die door Naaden met elkander samengevoegd zyn. Aan de Pooten leggen de Schubben, op de wyze van een Leijen Dak, over elkander heen. Het Lyf is niet rolrond, maar byna vierkant, van boven en op de zyden plat. Eene in 't Sweedsch Vorstelyk Kabinet, heeft op zyde zeer stekeligeSchubben. Die van 't Peterburgsche Kabinet wordt geheel Schubbig en ruuw in 't aantasten gezegd te zyn. De Voor- en Agterpooten zyn vyf-Vingerig en genageld. De Heer GRONOVIUS vondt, in drie zodanige Haagdissen, de Tong geheel Vleezig, en met een ronde punt; daar SEBA dezelve, in de zwarte Kaapsche Haagdis, met een spitse dubbelde tip afbeeldt.

Waarschynlyk zal deeze, of een der volgenden, de Haagdis zyn, welke de Heer HASSELQUIST zo menigvuldig in de heete dorre hooge Zandgronden van Egypte, inzonderheid by de Pieramieden van Oud Kairo vondt, en die hy noem-

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

noemde, *Egyptische Haagdis met een gerondzelde Staart, welker Schubben getand zyn, de Pooten vyf-Vingerig.* Deeze, naamelyk, hadt ook het Lyf gedekt met gladde Schubben. De Kleur was bruin, aan den Buik witagtig, als mede aan de Klaauwen en Staart. Het was een Dier van aanmerkelyke grootte; want hy vondt 'er van drie en een vierde Span lang; met Voorpooten van één, Agterpooten van twee Handpalmen, het Lyf anderhalve Handpalm breed, en de Staart, by het Lighaam, vyf Duimen, in 't midden vier, aan 't end één Duim dik. De Staart hadt de langte van het Lyf, dat aan de zyden een weinig uitgezet, van boven platagtig was: de Kop driekantig, met den Bek twee Duimen; den Hals, op zig zelve, drie Duimen lang.

X. *Stellio.* Gedoornde.

(10) *Haagdis met een gerondzelde Staart, middelmaatig van langte, welker Schubben getand zyn; den Kop en 't Lyf gedoornd.*

Deeze Soort bevat de genen, welker Lyf niet met stompe Schubben gedekt, maar meer of min gedoornd is. Zulks hadt by uitstek plaats in die Kaapsche, welke SEBA, niet in *Fig.* 7, maar in *Fig.* 6, van de aangehaalde Plaat afbeeldt, zyn-

(10) Lacerta Caudâ Verticillatâ mediocri; Squamis denticulatis, Capite Corporeque muricato. *Syst. Nat.* X. Lacerta Stellio. HASSELQ. *It.* 301. Lezard, *appellé* Koslordilos TOURNEF. *Itin.* I. p. 120, 125. SEB. *Mus.* II. Tab. VIII. *Fig.* 7.

zynde dezelve, deswegen, gevaarlyk aan te taſten. Het zal ook miſſchien de diep geſchubde zyn van PETIVER, welke door den Heer GRONOVIUS tot de *Cordylus* betrokken wordt, zo wel als de Haagdiſſen, door den Heer TOURNEFORT gevonden op de Griekſche Eilanden, die hy noemt Land-Krokodillen, om dat zy zeer veel naar Krokodillen geleeken, zynde egter maar negen of tien Duim lang. De Huid van deeze Dieren, zegt de gemelde Reiziger, is graauwagtig en vol kleine Knobbeltjes, die taamelyk ſpits zyn, en op ſommige plaatſen is dezelve Schubagtig. Deeze Haagdiſſen doen geen kwaad; de Kinderen op Mykone bragten 'er hem meer dan hy begeerde, die van hun gehaald werden uit de reeten der Muuren.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

Of het die Eigenſchap zy, dan eene andere, is my onbekend, welke 'er den Sweedſchen Heer HASSELQUIST, wien zy ook in Egypte voorgekomen zyn, den bynaam aan heeft doen geeven van *Stellio*. Immers PLINIUS ſpreekt van zodanige Haagdiſſen, die aan de Deuren en Venſteren, als ook in de Huizen en Graften huisveſtten, en welker Huid een voortreffelyk Middel tegen de Vallende Ziekte was. Zy leiden dezelve in 't Voorjaar af, doch vraten ze aanſtonds op; even of zy den Menſch 't gebruik daar van benydden, en hierom is 't woord *Stellionatus* op bedriegers toegepaſt. Ondertuſſchen wiſt men die Dieren niet minder liſtig te misleiden, zo hy aanmerkt; plaatzende voor

 de

III. AFDEEL IV. HOOFDSTUK.

de reeten of gaten, waar in zy zig onthielden, hordjes of hokjes van gespleeten Riet, waar tusschen zy konden doorkruipen, maar door de knelling hunne Huid moesten zitten laaten. Somtyds werden zy ook wel, ontweid zynde en gedroogd, of de Asch in Azyn afgetrokken, ingegeven (*). Ik zwyg van andere gebruiken of misbruiken; gelyk van haare kragten tegen 't Venyn, en dat een *Stellio*, in Wyn gestorven zynde, 't geheele Aangezigt met Sproeten bedekte; weshalven sommigen, zegt hy, dezelve in Pomade doen smooren, om de schoonheid van 't Gelaat der Hoeren te bederven (†). Indien 'er de Woonplaats niet tegen streed, zou men kunnen denken, dat hy den gesternden Water-Salamander meende; doch dit kan ook naauwlyks zyn, dewyl hy, op eene zelfde plaats, het Vogt der Eijeren van de *Stellio*, en de Asch des Salamanders, tot beletting van het weder groeijen der uitgeplukte Haairtjes aanbeveelt; voegende daar by, tot het zelfde oogmerk, de Gal van de groene Haagdis (§).

HASSELQUIST vondt deeze Haagdis inzonderheid in klein Asie, en in 't beloofde Land, onder de Puinhoopen. Het Lyf was minder dan een Span lang, de Staart ongevaar een Span, en dus een weinig langer, naar evenredigheid van het

(*) PLIN. *Natur. Hist.* Libr. XXX. Cap. 13.
(†) *Ibid.* Libr. XXIX. Cap. 4.
(§) *Ibid.* Cap. VI p. 602.

het Lighaam, dan in de voorgaande, die, gelyk hier uit blykt, veel grooter is. In Egypte komt de *Stellio* niet veel voor, en is 'er nog kleiner dan in Asie. De Arabieren noemenze *Hardun*. Van de Turken wordt zy gedood om eene belachlyke reden: zy zeggen, naamelyk, dat dit Dier, door 't neerbuigen van den Kop, hunne manier van bidden naboorst (*).

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(11) *Haagdis met een korte, eenigermaate gegerondzelde Staart, die stekelig is, doch aan de punt effen: het Lyf van boven stekelig; de Pooten van onderen geschubd.*

XI. *Mauritanica.* Barbarische.

Ik noem deeze de *Barbarische*, om dat LINNÆUS 'er een dergelyken bynaam aan gegeven heeft, dewyl zy van den Sweed, E. BRANDER, in Barbarie was gevonden. Het Lyf, zegt deeze, heeft de gedaante en figuur van een Gekko, maar is bruin (†) van kleur, en aan de zyden van den Kop, boven den Hals, op de Rug en aan de Dyën, met Wratagtige scherpe punten. De Staart, korter dan het Lyf, is tot aan

(*) HASSELQ. Reize nach Palästina. p. 352.

(11) Lacerta Caudâ subverticillatâ brevi muricatâ, apice lævi, Corpore supra muricato, Pedibus subtus Squamatis. *Syst. Nat*, X.

(†) *Luridum* heeft LINNÆUS. Dit woord wordt van sommigen *Loodkleurig*, van anderen *bleek geelagtig* vertaald: doch uit HORATIUS, die *luridi dentes* heeft, schynt het veeleer vuil bruin of zwartagtig te betekenen; gelyk men in onze Taal zegt, dat iemand zwarte Tanden heeft.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

aan het midden met zes ryën Stekels gewapend, verder tot aan de punt gelyk en effen. De Vingeren der Pooten zyn, gelyk in de Gekko, van onderen platagtig gefchubd, met zeer kleine Nageltjes. Het geheele Lyf is aan de onderkant glad en gedekt met Schubbetjes, die zeer klein zyn.

XII. *Azurea.* Hemelfchblaauwe.

(12) *Haagdis die een korte gerondzelde Staart heeft, met fcherp gedoornde Schubben.*

Zeer weinig fchynt deeze, volgens de gemelde Kenmerken, te verfchillen van de negende Soort: doch indien men de Afbeeldingen der twee Haagdiffen, welken SEBA nevens elkander op de zelfde Plaat geeft, vergelykt, zo openbaart zig een aanmerkelyk verfchil. De andere is by uitftek leelyk: deeze wordt van hem genoemd, *uitneemend fchoon getekende* Afrikaanfche Haagdis, en hy zegt, dat zy rondom het Bovenlyf een bekleedzel van ligtblaauw heeft, met zwarte Banden, die zeer fyn gefchubd, met verheven witte Stippen, als met Paarlen geborduurd, zig vertoonen. De Kop is ook, zo wel als de Pooten, met zwarte Kringen verfierd.

XIII. *Turcica.* Turkfche.

(13) *Haagdis met de Staart eenigermaate gerond-*

(12) Lacerta Caudâ Verticillatâ brevi, Squamis mucronatis. *Muf. Ad. Frid.* I. p. 42. SEB. *Muf.* I. Tab. LXII. *Fig.* 6.

(13) Lacerta Caudâ fubverticillatâ mediocri, Corpore gri-

rondzeld, van langte middelmaatig, het Lyf grys en flaauwelyk Wrattig.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Deeze, die in de Oosterſche Landen zig onthoudt, is door den Heer EDWARDS beſchreeven en afgebeeld, onder den naam van *kleine, Aſch-graauw gevlakte, Afrikaanſche* Haagdis. Haar Staart is naauwlyks langer dan het Lyf, en niet zeer zigtbaar gerondzeld of geringd: het Lyf van Kleur graauwagtig, met bruine Stippen, oneffen, en als met afgeſleeten Wratten beſprengd. De Vingers der Pooten zyn alle nagenoeg even lang, tegenſtrydig met het gene in andere Haagdiſſen plaats heeft. Hy meent dat zy tot die behoore, welke in Engeland *Efts* genoemd worden; en die men veel op vogtige Plaatſen en onder Steenen ontmoet.

(14) *Haagdis met een lange gerondzelde Staart, dertig Schilden aan den Buik, de Halskraag van onderen met een dubbelde plooy.*

XIV. *Ameiva.*

By

griſeo ſubverrucoſo. *Syſt. Nat.* X. Lacerta minor Cinerea, maculata Aſiatica. EDW. *Av.* 204. Tab. 204.

(14) Lacerta Caudâ Verticillatâ longâ, ſcutis Abdominis triginta, Collari ſubtus rugâ duplici. *Syſt. Nat.* X. Lacerta Caudâ tereti Corpore duplo longiore, Pedibus pentadactylis, Criſtâ nullâ, ſcutis Abdominalibus 30. *Amœn. Acad.* I. p. 127 293. *Muſ. Ad. Fr.* I. p. 45. Lacerta Caudâ tereti Corpore triplo longiore, Squamis læviſſimis, Abdominalibus oblongo quadratis. GRON. *Muſ.* II. 80. n. 56. Lacertus Indicus. CLUS. *Exot.* 115. Lacertus major viridis. EDW. *Av.* 202. T. 202. 203. WORM. *Muſ.* 313. f. 313 Lacertus Indicus. RAJ. *Quadr.* 270. SEB. *Muſ.* I.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

By verscheide Autheuren komt deeze voor, onder den naam van *Indiaansche* Haagdis, doch EDWARDS noemt haar de *groote groene*, in vergelyking met onze groene Europische, die merkelyk kleiner is en ook in Indie gevonden wordt. In de vier Afbeeldingen egter, van SEBA, door LINNÆUS aangehaald, is naauwlyks iets groenagtigs te bespeuren. De laatste derzelven, die de grootste is, wordt, wegens haar schoone tekening, zegt SEBA, van de Brasiliaanen *Ameira* geheten; zo dat *Ameiva* een drukfout zal zyn. In allen is de Kleur blaauwagtig, en in de tweede, die hy *Argus* noemt, de Rug bruingeel, met een menigte van Oogen als geplekt. Alle deeze vier hebben ook de Staart langer dan het Lyf, maar in de derde is dezelve driemaal zo lang, 't welk de Heer GRONOVIUS als een Kenmerk opgeeft. Zyn Ed. betrekt daar toe ook de Afrikaansche ros-geelagtige Haagdis (*), die ik egter niet kan zien, dat de Staart zo veel langer dan het Lighaam heeft. In de gene, welke zig bevondt in de Sweedsche Kabinetten, was de Staart maar eens zo lang als 't Lyf.

Om

I. T. 85. f. 2, 3. T. 88. f. 1. 2. Lacertus major cinereus maculatus. SLOAN. *Jam.* II. p. 333. T. 273. f. 3. B. Lacerta Caudâ tereti, Corpore sesquilongiore, Pedibus pentadactylis, Dorso Lineis longitudinalibus striato. *Amœn. Acad.* I. p. 130.

(*) Lacerta Africana subruffa. SEB. *Mus.* II. Tab. LXIII. Fig. 4.

Om kort te gaan, daar ſchynt een groot verſchil te zyn, tuſſchen deeze Indiaanſche, zo wel als tuſſchen onze inlandſche Haagdiſſen, 't welk de naauwe bepaling der Kenmerken moeielyk maakt. Dit blykt te meer, indien die andere Haagdis, met de Staart anderhalfmaal zo lang als 't Lyf en een geſtreepte Rug, ook tot deeze Soort te betrekken zy, gelyk de Heer LINNÆUS vermoedelyk ſtelt. Dan zouden 'er nog verſcheide anderen (*) uit het Kabinet van SEBA, gelyk de *Amboineeſche*, die overlangs zeer aardig met Hemelſchblaauwe en zwarte ſtreepjes gebandeerd is; een dergelyke uit Guinée, en een Weſtindiſche die dus een fierlyke mengeling van Kleuren op de Rug heeft, toe behooren. In deeze, immers, is de Staart zeer kennelyk gerondzeld of geringd.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Anolis.

Indien 'er de *Anolis* van LABAT ook toe te betrekken zy, gelyk de Heer GRONOVIUS oordeelt, zo geeft dit aanleiding om van een zonderlinge Hiſtorie gewag te maaken. De vermaarde PLUMIER hadt op zyne Togt naar Amerika, tot bevordering der Kruidkunde, een Doktor mede, genaamd SURIAN. Deez' was in de Weſtindiën, wanneer hy tot het zoeken van Kruiden uitging, ongemeen ſpaarzaam in zyne Verteering. Hy nam ſlegts een Kan met Olie mede, en hing die aan een Boom, doende daar

(*) SEB. *Muſ.* I. Tab LIII. Fig. 9. Tab. XCII. Fig. 4. & II. Tab. IX. Fig. 5, 6.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

daar in eenige zodanige Haagdiſſen, welken hy op de plaats gevangen en gedood hadt; dan zyne Lamp aanſteekende maakte hy daar van, met geſneeden Kruiden en een weinig Meel van Maniok, eene Pottagie, die hy met Peper of Piment ſmaakelyk maakte, en zulks verſtrekte hem voor Middag- en Avondmaal. Hier uit blykt ten minſten, dat deeze Haagdiſſen eetbaar zyn. LABAT merkt aan, dat zy, ontweid zynde, zeer mals en ligt verteerbaar zyn van Vleeſch. Haar langte, zegt hy, is, met de Staart, die 't Lyf in langte overtreft, van zeven tot agt Duimen, de dikte als een halve Pink.

Het gene daar alle de gemelde Haagdiſſen, ten opzigte van de geſtalte, meeſt in overeen komen, is, dat zy den Kop weinig dikker hebben dan den Hals, van boven gedekt met groote Schubben, terwyl de Schubbetjes van het Lyf zeer klein en fyn zyn. Het Lyf is rond en niet zeer dik; de Staart lang en meer of min geringd: de Pooten vyf-Vingerig. In de Braſiliaanſche, genaam *Ameira*, is het Lyf, op een blaauwen Grond, ongemeen fraay, met roode, zwarte en witte Vlakken, gemarmerd.

XV. *Agilis.* Groene of ſcherp genagelde.

(15) *Haagdis, die een gerondzelde Staart heeft, van maatige langte, met ſcherpe Schubben; de Halskraag van onderen geſchubd.*

Dee-

(15) Lacerta Caudâ Verticillatâ longiuſculâ, Squamis acutis, collari ſubtus Squamis conſtructo, *Syſt. Nat.* X. Lacerta Caudâ tereti Verticillatâ longitudine Corporis, Pe-

Deeze behoort onder de gewoone Haagdissen van Europa, hoewel menze 'er gemeenlyk, met den bynaam *groene*, van onderscheidt. Sommigen noemenze klein, doch de andere Europische worden van haar in groote overtroffen. Men vindt deeze groene menigvuldiger in de Zuidelyke deelen van Europa, doch egter worden zy ook in Vrankryk, Duitschland, Nederland, ja zelfs in Sweeden en Noorwegen gevonden. LINNÆUS zag eens, in 't Luloäsch Lapland, by de Kerk *Jockmock*, een klein Haagdisje, op de Rug zeer fraay met Sterretjes getekend; doch maar ter loops, dewyl het, door zyne vlugheid, de Handen ontsnapte. Deeze was, zegt zyn Ed., een gantsch byzondere soort, maar werdt niet genoegzaam naauwkeurig beschouwd. De groene, egter, die men in Scanie vindt, zyn hier te Lande ook somtyds niet onaardig gevlakt, en die inlandsche van SEBA (*), welke by hem, langer dan een half Jaar, in een Flesch geleefd hadt, zonder Voedzel

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Pedibus pentadactylis unguiculatis *Faun. Suec.* 1352. Lacerta Caudâ tereti longâ Verticillatâ acutâ, Pedibus pentadactylis Unguiculatis. *Syst. Nat.* VI. 36. n. 6. *Mus Ad. Fr.* I p. 43. Lacerta Caudâ Corpore parum longiore, Squamis lævissimis. GRON. *Mus.* II. p. 80. n. 57. Lacerta vulgaris, Ventre nigro maculato. RAJ. *Quadr.* 264. Lacerta minor maculata indigena. SEB. *Mus.* II. T. 79. f. 5. B. Lacertus viridis. RAJ. *Quadr.* 264. Lacertus viridis. ALDR. *Quadr.* 634. Lacertus viridis. SEB. *Mus.* II T IV. f. 4, 5.

(*) Zie II. DEEL, bladz. 84.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

zel te genieten dan de Lugt, was, ongemeen fierlyk, bruin en wit gesprenkeld, zonder eenig groen. Ook was de gene, die LINNÆUS in het Aanhangzel der Sweedsche Dierbeschryving gebragt heeft, blaauwagtig Aschgraauw, met witte en zwarte stippen getekend, verschillende van de andere gewoone Haagdissen, door een geringde Staart, en Klaauwtjes, die zeer scherp genageld zyn.

Deeze Kenmerken vindt men mede in onze groene Haagdis, die in grootte niet alleen, maar ook in vlug- en stoutheid de andere Europischen overtreft. Zy huisvest gewoonlyk in Weiden en andere Groente, of ook in Kreupelbosch, Heesters en Haagen, verschrikkende somtyds den Voorbyganger door het Geraas, dat zy in de drooge Bladeren maakt. Dan houdt zy zig eensklaps stil, en schynt den Mensch met eenige verwondering te beschouwen, en als men haar met een Stokje of Rotting slaan wil, tragt zy den slag te vermyden door een sprong, die taamelyk hoog is: maar doet niemand ooit kwaad; alzo zy, naar men wil, geen Venyn heeft.

Aangroeijing van de Staart.

In de meeste opzigten schynen de groene Haagdissen met de gemeene bruinen overeen te komen; doch men heeftze altyd, 't zy wegens de zeldzaamheid, of de fraayheid van Kleur, meer geagt dan andere Europischen. Dit blykt, in 't byzonder, uit de Proeven, die op deeze meer dan op anderen schynen genomen te zyn, noopens de weder aangroeijing van de Staart. SEBA ver-

vertoont 'er een, in welke de plaats, daar de Staart was afgesneeden geweest en weder aangegroeid, door een streepje wordt aangeweezen. Daar, egter was het afgesneeden stuk weder aangevoegd; doch anderen beweeren, dat een Haagdis, in plaats van de afgesneedene, een nieuwe Staart zou krygen, 't welk de Ondervinding eenigermaate bevestigt; doch de Heer DU VERNEY bevondt, dat in plaats van 't afgesneeden deel een hol Kraakbeen gegroeid was, met Huid gedekt, en PERRAULT merkt aan, dat die aangroeijing slegts met de hervoortbrenging van Vleesch in de Wonden overeenkomstig is.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

DU VERNEY heeft waargenomen, dat de Huid, welke het binnenste der Dye van de groene Haagdis bekleedt, doorboord is met tien of twaalf Gaten, die elk uitkomen op eene Klier (*). Misschien zullen dit de Eeltagtige stippen zyn, waar mede LINNÆUS aanmerkt, dat de Agterbouten, van onderen, in deeze getekend zyn; zo wel als in de laatst beschreevene Indiaansche.

Men heeft deeze Haagdissen, in 't Grieksch, *Chlorosaura* geheten, wegens haare groenheid, en *Ophiomachos*, om dat zy zig niet ontzagen, met Slangen of Adders in Gevegt te treeden; waar van zy egter gemeenlyk verslonden werden. Die zelfde dapperheid, zo men het dus noe-

(*) *Oeuvres Anatomiques*. Paris 1761. Tom. II. p. 551.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

noemen mag, of liever ſtrydbaarheid openbaart zig in dezelven; wanneer zy getergd worden van den Menſch of van Honden, die zy, vergramd zynde, in de Neus weeten te vatten, en niet loslaaten, hoe zeer ook geſchud of geſlingerd, voor dat zy dood zyn. Een Wond of verſcheuring, op die wyze in zulk een gevoelig Deel gemaakt, kan zeer gevaarlyk voor het Beeſt zyn, zonder eenige Vergiftigheid.

Gebruik.

In de Geneeskunde heeft de groene Haagdis ook de Voorkeur, hoewel men wel anderen in plaats plagt te gebruiken. De Olie van leevende Haagdiſſen; 't zy door Infuſie of Kooking gemaakt, wordt van LEMERY en anderen tot het doen verſlaan van koude Gezwellen, als ook tot verſterking der Zenuwagtige deelen en verlamde Ledemaaten, zeer aangepreezen. Ook dient zy tot wegneeming van Vlakken en Puiſten in 't Aangezigt en Ruidigheid der Huid. Sommigen willen, dat het Bloed van een Haagdis de Wratten wegneemt, als men 'er die mede wryft. De Drek zou in Oogwatertjes dienſtig zyn. HERCULES SAXONIA pryſt, tegen de Scrofelen, het volgende Electuarie van Haagdiſſen aan.

Konſerf van Haagdiſſen.

Neem gemeene groene Haagdiſſen, waar van de Kop en Staart afgeſneeden en de Ingewanden uitgenomen zyn; laat dezelven weeken in ſcherpe Wyn-Azyn, geduurende veertien Dagen; dan in de Zon gedroogd, en weder, op gelyke manier, in Azyn geweekt zynde; worden

den zy eindelyk, na de laatſte drooging, tot een Poeijer, en, by ieder Once vier Oncen Honig doende; daar mede tot een Konſerf gemaakt; waar van men een Volwaſſen Perſoon, veertig Dagen lang, dagelyks een Loot gebruiken laat.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

(16) *Haagdis met een gerondzelde Staart, die taamelyk lang is; het Lyf wederzyds met twee geele ſtreepen.*

XVI. *Algira.* Algierſche.

Het Lyf van deeze is naauwlyks langer dan een Vinger, van boven bruin, van onderen geelagtig: de Rug-Schubben zyn gekield en ſcherper dan de anderen. Een geele ſtreep bepaalt wederzyds de Rug en door een andere, op ieder zyde, wordt de Buik van de Zyden afgezonderd. De Heer BRANDER heeft ook deeze in Barbarie waargenomen.

(17) *Haagdis met een lange gerondzelde Staart, op Zyde een omgeboogen Naad hebbende, de Schubben vierkant.*

XVII. *Seps.*

Dit ſchynt de Haagdis te zyn, die van RAY *Seps ſive Lacerta Chalcidica* geheten wordt. Om wat reden 'er de bynaam van *Seps*, (die tot zekere

(16) Lacerta Caudâ Verticillatâ longiuſculâ, Corpore lineis utrimque duabus flavis. *Syſt. Nat.* X.

(17) Lacerta Caudâ Verticillatâ longâ, Suturâ laterali reflexâ, Squamis quadratis. *Syſt. Nat.* X. Lacerta Caudâ Verticillatâ, Pedibus ſubpentadactylis, Squamis quadratis *. *Amæn. Acad.* I. p. 293.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

kere Slang behoord heeft, en daar aan gegeven werdt, om dat die het Vleefch der genen, welken 'er door gewond waren, aanftonds deedt verrotten,) aan gegeven zy, blykt niet: misschien oordeelt men deeze Haagdis van dergelyke eigenfchap, of Vergiftig te zyn. Zy onthoudt zig in de Zuidelyke Landen. De Pooten zyn kort, by uitftek ver van elkander af, dat het Lyf zeer lang maakt in deeze foort: de Vingers allen genageld: de Kop zeer klein: de Buik vlak, en door een fcherpe Naad, die een omgeboogen rand maakt, van de Zyden afgezonderd. De Kleur is blaauwagtig grys, op de Rug bruin; de Staart zo lang als 't Lyf.

XVIII. *Angulata.* Hoekige.

(18) *Haagdis met een lange zeshoekige Staart, de Schubben gekield en fcherp gedoornd.*

Deeze is door den Heer ROLANDER in Amerika waargenomen. Zy is klein met een bruine Rug; hebbende alle de Schubben, uitgenomen die van den Buik, fcherp gedoornd en zeer gekield. De Kop is kaal met verfcheiderley verheven rimpels; van agteren, daar de Schubben van den Hals beginnen, als geknot en aangehegt. Onder de Keel zyn twee groote geronde Schubben. De Staart is anderhalfmaal zo lang als 't Lyf, zeskantig en zeer hoekig.

(19)

(18) Lacerta Caudâ hexagonâ longâ, Squamis Carinatis mucronatâ. *Syft. Nat.* X.

(19) *Haagdis met een Spilronde Staart, die kort is en omgekruld, twee en drie Vingeren te ſamen gehegt.*

III. Afdeel. IV. Hoofd-stuk. XIX. *Chamæleon.* Kameleon.

Nu volgen de Haagdiſſen, welker Staarten Spilrond zyn, en niet gewerveld, gerondzeld of geringd, maar gedekt met Schubben, die als de Leijen van een Kerkdak over elkander heen leggen; zo dat menze geſchalied of plat geſchubd zou kunnen noemen, in tegenſtelling van gekield of gerugd. In de eerſte verdeeling van deeze, zyn de zodanigen geplaatſt, die de Staart korter dan het Lighaam hebben (*), en daar onder is het zo bekende Dier, de *Kameleon*, de eerſte ſoort.

Naams-oorſprong.

Men kan naauwlyks begrypen, waarom de Grieken een zo trotſen naam gegeven hebben aan een zo gering en leelyk Schepzeltje, noemende het zelve *Chamæleon*, dat kleine Leeuw betekent, of *Kemel-Leeuw*, volgens de verklaring van ISIDORUS. GESNER zegt, dat het iets

(19) Lacerta Caudâ tereti brevi incurvâ, Digitis duobus tribusque coadunatis. *Syſt. Nat.* X. *Amœn. Acad.* I. p. 290. 501. *Muſ. Ad. Fr.* I. p. 45. Chamæleon. GRON. *Muſ.* II. p. 76. n. 50. OLEAR. *Muſ.* 9. T. 8. f. 3. BELLON. *Itin.* L. 2. c. 60. BELL. *Muſ.* t. 12. VALENT. *Muſ.* l. 3. c. 31. KIRCHER. *Muſ.* 275. T. 293. f. 44. JONST. *Quadr.* T. 79. SEB. *Muſ.* I. T. 82. f. 3. 4. 5. &. T. 83. f. 5. ALDR. *Quadr.* 670.

(*) De Heer LINNÆUS zegt wel, *Caudâ tereti imbricatâ, Corpore longiore*; doch uit den tytel van de volgende Verdeeling, die eveneens is, en uit den Inhoud blykt, dat men hier leezen moet *Corpore breviore*.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Kameleon.*

iets heeft, 't welk naar den Leeuw gelykt; zonder uit te drukken wat dit zy, en PANAROLUS, vermaard Italiaansch Ontleedkundige, wil, dat die gelykheid plaats hebbe in de omkrulling van de Staart. Anderen oordeelen, dat die soort van Kam, welke zy beiden op den Kop hebben, 'er aanleiding toe gegeven hebbe; doch die Kam is in de Koning der Dieren niet zigtbaar, voor dat men het Vleesch der Slaapspieren weggenomen heeft. Hierom komt het ons waarschynlyk voor, dat de gemelde overeenkomst te zoeken zy in de zonderlinge houding, welke de Kameleon heeft; een postuur dat meer deftigheid en moeds uitdrukt, dan men in een zo klein Diertje verwagten zou. LICETUS meent, dat 'er die naam aan gegeven zy, om dat het ter Jagt gaat op Vliegen, en in dit opzigt heeft dezelve veel betrekking tot dien van de Insekten, die men hedendaags noemt Mieren-Leeuw en Leeuw-Worm. (*)

Zinnebeeld van Vleijery.

Men zal naauwlyks een Dier vinden, dat meer Gerugts gemaakt heeft in de Wereld. Zyne verandering van kleur en de byzondere manier van Voeding, welke men 'er aan toeschreef, hebben, van ouds her, veel verwondering verwekt onder de Menschen in 't algemeen, en een zo veragtelyk Schepzeltje doen strekken tot een Zinnebeeld, waar van men zig in

(*) Zie het IV. DEEL der *Uitgezogte Verhandelingen*, bladz. 197.

in de Zedekunde, zo wel als in de Konst der Welspreekendheid, bediend heeft, om de laffe inschikking, gebaarden en gedienstigheid, der Hovelingen en Hoffelyke vleijers, om kort te gaan, het gene men Komplimenten of *Complaisance* noemt, af te schetzen. III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Kameleon.*

Meest alle Reizigers, in de Oostersche en Zuidelyke Landen, hebben 'er hunne oplettendheid op gevestigd, en onder hun was het van DE BRUIN, in zyn Levantsche Reizen, wel het naauwkeurigste beschreeven. Hy hadt 'er, gegeduurende zyn verblyf te Smyrna, verscheidene, waar van hy vier in een Kooitje hieldt, die hy, nu en dan, over de Kamer, waar in hy zig bevondt, liet loopen. Zy openden den Bek, om de koele Wind te vangen, zo het scheen, doch waarschynlyk om dus de Vliegjes magtig te worden; eetende noch drinkende, anders, in 't geheel niet. Hy zag 'er, eenigen, Muggen inslokken, en nam ook waar, dat hunne Kleur drie- of viermaal veranderde, zonder dat hy dit aan eenige buitengewoone Oorzaak kon toeschryven: evenwel erkent hy, dat de Kleur der Voorwerpen, waar zy zig naby bevonden, dikwils door hun aangenomen werd, en hy bespeurde, dat de verandering van Kleur meest plaats had, terwyl zy in beweeging waren, met een open Bek, om Lugt te scheppen of Vliegen te vangen. Ook heeft hy opgemerkt, dat dit Diertje het éene Oog naar een andere plaats kan wenden dan het andere, Eigenschappen.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Kameleon.*

en dit geeft 'er een fchril Gezigt aan. Meer dan vyf Maanden heeft hy ze niet in 't Leven kunnen houden, en, toen hy een der geftorvenen opende, bevondt hy, dat in hetzelve veel Eijertjes waren, van grootte als die der kleinfte Vogeltjes en als met een Draad aan elkander gehegt: zynde de Tong van 't Diertje zo lang als 't Lyf.

De befchryving, welke BOSMAN van deeze Diertjes geeft, komt in veele opzigten daar mede overeen; doch in Guinée fchynen zy veel langer te leeven. Hunne Eijertjes geleeken veel naar die der Haagdiffen, en hy merkt aan, dat dezelven, zo min als die der Slangen en Schildpadden, een harde Schaal of Dop, maar flegts een Vliezig bekleedzel hebben. De Kleur was groen met gryze Vlakken, of groen, grys en Vuurkleurig, gemengeld.

ARTHUS merkt aan, dat de Negers ze niet Venynig agten, maar ze dooden en eeten: daar BARBOT wil, dat die van Kaap *de Monte* niet gedoogen, dat men ze doode. Om meer andere tegenftrydigheden voorby te gaan, zal ik hier woordelyk melden, wat de Heer HASSELQUIST, in zyne *Oofterfche Reizen* (*), daar omtrent waargenomen heeft.]

Waarneemingen van HASSELQUIST

„ Deeze Haagdis (zegt hy,) van welke de
„ oude Schryvers zo veel dat waar is en ver-
„ digt verhaalen, kreeg ik levendig, alzo het
„ Voor-

(*) HASSELQUIST Reiſe nach Palaſtina. Roftock. 1762.

„ Voorjaar dit Diertje uit zyne Holen, daar „ het zig 's Winters in verbergt, uitlokte. „ Zyn Vaderland is by Smyrna, omſtreeks het „ Dorp *Sedizend*, alwaar het op de Boomen „ en Steenhoopen rond ſpringt. De Inwoo- „ ners des Lands hebben my gezegd, dat het „ zyne Woonplaats in holle Boomen neeme. „ Ik heb dit zelf niet gezien; maar wel, dat „ het langs de takken van den Olyfboom, Pla- „ tanus en anderen, klautert.

III. Afdeel. IV. Hoofdstuk. *Kameleon.*

„ De twee zonderlinge Eigenſchappen, die „ men aan dit Diertje toegeſchreeven heeft, „ zyn Wereldkundig: men zegt, naamelyk, „ dat het allerley Kleuren aanneemt en van de „ Lugt leeve. Ten opzigt van het eerſte ver- „ zekerden my de Ingezetenen, dat, wanneer „ men hetzelve een Kleed, of iets anders, 't „ welk gekleurd was, voor hield, hetzelve de „ Kleur van 't Voorwerp, 't welk het zag, „ aanſtonds kreeg. Aangaande zyn manier van „ Voeding werdt my door ſommigen beveſtigd, „ dat het van de Lugt alleen leefde, zonder „ eenig ander Aas; doch anderen hadden ge- „ zien, dat het Muggen ving.

„ Ik zal verhaalen, wat ik in de genen waar- „ genomen heb, die ik een tyd lang levendig „ by my had. Vooreerſt, wat de Kleur aan- „ gaat: dat het Dier zyne Kleur verandere, „ wanneer men het iets gekleurds voor houdt, „ heb ik niet gezien; daar ik nogthans met al- „ lerley geverwde dingen, Bloemen, Kleede-

omtrent de verandering van Kleur

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Kameleon.*

„ deren, Schilderyën, en wat dies meer is, „ Proeven genomen heb. Zyn gewoonlykſte „ Kleur is *Staalgraauw*, of *zwart*, dat iets „ naar 't graauwe trekt: deeze legt het ſom„ tyds af, en wordt *Zwavelgeel*, zynde de „ tweede Kleur, welke ik het menigvuldigſt „ heb zien aanneemen. Ik beſpeurde, dat „ deeze geele Kleur nu eens donkerer ware, „ zo dat zy naar 't groene trok; dan eens hel„ derer of bleeker, en weinig van wit ver„ ſchillende. Ik heb niet gezien, dat 'er ande„ re Kleuren, rood, blaauw of paarſch, door „ aangenomen zyn. Derhalve ben ik van Ge„ voelen, dat alles, 't welk men van de Kleur„ verandering des Kameleons verhaald heeft, „ hier op uitkomt, dat dezelve, in zekere „ Omſtandigheden, zyne zwartagtige Kleur, „ die hem natuurlyk is, in een Geele veran„ dere, die ſomtyds donkerer is, ſomtyds hel„ derer of bleeker. Deeze verwiſſeling, nu, „ geſchiedt dikwils. Ik nam, inzonderheid, „ twee Omſtandigheden waar, welken het „ Diertje daar toe aanleiding gaven; naamelyk, „ als ik het in de Zonneſchyn zette, of, als „ ik het toornig maakte, en zulks geſchiedde, „ wanneer ik den uitgeſtrekten Vinger naar „ hem toe bragt. Als hy van zwart geel wierdt, „ zo begon die Kleur zig eerſt te openbaaren „ aan de onderſte deelen der Pooten, aan den Kop „ en het Zakje of de Krop, die 'er aan den „ Hals is, en dan liep die Kleur byna over 't

ge-

„ heele Lighaam voort. Verfcheide maalen zag „ ik het bont, of met groote Vlakken van bei- „ derley Kleuren getekend, en dan was het „ vrolyk. Deeze verandering van Kleur is een „ Geelzugt; daar uit fpruitende, dat de Gal, „ in 't Vleefch verfpreid zynde, wegens de „ doorfchynendheid van de Huid fterk door- „ blinkt. Het Diertje, zwartgraauw zynde, „ zetten zig de Ribben en Buik uit, het Vel „ floot om het Lyf, en het vertoonde zig zeer „ wel in 't Vleefch: maar, zo dra het geel „ wierdt, verviel de Geftalte, het wierdt dun- „ ner, mager en onbevallig voor 't Oog; zynde „ hoe witter hoe fchraalder en onbevalliger, „ en, bont zynde, zag het 'er, ten opzigt „ van de Geftalte, 't allerflegtfte uit.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Kameleon.*

„ Ik heb dit Diertje levendig gehad, van „ den 8 Maart tot den 24 April, zonder dat „ het iets tot zyns Levens onderhoud kon kry- „ gen. Deezen gantfchen tyd lang was het „ vlug en fprong in zyn Kouwtje op en neer, „ zoekende het Daglicht en draaijende zyn Oo- „ gen, die een der grootfte meefterftukken van „ den Schepper zyn, geduurig heen en weer. „ In de laatfte Dagen kon men duidelyk be- „ fpeuren, dat het door Honger kragteloos „ wierd: het kon zig niet meer aan de traliën „ van de Kouw vaft houden, maar viel ver- „ moeid neer, en werdt eindelyk van een „ Schildpad, die in 't zelfde Vertrek was, ge- „ beten, 't welk zyn dood bevorderde. By

en het Voedzel.

 „ de

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Kameleon.*

„ de Ontleding heb ik in de Maag van fommigen de overblyfzels van Vliegen, Vlinders „ en andere Infekten: ook, dat aanmerkelyk is, in de Drek een gedeelte van een geheele Gerft Koorn-Aair gezien.

Veele andere Autheuren zeggen, dat de Kameleon de Kleuren aanneemt, van de Stoffen, waar op hy gezet wordt, en fchryven zulks toe aan de glanzig gefchubde of doorfchynende Huid deezer Dieren. SEBA merkt het zelfde aan, ten opzigt van de Kaapfchen, waar van hy verfcheidene levendig gehad heeft, die, in een Kouwtje geplaatft zynde, geen Voedzel wilden nuttigen, en, na eenige Weeken, vermagerende ftierven. Het Voedzel der Kameleons, meende hy, dat voornaamelyk beftond in Mieren, waar toe de Natuur hun zulk een lange dikke Tong gegeven hadt, die naar een omgekeerde Offetong geleek. Hy heeft een Amboineefche afgebeeld, die donker Afchgraauw was over 't geheele Lyf; een Afrikaanfche uit Barbarie, die zwartagtig was, doch gemarmerd en verfierd met een witte Kam, en een Kaapfche, die ligtblaauwagtig was, met witte Vlakken gefprenkeld. De Kleur, merkt hy aan, dat na de Dood niet verandert, fchoon men ze op Stoffen van verfcheiderley Verw legt. Evenwel hadt hy ook een Ceylonfche, die ligt geel was, naar Saffraankleur trekkende, en een Mexikaanfche, op de Zyden geel, doch voor 't overige donker Afchgraauw, met een gebandeerde Staart.

Staart. Deeze, zegt hy, verbeeldt een Wyfje, dat zyn Staart gemeenlyk naar boven ongekruld draagt; terwyl die, in de Mannetjes, doorgaans neerhangt en minder gekruld is, gelyk dit ook in de Haagdiſſen plaats heeft. III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Kameleon.*

Deeze Mexikaanſche was merkelyk in Geſtalte van de anderen verſchillende, door de dikte van het Lyf en de kromte van de Rug, doch wel inzonderheid door zyn Kapſel; zynde het Hoofd verſierd met een driehoekige hard gebeende Kroon, welker kanten niet getand maar rondom met knobbeltjes als Pareltjes bezet waren, die over 't gantſche Voorhoofd en de Neus liepen. De Amboineeſche, daarentegen, hadt een Kroon, veel gelykende naar het Kapſel, 't welk de Hollandſche Viſchwyven plagten te draagen, van agteren met een breede opſtaande rand. De Ceylonſche hadt weder een ander Kapzel, met grooter verhevene Schubben bekleed, en ſierlyk, als naar de Konſt, bezoomd met hooge opwerpſelen. Geſtalte.

Omtrent de Grootte van deeze Diertjes wordt, dat zonderling is, weinig melding gemaakt. Van die drie Egyptiſche, welken de Franſche Akademiſten ontleed hebben, was de grootſte elf en een half Duim lang, de Staart daar onder begreepen zynde. Men wil, dat in Egypte de allergrootſte zyn: veele anderen hebben, doorgaans, niet meer dan zes Duim langte. Onder die van SEBA heeft de Kaapſche, welke de kleinſte is, nog de langte van meer dan agt Duim Grootte.

 met

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

met de Staart, en de grootste is nagenoeg twaalf Duim. Zy kunnen hunne Tong ter langte van zeven of agt Duim uitschieten.

Kameleon.

Wat de Gestalte, voor 't overige, belangt, merkt men aan, dat hun Lyf op zyde platagtig is met een scherpe Rug, niet met Schubben, maar met Knobbels gedekt: de Kop van boven plat, doch somtyds ook gekield, 't welk de veranderingen van het Kapsel zyn, zo even gemeld: de Oogen, welker Appels Goudkleurig glinsteren, met een dik Vlies gedekt, dat de plaats bekleedt van Oogleden, maakende een langwerpige Spleet. De Pooten vyf-Vingerig, doch zodanig, dat drie en twee van deeze Vingeren in een gemeen Vlies, als in een Scheede, beslooten zyn, en dit maakt hun tot klauteren langs Steenen en Boomtakken bekwaamer, dan tot loopen op een vlakken Grond, wanneer hunne Gang by uitstek traag is: want twee of drie der Vingeren, dus samengevoegd, staan agterwaards gekeerd. In 't klimmen worden zy veel door hunne Staart, die zy om de Takjes krullen, geholpen. Des nagts schynen zy waakzaam te zyn.

Inwendige deelen.

Omtrent de inwendige deelen van dit Diertje waren, door GASSENDUS, de volgende aanmerkelyke Byzonderheden waargenomen (*). 1. Een enkele Darm, niet met omwentelingen maar met

(*) *In vita Peirescii.* Libr. V, Cap. 325. CHARL. *Onom.* p. 26.

met omkrommingen verlangd. 2. De Afgang taamelyk vloeibaar en dun, uitgenomen als die naby het Fondament komt. 3. De Lever in tweeën gefpleeten, en uit haar bultige deel haar Bloed wel in 't ge-oorde Hart uitftortende, doch zonder dat 'er een opklimmende of nederdaalende Ader-Stam overbleef; terwyl inmiddels andere Aders ook regtftreeks voortliepen naar de overige deelen. 4. De Long wierdt, door opblaazing, een zeer dun Vlies, dat in omtrek het geheele Dier evenaarde. 5. In de Onderbuik was geen *Peritonæum*, maar alleenlyk een Vlies, dat de regterhandfe deelen van de flinkerhandfe afzonderde. 6. Zo nam men ook geen Milt, noch Blaas, noch Nieren waar, maar alleenlyk een foort van *Carunculæ*, dat mooglyk de Teeldeelen zyn geweeft. 7. De Tong bykans een Voet lang. 8. Het nam de Kleuren der Voorwerpen niet aan. 9. De Oogen wierden niet eenpaarig, maar elk op zig zelf bewoogen, zodanig, dat, als het een ergens op geveftigd werdt, het andere of ftil bleef ftaan, of naar een anderen kant zig afwendde.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Kameleon.*

Zie hier wat de Heer HASSELQUIST, nu onlangs, by de Ontleding van een Kameleon heeft waargenomen (*). Het Hart was zeer klein en driekantig. Hy hadt een enkele Long, onder 't Middelrift, beflaande de flinker zyde des Buiks, zeer groot en dun,

(*) Als boven, pag. 348.

III. Afdeel. IV. Hoofdstuk. *Kameleon.*

dun, zamengefteld uit weinig Bloedvaten en veele Lugtblaasjes, zeer onderfcheidelyk, groot en ruim: aan de Lever op zyde, en aan de Maag van onderen, door middel van het Buikvlies vaftgehegt. De Lever was tweelobbig, de lobben famengedrukt, ovaal; de grootfte middelmaatig, de Kleur zwartagtig rood: 't Galblaasje ovaal, van grootte als een Erwt, met helder-groene Gal gevuld: de Maag langwerpig, Cylindrifch, aan beide enden naauwer; anderhalf Duim lang, omtrent een Pink dik en zeer fterk van Wanden. Den Darm vondt de Sweedfche Doktor drievoudig geboogen, aan het *Mefenterium* gehegt, meer dan een Span lang, naar den Aars toe zeer dik en zwart: de Nieren, nevens de Ruggegraat by het Fondament geplaatft, langwerpig, een weinig gekromd, van buiten geftreept, aan de eene zyde een weinigje roodagtig. Hy kon geen Pisblaas vinden, maar agtervolgde de Nierbuis tot aan den Aars. De Eijerftokken waren driekantig, geel, wederzyds één, omtrent een half Duim lang: de Milt, naby de Nieren geplaatft, rond, zwartagtig, klein: de Ribben, in 't midden van de Zyden, met een fcherpen hoek geboogen, en aldaar beweeglyk: de tuffchenribbige Spieren zeer fyn en Vleezig. Voorts nam deeze Heer, omtrent de Tong waar, dat dezelve aan de punt driekantig en zeer lang was, hebbende aan den Wortel in 't midden een pypagtig beentje, 't welk voortkwam van het Tongebeen.

Wat

Wat het gebruik der Kameleons aanbelangt; men zegt datzy in de Indiën zeer gaarn geleeden worden, om dat zy, zonder eenig kwaad te te doen, de Vertrekken zuiveren van schadelyk Ongedierte.

III. AFDEEL. IV. HOOFD. STUK.

(20) *Haagdis met een korte Spilronde Staart, de Klaauwen ongenageld, het Lyf met opepeningen en ongeschubd.*

XX. *Salamandra.* Salamander.

Hier wordt dat Diertje bedoeld, 't welk in de Historiën niet minder berugt is, onder den naam van *Salamander*, of *Land*-Salamander, gelyk het by de Ouden getyteld werdt, tot onderscheiding van den *Water*-Salamander, hier voor beschreeven, PLINIUS heeft het *gesternd Dier* genoemd en ÆTIUS *Venynige Haagdis.* De oorsprong van den gemelden naam, ja de betekenis zelve, is zeer duister, en naauwlyks, dan by gissing, op te lossen. Dus meenen sommigen, dat het, wegens zyne huisvesting op vogtige plaatsen, dien voeren zoude. In verscheide deelen van Europa heeft het deezen of genen, en zelfs in verschillende deelen van Vrank-

Pl. LI. *Fig.* 5.

(20) Lacerta Caudâ tereti brevi, Digitis muticis, Corpore poroso nudo. *Syst. Nat.* X. Lacerta Caudâ tereti brevi, Pedibus inermibus; Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis. *Amœn Acad.* I. p. 131. *Mus. Ad. Fr* I. p. 49. Salamandra. MATTH. *Diosc* 274 f. 274. GESN. *Quadr.* 80. Salamandra terrestris. ALDR. *Quadr* 641. JONST. *Quadr.* T. 77. f 10. OLEAR. *Mus.* T. 8. f 4. *Mus.* II. T. 12. f. 5. Salamandra terrestris. RAJ. *Quadr.* 173.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

Vrankryk byzondere naamen; gelyk het dus in Dauphiné *Pluvine* heet; in Gascogne, Poitou en Limosin, *Mirtil;* in Languedok en Provence *Blande*, *Alebrenne* of *Arrassade;* in Lyonnois *Laverne*, aan de Maine *Sourd*, en in Normandie *Mouron* of *Moron.* In 't Hoogduitsch, ook, noemt men het *Maal*, *Puntermaal*, *Moll*, *Molch*, *Molk* of *Olm;* doch, onder den naam van Salamander, is het by ons en in Engeland meest bekend, en het Jong noemt men, in 't Fransch, *Salamandreau.*

Gestalte.

Zeker Duitsch Doktor, die Medelid was van de Keizerlyke Natuur-Onderzoekers, heeft een geheel Werk geschreeven, onder den tytel van *Salamandrologia*, waar in hy zo wel de uitwendige Gestalte, als de inwendige deelen van dit Dier, omstandig beschryft. Het gelykt, zegt hy, veel naar de groene Haagdis, doch heeft den Kop en 't Lyf dikker, de Staart korter, den Snoet stomp, de Oogen taamelyk groot; vier Vingeren aan de Voor-, vyf aan de Agterpooten; de Huid zwart, gemeenlyk met geele Vlakken doorzaaid, glimmende, en als met een soort van Vernis bestreeken. In het Onderlyf wordt het Hart en de Longen van de overige Ingewanden afgescheiden door het Buikvlies. Het Hart was klein, met zwart gestippeld, en de Long, uit twee Lugtzakjes of Blaasjes bestaande, die in de geheele langte voorzien waren met zeer kleine Adertjes, van het begin des Slokdarms af voortloopende tot aan

den

den Eijerſtok. In 't Wyfje vondt men de Lyfmoeder gevorkt, in 't Mannetje vier groote Teſtikelen, met Zakjes daar aan, die veel Olie bevatten. Op den Kop, agter ieder Oog, vondt men een geel bultje, met zwarte ſtippen, 't welk, gedrukt zynde of gekwetſt, een Melkagtig Vogt uitgaf. Het Kryſtallyn der Oogen ſcheen byna volkomen rond te zyn, gelyk in de Viſſchen. Het Geraamte zweemde, van vooren, meer naar dat der Kikvorſchen dan der Haagdiſſen.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

Zie hier de Waarneemingen, welken de vermaarde Heer MAUPERTUIS, omtrent de Eigenſchappen van den Salamander, heeft in 't werk geſteld (*). Die, daar hy van ſpreekt, is een Soort van Haagdis, lang vyf of zes Duimen, hebbende den Kop breed en plat, als die van een Pad, en de Pooten gelyken ook meer naar die der Padden, dan der Haagdiſſen, waar van hy het Lyf en de Staart, doch beiden dikker, heeft. De Staart, egter, loopt niet ſpits uit, gelyk die van de Haagdiſſen, maar mag aan 't end omtrent een Linie breed zyn. Boven op is het Dier zwart met geele Vlakken: de Buik is bruin en ſomtyds geelagtig: twee geele Banden loopen van de twee zyden des Kops, boven de Oogen, af, en ſtrekken zig evenwydig uit, tot aan

Eigenſchappen.

(*) *Obſerv. & Exper. ſur une des Eſpéces de Salamandre. Mem. de l'Acad. Royale des Sciences*, de l'An. 1727.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

aan den wortel van de Staart. Deeze banden eindigen, gemeenlyk, omtrent het midden des Lighaams, hervattende vervolgens: somtyds, doch zelden, zyn zy onafgebroken. Al het overige van het Dier is met geele Vlakken gesprenkeld, die geen byzondere figuur of plaats houden. De Huid is ongeschubd en taamelyk effen, uitgenomen aan de zyden, alwaar zy zig een weinig rimpelig vertoont. Op de Rug zyn twee evenwydige ryën van Tepels, die de Ruggegraat in haar geheele langte vergezellen.

Waarneemingen van MAUPERTUIS,

„ De Salamander (zegt hy dan) heeft somwylen de Huid droog als een Haagdis; doch „ gemeenlyk is dezelve overtoogen met een „ soort van Daauw, die hem, op 't aanraaken, „ als gevernist maakt, en in een oogenblik „ gaat zy over uit den eenen staat in den ande„ ren. Een nog zonderlinger Eigenschap is, „ dat hy onder de Huid een soort van Melk„ agtig Vogt heeft, 't welk tamelyk ver heen „ springt, wanneer het Dier gedrukt wordt, „ door een menigte van kleine Gaatjes, waar „ van veelen op 't Gezigt zeer kenbaar zyn, „ zonder hulp van een Vergrootglas, vooral de „ genen, die in de Tepels uitkomen. Schoon „ het eerste Vogt geen Kleur heeft, en niet „ anders dan een doorschynend Vernis ver„ toont, kon het nogtans wel het zelfde zyn „ als dit Melkagtige, in zeer kleine druppelt„ jes en by uitstek dun verspreid over 't Lyf „ van den Salamander. Het gelykt zeer naar

„ het

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

„ het Melkagtige Sap, dat fommige Planten, „ gelyk de Wolfsmelk (*Tithymalus*) uitgeeven, „ als menze kwetft: het is ongemeen fcherp „ en famentrekkende: fchoon het op de Tong „ wel geen duurzaame Branding maakt, fchynt „ doch de aangeraakte plaats als gefchroeid, „ gerimpeld en met een Lidteken overtoogen „ te zyn. Ook geeft het Dier, verpletterd of „ gedrukt zynde, een zonderlinge kwaade „ Reuk.

omtrent de onverbrandbaarheid

„ De fterke Regens van de Maand Oktober „ laatftleeden, deeden verfcheide Salamanders „ voor den dag komen: want het Dier is zeer „ traag, en leeft onder den Grond op vogtige „ plaatfen, vooral aan den voet van oude Muu- „ ren, komende niet uit zyne Gaten dan in „ Regenagtig Wèer; 't zy uit vreeze van in zyn „ Hol te fmóoren, of miffchien om de Infek- „ ten te vangen, waar van het leeft. De eer- „ fte Proefneeming, die ik op de genen, „ welken men my in menigte bragt, in 't werk „ ftelde, betrof het zo beroemde Wonder, van „ derzelver onverbrandbaarheid. Ik wierp 'er „ veelen in 't Vuur, daar de meeften op 't „ oogenblik ftierven, doch eenigen half ver- „ brand uit kroopen. Egter gebeurt, in dee- „ zen, iets zonderlings. Naauwlyks is de Sa- „ lamander op 't Vuur, of hy fchynt geheel „ bedekt met druppelen van die Melk, daar wy „ van gefproken hebben; welke aan alle zy- „ den, doch meeft op den Kop en by de Te-

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

„ pels, uitdringt, en, aanſtonds verhardende, „ ſomtyds de figuur van Paarlen aanneemt. „ Daar is eenige waarſchynlykheid, dat die „ zonderlinge uitvloeijing gelegenheid tot de „ Fabel gegeven heeft. Hoewel de veelheid „ van Vogt, op ver naa, niet in ſtaat ware, om „ het minſte Vuur uit te dooven; zou men „ egter mogen vermoeden, of 'er in andere „ Landen ook zyn geweeſt, die dit Vogt over- „ vloediger uitwierpen."

Hier omtrent is het Berigt aanmerkelyk, dat by de Koninglyke Societeit van Londen gevonden wordt. Een Salamander, uit de Indiën gebragt, te Rome, door den Ridder CORVINI, in het Vuur geworpen zynde, zwol aanſtonds op, en braakte een groote veelheid dikke Lymige Stoffe uit, waar door de Kolen werden uitgedoofd. Als men die weder hadt doen glimmen, en 'er den Salamander andermaal op wierp, bluſchte die het Vuur wederom, en, op deeze wyze, beſchutte hy zig zelf voor de Hitte, twee Uuren lang; leevende nog negen Maanden daarna.

Venynigheid en

Behalve die wonderbaare Eigenſchap wordt dit Dier, zo wel by de Ouden, als by de meeste Hedendaagſchen, voor zeer Venynig gehouden. PLINIUS geeft voor, dat de Salamander, zo door het uitzypelende of uitſpringende Vogt, wanneer men hem ſlaat of tergt, als door de Slym, die hy uitbraakt, niet alleen Moeskruiden en Aardvrugten, maar zelfs het Water ver-

III. Afdeel. IV. Hoofdstuk. *Salamander.*

vergiftigen kan, tot ondergang van Huishoudingen, ja van een geheele Natie of Land. Verscheide Proeven, in 't Werk gesteld op de Venynigheid van deeze Dieren, door den Heer Maupertuis, hebben hem doen zien, dat dezelve, ten minsten in die van Vrankryk, geen plaats hadt. Hy liet 'er Beesten, die zeer teer van Vel zyn, op de teerste plaatsen, ja zelfs een Hond en Kalkoen aan de Tong door byten, zonder dat dit hun eenig kwaad deed. Een Hond en een jonge Kalkoense Haan, gaf hy aan stukken gesneeden, nog leevende, Salamanders in, zonder eenig oogschynlyk nadeel Brood, in het Melkagtig Vogt gedoopt, deedt hy een Hoen eeten; ja bragt dit Vogt, door middel van kleine Stokjes, in de Wonden, aan de Borst en Billen van een ander Hoen gemaakt. Dit alles was onnut, om eenige Venynigheid te ontdekken, en deedt hem besluiten, dat die, niet op alle tyden of plaatsen, in de Salamanders zy.

De Getuigenissen, immers, aangaande de gedagte Eigenschap, zyn te algemeen, om ze zo geheel te verwerpen: te meer, dewyl de gemelde Doktor Wurffbain, in Duitschland, de Salamanders geen het minste Melkagtig Vogt heeft kunnen doen uitgeeven, noch Slym braaken. Misschien zyn zy in de Zuidelyke deelen van Europa, of in Asie, Venyniger van aart; terwyl men zekerlyk in Egypte Haagdissen vindt, die door een uitzweetend Vogt de Spy-

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

ze vergiftigen, gelyk wy in de beſchryving van den Gekko zien zullen. In de Noordelyke deelen van Europa zyn zy zeldzaam. Hun Voedzel beſtaat, waarſchynlyk, in Slakken, Torren en Aardwormen.

Salamander. Voortteeling.

De genen, die de Salamanders hebben geopend, beveſtigen, dat zy als de Adders baaren. BELLONIUS maakt het getal der Jongen, t'eener dragt, veertig of vyftig. Men heeft 'er eene, voor weinig Jaaren, te Orleans, vier-en-dertig te gelyk zien werpen. HOFFMAN vondt, in een Wyfje, dat door hem te Padua ontleed werdt, dertien Jongen: maar de Heer MAUPERTUIS vondt, in de zynen, zo wel Eijeren als Jongen. De Eijeren maakten twee troſſen, gelyk de Eijerſtokken der Vogelen, uitgenomen dat de troſſen langer waren, en de Jongen zaten in lange Buizen, zo fyn van Geweefzel, dat men ze 'er zeer duidelyk door heen kon zien. Hy telde in een Wyfje twee-en-veertig, en in een andere vier-en-vyftig Jongen, altemaal levendig, zo wel gevormd en vlugger dan volwaſſen Salamanders zyn.

De Heer MAUPERTUIS hadt zyne Waarnemingen, in 't byzonder, gedaan op de Salamanders van Bretagne: DU FAY deedt naderhand de zynen, gelyk hier voor gemeld is (*), op de genen, die men omſtreeks Parys vindt: alwaar drie Soorten, zegt hy, van Salamanders zyn,

(*) Zie bladz. 104.

zyn, in ieder van welken het Mannetje nog merkelyk van het Wyfje verschilt. Die van de eerste en twcede Soort verschilden alleen in grootte, zynde van Kleur zwart met geele Vlakken. Het Mannetje was van het Wyfje onderscheiden door een zaagswyze getande Kam, die langs de Rug liep en een Zilveragtige Band ter wederzyde van de Staart. Hy noemtze de groote en kleine zwarte Salamander, zynde de eerste, waar op hy zyne Waarneemingen deedt, ongevaar vyf Duimen lang en plat van Staart. Omtrent de derde Soort, welker Jongen, als zy ter wereld komen, zeer geel zyn, en allengs een weinig bruin worden, merkt hy iets byzonders aan.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

„ Hun gebeurt, zegt hy, een verandering, „ zo zonderling, dat dezelve nog nooit dan in „ één Dier, 't welk de jonge Kikvorsch of Donderpadde is, waargenomen zy. Ik vond, „ in de Voortyd van 't gepasseerde Jaar, eenige kleine Salamanders, die, ter plaatse waar „ de Kieuwen in de Visschen zyn, kleine Kwastjes van pluis hadden, welken zy regt hielden in 't Water, gelykende naar taamelyk „ lange Ooren. Ik zag 'er in 't eerst niet dan „ aan kleine Salamanders, maar, eenigen tyd „ daar na, zag ik 'er van drie Duimen, die deeze Kwasten ook hadden. Het verwonderde „ my zeer, hun Kieuwen te zien hebben, gelyk de Visschen. Buiten 't Water zynde, „ worden deeze Kieuwen door twee dunne „ Klep-

Kieuwen, ontdekt door DU FAY.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Salamander.*

„ Klepjes gesslooten, en verdwynen verder, zo „ 't schynt, allengs." Misschien doet deeze verandering hun van Water- tot Land-Salamanders worden: en, inderdaad, de eigentlyke onderscheiding van deeze Dieren, in dit opzigt, is zeer duister. Misschien leeven zy, gelyk de Kikvorschen, zo wel in 't Water als op 't Land.

Het Gebruik der Salamanderen, in de Geneeskonst, is alleen uitwendig. Men brandtze, en de Asch, op open loopende Zweeren gestrooid, doet dezelven naar wensch opdroogen, heelende de Opperhuid. Sommigen geeven voor, dat het Melkagtige Vogt, 't welk deeze Dieren uitgeeven, dienen kan om de uitvalling van 't Haair te bevorderen.

XXI. *Gecko.* Gekko; Pl. LI. *Fig.* 6.

(21) *Haagdis met een Spilronde Staart van middelbaare langte, de Klaauwen van onderen geschubd, het Lyf Wrattig.*

Onder de zelfde omschryving komt dit Dier in de Verzameling van den Heer GYLLENBORG, met byvoeging, egter, dat de Pooten vyf-Vingerig zyn. Het wordt, van den Heer GRONOVIUS

(21) Lacerta Caudâ tereti mediocri, Digitis subtus imbricatis, Corpore verrucoso. *Syst. Nat.* X. Lacerta Caudâ tereti mediocri, Pedibus pentadactylis: Digitis cristatis imbricatis, Corpore verrucoso. *Amœn. Acad.* I. p 133. 292. *Mus. Ad. Fr.* I. p. 46. Lacerta Gecko Caudâ tereti mediocri, Pedibus cristatis subtus longitudinaliter Lamellosis. HASSELQ. *Iter.* 306. Salamandra, GRON. *Mus.* II. p. 78 n. 53. SEB. *Mus.* I. T 108. f. 2-8. Salamandra Indica. BONT. *Jav.* 57.

vius tot de Salamanders betrokken, gelyk Bontius het ook reeds *Indiaansche Salamander* getyteld hadt. Hedendaags geeft men 'er den naam van *Gecko* of *Gekko* aan, die afkomstig is van het Geluid, 't welk zy maaken als het staat te regenen, roepende alsdan, zo 't schynt uit blydschap, vyf of zesmaalen agtereen, Gekko; 't welk de Landlieden voor een zeker teken van Regen houden. Evenwel doen zy dit meest tegen den avond, en by nagt, gelyk de Kikvorschen, naar welker worken het Geluid van deeze Dieren zweemt, zo Hasselquist aanmerkt.

III. Afdeel. IV. Hoofd-stuk. *Gekko.*

In 't Werk van Seba worden ons verscheide Gekkoos van Ceylon afgebeeld, op welk Eiland niet alleen, maar ook in andere deelen van Indiën, daar veele Bosschen zyn, gelyk op Java, Amboina en Makassar, men dezelven overvloedig vindt, volgens Valentyn. De grootste, welke Seba ooit gezien hadt, was met de Staart, die maar een korte dikke Stomp maakte, volgens de Afbeelding ongevaar een Amsterdamschen Voet lang; anderen waren kleiner, hebbende de Staart geringd of ongeringd, en byna zo lang als 't Lighaam, naar reden van het welke de Kop zeer lang en breed is, met groote Oogen en een dikke Tong. De Kleur was in allen graauwagtig geel, of rosagtig Aschgraauw, zynde het Lyf, in eenigen fierlyker dan in anderen, met witte Knobbeltjes gepareld, die 't zelve Wrattig of oneffen maaken. Om te

Woonplaats.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Gekko.*

betoogen, dat deeze Dieren niet baarende maar Eijerleggende zyn, heeft SEBA derzelver Eijeren ook afgebeeld. Hy hadt van hunne Vergiftigheid weinig denkbeeld, niettegenstaande de VALENTYN van de eerstgemelden getuigt, dat derzelver Kwyl, wanneer zy het laaten vallen in de Waterplassen daar zy zig als 't regent in vermaaken, die Wateren gevaarlyk om te drinken maakt.

Venynigheid bekragtigd.

De Heer HASSELQUIST heeft omtrent de Gekkoos, die 'er te Kairo in Egypte, zo binnen-als buitenshuis, zeer menigvuldig zyn, ten dien opzigte zeer naauwkeurig onderzoek gedaan. „ Het Venyn van dit Dier, zegt hy (*), 't geen „ zonderling is, waasemt uit de Lobbetjes der „ Klaauwen. Het zoekt plaatsen en allerley „ dingen met Pekel nat gemaakt of doordron„ gen, en, die gevonden hebbende, loopt het „ 'er eenige maalen over heen, laatende agter „ zig een zeer schadelyk Venyn. Ik zag te „ Kairo, in de Maand July des jaars 1750, „ twee Vrouwen en een Meisje zieltoogende, „ om dat zy versch gezouten Kaas gegeten had„ den, op de Markt gekogt, en vergiftigd „ door den Gekko. Hoe scherp de uitwaase„ mingen van hunne Klaauwen zyn, heb ik „ eens te Kairo bespeurd. Op 't oogenblik, „ na dat hy over de Hand geloopen hadt van „ een Geestelyke, die het Dier vangen wilde,

„ ree-

(*) Als boven, pag. 358.

„ reezen 'er kleine Puiſtjes op, met Hitte en „ eenige Pyn, even als door 't aanraaken van „ Brandenetelen." Het Dier was, aldaar, met Kop en Staart, niet langer dan vier Duim, waar van de Staart de helft uitmaakte.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Gekko.*

Geſtalte.

De beſchryving der Lighaamsgeſtalte komt hier op uit. De Kop is groot en breed, met een uitſteekende Bek, van boven en onderen met kleine tandjes gewapend; groote Oogen en zeer zigtbaare Oorgaten. De Hals is dun; het Lyf van boven en onderen plat, aan de zyden uitpuilende. De Klaauwtjes altemaal byna even lang, 't welk den Gekko zeer veel van andere Haagdiſſen onderſcheidt, zyn ongenageld of hebben ſlegts zeer kleine Nageltjes. Op een zonderlinge wyze vindt men deeze Klaauwtjes, ter wederzyde van de tippen, voorzien met een Lobbetje of een ſoort van Kam, die van onderen overlangs in Plaatjes is verdeeld en aan den rand gekarteld. Aan de Voetzool zyn de Lobbetjes door een Groefje, in de langte, van één geſcheiden. Het Lyf, de Kop en Pooten, zyn glad van Vel en effen, doch met veel glimmende pukkeltjes over de Rug verſpreid, en kleine gaatjes over den Buik, waar van ſlegts een klein gedeelte gedekt is met breede Schubben. De Kleur van den Egyptiſchen Gekko was witagtig, met groote bruine Vlakken op de Kop, Rug en Staart.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. XXII. *Stincus.* Schink.

(22) *Haagdis met een Spilronde Staart van middelmaatige langte, aan de punt platagtig op zyde, de Klaauwen ſtomp en gezoomd.*

In de Apotheeken is, onder den naam van *Scincus marinus*, een Drogerye bekend, die men voor Tegengiftig gehouden, of, om eenige andere reden, in de Bereiding, welke Mithridaat genoemd wordt, ingevoegd heeft. Sommigen hebben het voor een Viſch genomen; eenigen hebben 'er den Water-Salamander voor gebruikt; doch PLINIUS noemt het de Land-Krokodil, om dat het Dier zeer veel, zegt hy, naar den Krokodil gelykt. SEBA, die 'er zodanig een afbeeldt, onder den naam van *groote Zee-Haagdis of Krokodil uit Arabie*, durfde egter niet vaſtſtellen, dat het de *Scincus Officinarum* was, maar hy zegt, dat 'er eenige ſoorten zyn, die, met Zout en Zee-Alſt voor 't bederf bewaard, aan ons uit Italie overgezonden, en dan in de Apotheeken gebruikt worden, zynde geel van Kleur en kort van Staart.

Bereiding tot een Geneesmiddel.

De Heer HASSELQUIST heeft, geduurende zyne Reizen, niet verzuimd zig daar omtrent te vergewiſſen. „ De *Scincus marinus*, zegt hy, „ een

(22) Lacerta Caudâ tereti mediocri apice compreſſâ, Digitis muticis marginatis. *Syſt. Nat.* X. Scincus. GRON. *Muſ.* II. p. 76. n. 49. SEB. *Muſ.* II. p. 112. T. 105. f. 3. BESL. *Muſ.* I. 12. f. 1. OLEAR *Muſ.* 9. T. 8. f. 1. Scincus. RAJ. *Quadr.* 271. *Amœn. Acad.* I. p. 294. HASSELQ. *Act. Upſ.* 1750. p. 30. *Itin.* 309. n. 58.

„ een Medikament dat in Europa ſterk gebruikt, III. Afdeel. IV. Hoofdstuk. *Schink.*
„ doch weinig gekend wordt, is een Haagdis,
„ welke men in Egypte aan de Oevers van
„ den Nyl, in 't Land zelf, en ook wel in de
„ Huizen, ontmoet. Het overvloedigſt, eg-
„ ter, komt dezelve voor in de Gebergten tuſ-
„ ſchen Arabie en Egypte, alwaar zy, van de
„ Boeren in menigte gevangen en gedroogd
„ zynde, aan de Venetiaanen en Genueezen ver-
„ kogt wordt, die ze veelal tot Poeijer maa-
„ ken, eer zy ze in Europa verzenden. De
„ Egyptenaars zyn bevreesd voór dit Dier, en
„ daarom vindt men maar weinigen, die hun
„ werk maaken van dien Vangſt. Het is by
„ de Ooſterſche Volkeren zeer in gebruik, om
„ de Welluſt in 't Byſlaapen te vermeerderen.
„ Ten dien einde, wordt het of in Poeijer,
„ met eenig prikkelend Vogt, of het verſch af-
„ gekookte Sop, gelyk de Arabieren doen,
„ ingenomen (*)." Om die zelfde reden komt het ook in 't *Dia-Satyrion*, een ſamenſtelling welke hedendaags niet veel gebruik heeft in de noordelyke deelen van Europa.

Geſtalte. De *Scincus*, waar van zyn Ed. ſpreekt, was een Dier van ruim een half Voet lang, zeer kort van Staart, in 't midden van 't Lyf omtrent twee Duimen dik: over 't geheel met gladde, dunne Schubben, die als een Leijen Dak over elkander heen leggen, en het Dier dus

zeer

(*) Reizen nach Palaſtina. pap. 70, 242, 361.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Schink.*

zeer zigtbaar geschubd maaken. De Kleur was aan den Kop uit den Zeegroenen geelagtig: op de Rug, tot aan 't midden der Buikszyden, met zwart en helder grys beurtlings gebandeerd; van onderen, en de Pooten, witagtig. Deeze zyn, aan 't end der Klaauwen, met uitsteekende Schubbetjes gezoomd, en eenigermaate gelobd, doch niet zo duidelyk als in de Gekko; hebbende aan 't end een klein kaal plekje, dat voor Nagel dient. Het Lyf is langwerpig Rolrond, en de Hals kan 'er naauwlyks van onderscheiden worden, zynde byna zo dik als de Kop, die kleine Oogen, taamelyk wyde Neusgaten en den Snoet niet zeer stomp heeft.

RONDELETIUS heeft dit Dier *Stincus* geheten, en, misschien uit navolging van hem, noemt POMET hetzelve *Stinc marin*, doch anderen *Scinc*, en in 't Engelsch *Scinck*: wy mogen het dan *Schink* noemen. DU TERTRE wil, dat 'er op Guadaloupe en andere Westindische Eilanden ook waare Schinken zyn; doch de Amerikaanschen hebben, naar 't my toeschynt, veel langer Staart. By de zeven-en-dertigste Soort van Haagdissen, zal ik daar van nader spreeken.

XXII. *Hispida.* Stekelige Haagdis.

(23) *Haagdis met een Spilronde Staart van middelbaare langte, aan den top met drie spitsen.*

De

(23) Lacerta Caudâ tereti mediocri, Vertice trimuricato. *Muf. Ad Frid.* I. p. 44. SEB. *Muf.* I. Tab. CIX. *Fig.* 6. Tab. LXXXIII. *Fig.* 1, 2.

De aanhaalingen, welke de Heer LINNÆUS, ten opzigt van deeze Haagdis, uit het Werk van SEBA doet, verwarren haar met de volgende. Ik zie ook niet, dat in de beschryving dier Afbeeldingen van een Haagdis met drie Stekels op den Kop gesproken wordt, gelyk 'er in die van het Sweedsch Kabinet zyn. Dezelve onthoudt zig in Zuid-Amerika.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(24) *Haagdis met een korte Spilronde Staart, het Lyf omtrent Klootrond, van boven Stekelig.*

XXIV. *Orbicularis.* Rondbuikige. Pl. LI. *Fig.* 7.

Van deeze is, onder den naam van *ronde Haagdis* genaamd *Tapayaxin*, door HERNANDEZ gewag gemaakt. SEBA geeft 'er Afbeeldingen van, onder den naam van *Padagtige Salamander* of *rond-gebuikte Haagdis* uit Nieuw Spanje. Zy zyn, zegt hy, niet alleen zeer zeldzaam van gestalte, maar fraay geschubd en met veelerley Kleuren getekend, hebbende een menigte van witte puntige Stekels, als Naalden, over 't geheele Lyf, zelfs over den Kop en Staart, en ook aan de Pooten, die met zwarte, zeer scherpe, kromme Nagelen zyn gewapend. De Kop is kort en hard, driekantig, van vooren stomp.

(25)

(24) Lacerta Caudâ tereti brevi, Trunco subgloboso supra muricato. *Syst. Nat.* X. Lacertus orbicularis Spinosus. SEB. *Mus* I. pag. 134. Tab. LXXXIII. *Fig.* 1, 2. Lacertus orbicularis. HERNAND. *Mexic.* 327, 328. RAJ. *Quadr.* 263.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. XXV. *Vulgaris.* Gemeene Europische.

(25) *Haagdis met een Spilronde Staart van middelmaatige langte, de Voorpooten vier-Vingerig, de Klaauwen ongenageld.*

Hier wordt de *gemeene Europische* Haagdis bedoeld, welke, in de beschryving der Sweedsche Dieren, den tytel draagt van Haagdis met ongewapende Pooten, de voorsten vier- de agtersten vyf-Vingerig, het Lyf donkerblaauw, een dubbele bruine streep op de Rug. De stompheid der Klaauwen onderscheidt deeze, volgens de nader onderzoekingen van den Heer LINNÆUS of zyne Discipelen, in Sweeden, meer van de groene Haagdis, dan de Kleur, die in beiden zeer veranderlyk is, gelyk wy gezien hebben (*). In Vrankryk, egter, schynen de gemeene Haagdissen ook genageld te zyn.

De gemeene of graauwe, die men wel, tot onderscheiding, kleine of Tuin-Haagdissen noemt, komen in haare Eigenschappen grootelyks met de groene of Veld-Haagdissen overeen. Zy verbergen zig, des Winters, in haare Gaten, en blyven dan, waarschynlyk, in een soort van slaap of onwerkzaamheid, zonder eenig Voedzel, gelyk veele andere dergelyke Dieren. REDI heeft waargenomen, dat de Land-Schildpadden agt-

(25) Lacerta Caudâ tereti mediocri, Palmis tetradactylis, Pedibus muticis. *Syst. Nat.* X. Lacerta Pedibus unermibus, Manibus tetradactylis, Plantis pentadactylis, Corpore livido: Linea Dorsali fuscâ duplici. *Faun. Suec.* 254. Lacerta vulgaris. RAJ. *Quadrup.* 264.

(*) Bladz. 125 hier voor.

agttien Maanden, de Adders tien en de Haagdissen agt Maanden, kunnen vasten. In 't Voorjaar komen zy voor den dag, als wanneer de Zonneschyn haar een nieuw Leven schynt by te zetten. Zy paaren tegen het end van Maart of in April, en strengelen zig, ten dien einde, zodanig ondereen, dat het maar één Lighaam met twee Koppen vertoont; gelykerwys de Slangen doen. Vervolgens leggen de Wyfjes haare Eijeren op een warme plaats, aan den voet van een Muur, of elders daar die door de Zonneschyn worden uitgebroed. By wylen vindt men geheele hoopjes van zodanige Eijeren voor haar Nest, Hol of Woonplaats. Het Voedzel deezer Dieren bestaat in Vliegen, Mieren, Torren, Sprinkhaanen, doch vooral in Aardwormen. Zy zyn zeer vlug, maar niet schuuw en doen den Mensch geen kwaad; kunnende, zonder eenig gevaar, van Kinderen behandeld worden, om 'er mede te speelen. De Ouden, zelfs, hebben de Haagdis *Menschen-Vriend* en *Slangen-Vyand* geheten, doch die Eigenschappen zouden, zo sommigen willen, voornaamelyk aan de groote, groene, toe te schryven zyn. Een weinig Snuif-Tabak, haar in de Keel gedaan, doetze op 't oogenblik sterven.

III. Afdeel. IV. Hoofdstuk.

De Ingewanden van een groote Amerikaansche Haagdis, als ook die van den Gekko, of Salamander van Ceylon, zyn door SEBA in Plaat vertoond (*).

De

(*) *Kabinet.* II. Deel. Tab. CX. *Fig.* 2, 3.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Waarneemingen omtrent de Tong

De geleerde Heer NEEDHAM, die de Haagdissen in Portugal zo menigvuldig vondt, dat hy dezelven in de warme Gewesten, tot vernieling van Vliegen en ander lastig Ongediert, hoognuttig en noodig oordeelde, heeft, in zyne *Ontdekkingen met het Mikroskoop* (*), een byzonder Hoofdstuk geplaatst over de Tong van dit Dier. Dat Lighaamsdeel, zegt hy, 't welk gevorkt is en zeer bekwaamelyk geschikt om te helpen tot bemagtiging van de Prooy, vertoont zig, met het Mikroskoop gezien, getand op de randen als een Zaag en over de geheele verhevenronde oppervlakte met groeven; 't welk waarschynlyk dient, om dit Dier zyne Prooy beter te doen vatten en vasthouden, die hetzelve anders gemakkelyk zou ontsnappen kunnen.

en de dubbele Staart,

De Heer MARCHANT heeft, in de Verhandelingen van de Akademie der Weetenschappen van Parys van 't jaar 1718, omtrent de dubbelheid van de Staart in sommige Haagdissen, aangemerkt, dat zulks door kwetzing, of andere Toevallen van dien aart, ontstaan moest, zo wel als de weder-aangroeijing van de Staart, daar ik hier voor, in de groene of scherp genagelde Haagdissen, van gesproken heb. De Heer NEEDHAM is van een dergelyk Gevoelen, zo wel als de Heer EDWARDS, die een Westindische Haagdis afbeeldt met een gevorkte Staart,

wel-

(*) *Microscopical Discoveries.*

welke door SLOANE met een enkele Staart vertoond wordt. Deeze tweede Staart, zegt hy, was niet natuurlyk, en hy verbeeldt zig, dat 'er een nieuwe Staart aan groeije, indien by geval op de Staart getrapt of die gekwetst worde; als wanneer de oude Staart uitdroogt, maar evenwel blyft, maakende de nieuwe een regte lyn met het Lighaam. Naderhand vondt hy nog een Westindische Haagdis, van de zelfde Soort, die mede een gevorkte Staart hadt (*). Zodanig eene, van Ceylon, is 'er ook door SEBA afgebeeld (†), en, dat de Ouden reeds daar van geweten hebben, blykt uit PLINIUS; ja REDI vertoont 'er een, die met drie Staarten, van ongelyke langte, was voorzien. 't Is zeer twyfelagtig, of men dit niet, met meer regt, voor eene Wanstaltigheid of mismaaktheid van de Geboorte mag houden; gelyk men dus meermaals overtollige Lighaamsdeelen aan de Dieren vindt.

III. AFDEEL. IV. HOOFD. STUK.

(26) *Haagdis met een Spilrondagtige Staart van middelbaare langte, de Pooten ongenageld gespleeten; de voorsten vier-Vingerig.* XXVI. *Aquatica.* Water-Haagdis.

Of

(*) EDW. *Av.* p. 203. Tab, 203.

(†) *Kabinet.* I. DEEL. p. 143. Tab. XC. *Fig.* 7. p. 145. Tab. XCII. *Fig.* 3.

(26) Lacerta Caudâ teretiusculâ mediocri, Pedibus muticis fissis; Palmis tetradactylis. *Faun. Suec.* 257. *Syst. Nat.* VI. p. 36. n. 8. Salamandra alepidota, Caudâ teretiusculâ. GRON. *Mus.* II p. 78. n. 52 Lacertus aquaticus. GESN. *Ovip.* 31. Salamandra Ceylanica. SEB. *Mus.* II. p. 15. T. XIII. f. 7.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Of deeze een byzondere Soort, dan de Mom * van de voorgaande zy, blykt my nog niet genoegzaam, zegt de Heer LINNÆUS. Zo ſtelt zyn Ed. dan bedenkelyk, of de gewoone Tuin-Haagdis ook eerſt, onder de gedaante van deeze, in 't Water huisveſte. 't Verſchil is, inderdaad, zeer klein, tuſſchen deeze en de naaſt voorgaande Soort niet alleen, maar zelfs tuſſchen deeze en den Water-Salamander, hier voor beſchreeven (*), gelyk de Heer GRONOVIUS ook erkent. De Wrattigheid van 't Lyf en de platheid van de Staart, of eigentlyk derzelver ſcherpe Rug, zou den Water-Salamander meeſt van deeze Water-Haagdis onderſcheiden: doch de Staart is in deeze, zegt zyn Ed., ook niet volkomen rond; maar byna vierkant, dikagtig en allengs verdunnende naar 't end toe: de Kleur blaauwagtig met twee bruine ſtreepen op de Rug overlangs, en verder het Lyf met zeer kleine zwarte Vlakjes, hier en daar, beſprengd. PETIVER heeft, behalve de Wrattige, ook een gladde Water-Haagdis, van welke laatſte het Mannetje met zwarte Vlakken, het Wyfje geelagtig zoude zyn. De gladde, zo wel als de Wrattige, onthouden zig, niet alleen in Sweeden, maar ook in Holland, onder elkander, in Moeraſſige Plaatſen, Meiren en Slooten of Staande Wateren. In 't jaar 1739 werdt door een Meisje van twaalf

* *Larva*

(*) Bladz 102.

twaalf Jaaren, in Switzerland, na zwaare Stuiptrekkingen, een leevende Water-Haagdis door 't Fondament geloosd (*). III. Afdeel. IV. Hoofdstuk.

In 't Werk van Seba vindt men de Afbeelding van een klein *Ceylonsch* Water-Haagdisje, dat door hem Water-*Salamandertje* van Ceylon is geheeten. Dit heeft, zegt hy, een breede en Slinger-Staart, dienstig om hetzelve in 't Water voort te roeijen. Het was aan de zyden rood en zwart getekend, en verder over 't Lyf, geel en wit, met zwarte Vlakken. Dit wordt, door den Heer Linnæus, ook tot deeze Soort betrokken. Ceylonsche. Pl. LI. *Fig.* 8.

(27) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, op de Rug een gestraalde Vin, het Agterhoofd gekuifd.* XXVII. *Basiliscus.* Pl. LII. *Fig.* 1.

De Afbeelding, welke Seba verklaart naar 't leven gemaakt te zyn van een Boomdraak uit de Spaansche Westindiën, die niet alleen zo wel op 't Land als 't Water leeft, maar zwemmen kan en vliegen, heeft den naam van *Basiliscus*, welken men voor een Fabel hieldt, weder in gebruik gebragt.

De Ouden verhaalen ons van dit Dier, daar men

(*) *Act. Helvetica.* Vol. I. p. 22.

(27) Lacerta Caudâ tereti longâ, Pinnâ Dorsali radiatâ Occipite cristato. *Syst. Nat.* X. Draco Arboreus, volans, Americanus amphibius sive Basiliscus. Seba T. I. p. 156. Tab. 100. Fig. 1.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Basiliskus.*

men in de Heilige Schrift ook van gewaagd vindt, veele zeldzaamheden. Volgens PLINIUS zou het dien naam hebben, of wegens de Kroon, welke het op 't Hoofd droeg, of van zyn Venynige kragt, waar door het den baas ſpeelde over alle Serpenten. Het doodde de Menſchen en Beeſten, volgens ſommigen, door zyn Adem of geblaas, volgens anderen zelfs door 't enkel Aanzien, ja ook de genen, die het maar met een Stok van verre aanraakten. De Inwooners van Pergamus kogten, volgens 't berigt van SOLINUS, het doode Lighaam van een Baſiliskus, dat zy zeer duur betaalden, om door hetzelve de Spinnen te beletten, in de Tempel van Apollo haar Webben te maaken.

Pater ROGER, een Franciskaan, verhaalt, dat hy, op zyne Reize in 't Beloofde Land, een Baſiliskus heeft gezien, die dood was: zynde een Soort van Haagdis, omtrent anderhalf Voet lang, van Kleur grys, naar 't roſſe trekkende; ruuw van Huid; taamelyk lang van Kop, en boven op dezelve met zes witte Knobbeltjes, die als een Kroon maakten. Het Aanzien van dit Dier is ſtout, zegt hy, gelyk dat van een Haan: zo menigmaal het uit zyn Hol komt, geeft het twee of drie jammerlyke Schreeuwen, waar door andere Dieren gewaarſchouwd worden zig weg te pakken. Die zelfde Autheur verhaalt, dat men onder Paus LEO den IV. te Rome een Baſiliskus hadt, die door zyn enkel Gezigt verſchei-

ſcheide Menſchen doodde, en dat zeker Koopman van LIONS zulk een Dier dood zondt aan den Kardinaal DE RICHELIEU.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

De Afbeelding vertoont hem, inderdaad, verſchriklyk van gedaante. De geſtalte is wel, omtrent, als die van een Haagdis, doch langs de geheele Rug heeft hy een Vlerkagtige Vin, byna als die der Baarſen, en op den Kop een Kap of Kuif, die egter weinig naar een Kroon zweemt. Dit Gedierte onthoudt zig in de Boomen, zegt men, en maakt van die Vin als van Wieken gebruik, om van den een in den anderen te vliegen; waar toe hun ook de Kap op 't Hoofd dient, welke zy vol Wind weeten te blaazen. Door middel van beiden zwemmen zy zelfs in 't Water: doch, ſtil zittende, hangen deeze Vlerken hun by 't Lyf neer. Zy zyn geſchubd, hebben lang gevingerde en ſcherp genagelde Pooten, gelyk de Haagdiſſen, doch een dikke ſtompe Tong, als de Salamanders. 't Schynt dat zy, aan de Keel, ook met een Soort van *Zak* voorzien zyn, gelyk de Vliegende Haagdis of Draak: waar van dit Dier miſſchien wel een grooter Soort mogt zyn. Immers de Vin of Vlerk op de Rug komt my, zo die niet dubbeld zy, geheel onbekwaam voor om te vliegen; en, zo die dubbeld ware, zou dit Schepzel weinig van onze Draakjes verſchillen.

Baſiliskus.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. XXVIII. *Iguana.* Leguaan. Pl. LII. *Fig.* 2.

(28) *Haagdis met een lange SpilrondeStaart, de Rugnaad, als ook de Kam aan de Keel, getand.*

By de meeste Autheuren wordt, onder den naam van *Senembi*, *Iguana* of *Yvana*, een uitheemsche Haagdis voorgesteld, welke BONTIUS beschryft en afbeeldt, met de benaaming van *Leguaan*. Deeze vindt men zo wel in Oost- als in Westindie en Zuid-Amerika, doch de Oostindischen zyn doorgaans de grootste en sierlykst getekende, zo SEBA aanmerkt, die 'er veele Afbeeldingen van gegeven heeft. De grootste, die hy afbeeldt, van Amboina afkomstig zynde, hadt de langte van meer dan drie Voeten. Wy deelen hier de Figuur mede van een middelmaatige Leguaan of *Krop-Haagdis* van 't Eiland Formosa, die, met de Staart, gelyk

(28) Lacerta Caudâ tereti longâ, Suturâ Dorsali dentatâ, cristâ Gulæ denticulatâ. *Syst. Nat.* X. Lacerta Caudâ tereti Pedibus pentadactylis, cristâ Dorsi longitudinali, Gulæ pendulâ, antice dentatâ. *Amæn. Acad.* I p. 123. 287. *Mus. Ad. Fr.* I p. 43 Igvana. GRON. *Mus.* II. p. 82. n. 60. MARCGR. *Bras.* 236 f. 236. JONST. *Quadr.* T. 77. f. 5. JACOB. *Mus.* T. 4. Yvana OLEAR. *Mus.* T. 6. f. 1. Lacerta Leguan. BONT. *Jav.* 56. T. 56. Senembi s. Igvana. MARCGR. *Bras.* 236 NIEREMB. *Nat.* 271. T. 271. OVIED. *Amer.* l. 13 c. 3 Igvane RHED. *Exper.* 100. T. 101. WORM. *Mus.* 313. SLOAN. *Jam.* II. p. 333. Lacertus Senembi & Igvana. RAJ *Quadr.* 265. SEB. *Mus.* I. T. 95. f. 1, 2. T. 96 f. 4 T. 97. f. 3. T. 98. f. 1 Yvana CLUS. *Exot.* 116. CATESB. *Car.* II. p. 64. T 64.

lyk ook de andere gemeten is, de langte van meer dan anderhalf Voet hadt, zynde, over 't geheele Lyf, graauwagtig van Kleur. Men vindt 'er, in de Westindiën, zo sommigen melden, wel van vyf Voeten lang en vyf Duimen dik.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Leguaan.*

Van deeze Dieren wordt getuigd, dat zy zo wel in 't Water als op 't Land leeven, doch zig meest onthouden in de Boomen die aan Rivieren staan, waar van zy de Bloemen en Bladeren eeten. LEGUAT vondt op Rodriguez, in de Palmiet of wilde Kokos en Kool-boomen, een menigte Haagdissen van een Voet lang, zeer sierlyk gekleurd, die daar van de Vrugt aten, en zelf ten prooy strekten voor de Vogelen. Op die zelfde Boomen waren nagt-Haagdissen van zeer leelyk aanzien, ter grootte en dikte van een Arm, en goed om te eeten (*). Dit zullen waarschynlyk Leguaanen zyn geweest, welker Wyfjes, zo anderen melden, in 't Voorjaar aan den Oever van de Zee of van Rivieren komen, om de Eijeren, gelyk de Schildpadden, in een Kuil te leggen, die zy in 't Zand maaken, alwaar dezelven worden uitgebroed. Dus heeft de Natuur deeze Dieren geleerd, een gemaatigde Warmte, tot de Uitbroeding noodig, welke door Konst zo moeielyk te verkrygen is (†), zonder Konst te bezorgen. 't Getal deezer Eijeren,

(*) *Voyage.* Tom. I. p. 208, 209.

(†) Zie 't voorg. V. STUK deezer *Natuurlyke Historie*, bladz. 366.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Leguaan.*

ren, die zy in eens leggen, is een of twee dozyn; de grootte als Duiven-Eijeren, doch langwerpiger; de Schaal wit en niet ſtyver dan vogtig Parkement. Het binnenſte beſtaat niet uit Wit en Dooijer, ook worden zy niet hard door het Kooken, maar leveren, met Boter, een zeer lekkere Saus uit.

Vangſt der Leguaanen.

Men telt deeze Haagdiſſen, niet ten onregte, onder de Dieren van beiderley Leven; want, vervolgd wordende, neemen zy haar toevlugt dikwils in 't Water, waar onder zy zeer lang kunnen blyven. Men kanze ook eenige Weeken, zonder Spyze of Drank, in 't Leven houden. Veel moeite heeft men om ze te dooden, wegens de taaiheid haarer Huid; maar iets dat ſcherp is in de Neus geſtoken, of een Spyker in den Kop geſlagen, doetze aanſtonds ſterven. Men vangtze door een byzondere Liſt, want in 't Loopen zynze zeer ſnel en naauwlyks te agterhaalen; als ook gevaarlyk met geweld aan te doen, dewyl zy yzelyk byten en ſlaan met haare Staart. De Indiaanen en Negers weeten deeze Dieren, als die in de Boomen zitten, al fluitende naby te komen, en dan een Strik om den Nek te werpen; maar, niettegenſtaande zulks, is 'er nog veel behendigheid, kragt en onvertzaagheid noodig, omze te binden; 't welk niet dan onder een yzelyk opſpalken van den Bek en Zak dien zy aan de Keel hebben, en 't branden der Oogen, die als Vuur ſchitteren, geſchiedt.

On-

Ondertusschen is het vangen van deeze Prooy de moeite waardig. Men maakt, naamlyk, van het Vleesch der Leguaanen, door geheel Indie, gebruik tot Spyze; te meer, dewyl de Roomsche Kerk het eeten derzelven, gelyk dat van andere tweeslagtige Dieren, in de Vasten toelaat. Pater LABAT verhaalt, dat het, gestoofd of gesmoord zynde, zo blank en lekker was, als dat van Hoenderen. Hy voegt 'er by, dat het de Eigenschap heeft van Adderen-Vleesch, zynde sterk opdroogende en Bloedzuiverende, indien men het dikwils gebruikt. Het eeten daar van wordt aangemerkt nadeelig te zyn voor de genen die een Venus-Ziekte onder de Leden hebben: doch misschien heeft daar omtrent verschil plaats in de Leguaanen, gelyk in Schildpadden (*). Sommigen willen, dat 'er Steentjes in de Maag of in de Kop zyn, die men met veel vrugt tegen 't Graveel of den Steen zou kunnen gebruiken.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

Leguaan. Gebruik.

De Wyfjes zyn veel vetter en smaakelyker dan de Mannetjes, inzonderheid in de Paartyd; want dan vindt men deeze laatsten zeer mager over 't Lyf, en gevaarlyk om aan te doen. Indien men hunne Wyfjes wil beledigen, vallen zy zelfs op den Mensch aan, en byten of slaan hem verschrikkelyk. Hunne Beet is niet vergiftig, maar gevaarlyk, om dat zy niet loslaaten, ten zy men ze dood steeke of den Hals af-

(*) Zie bladz. 35. hier voor.

III. AFDEEL IV. HOOFDSTUK. *Leguaan.*

affnyde. De Buik deezer Dieren is ruim en groot: men vindt 'er de Ingewanden byna als in de Viervoetige Dieren; behalve twee bekleedzels van Vet, zo geel als Goud, dat een kostelyke Zalf of Smeering is tot versterking der Zenuwen.

Gestalte.

Uit de Afbeeldingen, die SEBA geeft, ziet men, dat 'er een merkelyk verschil van Gestalte zy', tusschen de Krop-Haagdissen, die men Leguaanen noemt. De Heer LINNÆUS heeft 'er, ten opzigt van de verschillende plaatzing en tegenwoordigheid der getande Kammen, ook verscheide Soorten van gemaakt, betrekkende alleenlyk eenigen van SEBA tot deeze eerste, de anderen tot de volgende. De Heer GRONOVIUS telde maar drie Soorten, waar van de eene aan de Keel en op de Rug getand, de andere nergens, en de derde, slegts op de Rug, met een getande Kam voorzien ware. Zyn Ed. gaf voor algemeene Kenmerken van de Leguaanen op: het Lyf zeer fyn geschubd; van boven op de Rug, op den Kop, of aan den Keel, of in beiden te gelyk, met een byhangende Huid, die somtyds zaagswyze getand, somtyds ongetand is: de Pooten vyf-Vingerig, genageld; de Staart nu rolrond, nu aan twee zyden scherp: de Tong niet verdeeld, breed (*).

7 Gekamde Krop-Haagdis.

Zie hier de naauwkeurige Beschryving van een gekamde Krop-Haagdis, die zig in 't Kabinet

(*) *Mus. Ichthyol.* Tom. II. p. 82.

binet van den Sweedſchen Heer GYLLENBORG bevondt. De Kop is van boven gedekt met ronde Schubben en Knobbeltjes; de Neusgaten zyn langwerpig rond, uitpuilende; de Kaaken aan de Zyden met gladde Wratten; de Oorgaten vry groot, rondagtig en uitgehold. Het LYF heeft ontelbaare ryën van Schubben, van welke die aan den Buik ver de duidelykſten zyn. Het Aarsgat is een langwerpige dwarſe Spleet. De STAART, tweemaal zo lang als 't Lyf, heeft vierentwintig verheven Streepen, meer of min. Van de POOTEN zyn de voorſten vyf-Vingerig, met den eerſten Vinger langſt, de tweede en vyfde egaal, als ook de derde en vierde byna, maar langer dan de anderen: de agterſten ook vyf-Vingerig, met den eerſten Vinger kortſt, den tweeden en vyfden even lang, doch de vyfde is verder van de overigen afgeſcheiden; de derde nog langer, de vierde allerlangſt. Alle Vingeren of Klaauwen hebben ſcherpe ſamengedrukte Nagelen. Langs het Lyf, van den Kop tot aan 't end der Staart, is een uitpuilende KAM, beſtaande uit meer dan driehonderd en twintig Tandjes, die platagtig op zyde, tweeſnydig en naar agteren, haakswyze, een weinig omgekromd zyn; aan de Keel hangt een dergelyke Vliezige Kam, die van vooren met twaalf Tandjes, zaagswyze, is voorzien; doch van agteren gaaf. De KLEUR, van boven, is zwartagtig blaauw, met wit geſtreept aan de Voor- en Agter-Beenen en den Buik, zelfs op de Zyden.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Leguaan.*

 Van

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Van onderen zyn zestien graauwagtige Wratten, overlangs op een ry geplaatst, en andere dergelyke, hooge, Eeltagtige Knobbeltjes, vertoonen zig aan den Hals, op zyde (*).

Nu komen wy tot de andere Soorten van Leguaanen of Krop-Haagdissen.

XXIX. *Calotes.* Kemphaantje.

(29) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, de Rug van vooren, en den Kop van agteren getand.*

Zodanig een Leguaan bevondt zig in het Sweedsch Vorstelyk Kabinet, dat aan de Akademie van Upsal is geschonken. Men vergelykt daar mede die, welke SEBA afbeeldt onder den naam van Ceylonsche Haagdis *Soa ajer* genaamd, het Mannetje en Wyfje, en het blaauw Kemphaantje, dat de Grieken *Kolotes* of *Askalobotes* noemden, van anderen *Ophiomachus*, dat is Slangen-Vegter, getyteld.

De gemelde Cingaleesche naam, die *Water-Leguaan* betekent, wordt aan dezeDiertjes gegeven, om dat zy zig veel by den Waterkant onthouden, en in 't Water springen om te ontvlugten, gelyk de Kikvorschen. Van de Europeaanen worden zy, gemeenlyk, *Kemphaantjes* geheten, om dat zy agter aan den Kop ook met Stekels ge-

(*) *Amœnit.* I. p. 124.

(29) Lacerta Caudâ tereti longâ, Dorso antice Capiteque postice dentato. *Syst. Nat.* X. *Amœn. Acad.* I. p. 289. *Mus. Ad. Fr.* I. p. 44. SEB, *Mus.* I. T. 95. f. 3, 4. T. 93. f. 2.

gekamd zyn, die zy, vergramd zynde of getergd, op dergelyke wyze als de Moeras loopende Vogelen, die men Kemphaanen noemt, overend zetten. De Kleur is ligt blaauw, aan den Buik witagtig, en somtyds op de Rug fierlyk gebandeerd. Men vindtze in Oostindie.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

(30) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, den Hals van boven en den Kop van agteren gedoornd.*

XXX. *Agama.* Salamander-Haagdis.

Veel verschilt deeze Westindische, in gestalte en kleur, van het Kemphaantje, gelyk de aangehaalde Afbeeldingen van SEBA, die haar *Salamander-Haagdis* noemt, aanwyzen. Zy heeft geen getande Kam op de Rug; doch is, daarentegen, aan den Kop en over 't geheele Lyf niet alleen, maar zelfs tot aan 't end van de Staart, met fyne Stekeltjes gewapend. In sommigen, van deeze Soort, zweemt de Kop zeer veel naar dien van den Kameleon. Omtrent de grootte en scherpte, als ook de plaatzing der stekelige Schubben, is een aanmerkelyk verschil tusschen 't Mannetje en Wyfje. Zy zyn aan den Buik geenzins gestreept, gelyk de Kemphaantjes, en graauwagtig van Kleur.

(31)

(30) Lacerta Caudâ tereti longâ, Collo supra Capiteque postice aculeato. *Amœn. Acad.* I. p. 288. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 44. Salamandra Americana, Lacertæ æmula, amphibia. SEB. *Mus.* I. p. 169, 170. Tab. 107. *Fig.* 1, 2, 3.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. XXXI. *Umbra.* Geschaduwde.

(31) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, de Nek eenigermaate gekamd, het Agterhoofd Eeltig, de Rug met streepen.*

Van deeze, die in de Zuidelyke Landen huisvest, vind ik buitendien niets anders aangetekend, dan dat zy een diepe plooy onder de Keel heeft, en dat de Kleur van 't Lyf donker of Nevelagtig geschaduwd zy. Zou het ook de *Haagdis van den Nyl* (*) kunnen betekenen, welke de Heer HASSELQUIST in Egypte heeft waargenomen en beschreeven?

Nyl-Haagdis.

Deeze hadt de Rug gedekt met Schubbetjes die langwerpig waren, hebbende ieder Schub in 't midden een verheven Knobbeltje, dat van agteren hooger, verhevenrond en dikagtig was; van vooren uitliep in een dunne spits; met zeer kleine witagtige stippeltjes, naby den rand van de Schub, omringd. De Schubben aan den Buik waren driekantig verheven, met een langwerpig Knobbeltje, en met een gestippelden rand omgeven. De top van 't Hoofd was ruitagtig, met twee driehoekige, ondiepe groefjes, aan deszelfs hoeken van agteren, en twee zeer wyde diepe groeven, aan de zyden van den Kop, onder de anderen. Over 't geheele Lyf was dee-

(31) Lacertâ Caudâ tereti longâ, Nuchâ subcristatâ, Occipite calloso, Dorso striato *Syst. Nat.* X.

(*) Lacerta Nilotica, Caudâ tereti longâ, Corpore toto glabro, Squamis angulo obtuso notatis. HASSELQ. *Iter.* p 361.

deeze Haagdis helder bruin, met glimmende witagtige Knobbeltjes; aan den Buik wit. Met de Staart, die eens zo lang was als het Lyf, hadt zy de langte van meer dan drie Sweedsche Voeten, de breedte was een Handpalm. Men vindt haar in de Moerassige deelen van Egypte, by den Nyl. De Egyptenaars maaken zig wys, dat deeze Haagdissen uit de Eijeren der Krokodillen, wanneer die op 't Land gelegd zyn, voortkomen zouden, zegt HASSELQUIST.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

XXXII. *Plica.* Geplooide.

(32) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, het Agterhoofd Eeltig, de Oogleden van boven Velleloos, den Hals aan de zyden Wrattig, van onderen geplooid.*

Deeze, die in de Indiën woont, heeft (zegt de Heer LINNÆUS) het Lyf, behalve de Staart, naauwlyks grooter dan een Vinger, in myn Onderwerp; overal gedekt met Kegelagtige Schubben, als Sagryn: het Agterhoofd Eeltig, de Oogleden eenigermaate getand, van boven Velleloos met een Vliezig Lidteken, overdwars in drie deelen gescheiden door een groef. Agter de Ooren, aan de Zyden van den Kop en Hals, zyn twee gedoornde Wratten. De Hals is, van onderen, dubbeld geplooid; de Rugnaad met grooter Schubben, van vooren als gekarteld. Een ver-

(32) Lacerta Caudâ tereti longâ, Occipite calloso, Palpebris supra excoriatis, Collo lateribus Verrucoso, subtus plicato, *Syst. Nat.* X.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

verheven rimpel loopt van den Hals, over de Voorpooten heen, wederzyds, en buigt zig in 't midden van het Lyf. De Staart is Spilrond, met zeer kleine Schubbetjes gedekt, naauwlyks kenbaar gerondzeld en heeft de dubbele langte van het Lighaam. De Vingers of Klaauwen zyn lang, van onderen door ſcherpe Schubben ruuw: de Nagelen op zyde plat.

XXXIII. *Marmorata.* Gemarmerde.

(33) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, de Keel met een kleine Kam, die van vooren getand is, de Rug effen.*

In het Gyllenborgſche en Vorſtelyke Kabinet der Akademie van Upſal, beiden, bevindt zig een Haagdis, die eenigermaate overeenkomſtig ſchynt met de *Koperagtige gemarmerde Haagdis van Gallicie*, welke SEBA afbeeldt. Die van den Heer GRONOVIUS, welke geen Kam op de Rug hadt, noch aan de Keel, zou ook eveneens zyn, zegt zyn Ed., indien de Tong niet in de zyne geheel was, daar dezelve geſpleeten is in het Afbeeldzel. 't Was mooglyk, dat de Plaatſnyder 'er die, uit gelykheid met anderen, dus aan had gemaakt. Ondertuſſchen komt het zeldzaam voor, dat het Kenmerk van deeze Soort, evenwel, als aan de Keel met een getand

(33) Lacerta Caudâ tereti longâ, Gulâ ſubcriſtatâ antice dentatâ, Dorſo lævi. *Syſt. Nat.* X. *Amœn. Acad.* I. p. 129, 288. *Muſ. Ad. Fr.* I. p. 43. Lacerta Chalcitica, marmorata, ex Gallicia. SEB. *Muſ.* II. Tab. LXXVI. *Fig.* 4.

ſtand Kammetje voorzien, opgegeven wordt; doch de Sweedſche waren dus. III AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

Die van GRONOVIUS, uit Suriname afkomſtig, heeft een kleinen platten Kop; een breeden Bek, met ſcherpe Tandjes; de Neusgaten rond; de Oogen groot; den Hals kort, en een weinig dunner dan de Kop: het Lyf ſchraal; de Staart eens zo lang als 't Lyf, dun, en by het Lyf een weinig plat: de Pooten als in de Leguaan; het Lyf gedekt met kleine vierkante Schubbetjes, die breeder zyn aan den Buik, en aan de Staart puntig, maakende dezelve, doordien zy op ryën zyn geſchikt, overlangs een weinig kantig. De Kleur is aan den Kop, Rug, Staart en Pooten, ros, met zwarte, witte en groene Vlakken, hier en daar, geſprenkeld; aan den Buik witagtig. Surinaamſche.

(34) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, aan de Keel een Blaasje.* XXXIV. *Bullaris.* Robyn-Keel.

De Heer CATESBY geeft een Afbeelding van deeze, onder den naam van *groene Haagdis* van Jamaika; op welk Eiland zy, volgens hem, gevonden wordt. 't Is een klein Beeſtje, groen van Lyf, hebbende aan de Keel een rood Blaasagtig Bobbeltje, dat ingetrokken en uitgezet kan

(34) Lacerta Caudâ tereti longa, Veſicâ Gulari. *Syſt. Nat.* X. Lacerta viridis Jamaicenſis. CATESB. *Car.* II. Tab. 66.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

kan worden, vertoonende zig zeer fierlyk, als een Robyn.

XXXV. *Strumofa.* Borftkrop. Pl. LII. *Fig.* 3.

(35) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, aan de Borft een uitgeftrekte bult.*

De Krop van dit Mexikaanfch Salamandertje, 't welk zig, uitwyzens de nevensgaande Afbeelding, zeer fraay vertoont, was ook blaasagtig en roozekleur, doch het Lyf Afchgraauw met zwarte Vlakken, en de Staart met groene Ringen getekend tot op de helft, voor 't overige wit. Men vondt deeze Krop niet een ledige Zak te zyn, maar zy was ftyf opgevuld met Korreltjes, als Kuit van Vifch; gelykende dus naar de Kropgezwellen aan de Menfchen, in fommige deelen van Europa.

XXXVI. *Teguixin.*

(36) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, en op zyde een geplooide Naad.*

De naam van *Teguixin*, of *Tecuixin* en *Tejuguacu*, wordt, zo SEBA aanmerkt, in de Weftindiën door het Landsvolk gegeven aan zekere Haagdiffen, die fierlyk donker-blaauw, met ligt-

(35) Lacerta Caudâ tereti longâ, Pectore gibbo protenfo *Syft. Nat.* X. Salamandra Mexicana Strumofa. SEB. *Muf.* II. Tab. XX. Fig. 4.

(36) Lacerta Caudâ tereti longâ, futurâ laterali plicatâ. *Syft. Nat.* X. Lacerta Caudâ tereti longa, Pedibus pentadactylis, Criftâ nullâ, Hypochondriis plicatis. *Amœn. Acad.* I. p. 128. *Muf. Ad. Frid.* I. p. 45. Lacerta *Tecuixin* ex Nova Hifpania. SEB. *Muf.* I. Tab. XCIV. Fig. 4.

ligt-blaauw en witagtig gemarmerd zyn, aan de Staart met de zelfde Kleuren gebandeerd. Men vindt die naam toegepast op eene Haagdis van 't Gyllenborgsche Kabinet, welke weinig van de Ameira verschilt. Dat de zyden des Buiks, van den Kop tot aan de Agterbeenen, met een menigte stompe gerande Plooijen zyn bezet, maakt 'er het voornaamste Kenmerk van uit. De groote Tejuguacu-Haagdissen worden *Sauvegardes* genoemd, zo in Oost- als Westindie (*).

III. AFDEEL. IV. HOOFD. STUK.

(37) *Haagdis met een langagtige Spilronde Staart, de Schubben rond en glad, 't Lyf aan de Zyden bruinagtig.*

XXXVII. *Aurata.* Vergulde Pl. LII. *Fig.* 4.

ALDROVANDUS sprak van een Haagdis van 't Eiland *Cyprus*, die naar de Schink geleek. Ook maakt de Heer GRONOVIUS gewag van een *Scincus*, die van de andere verschilde, doordien hy de Voeten genageld en ongevliesd hadt. Eenigermaate schynt de Beschryving daar van overeen te komen met die van 't Sweedsche Kabinet, welke genoemd wordt Haagdis met eene Spil-

(*) Zie bladz. 99 hier voor.

(37) Lacerta Caudâ tereti longiusculâ, squamis rotundatis glabris, lateribus subfuscis. *Syst. Nat.* X. Lacerta Caudâ tereti, Pedibus pentadactylis, squamis rotundatis, lævissimis, subgriseis, Lateralibus subfuscis. *Amœn. Acad.* I. p. 284. Lacerta Barbara. *Mus. Ad. Fr.* I. p. 46. Scincus? GRON. *Mus.* II. p. 75 n 41. SEB. *Mus.* I. T. 89. f. 3. Lacertus cyprius Scincoides. ALDR. *Quadr.* 660.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Spilronde Staart, de Pooten vyf-Vingerig, het Lyf gedekt met geronde, zeer gladde, graauwagtige Schubben, op de Zyden bruinagtig. Die van SEBA, hier afgebeeld, gelykt 'er wel naar, doch is op de zyden getekend met breede blaauwe Streepen. Ook was 't getal der Klaauwen, aan de Agterpooten, ongelyk, 't welk een gebrek scheen te zyn in dat Onderwerp, zo SEBA aanmerkt. Deeze kwam uit Westindie: de Soort, daar LINNÆUS van spreekt, die men *Land-Schink* zou kunnen noemen, glimt, levendig zynde, met een sierlyke Goudkleur, en wordt, derhalve, de *Vergulde* gebynaamd. Zy is rond en dik, en als vet, met holronde Ooren. Men vindtze op 't Eiland Jersey, aan de Fransche Kust.

XXXVIII. *Punctata.* Gestippelde Pl. LII. *Fig.* 5.

(38) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, op de Rug twee geele Streepen hebbende, met zwart daar tusschen gestippeld.*

De *Ceylonsche* Land Haagdisjes, door SEBA afgebeeld, welken LINNÆUS tot deeze Soort betrekt, hebben geen geele maar witte Streepen of Bandeerzels over de Rug, waar tusschen zy, inderdaad, door de kleinte der bruine Schubbetjes, die een weerschyn hebben, zig als

(38) Lacerta Caudâ tereti longâ, Dorso lineis duabus, flavis, punctis nigris interspersis. *Syst. Nat.* X *Mus. Ad. Fr.* p. 46. Lacertulæ Zeylanicæ. SEB. *Mus.* II. pag. 4. Tab. 2. f. 9.

als geſtippeld vertoonen. Haare Eijertjes zyn niet grooter dan een klein geel Erwtje. III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

(39) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, de Rug met agt Streepen getekend.* XXXIX. *Lemniſcata.* Geſnoerde. Pl LII *Fig*, 6.

Deeze draagt den naam van *geſnoerde*, om dat zy, langs de Rug, als met agt Lintjes getekend is, die zig ſtreepswyze vertoonen. De Afrikaanſche van Guinée, hier afgebeeld, was, zo SEBA getuigt, vol witte banden, over de Rug en 't geheele Lyf, dat blaauw van grondkleur was, de Staart fyn geringd en gemarmerd. Met onze Europiſche, die de *groene* of *ſcherp genagelde* heet (*), en zeer veranderlyk van Kleuren is, ſchynt zy, in geſtalte, veel overeenkomſt te hebben, zo LINNÆUS aanmerkt.

(40) *Haagdis met eene langagtige Spilronde Staart, de Rug bruin, met vyf geelagtige Streepen.* XL. *Faſciata.* Gebandeerde.

Haagdis *met een blaauwe Staart* wordt deeze van

(39) Lacerta Caudâ tereti longâ, Dorſo lineis octo ſtriato. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 47. Lacerta Africana Guineënſis. SEB. *Muſ.* I. Tab. XCII. Fig. 4.

(*) Zie bladz. 124. hier voor.

(40) Lacerta Caudâ tereti longiuſculâ, Dorſo brunneo, lineis quinque flaveſcentibus. *Syſt. Nat.* X. Lacerta Caudâ cœruleâ. CATESB. *Car.* II. Tab. 67.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

van CATESBY genoemd. Men vindtze in Karolina.

XLI. *Lineata.* Geftreepte. Pl LII. *Fig.* 7.

(41) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, de Voorpooten vier-Vingerig, het Lyf met vier geele Streepen.*

Niet ongevoeglyk kan men deeze, volgens den Latynfchen bynaam, de *geftreepte* noemen; alzo de geele Streepjes, die zy op de Rug heeft, zeer fmal zyn. In 't Sweedfch Kabinet vindt men haare Pootjes met kleine gefpleeten Nageltjes gewapend. Dat kleine Ceylonfche Haagdisje van SEBA, 't welk tot deeze Soort betrokken wordt, voert den naam van *Lemniscata* of gefnoerde, als zynde geheel met zwarte en witte bandjes of Lintjes verfierd; laag van Lyf, kort van Beenen, lang van Klaauwen; met zekere fraaijen glans of weerfchyn.

XLII. *Chalcides.* Slang-Haagdis.

(42) *Haagdis met een lange Spilronde Staart, de Pooten drie-Vingerig.*

AL-

(41) Lacerta Caudâ tereti longâ, Palmis tetradactylis, Corpore lineis quatuor flavis. *Syft. Nat.* X. Lacerta Caudâ tereti longâ, Pedibus fubunguiculatis fiffis, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis, *Muf. Ad. Fr.* I, p. 46. Lacerta Zeilonica minor lemnifcata. SEB. *Muf.* II. T. XLI. *Fig.* 6.

(42) Lacerta Caudâ tereti longa, Pedibus tridactylis. *Syft. Nat.* VI. p. 36. n. 7 Seps, Lacerta Chalcidica f. Chalcides. COLUMN. *Ecphr.* I. p 35. Tab. 36. Lacerta Chalcidica. ALDROV. *Quadr.* 638.

ALDROVANDUS ſpreekt van eene Haagdis, die den bynaam van *Chalcidica* droeg wegens de Koperagtige ſtreepen, langs haare Rug loopende, en men zou derhalve mogen denken, dat het een van de voorgaanden ware, gelyk SEBA den naam geeft van *Chalcitica* aan die gemarmerde uit de Corunha in Spanje, of uit het Landſchap Gallicie, hem toegezonden, om dat dezelve eene Koperagtige Kleur hadt: doch die, daar hy van ſpreekt, hadt wel Gehoorgaten maar geen Ooren, en de geſtalte is als die van een Haagdis; terwyl de *Chalcides* der Ouden een middelſoort was tuſſchen de Haagdiſſen en Slangen, zynde bovendien met Ooren uitwendig voorzien. FABIUS COLUMNA hadt zulk een Dier gevangen en gedood, by de opening van welks Buik hy 'er vyftien ongeboren Jongen in vondt: zo dat zy baarende * ſchynen te zyn, gelyk de Adders, hoewel men ook Eijeren vindt in haar Lighaam. Dit Gedierte moet zig in de Zuidelyke deelen van Europa en in Afrika onthouden. Dat het 'er zy, wordt door de volgen de Soort nog waarſchynlyker gemaakt. HESYCHIUS noemt het *Ziglis*; anderen *Seps*, wegens de verrotting, die de Beet van hetzelve in 't Vleeſch veroorzaaken zoude, 't welk men ook aan een ſoort van Slang toeſchryft. GALENUS wil, dat men het doorgeſneeden Dier zal leggen op de gebeeten plaats, en pryſt het, gezouten zynde, tot Spyze aan.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

* *Vivipara.*

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(43) *Haagdis met de Staart aan 't end ſtyfagtig, het Lighaam geſtreept, de Pooten naar Vinnen gelykende.*

XLIII. *Anguina.* Worm-Haagdis. Pl. LII. *Fig.* 8.

Dit zonderling ſlag van *Slangagtigen Worm* uit Afrika, heb ik niet gezien, zegt LINNÆUS; waar uit men zou mogen denken, dat zyn Ed. de naaſtvoorgaande *Slang-Haagdis* al gezien had. SEBA zegt, dat menze in menigte vindt aan de Kaap der Goede Hope, omtrent de Tafelbaay, zo in de Rivier als tuſſchen de Klippen. De Grieken noemen dit Dier *Achelos*, en *Elyos*, om dat zy meeſt in ſlykerig of troebel Water zig onthouden. Het is als een middelſoort van Slangen of Aalen en Haagdiſſen, en de Vinnetjes, die zy vier in getal hebben, maaken, dat zy van ſommigen voor Slangen met Pooten gehouden worden. Op de Rug loopen de Schubben ſtreepswyze, doch aan den Buik, gelyk hier vertoond wordt, leggen die als de Schaliën van een Leijen Dak over malkander. De Staart is aan 't end ſpits en ſtyf: de Kleur boven op 't Lyf donker Aſchgeel, langs den Buik blaauwagtig.

(43) Lacerta Caudâ extremo rigidulâ, Corpore ſtriato, Pedibus pinniformibus. †. Vermis Serpentiformis ex Afrika. SEB. *Muſ.* II. Tab. LXVIII. *Fig.* 7, 8.

V. HOOFD-

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

V. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* KIKVORSCHEN, *waar onder ook de* Padden *van veelerley soort, zo Europische als Uitheemsche, en in 't byzonder het Surinaamsche Dier, dat men* Pipa *noemt, behooren. Veele zonderlinge Waarneemingen omtrent de* Paaring, Bevrugting, Voortteeling en verandering der Jongen, *getrokken uit het voortreffelyk Werk van den Heer* ROESEL.

Dit Geslagt begrypt, onder den Hoofdnaam *Rana*, die van een zeer bekend Dier afgeleid is, alle zodanige Dieren van beiderley Leven (*Amphibia*), welker Kenmerken zyn, een Viervoetig, kaal of ongehaaird Lighaam, zonder Staart: weshalve 'er, behalve de Europische en uitheemsche *Kikvorschen*, ook de *Padden* in vervat zyn. 't Getal der Soorten, welken LINNÆUS opgeeft, is zeventien, onder welken het zonderlinge Westindische Dier, genaamd *Pipa*, de eerste Soort uitmaakt. Naam, Kenmerken, Soorten.

I. *Pipa.*

(1) *Kikvorsch met de voorste Vingeren viertandig stomp, de agtersten genageld.*

De

(1) Rana Digitis anticis muticis, quadri-dentatis, posticis Unguiculatis. *Syst. Nat.* X. Gen. 106. *Mus. Ad. Fr.* I. p. 49. GRON. *Mus.* II. p 84. n. 64. Bufo f. Pipa Americana. SEB *Mus.* I. p. 121. T. 77. f. 1-4. Bufo aquaticus Surinamensis, VINCENT *Pip.* 1726. T. 62 Rana Surinamensis. BRADL. *Nat.* T. 22. f. 1. VALLISN. *Nat.* I. T. 41 f. 6.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pipa.*

De Amerikaansche naam van dit Dier is *Pipa* of *Pipal.* Sommigen noemen het de *Surinaamsche Water-Padde*, en anderen de *Surinaamsche Kikvorsch.* Een menigte van Jaaren is het reeds in Europa bekend geweest. De vermaarde RUISCH schryft, in zyn eerste Kabinet der Dieren, 't welk in 't jaar 1710 aan 't licht gegeven is, dat hetzelve, toen reeds veele jaaren geleeden, uit Amerika overgezonden was, aan den Heer Burgemeester NIKOLAAS WITSEN, wiens Kabinet daar mede eerst was voorzien geweest. Die zelfde Hoogleeraar was de eerste, die het Dier Wereldkundig maakte, in het gezegde Kabinet der Dieren, geevende daar van twee zeer fraaije Afbeeldingen. Naderhand heeft LEVINUS VINCENT, in 't jaar 1726, daar over, in 't Latyn en Fransch, een byzonder Traktaatje uitgegeven; alwaar ze, even als by RUISCH, in een Glas met Vogt zyn afgebeeld. Vervolgens gaf SEBA, in het eerste Deel van zyn Kabinet, dat in 't jaar 1734 uitgekomen is, vier Afbeeldingen van de Pipa, in de natuurlyke grootte.

Zonderlinge Voortteeling.

Ik meende de Historie der bekendwording van dit Dier dus te moeten ontvouwen, om eenig licht te geeven aan de ontdekking van deszelfs byzonderheden. De Heeren RUISCH, VINCENT en SEBA, alle drie, hebben zig verwonderd over de plaatzing der Eijertjes op en het voortkomen der Jongen uit de Rug: zy hebben eenige moeite aangewend om zulks te ver-

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Pipa.*

verklaaren, en zyn daar in niet geslaagd. Ik vind thans aangemerkt, *dat het hun allen ontbrak aan kennis der Voortteeling van soortgelyke Dieren*, alzo het doorwrogte Werk van SWAMMERDAM, de Bybel der Natuur, *nog verschoolen lag* (*). Maar SWAMMERDAMS werk, over de *Insekten*, was toen reeds by de negentig jaaren in 't Nederduitsch, en meer dan zeventig jaaren in 't Latyn uitgegeven geweest (†); en in de *Acta Eruditorum* van 't jaar 1687, vindt men, over de *Voortteeling der Kikvorschen*, een *uitvoerige en goede* Verhandeling. Aan den zo vermaarden RUISCH, derhalve, die in 't jaar 1733 is gestorven, kan ten minste naauwlyks dit onbekend geweest zyn, en men hadt *genoegzaame zekerheid* van de Voortteeling der Kikvorschen, om deeze Geboorte van de Jongen der Surinaamsche Padden voor iets wonders te houden. Dat SEBA in die Voortteeling niet onkundig is geweest, blykt duidelyk uit de Plaat, welke naast op die van de Pipaas volgt, en derzelver Beschryving. Men vindt daar niet alleen van de Paaring en Bevrugting omstandig gesproken, maar ook agt trappen der verandering van de Eijertjes, uit het Schot, tot volmaakte Kikvorschen, afgetekend.

De gedagte Voortteeling van die Amerikaansche

(*) *Verh. der Holl. M.* VI. D. I. St. bl. 270, 272.

(†) *Algemeene Verhandeling van bloedeloose Diertjes.* Utrecht. 1669. Quarto. *Histor. Generalis Insectorum.* Leidæ 1685. Quarto. & Ed. nova. Leid. 1733.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pipa.*

ſche Pad, ſchynt my ook niet nog merkelyk nader verklaard te zyn. 't Is waar, men heeft Vrouwelyke Teeldeelen en Eijertjes in haar Lyf gevonden; doch RUISCH hadt reeds aangetoond, dat die Eijertjes op de Rug geen gemeenſchap hebben met de holligheid des Buiks, en hy verwonderde zig, hoe dezelven komen onder het hardagtig Bekleedzel, 't welk de hokjes of kuiltjes op de Rug ſluit. De bevrugting van de Eijeren der Vogelen, weet men, geſchiedt in het Lighaam, waarſchynlyk als de Eijeren nog Vliezig zyn, of geen harde Schaal hebben: dan kunnen die, door onzigtbaare fyne Gaatjes, het Geeſtig Vogt inſlurpen, of ingang geeven aan Diertjes, welker kleinte verbaazend is, of ten minſte iets werkzaams uit het Zaadvogt ontvangen; even gelyk men dit zeer zigtbaar ziet geſchieden in de bevrugting van de Zaaden der Planten, door 't Mannelyke Meel der Bloemen: welk Meel op de toppen der Zaadhuisjes valt, of door den Wind derwaards gevoerd wordt; zo dat 'er geen zwaarigheid is, om te begrypen, hoe de Vrouwelyke Bloemen, die van de Mannelyke afſtaan, bevrugt worden. In de Spaanſche Tarw heb ik dit, deezen Zomer, nog zeer duidelyk gezien. Hier, in tegendeel, ſchynt het niet te doen te zyn om de Bevrugting, maar om het ingaan van Eitjes, die een aanmerkelyke grootte hebben, in holligheden, welke met een hard bekleedzel zyn geſlooten. Doch, indien men al de Rug van

de

de Pipa voor een foort van Baarmoeder of Neft wil houden, waar in de Jongen uitgebroed worden, zal 'er egter geen reden zyn, om met verwondering te vraagen, *hoe deeze Eijertjes in de byzondere holletjes van de Rug komen.* Het denkbeeld, zelfs, van die Holletjes verdwynt geheel, nu men door Waarneemingen verzekerd is, dat de Pipa zig in haar Schot omwentelt, waar door hetzelve op de Rug een Slymige Korft maakt, onder welke de Uitbroeding gefchiedt. Immers het bekleedzel, waar in de Eijeren zitten, gaat 'er door 't waffchen af, zo men verzekert (*). Als dan fchynt de Voortteeling deezer Surinaamfche Padden, niet op de zelfde wyze als die der Europifchen, in 't Water naamelyk, te kunnen gefchieden. Sommigen willen zelfs, dat niet het Wyfje, maar het Mannetje, de Jongen op de Rug draagt.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Pipa.*

Geftalte.

De geftalte deezer Dieren zweemt eenigermaate naar die van onze Europifche Padden, doch zy zyn doorgaans veel platter, en hebben een andere gedaante van Kop en Snoet, die, myns oordeels, gantfch onbekwaam is om in den Grond te wroeten: ook worden zy genoemd Waterpadden; en de Agterpooten zyn volkomen Zwempooten, hebbende de Vingeren door Vliezen te famen gevoegd. Volgens den Heer GRONOVIUS zouden de Agterpooten ongenageld zyn; volgens LINNÆUS genageld, en dit is ook uit de Fi-

(*) BONNET. *Confid. fur les Corps Organifés.* Amft. 1762. Tom. II. p. 200.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pipa.*

Figuuren van SEBA blykbaar. LINNÆUS, wederom, zegt, dat de Voorpooten viertandig zyn, en volgens GRONOVIUS zynze vier-Vingerig, aan de tippen in vieren gedeeld en ſcherp: SEBA, in tegendeel, zegt dat de vier Vingeren der Voorpooten in drieën verdeeld zyn, als kleine Klaauwtjes, die in zyne Afbeeldingen van dit Dier zig ſtomp vertoonen. De Afbeelding, welke BRADLEY 'er van geeft, is zeer onnatuurlyk en monſtreus; hebbende, gelyk die van RUISCH, de Vingeren der Agterpooten, zo wel als die der Voorpooten, ſpits uitloopende. De Mannetjes, die van de Amerikaanen *Pipal* genoemd worden, zyn, zo SEBA aanmerkt, veel grooter, ruimer van Vel, en over 't geheele Bovenlyf vol Pukkels of Bultjes, gelyk kleine Pareltjes, hebbende twee ronde Balletjes. Verder *is tot nog toe, geen ander Teeldeel,* zegt hy, *van buiten nog van binnen*, daar aan gevonden. De Kleur is, gelyk die van 't Wyfje, zwartagtig bruin, doch de Buik Aſchgeel, met een zeer duidelyke Naad, die van 't onderſte des Beks loopt tot agter aan 't Lyf.

Ik vind door de Pipaas, welken ik in de Kabinetten der Liefhebberen, hier te Amſterdam, gezien heb, de gemelde ſtrydigheden ten deele opgehelderd. Het blykt, voor eerſt, dat de platheid van 't Lyf niet tot de Kenmerken deezer Dieren behoore. De Heer W. VAN DER MEULEN heeft 'er één, 't welk, in tegendeel, zo dik en rond is als een Mol; zynde, volgens

myne

myne Afmeeting, ongevaar vyf Duim lang, drie en een half Duim breed en drie Duim dik. Dit wordt voor een Wyfje gehouden, dewyl het op de Rug die holletjes met Jongen heeft, welke de voornaame byzonderheid van de Pipaas uitmaaken. Ik gis, dat 'er niet veel minder dan tweehonderd zulke holletjes in deszelfs Rug zyn. Het Mannetje, 't welk deeze Heer ook heeft, scheen een weinig kleiner en dunner. De Agterpooten zyn, in beiden, zeer dik geschenkeld, en aan 't end volkomen gevliesd, ja ook, doch niet zeer blykbaar, genageld. De Voorpooten, die zig zeer dun en als Handen vertoonen, schynen van verre de Vingeren spits te hebben, maar by nader beschouwing is my gebleeken, dat die altemaal aan 't end met vier stompe Tandjes zyn voorzien; doch waar van zig meest maar drie te gelyk vertoonen; 't welk zekerlyk tot den misslag van SEBA, in deezen, aanleiding gegeven heeft.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pipa.*

De Billen of Bouten van de Mannetjes Pipa zegt deeze Autheur, dat van de Negers voor een lekkere Spyze gehouden worden; doch ik meen reden te hebben om daar aan te twyfelen(*). Zelfs zou de Pis en het Kwyl, doch inzonderheid de Gal, ingenomen of uitwendig aan het Lighaam komende, zeer veel kwaad doen, zo men verzekert.

(2)

(*) Een Heer, die in Suriname gewoond heeft, zegt my, dat zulks nooit van hem gehoord is. Deeze Dieren, voegt hy 'er by, onthouden zig aldaar veelal onder de Woonhuizen, en worden daar van daan gelokt door Kooltjes Vuur, die menze toesmyt, en welken zy op-eeten

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. II. *Bufo.* Pad.

(2) *Kikvorsch met het Lyf gezwollen, Wrattig, vuilgeel en bruin.*

De Heer LINNÆUS heeft het Kenmerk der zes Vingerigheid van de Agterpooten, 't welk hy in de beschryving der Sweedsche Dieren aan dezen Pad gegeven hadt, veranderd, en merkt thans aan, dat, onder de Soorten van dit Geslagt, eenigen, zeer zeldzaam, duisterlyk zes-Vingerig zyn. Ik vind ook, onder de Padden van ROESEL, geene, die zes Vingeren heeft, afgebeeld. Door deeze Soort wordt die Europische Pad verstaan, welke in 't Latyn *Bufo* of *Rubeta* heet; doch de laatste naam is, als een bynaam, aan de volgende Soort gegeven. De Fransche naam is *Crapaud*, de Italiaansche *Rospo* of *Botto*, de Hoogduitsche *Kröte*, *Taasche* of *Botte*, de Engelsche *Toad* en de Sweedsche *Padda* of *Taossa.* Oudtyds werdt 'er, in Vrankryk, de naam van *Boterel* of *Botterol* aan gegeven, en hedendaags noemen de Kikvorschen-vangers, by Parys, den Waterpad *Sué.* De Grieksche naam is *Phryne* of *Phusalos.*

Woonplaats

Padden schynt men in alle Wereldsdeelen te vinden; evenwel zyn zy in sommige Landstreeken, of gedeelten daar van, zeer zeldzaam. HASSEL-

(2) Rana Corpore ventricoso Verrucoso lurido fuscoque. *Syst. Nat.* X. Rana Palmis tetradactylis fissis, Plantis hexadactylis palmatis; Pollice breviore. *Faun. Suec.* 253. *It. Oel.* 142. Rubeta f. Phrynum GESN. *Pisc.* 807. JONST. *Quadr.* BRADL. *Nat.* T. 21. f. 2. Bufo. f. Rubeta. RAJ. *Quadr.* 252.

SELQUIST vondt 'er geene, zo 't ſchynt, in Egypte noch in Paleſtina: daar tegen waren zy aan de Kuſt van Afrika, in 't Land van Senegal en aan de Gambia; taamelyk gemeen, zo de Heer ADANSON aanmerkt. In Braſil vindt men ook Padden, die in geſtalte niet zeer veel van de onzen verſchillen, dan dat zy als met kleine Pareltjes ſchynen beſtrooid te zyn, en in Virginie, die op den Kop en op het Lyf gedoornd zyn (†). Behalve een graauwe Water-Pad, die naar Knoflook ſtinkt, heeft de Heer ROESEL nog een kleine Waterpad in Duitſchland gevonden, die *Feuer-Kröte* of Vuurpad geheten wordt, om dat zy van onderen met hoog Oranje-geele of Vuurkleurige Vlakken is getekend, en twee Landpadden, waar van de eene bladderig is en roode Oogen heeft, de andere noemt hy *ſtinkende* Landpad.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

De Padden zyn, van ouds, aangemerkt, als zeer afſchuwlyke en gevaarlyke Dieren. De afſchuwlykheid, egter, ontſtaat meer uit een ingeworteld denkbeeld, dan dat zy leelyker van geſtalte of kleur zouden zyn dan de Kikvorſchen. De Heer P. C. merkt zelfs aan, dat het Oog van een Pad zyn Ed. dunkt zeer vriendelyk te zyn. Ontrent het Sprookje, dat dit Dier den Menſch door zyn Gezigt zou dooden, of zelfs door het ſterk Aanzien van een Menſch gedood worden, heeft de Abt ROUSSEAU,

Afſchuwlykheid.

(†) SEBA Kabinet. I. DEEL. pag. 114, 115.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

SEAU, in de Oosterſche Landen, zo hy verhaalt, een Proef genomen, die een Turk verſteld deedt ſtaan; dewyl een Pad, door hem ſterk aan te kyken, ſtierf: doch, te Lions wedergekomen zynde, hadt hy byna het andere gedeelte bewaarheid gevonden. De Proef, naamelyk, willende naa doen op eene Europiſche Pad, die zig, onder het aankyken, ſterk opblies, met de Oogen rood en vlammende, werdt hy van een Flaauwte bevangen, gepaard met koud Zweet, en ſterke Ontlaſting door Wateren en Afgaan; waar van hy niet herſteld werdt dan door Tegengiftige en Zweetdryvende Middelen; hebbende zyne Zwakte agt Dagen geduurd.

De gemelde Heer ſchryft, dat de Pad op 't zien van een Menſch niet terug loopt, maar geraas hoorende vlugt; hebbende zyn Ed. zig inzonderheid verbeeld, dat zy, als hy floot, met ſchrik wegſprongen. Dat onze gewoone Padden ſpringen kunnen, geloof ik niet, en, wat het terug of agteruit loopen aanbelangt, dit heb ik ook nimmer waargenomen; maar ik heb opgemerkt, dat een Pad, my ziende, zo ſchielyk als 't doenlyk was onder eenige groente of in den grond weg kroop, zonder dat ik eenig geraas maakte: waar uit ik my verwonderde, dat een Dier verſchrikt door het Gezigt van een Menſch; daar het miſſchien nooit door een Menſch beledigd is. De Kikvorſchen zyn zo ſchrikagtig niet: zy blyven een poos zitten, en

doen,

doen, wanneer menze te naa komt, groote fpron-gen: daar een Pad, over Palm of Latten van weinige Duimen hoog, heen moet klauteren. Dat 'er kleine Water-Padden zyn, die fpringen kunnen, zullen wy ftraks zien.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Pad.*

Voedzel.

Het Voedzel, dat deeze Dieren nuttigen, beftaat, gelyk dat der Mollen en Kikvorfchen, in Wormen, Slakken en andere kruipende Infekten Het Aazen op Wormen en Slakken doetze, waarfchynlyk, in Regenagtig weer en by nagt, meeft te voorfchyn komen uit de Gaten in de Grond, daar zy zig onthouden, en geduurende de Winter in huisveften. Zyn Ed. vondt verfcheiderley, zelfs groote Torren, in de Maag der Padden. Dat zy op Spinnekoppen ook aazen is niet onwaarfchynlyk, ongeagt den afkeer, dien deeze Dieren voor elkander hebben, zo men wil. Zeker Heer hadt my verzekerd, dat een Spinnekop boven een Pad gehouden, die niet ontvlugten kan, dezelve dood fteekt. Ik nam de Proef daar van op een Pad, die ik in een ledige Bloempot deedt; doch bevondt dat de Spinnekoppen over en onder het Dier kroopen, zonder eenige fchrik, naar 't fcheen; ten minfte zonder elkander eenig leed te doen. Nu weet men, evenwel, dat een Kat, in benaauwdheid zynde, een Muis onaangeroerd laat: doch aan den anderen kant wordt door iemand, die de zelfde Proef genomen heeft, verhaald, dat de Pad zeven Spinnekoppen, die op deeze wyze by haar wa-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. ren, agter elkander opknapte. Zelfs willen ſommigen, dat zy, by geval, ook wel grooter Dieren, gelyk Vogeltjes en Muizen, ja zelfs Wezeltjes zouden verſcheuren.

Pad. Omtrent dit alles zal, waarſchynlyk, een groot verſchil zyn naar den Landaart niet alleen, maar ook naar de grootte zo der Spinnekoppen als der Padden. Die allergrootſte ruige Spinnen, naamelyk, zouden de kleine Padden misſchien wel durven aandoen; daar die Padden van Guinée, welken, zo BOSMAN ſchryft, de grootte hebben van een Tafelbord, geen zwaarigheid zouden maaken om Muizen, Rotten of zelfs Wezeltjes te verſlinden. Of zy, naar reden van de grootte, ook Venyniger zyn, is tot nog toe niet duidelyk beweezen.

Venynigheid. Maar wat ſpreek ik van de Venynigheid der Padden, daar die van ſommigen of onwaarſchynlyk geſteld, of volſtrekt geloochend wordt. Het bepiſſen zelfs, dat zy gezegd worden te doen, wordt geheel in twyfel getrokken; dewyl ſommigen meenen te weeten, dat zy niet op de wyze der Viervoetige Dieren hun Water loozen, maar week dryten, gelyk de Hoenders en andere Vogelen, die zo wel Nieren en Pisleiders als de Padden hebben. De misſlag kan daar uit ontſtaan zyn, dat men deze Dieren ſomtyds, een geluid maakende als of zy rochelden, van agteren een zwarte, vloeibaare Stoffe heeft zien uitwerpen, die, buiten twyfel, uit Drek en Pis te gelyk zal beſtaan. Evenwel zyn

'er

'er die piſſen, zo de Heer ROESEL aanmerkt. III. AFDEEL. V. HOOFD. STUK. *Pad.*

Dat, ten minſte, de gewoone Waterpadden niet Venynig zyn, wanneer men ze inneemt, blykt uit een Waarneeming van VALISNIERI, vermaard Hoogleeraar te Padua. Deeze Heer verhaalt, dat, in den jaare 1692, eenige Duitſche Soldaaten, geinkwartierd in 't Kaſteel van *Arceti*, in 't Voorjaar het Landvolk Kikvorſchen hebbende zien eeten, en dit willende navolgen, uit de Graft een menigte Padden haalden, die van hun werden gekookt en gegeten, zonder dat hun eenig ander Ongemak daar van overkwam, dan een ligte Ontvelling aan de Lippen, 't Gehemelte, de Tong en Keel, benevens menigvuldige poogingen om te Wateren. Men verhaalt ook, dat zekere Vrouw haar Man, die deerlyk Waterzugtig was, willende vergeeven, voor denzelven Sop van Padden kookte, 't welk, in tegendeel, zodanig uitviel, dat de Man een ſterke Waterloozing kreeg en geneezen werdt. ROESEL verhaalt, dat meer is, hoe het arme Landvolk dikwils de jonge Padjes voor Viſchjes aanziet, en ze daar voor eet.

Nieuw Berigt dien aangaande. Dit alles, egter, bewyſt niet, dat het Kwyl, de Vuiligheid, of het aanraaken der Padden, niet ſchadelyk zou kunnen zyn. Men weet dat het Vleeſch der Adderen niets Venynigs heeft, daar nogthans de Beet doodelyk kan worden. Ook vind ik een nieuw Berigt, tot bekragtiging van de Venynigheid der Padden,

 door

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

door den Heer DE LA MAZIERE (*), die 't volgende verhaalt. Een Inwoonder van *Chasseneuil*, dat twee Mylen van Poitiers in Vrankryk legt, in zyne Kamer een Pad vindende, van middelmaatige grootte, schopte die in 't Vuur: doch de Pad kroop 'er, half verbrand, weder uit; zo dat hy dezelve 'er weder in schopte, en toen stierf de Pad. De Meid, een oogenblik daar na, het Vuur, dat byna was uitgedoofd, met den Mond aangeblazen hebbende, kwam haar, na verloop van een half Uur, een onbeschryflyke benaauwdheid over, haar Aangezigt zwol en inzonderheid de Ooren: men kreeg haar niet dan door sterk Zweeten tot herstelling.

Niet ligt zal men de Proef neemen van deeze Historie, door welke, indien zy waar is, het Berigt van AMBROSIUS PARÉ, dat drie Kooplieden vergiftigd werden door Wyn te drinken, waar in men Salie-Bladeren, welke van een Pad bekwyld waren, hadt laaten aftrekken, zonder die te wasschen; niet minder waarschynlyk wordt gemaakt: zo wel als dat van RONDELETIUS, die verhaalt, dat eene Vrouw gestorven zy, door Kruiden te hebben gegeten, welken een Pad vergiftigd hadt. Evenwel komt het my voor, dat dergelyke Gevallen niet zo zeldzaam zouden zyn, indien 'er weezentlyk zulk

(*) *Conseiller-Medecin du Roi, Docteur Regent de la Faculté de Medecine en l'Université de Poitiers & Docteur de Montpellier.* Journal de Medecine &c. Sept. 1761. p. 220.

zulk eene Venynigheid plaats had in de gewoone Padden.

III. AFDEEL. V. HOOFD. STUK. *Pad.*

Wy ſtappen droogvoets over andere Fabelen heen: gelyk, dat een Pad dagelyks zo veel Aarde zou eeten, als zy met één der Voorpooten kan opvatten: dat zy voortkomen uit verrot Vleeſch van Eendvogelen, uit Maandſtondelyk Bloed der Vrouwen, uit het Schuimbeeſtje, dat op de Bladen zit, of van oude Kwartels: dat de menigte van Padden een onfeilbaar voorteken zou zyn van de Peſt, en wat dies meer is. Eene Byzonderheid, egter, welke ſommigen niet minder voor Fabuleus zouden houden, is op het allerkragtigſte geloofwaardig gemaakt.

Padden, levendig gevonden in Steenen, Boomen enz.

AMBROSIUS PARÉ verhaalt, dat, in zyn Wyngaard by Meudon, daar hy groote Steenen deedt in Stukken ſlaan, midden in één derzelven een leevende Pad gevonden werdt, en, terwyl hy zig daar over verwonderde, zeid de Steenhouwer, dat hem zulks meermaalen voorgekomen was. RAY redeneert, in zyn Werk over *het weezentlyk beſtaan van God*, breedvoerig over dit Stuk, en beweert daar in te regt, dat die Padden niet van zelf in de Steenen kunnen voortgekomen zyn; maar dat zy, by toeval, nog jong zynde, door eenige opening daar binnen moeſten zyn geraakt: want het Stuk kon hy niet ontkennen, om dat het hem door verſcheide Ooggetuigen was beveſtigd. BRADLEY erkent het ook, en in Engeland werdt voor weinige Jaaren, by het

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

doorzaagen van een blok Marmer, ook een Pad daar in gevonden. Of dit alles niet genoeg ware, kan men de mooglykheid van het Geval bekragtigd zien door een Waarneeming, die van den Sweedschen Doktor PIHL, Landmedicus in Gothland, in den jaare 1733, aan de Koninglyke Akademie der Weetenschappen te Stokholm, medegedeeld werdt (*).

Men kan dit zonderlinge Verschynzel eenigermaate oplossen, door te onderstellen, dat, toen de Pad vast en beslooten raakte, de Steen nog weeke Aarde zy geweest: doch om te begrypen dat dit Dier daar in heeft kunnen leeven, moet men besluiten, dat hetzelve in 't geheel geen Ademhaaling, of tot dezelve geen vrye Lugt, ja zelfs geen Voedzel noodig hebbe. Ondertusschen is het zeker, dat een Pad, in 't Lugtledige, vry lang kan leeven. Dit alles schynt verder te blyken uit de onwraakbaare Historiën van Padden, die levendig in 't midden van zwaare Boomstammen gevonden zyn, zonder eenige opening, waar door zy 'er hadden kunnen inkomen. Zulks was, in den jaare 1719, aan de Akademie van Parys berigt, ten opzigt van een zwaare Olmeboom, en men hadt niet goedgevonden, een zo onwaarschynlyk Voorval publiek te maaken, voor dat, in of omtrent den jaare 1731, een dergelyke Historie, betref-

(*) Zie het VIII. DEEL. der *Uitgezogte Verhandelingen*, in het laatste Stukje van dit Jaar, 1763.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

treffende het vinden van een leevende Pad in een Eiken-Stam, die misschien wel tagtig of honderd Jaaren oud was, door den Heer SEIGNE, van Nantes, aan de Akademie gezonden werdt (*).

Het Mannetje helpt het Wyfje, in de Verlossing.

Niet minder zonderling is een Stuk, 't welk byzonder aartig zou zyn, indien het niet plaats had in een zo afschuwelyk Gedierte. Ik heb de Verlossing op 't oog, waar in het Wyfje door het Mannetje geholpen wordt, zo de Heer DEMOURS in een kleine Landpad meende waargenomen te hebben. De Historie-Schryver van de Akademie der Weetenschappen van Parys, spreekt dien aangaande aldus (†).

„ Op den avond van een Zomerschen dag „ zag deeze Heer, in 's Konings Tuin zynde, „ twee Padden, met elkander gepaard op den „ rand van een Gat, 't welk ten deele van „ een grooten Steen gemaakt werdt, die 'er „ boven lag. De nieuwsgierigheid deedt hem „ naderen, om de oorzaak te ontdekken van „ de beweegingen, die deeze Dieren maakten. „ Twee zaaken, beiden iets nieuws, deeden „ hem versteld staan: de eerste was de groote „ moeite, welke het Wyfje hadt om haare Eijeren te leggen, zo dat zy, zonder een uitwendig behulp, niet scheen dezelven te kun-

„ nen

(*) *Hist. de l'Acad. Royale des Sciences de Paris*, de l'Ann. 1731.

(†) *La même*, de l'Ann. 1741.

III. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Pad.*

„ nen voortbrengen : de tweede, dat het Man„ netje met al zyn kragt, en met de Agter„ pooten werkte, om haar van de Eijeren te „ verloffen. Om wel te begrypen, hoe deeze „ Kraam geschiede, moet men weeten: 1. Dat „ de Pooten deezer Dieren, zo de voorften „ als de agterften, in veele Vingeren zyn ver„ deeld: door middel van welken het Mannetje „ de Eijeren uit den Aars van het Wyfje haal„ de: 2. Dat de Eijeren uit het Fondament „ voortkomen, dewyl de Vergaarplaats, daar „ zy zig tot aan den Legtyd in bevinden, zig „ aan 't onderfte van den Endeldarm opent: „ 3. Dat de Padden even als de Kikvorfchen „ paaren; te weeten het Mannetje klimt „ op de Rug van 't Wyfje, omhelzende het zel„ met de Voorpooten: alleen is 'er dit verfchil „ in, dat de Mannetjes Kikvorfch de Voor„ pooten van genoegzaame langte heeft, om „ het Wyfje geheel te kunnen omvatten, zo „ dat het de Vingers in elkander flaat, onder „ aan deszelfs Buik: daar de Pooten van de „ Mannetjes Pad niet meer dan de zyden van „ de Borft bereiken, waar hy dezelven fom„ tyds zo ftyf aanvoegt, dat 'er een Ontfteeking „ komt voor dat zy van elkander fcheiden: „ 4. Eindelyk, dat de Eijeren van deeze Soort „ van Padden ieder een zeer vafte Vliezige Dop „ hebbende, in welke het Vrugtje is vervat, „ zynde langwerpig omtr en t n zesde Duims „ lang, aan elkander gehegt zyn, door mid-

„ del

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

„ del van een korte zeer ſterke Streng, maa-
„ kende als een Soort van Ketting Kraalen,
„ welker bolletjes ongevaar de helft hunner
„ langte van elkander zyn.

„ Dit Geſtel wel overweegende is 'er reden
„ om te denken, dat het Wyfje veel werks
„ moet doen tot het baaren van 't eerſte Ey;
„ maar, als dat uitgekomen is, laat zy den
„ verderen arbeid over voor het Mannetje, die
„ met een wonderbaare vaardigheid zyn Poſt
„ bekleedt van Vroedmeeſter. Hetzelve hadt
„ reeds het tweede Ey uitgehaald, en was aan
„ het derde bezig, toen de Heer DEMOURS
„ 'er zyne Oogen op veſtigde. Het eerſte zat,
„ tuſſchen de twee middelſte Vingeren van den
„ regter Agterpoot, vaſt door middel van de
„ Streng, die het aan 't tweede hegtte, en door
„ uitrekking van de Poot haalde hy de
„ Streng verder uit, neemende ook den ſlin-
„ ker Poot tot behulp. De tegenwoordigheid
„ van den Waarneemer ſcheen deeze Dieren
„ wel ongeruſt te maaken, en deedtze ophou-
„ den in de Arbeid, doch zy gingen 'er, de-
„ wyl hy zig ſtil hieldt, eindelyk mede voort.

„ Een ander oogmerk, 't welk de Heer DE-
„ MOURS in deeze Waarneeming bedoelde,
„ was, om te ontdekken, of het Mannetje dee-
„ ze Eijeren niet, onder 't uitkomen, met zyn
„ Zaad beſprengde; op welk een wyze de
„ meeſte Autheuren willen, dat de Eijeren van
„ de Water-Dieren en die van beiderley Le-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Pad.

„ ven, in 't byzonder die der Kikvorſchen, „ bevrugt worden: maar onze Waarneemer „ beſpeurde in de Padden niets zodanigs, „ ſchoon hy dezelven, ten dien einde, op zyne „ hand gezet hadt, en daar op een Kwartier „ Uurs hield". Zou men niet mogen vaſtſtellen, dat het Mannetje door ſchrik daar in belet zy geweeſt. Immers de Heer ROESEL, door wien dit ſtuk in de Padden, zo wel als in de Kikvorſchen, ten naauwkeurigſte is onderzogt, verzekert, dat de Eitjes van beiden door het Mannetje met zyn Zaad beſproeid moeten worden, buiten het Lighaam, indien dezelve vrugtbaar zullen zyn (*).

Manier van Paaring en Zaadſchieting. Pl. LIII. *Fig.* 1, 2.

Uit het voortreffelyk Werk van deezen laatſten Autheur (†), geeven wy hier de manier van Paaring en Zaadſchieting, zo der Water- als der Landpadden, in Plaat. De eerſtgemelden, die graauwagtig gevlakt zyn, en geweldig naar Knoflook ſtinken, heeft hy, in alle zyne naſpooringen, maar eens op 't Land gevonden. Het Mannetje, dat een weinig kleiner dan het Wyfje is, en geelagtiger, omhelſt hetzelve altoos in de Lenden en blyft dus verſchei-

(*) Zie het Vertoog over de *Huishouding en Voortteeling der Kikvorſchen en Padden*, getrokken uit het Werk van den Heer ROESEL. *Uitgez. Verhand.* VII DEEL. bladz. 28.

(†) *Hiſtoria naturalis Ranarum noſtratium* &c. AUG. JOH. ROESEL VON ROSENHOF, cum Præf. ALB. v. HALLER, Ed. Norimbergæ, *in folio*, Anno 1758.

ſcheide Dagen op hetzelve zitten, met de Agterpooten ver uitgeſtrekt; doch eindelyk, toen het Wyfje haar Schot uitwierp, kromde zig het Mannetje en bragt de Agterpooten, gelyk in *Fig.* 1. is afgebeeld, aan den Aars van 't Wyfje, als of het 'er de Eijeren uit haalen wilde; doch die werden middelerwyl, zo de Heer ROESEL, die 'er verſcheidene in Glazen hadt, waargenomen heeft, met Mannelyk Zaadvogt beſprengd. De Eijeren, dus bevrugt, hangen aan het Fondament als een Darm, die al langer wordende met veele zwarte Korreltjes gevuld is, in het Water. Deze voortbrenging geſchiedt zeer ſchielyk, doch met lange tusſchenpoozingen van ruſt, en duurt dus dikwils verſcheide Uuren. In de eerſte Soort van Landpadden, door hem beſchreeven, geſchiedde de omhelzing op een andere manier, te weeten, by de Voorpooten, gelyk in *Fig.* 2: en de bevrugting was zeer kennelyk, zodanig dat zelfs eenige Eijertjes, tuſſchen de Beenen van 't Mannetje, opwaards reezen. Hier hadt men wederom wel de Vertooning, door den Heer DEMOURS opgemerkt, als of de Eijeren met de Pooten van 't Mannetje werden uitgehaald, doch zulks geſchiedde niet. De Eijeren maakten ook een Streng, maar dezelve was ſmaller en dubbeld, ſtrekkende zig byna ter langte van vier Voeten uit, en het ſchieten was in drie Uuren tyds volbragt. Deeze Zaadſchieting geſchiedt ook in 't Water; men vindt

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

 het

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

het Schot, 's Voorjaars, aan de Oevers der Beeken en Rivieren, en somtyds in de Plassen der laage Wegen.

Pad. Inwendige deelen. *Fig.* 3.

De Heer ROESEL heeft niet alleen de Padden naauwkeurig nagegaan in haare Paaring, maar ook dezelven op het konstigste ontleed. In de eerstgemelde Waterpad vertoont *Fig.* 3, na de opblaazing van de Longen en Pisblaas, de Ingewanden, die 't eerst voorkomen in de Ontleding: *f* het Hart, dat bleeker is dan in de Kikvorschen; *t u* de Longen, die zeer groot zyn en Celluleus, bestaande als t'eenemaal uit ronde blaasjes. Zy reiken van het Hart tot aan den Endeldarm, en vervullen byna den gantschen Buik: want de Pad heeft geen Borstholligheid. Deeze blaasjes zyn doorschynende, en, wegens de Bloedvaten 'er door verspreid, Vleeschkleurig. Door middel van deeze Longen kunnen de Padden hun Lyf zodanig doen uitzetten, dat het tot een Spreekwoord geworden is; *hy zwelt op als een Pad.* Onder het Hart legt de Lever, uit drie Kwabben samengesteld, *w w w*, en zeer bruin: daaar onder de Maag *x x*, die langwerpig is en de Darmen dekt; nog laager de Pisblaas *z z*, die in tweeën is verdeeld.

Mannelyke Teeldeelen. *Fig.* 4.

Tot Afbeelding van de deelen der Voortteeling in het Mannetje, heeft hy *Fig.* 4 geschikt, in welke nog andere Ingewanden, die in de voorige Figuur verborgen waren, worden aangeweezen. *a a b* zyn de Nieren, zeer lang-

wer-

werpig van gedaante, waar op de Balletjes of Teſtikelen *c*, *c* leggen, die in deeze Pad geelagtig van Kleur zyn, gelyk ook de bladerige aanhangzels *dd*, *dd*, aan de Balletjes gehegt, in de voorgaande Figuur by *y*, *y* ook zigtbaar. Deeze aanhangzels zyn alleenlyk ten tyde der Paaring van die grootte: anders kan menze naauwlyks vinden, hoewel zy in de jonge Padjes zeer groot zyn. Op zyde van ieder Nier vertoont zig een dun Buisje *e*, *e*, uitloopende in den Aarsdarm *ff*, by g. Deeze Buisjes houdt ROESEL voor Zaadblaasjes, welke in deeze Pad veel dunner zyn dan in de Kikvorſchen, en eerder voorkomen als Kanaalen, om het Mannelyke Zaad te ontlaſten.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

In een Wyfjes Waterpad, die ten tyde der Voortteeling geopend werdt, vondt men de Ingewanden als in *Fig.* 5, daar *b* het Hart verbeeldt, *i* de Galblaas, *kkk* de Lever, *l*, *l* de Longen; *m*, *m*, *m*, *m* de Eijerſtokken; *n*, *n* een gedeelte van de Eijerwegen; *o*, *o* de Bladerige aanhangzels en *pppp* de Lyfmoeder. Voorts wordt hier de Maag door de letteren *qq*, de Milt door *r*, de dunne Darmen door *ss*, de Endeldarm door *t*, en de ledige geſlonken Pisblaas, door *uu* aangeweezen. Wanneer de andere Ingewanden weggenomen zyn, vertoonen zig de Teeldeelen, na dat zy met Lugt zyn opgeblazen, als in *Fig.* 6. en *ww* zyn de Mondjes der Eijerwegen naby het Hart, met een Draadje toegebonden. Deeze Eijerwegen zyn

Vrouwelyke Teeldeelen. *Fig.* 5.

Fig. 6.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

van gelyke langte en gedaante als in de Kikvorſchen, doch verſchillen door eene bleekgeele Kleur, en bedekken, ter plaatſe daar zy de Lyfmoeder *z z* naderen, dezelve op zulk een wyze, als of die met geſtold Vet beloopen ware *y y*: doch dit heeft maar alleen plaats in deeze Waterpad. Aan den Endeldarm *t* is nog een deel der dunne Darmen gelaten, waar agter zig een gedeelte van den Eijerſtok, by *s*, vertoont.

In de gemelde Landpad, met roode Oogen, was de geſteldheid der Teeldeelen van het Wyf-
Fig. 7. je als in *Fig*, 7. De letters *f f* wyzen de Eijerwegen en *g g g*, *g g g* derzelver Darmswyze Slingeringen aan, die langs hoe dikker worden, tot dat zy zig met de Lyfmoeder vereenigen. Deeze is geheel anders dan in de Waterpad, en verdeelt zig, als 't ware, in twee Hoornen *h h h*, *h h h*, naauwlyks dan door een blaauwagtige Kleur van de Eijerwegen, die aan 't end vuil Vleeſchkleurig, aan 't begin geelagtig wit zyn, te onderſcheiden. Miſſchien komt het daar van, dat deeze Pad haar Schot in twee Strengen uitſchiet. De bladerige aanhangzels, Oranje-geel van Kleur, vertoonen zig in 't midden, by *k k*, daar ook de Nieren *i*, *i* gelegen zyn. Voorts wordt door *l* de Endeldarm, door *m*, *m* de ledige Pisblaas aangeweezen: *d* is het Hart en *e*, *e* zyn de groote Bloedvaten, welke
Fig. 8. 't zelve uitgeeft, gelyk ook in *Fig.* 8, welke de Ingewanden uit een Mannetjes Landpad vertoont.

toont. Onder 't Hart legt, in deeze, de Galblaas *o*, en de Lever in haare Kwabben *p*, *p*, *p* verdeeld, gelyk in de andere Pad: *q* is de kleine, ronde, roode Milt; *ff* de Maag met de dunne Darmen *u* ſamenhangende; die zig in den Endeldarm *t* inplanten. De Blaas *w w* is wegens haare byzondere verdeeling en grootte merkwaardig, zynde hier ook, zo wel als de Longen *nn*, *nn*, met Lugt opgeblazen. De eene Teſtikel, ſlegts, vertoont zig by *r*, en de deelen der Voortteeling, in het Mannetje, verſchillen weinig van die der Waterpadden.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

Verandering der Jongen.

Nu gaa ik over om de verandering der Jongen te beſchouwen, die men gemeenlyk en met regt de Voorteeling noemt: want, al het gene in het Lighaam plaats heeft, of by de Paaring geſchiedt, behoort maar tot de Bevrugting of Ontvangenis. Het Schot der Padden wordt in 't Voorjaar, even als dat der Kikvorſchen, gemeenlyk in ſtaande Wateren, by de Wallen, aan Riet, Gras of andere Planten, kleevende gevonden. De Eijertjes zyn, in weinige dagen, langwerpig, en ſcheiden zig binnen een Week uit het Slym, doch verzamelen zig niettemin; gelyk menze dus, by hoopen of troſjes, vindt hangen aan de Waterplanten, zie *Fig.* 9, by *q*, *q*, *q*. In die geſtalte, wanneer men 'er een Staart, Lyf, Kop en Oogen aan onderſcheiden kan, zynze omtrent zes Dagen oud, en kunnen met regt *Padde-Popjes* genoemd worden. Zeer kort daarna openbaaren zig, aan de

Fig. 9.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.* *Fig.* 10.

zyden van den Kop, zekere byhangzels als Franje, die egter wel haaſt verdwynen. In *Fig.* 10, welke deeze Padden-Jongen omtrent twee- en een half maal zo groot als natuurlyk vertoont, zyn die byhangzels met *a*, *a*, aangeweezen. Na nog tien Dagen verloops waren zy dezelven geheel kwyt en vertoonden zig als de Vorſchen-Poppen, zynde de Kop met het Lyf in een wit blaasje vervat en de Bek reeds zigtbaar. Omtrent *een Maand* oud zynde hadden zy een Vin, van 't voorſte des Kops tot aan 't end van de Staart, langs het Lyf uitgeſtrekt, en evenaarden, in grootte, reeds het Jong van den groenen Water-Kikvorſch, als de Pooten op 't uitkomen ſtaan. Men moeſt haar meer Kroos en andere Waterplanten tot Voedzel geeven, die zy gretig nuttigden, leevende niet langer in gezelſchap, maar elk op zig zelve. Zy waren *zes Weeken* oud, toen men ze de gedaante zag

Fig. 11.

hebben van *Fig.* 11., zynde zeer gelyk aan die van een Viſchje, anderhalf Duim lang, van onderen met een Byhangzel *c*, dat voor een Aarsdarm ſcheen te verſtrekken, altoos met Drek gevuld. Ook hadden zy agter den Kop, daar de Kieuwen der Viſſchen zyn, een wit blaasje *d*, doch aan de ſlinker zyde alleen, 't welk met de Pop in grootte toenam. De Heer ROESEL veranderde toen hun Voedzel, en gaf 'er zo wel Slaa als Koolsbladen aan, die zy zeer gretig aten. De Kleur was, van zwart, thans geheel in groenagtig glimmende veranderd,

derd, met eenig rood en geel; zynde de Buik zo doorſchynende, dat men 'er de Darmen, duidelyk, door heen kon zien, terwyl zy in 't Water zwommen.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

De Padden-Poppen, die zig zo lang bedaard gehouden hadden, wierden toen ſchuuw en ſchrikagtig, begeevende zig, zo dra zy beweeging of flikkering vernamen in de nabuurſchap van het Glas, naar den Grond. Niettegenſtaande zy toen reeds de langte van twee Duimen en de dikte van een half Duim hadden, openbaarde zig niets van de Pooten, voor den 20 *Juny*, dat is omtrent *tien Weeken*, na dat dat het Schot geworpen ware. Men zag toen daar van het eerſte beginzel, in *Fig.* 12 by *f*: ook vertoonde zig, by *c*, duidelyk, de aan het Lyf hangende Vuiligheid of Drek. Het gedagte blaasje *e*, aan de ſlinkerzyde, hadt van agteren een opening, door welke onze Waarneemer, naderhand, het troebele Water, dat van de Poppen door de Neus en Mond was ingenomen, weder zag uitwerpen; waar uit hy beſloot, dat zy een dergelyk Geſtel als de Visſchen hadden.

De Pop krygt Pooten.

Fig. 12.

Deeze Poppen, dus grooter wordende, verſlonden zeer veel Voedzel en knaagden met zo veel ſmaak de Kool- en Slaa-bladeren, dat men het gekraak daar van, wel zes of zeven Schreeden ver, kon hooren. Op den 10 *July*, dat is omtrent drie Maanden na hunne Geboorte, hadden zy de gedaante, welke *Fig.* 13 vertoont, en

Het Viſchje wordt een Pad.

Fig. 13.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Pad. en waren, in de gestalte van een Vischje, op 't grootst. De Vuiligheid hing toen niet meer uit den Darm als te vooren: ook was het blaasje en deszelfs zo zigtbaare opening weg, maar, in plaats van dien, vertoonde zig, by *e*, een knobbeltje, zo wel aan de regter als aan de slinkerzyde, waar uit de Voorpooten scheenen te zullen voortkomen. De Agterpooten *f* waren reeds in volkomenheid zigtbaar, zelfs met het Vlies dat de Vingeren samenvoegt. Het duurde tot den 20 *July*, eer het Vischje ook de Voorpooten kreeg, zynde toen van gedaante

Fig. 14. als in *Fig.* 14 wordt vertoond. De regter Poot kwam eenige Uuren laater uit dan de slinker: het konze beiden weder intrekken en geheel verbergen. De Staart, ondertusschen, wierdt schraalder, en het Dier begon langs hoe meer naar een Pad te gelyken, maakende, door opsperring van de Kaaken, zyn eigen Bek wyder; zo dat

Fig. 15. dezelve zig vertoonde als in *Fig.* 15, welke een Padden-Jong van deeze Soort afbeeldt, dat door vier Weeken, by toeval, zonder Spyze gelaaten te zyn, veel kleiner gebleeven was.

Fig. 16. *Fig.* 16 vertoont dezelven, zo als zy, met haar gewoone Voedzel opgebragt, zig den 22 *July* vertoonden.

De Staart deezer Padden-Jongen nam zeer schielyk in langte af en veelen hadden, in twee Dagen, niet meer daar van dan een klein Stompje. Middelerwyl poogden zy met alle magt uit het Water, waar in zy tot dus verre, als

in

in een Gevangenis, geleefd hadden, te komen, en haare Woonplaats te zoeken in een ander Element. De genen, die daar niet toe konden geraaken, ſtierven: anderen, welken ROESEL in Glazen met Aarde deedt, daar een Gras-Zoodje op lag, waren zeer tierig en verborgen zig onder dat Zoodje. In 't kort raakten zy de Staart geheel kwyt, en hadden, hoewel kleiner, de volkomene geſtalte en byna de Kleur van de gemelde Waterpadden, waar van zy geſprooten waren. Het zonderlingſte, dat zig in haar voordeedt, was, dat zy thans ook niet meer Slaa- of Koolbladen wilden eeten, maar zeer gretig waren naar Wormpjes, Vliegen en andere Inſekten, welken men haar voorwierp. De ſtank van Knoflook ontbrak ook aan deeze Jongen niet, maar openbaarde zig, zo dra menze eenigzins plaagde, zeer duidelyk. By nagt waren zy het vlugſte.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

In de verandering der Jongen van de Landpadden, nam de Heer ROESEL eenig, doch geen zeer groot verſchil waar. Twee Maanden na de Geboorte of Eijerlegging hadden deeze de Agterpooten reeds en waren toen, met de Staart, ongevaar een Duim lang. Zy wierden van zwart een weinig bruin, en begonnen, niet lang daar na, de gewoone Koſt te weigeren. Een Week laater openbaarden zig ook de Voorpooten: het Lyf wierdt bruin, de Staart nam af en zy waren in 't laatſte van Juny, dat is tien Weeken oud zynde, dezelve reeds geheel kwyt;

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

vertoonende zig als volmaakte Paddetjes, doch veel kleiner dan die der Waterpadden en geheel bruin van Kleur. De verandering schynt dan, in deeze, schielyker te geschieden.

Verschil der Water- en Landpadden.

De Landpadden worden dus van ROESEL genaamd, om dat zy zig meer op 't Land onthouden dan de anderen; doch de Paaring en Voortteeling van beiden geschiedt in 't Water. De Waterpadden verkiezen Moerassige plaatsen tot hun Verblyf, en verbergen zig, 's Winters, in Slyk of Modder, de anderen in de Aarde. 's Nagts zyn zy, beiden, op 't Land bezig met het zoeken van haar Aas. De Landpad, die ver de gemeenste in Duitschland is, leeft meer dan vyftien Jaaren en wordt daar door ook zo groot, ja wel grooter, dan de Waterpadden. Deeze hebben, behalve de graauwe Vlakken op een bleeker grond, en de reuk van Knoflook, ook dit byzonders, dat de Oogappels, die zy als de Katten kunnen vernaauwen, alsdan een Spleet maaken, die regt op en neer staat. In de Landpadden is de Kleur der Oogkringen veel hooger, en zelfs Oranje-geel, of schitterend als Vuur; die van 't Lyf zeer verschillende, somtyds groen, somtyds zwart, somtyds Aschgraauw, somtyds ros. De genen, welker Knobbeltjes, daar het geheele Lyf mede bepaareld is, 't welk deeze Landpadden ook Bladderige doet noemen, rood zyn, op een geelen grond; 't welk zelden dan in Wyfjes gevonden wordt; zyn de fraaisten van Kleur.

Van

Van onderen zyn zy allen bleek of witagtig; doch de Mannetjes met veel donkerer Vlakken getekend. De Landpad heeft de Agterpooten, zo wel als de Waterpad, gevliesd.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Pad.*

Ik zal ten opzigt van de Geſtalte deezer Dieren, die genoeg bekend is, niet ſpreeken, maar alleen gewag maaken van het Gehoortuig, dat zig uitwendig, agter 't Oog, onder een verheven Knobbel, met een Vlies geſlooten, openbaart. Dit is, zegt de Heer P. C. (*), een ovaal Trommelvlies, hebbende niet dan dat Beentje, 't welk men gemeenlyk de Stygbeugel noemt, en binnen den Bek twee doorgangen naar hetzelve, die men, in Menſchen, den naam geeft van Trompetten van Euſtachius *. Naderhand (†) merkt zyn Ed. aan, dat dit Trommelvlies doorſchynend is in de Leguaanen en Haagdiſſen, ondoorſchynende in de Kikvorſchen en Padden, met zwaare Schobben gedekt in de Zee-Schildpadden en met een beweeglyk dekzel voorzien in de Krokodil. In de *Scincus* en anderen, zegt zyn Ed., is een Gehoorweg die geſlooten kan worden: doch *allen hebben zy ſlegts eenen Stygbeugel, den Trompet van Euſtachius, welke in den Mond open is, en de drie kromme Buizen.* De Heer GEOFFROY, daarentegen, door wien het Werktuig van 't Gehoor zo naauwkeurig is onderzogt in de kruipende Dieren en eeni-

't Gehoortuig.

* *Tuba Euſtachiana.*

(*) *Verh. der H. M.* VI. D. I. St. bladz. 277.
(†) *Verh. der H. M.* VII. D. I. St. bl. 82.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

eenige Visschen (*), merkt aan dat de Haagdissen, Kikvorschen en Padden, behalve het Trommelvlies en een of meer halfcirkelswyze Buizen *, ook verscheide Beentjes hebben; zo dat in dezelven naauwlyks iets van de gewoone Werktuigen van 't Gehoor ontbreekt, behalve het zogenaamde Slakkenhuisje †. De Afbeelding (†) toont, *dat hy* taamelyk *geslaagd zy* in dit onderzoek. De Adders, en eenige Soorten van Slangen, hebben wel Beendertjes maar geen Kanaalen of kromme Buizen: doch in de Salamander en Roch maaken deeze Kanaalen het eenigste Werktuig byna van 't Gehoor uit. Bovendien merkt GEOFFROY nog aan, dat in de Haagdissen het Trommelvlies ongedekt en bloot, in de Padden en Kikvorschen met een fyner Huid, dan 't overige des Lighaams, gedekt en beschut zy: 't welk misschien de oorzaak zal zyn van de gemelde ondoorschynendheid. De Trompet van Eustachius, zegt deeze Heer, dat in de Padden niet gevonden wordt, maar wel in de Kikvorschen.

* *Canales semicirculares*

† *Cochlea*

Eigenschap der Landpadden.

Dat de gemelde Landpadden niet Venynig zyn, meent ROESEL daar uit te blyken, dewyl zy van de Oijevaars gegeten worden; hoewel de twee knobbels in de Nek een Melkagtig Vogt

(*) Zie het Vertoog uit de *Mem. de Math. & Phys.* Tom. II. gebragt in het V. DEEL der *Uitgezogte Verhand.* Amsterd 1760. p. 297.

(†) Aldaar Pl. XXXVI. en dat der Padden in 't byzonder *Fig.* 22-30. bl. 317.

Vogt uitgeeven, en zy ook, geplaagd zynde, haar Pis uit ſchieten, gelyk zulk Soort van Dieren doen. Kikvorſchen worden ook wel van de Mannetjes Padden gedekt; doch die Paaring duurt niet lang, en ſchynt geen Bevrugting of Eijerlegging tot uitwerking te hebben. Onder de Paaring deezer Padden, geduurende welke zy, agt of negen Dagen, dus met elkander ſamengevoegd in 't Water blyven, maaken zy een afgryzelyk geluid, dat meer naar 't knorren en gehuil van Honden, dan naar 't worken der Kikvorſchen zweemt: ook ſpant het Mannetje, onderdien, geen Blaazen uit. De Heer LINNÆUS merkt aan, dat zy tot Spyze ſtrekken voor den Buizert, onthoudende zig in de Puinagtige digte Boſſchen van Europa, inzonderheid die van de Ukraine.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Pad.

Hoe afſchuwlyk deeze Dieren ook zyn, heeft men 'er doch, zo in als uitwendige, Geneesmiddelen van bereid. Het *Pulvis Æthiopicus*, uit de *Pharmacopæa Bateana*, is niet anders dan een Poeijer van zwart gebrande Padden, 't welk tot een half Drachme zeer aangepreezen wordt in de Kinderpokjes, als een Zweetmiddel en Tegengift. De Apotheek van Weenen gebruikt leevende Padden tot het deſtilleeren van een Blanketſel-water. Ook vindt men Oliën, Zalven, en Pleiſters van Padden, in andere Winkelboeken. Sommigen trekken 'er de Geeſt en 't vlugge Zout, door Deſtillatie, tot een Pisdryvendmiddel uit: anderen zoeken in de Aſch

Gebruik.

 naar

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

naar een vaſt Zout; niet minder vrugteloos dan de Alchymiſten naar den Philoſophiſchen Steen: ja, wat zeg ik, naar een Steen zelfs in de Kop der Padden.

Padden-Steenen. † *Bufonites*

Van oudsher, naamelyk, zyn zekere Steentjes by de Liefhebberen bewaard, die men *Paddenſteenen* † noemt, in 't Franſch *Crapaudines.* Dezelven worden, in Goud of Zilver gezet zynde, met een Ring aan den Vinger gedragen, 't welk ſtrekken zou om den genen, die zulk een *Amuletum* by zig heeft, voor allerley Venyn onkwetsbaar te maaken. Duizend wonderen heeft men haar van verhaald, doch deeze zyn door den tyd vervallen, en de meeſten erkennen thans, dat die *Bufonites* al zo min waare Paddenſteenen, als de *Gloſſopetræ* Adderstongen zyn. Dit wordt nader bekragtigd door den Heer ROESEL, die in geenerley Padden, hoe menigvuldig ook door hem geopend, iets, dat naar een Steentje geleek, in de Kop heeft kunnen vinden: terwyl ook geen der Beenderen van den Kop groot genoeg was, om 'er zulk een Paddenſteen van te maaken, die gewoonlyk de grootte van een Nagel heeft: weshalve men die veeleer, zo hy agt, voor verſteende Schulpdekzeltjes of kleine Doubletjes houden mag (*).

III. *Rubeta.* Vuur-Pad.

(3) *Kikvorſch met het Lyf Wrattig, den Aars ſtomp, van onderen geſpikkeld.*

De-

(*) *Ranar. noſtrat. Hiſt.* Pag. ultimâ.

(3) Rana Corpore Verrucoſo, Ano obtuſo, ſuusbt punćta-

Dewyl LINNÆUS hier toe die Pad betrekt, welke van hem te vooren gezegd was de Agterpooten eenigermaate gepalmd, dat is als Zwempooten te hebben; zo zal ik hier de kleine Waterpad van ROESEL beschryven, welke ook het Lyf Wrattig of Knobbelig, de Voorpooten vier- de Agterpooten vyf-Vingerig, doch deeze laatsten geheel gevliesd heeft. De naam *Rubeta*, immers, schynt eer afleidelyk te zyn van de roodagtige Vlakken onder aan 't Lyf, met hoog blaauw gemengd, die 'er den naam van *Feuerkröte*, dat is Vuurpad, door de Duitschers aan hebben doen geeven, dan van de Braamstruiken of gewassen (*Rubi*), waar onder zy zig onthouden. Evenwel zou die naam ook op de voorgemelde Landpad, wegens derzelver Vuurige Oogen, toepasselyk kunnen zyn.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

Eigenschappen.

Deeze Pad is ver de kleinste van de vier Soorten van Duitsche Padden (*). Niettegenstaande zy meer dan tien Jaaren leeft, zag ROESEL haar nooit grooter, ja naauwlyks zo groot, als de groene Kikvorsch. Men vindtze zeldzaam en vangtze niet gemakkelyk, om dat zy zo schuuw is, komende niet dan met den Kop boven Water, in vuile Slooten en Moerassen, daar zy zig meest onthoudt. 't Geluid van 't Man-

punctato. *Syst Nat.* X. Rana Palmis tetradactylis fissis, Plantis pentadactylis subpalmatis, Ano subtus punctato. *Syst Nat.* VI. 37. n. 5. *It. Westgoth.* 261.

(*) Bladz. 195, hier voor.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

Mannetje zweemt somtyds naar lachen of geschater; doch het krygt, zo min als de andere Padden, blaazen aan de Keel, onder 't worken. In de open Lugt wordt de Oogappel, die onder Water rond is, als een Driehoek samengetrokken. De Oogen puilen, gelyk in de anderen, buiten den Kop uit. In alle opzigten vertoont dit Dier niet minder levendigheid en vlugheid, dan de Kikvorschen. Zyn Voedzel bestaat alleen in Insekten.

Paaring en Voortteeling.

Omtrent de Voortteeling heeft onze Waarneemer, in de jaaren 1754 en 1755, het volgende aangemerkt. Zy dekken ook wel reeds in April en Mey, doch de eigentlyke Paaring geschiedt eerst in Juny, en dus byna twee Maanden laater dan die der Kikvorschen en gewoone Padden. Dan houdt het Mannetje het Wyfje, even als de groote Waterpadden, by de Lenden vast, en laat het, geduurende agt Dagen, niet los. De Zaadschieting, niettemin, en Bevrugting, geschiedt veel schielyker dan in de anderen, zynde dezelve in drie Uuren volbragt geweest, met twaalf tusschenpoozingen. Het Schot bestondt niet uit enkele of dubbele Draaden, maar uit zulke hoopjes of trosjes, als *Fig.* 17 afbeeldt, waar van men twaalf op den bodem van het Glas vondt, sommigen uit twintig, anderen uit dertig of veertig Eijeren bestaande, die, niettegenstaande de kleinte van deeze Pad, veel grooter zyn dan de Eijeren der andere Padden en der Kikvorschen; ook niet zwart, maar

Fig. 17.

bleek

bleek-geel van Kleur, met een bruinagtige Vlak. Het Schot dryft niet, maar zakt op den grond, en blyft daar, veranderende reeds den zelfden Dag, en den derden zodanig, dat men 'er de beginzelen van de Vrugtjes in zag, *Fig*. 18, onder de gedaante van een klein Visch je. Den 30 *Juny*, dat is omtrent veertien Dagen na de Geboorte, was de langte van deeze Padden-Pop een half Duim. Zy werden door Slym, dat aan Waterplanten hing, niet door de Planten zelf gevoed. Het duurde tot aan 't end van September of 't begin van Oktober, eer zy de vier Pooten hadden, (als in *Fig*. 19,) zynde toen nog met een taamelyk dikke lange Staart voorzien en bruinagtig geel van Kleur met zwarte ſtippen. In die geſtalte naderen zy den Wal, en terwyl de Staart langs hoe meer afneemt, begeeven zy zig nu en dan op 't Land: haare Kleur wordt eerſt van onderen blaauwagtig, aan de Agterpooten geel: haar Voedzel zyn Wormen en Inſekten; en 's Winters kruipen zy onder Water, gelyk de Kikvorſchen; zynde in het derde Voorjaar tot Voortteeling bekwaam.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.* *Fig*. 18. *Fig* 19.

Omtrent de Ingewanden is eenig Verſchil met die der andere Padden, gelyk in *Fig*. 20. blykt, alwaar men dezelven ook met Lugt gevuld ziet. De Longen *bb* beſtaan niet uit zo kleine blaasjes en zyn met veele Bloedvaten doorſpreid. Het Hart, *a*, is taamelyk breed. Door *c c* wordt de Lever, door *d* de Galblaas, door *e* de Milt,

Ingewanden *Fig*. 20.

 door

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

door *f* de Maag en Darmen aangeweezen. 't Voornaamste onderscheid bestaat in de Pisblaas *k*, die niet in tweeën gescheiden en veel klei-ner is dan in de andere Padden; gelyk men dee-ze ook, vervolgd of geplaagd wordende, niet ziet pissen. De deelen der Voortteeling, zo in 't Mannetje als in 't Wyfje, waren nagenoeg als vooren.

Gestalte. In Gestalte en Houding zweemt dit Dier veel naar de Kikvorschen, zwemmende en springende ook zeer vlug: doch het verschilt daar van grootelyks door de Kleur van onderen, die aan den Buik niet alleen, maar ook aan de Keel en Pooten, bestaat uit Hemelschblaauw en Oranjekleur, Vlakswyze dooreen gemengd. Van boven is het donkergroen of zwartagtig. Indien het op 't Land betrapt wordt, weet het op een zonderlinge wyze zyne Gestalte te veranderen, zo dat men het naauwlyks voor 't zelfde Dier kent, krimpende agterover in malkander; des het geheele Lyf byna zig Vuurkleurig vertoont. Wel tien Minuuten bleef deeze Pad in die houding, en, toen men haar weder plaagde, gaf zy uit het dikste der Agterpooten een Zeepagtig Vogt uit, zonder eenigen stank. Onder 't ontleden, niettemin, wierdt ROESEL, aan de Oogen en in de Neus, een bytende scherpte gewaar, zodanig dat 'er Vogt uitliep, even als by Verkoudheid plaats heeft.

(4) *Kikvorsch met een Ovaal bultig Lighaam, dat overlangs met een breede Aschgraauwe getande Streep getekend is: de Pooten ongevliesd.*

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. IV. *Gibbosa.* Stinkende Landpad.

Geen betere weet ik te geeven aan de beschryving der *stinkende Landpad* van den Heer ROESEL: want schoon dezelve al hier niet mogt bedoeld worden, heeft zy doch het voornaame kenmerk, dat de Pooten ongevliesd zyn: ook is de Duim korter dan de andere Klaauwen, en de Agterpooten zyn, ten minste, vyf-Vingerig: het Lyf is zeer bultig of verhevenrond, en de Woonplaats is in andere Landstreeken, ten opzigt van Sweeden.

Deeze Pad, die in 't Voorjaar, tot de Voortteeling, zig veel in 't Riet onthoudt, en daar een zonderling Geluid maakt, noemt men derhalve, op sommige plaatsen, *Rôhrling*, in Thuringen *Kruispad;* misschien om dat zy op de Rug een lange Zwavel-geele Streep heeft, die haar, op 't eerste gezigt, inzonderheid van de andere Landpad onderscheidt. Gewoonlyk onthouden zy zig, en wel den geheelen Winter, in gaten van Muuren of Rotsen of in het Aardryk, daar men 'er dikwils tien of twintig by elkander vindt. 't Is verwonderlyk te zien, hoe

(4) Rana Corpore ovato-convexo, vittâ longitudinali cinereo-dentatâ, Pedibus fissis. *Syst. Nat.* X Rana Palmis tetradactylis fissis, Plantis hexadactylis fissis, Pollice latiusculo brevissimo. *Amœn. Acad.* I. p. 286. *Mus. Ad Fr.* I. p. 48.

III AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

hoe deeze Pad by steile Muuren weet op te klauteren, om in haar Hol, dat somtyds eenige Voeten hoog is, te komen. De Voorpooten zyn, ten dien einde, van binnen, tusschen de Klaauwen, voorzien met Hoornige uitwassen; terwyl het Dier met zyn Buik, die steeds door Slym bevogtigd is, zodanig aan den Muur kleeft, als of het 'er door de Lugt tegen aan geperst werde, en 'er eenigen tyd aan kan blyven hangen.

Niets heeft de Natuur te vergeefs voortgebragt! De Padden, welker gedaante ons afschuwlyk is, verbergen zig over Dag, en 's Nagts, terwyl wy slaapen, worden onze Tuinen door haar gezuiverd van Ongediert; terwyl zy niets tot belooning eischen, dan dat men haar gerust laat blyven in haare Schuilhoeken. Die deeze Wet des Scheppers overtreedt en de Padden stoort of plaagt, vindt somtyds zig onaangenaam en op de daad gestraft. Het pissen dat zy allen, behalven deeze en de laatstgemelde Vuurpad doen, is het eenigste niet dat men heeft te vreezen: de meesten geeven een witagtig Vogt of Schuim uit, welks Venynigheid zig, aan den Stank, in sommigen schynt te openbaaren.

Oorsprong van den Stank.

De Heer ROESEL ontdekte zulks, voornaamelyk, in deeze Landpad, welke hy deswegens *de Stinkende* gebynaamd heeft. De eerstgemelde Waterpad stonk naar Knoflook, doch deeze hadt een Zwaveligen stank, byna als die

van

van aangestoken Buskruid, of van gewreeven Orpiment; een Stank die zo taay is of aankleevende, dat hy denzelven nog wel twee Maanden in 't Vertrek, daar deeze Pad ontleed was, vernam. Die Stank, nu, kwam alleenlyk van 't gemelde Vogt, 't welk een Pad, uit het Glas genomen, met zulk een kragt uitwierp, dat 'er, schoon hy 'er wel vier Voeten af was, eenige druppeltjes van op zyne Hand spatten. Het Vogt liep langs het Lyf, wanneer 'er de Huid door hem werdt afgestroopt, en toen was de Stank byna onverdraaglyk: de Stank is minder, hoe meer Vogts de Pad verlooren heeft.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Pad.*

In de eerste opslag schynt dit Vogt voort te komen uit de Wratten van de Huid, doch, by het villen van deeze Pad, ontdekte de Heer ROESEL, zo hy zig verbeeldde, deszelfs waare Bronnen. Onder de Oxelen zo wel als in de Lieschen, (om die deelen van het Lyf eens deezen naam te geeven,) kwam een geelagtig Lighaam als een Klier te voorschyn, 't welk hy in geen andere Soort, van Padden of Kikvorschen, ooit hadt gezien, waar uit een fyn buisje scheen voort te komen, dat in andere, die nog dunner waren, zig uitspreidde. Deeze gisste hy dat al fyner en fyner buisjes in de Huid afgaven: want schoon de Huid der Padden, op sommige plaatsen, naauwlyks aan het Lighaam vast schynt te zyn, is dezelve 'er, aan den Buik en Pooten, door dunne Vezelen, die naauwlyks zigtbaar zyn, zodanig aangehegt, dat menze met een

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

een Mes moet affcheiden. Hy erkent wel, dat, onder 't uitfnyden of doorfnyden van deeze Klieren, zig geen Vogt of Stank openbaare: maar uit dezelven oordeelt hy, niet ongegrond noch onvernuftig, dat iets afgefcheiden zou kunnen worden, 't welk, met eenige andere Stoffe in de Huid vermengd, eenigen Stank maakte: gelyk men dit in de vermenging van Armoniak-Zout met gebrand Zout van Wynfteen, zegt hy, befpeurt. Inderdaad de Stank van die Pad fchynt, naar zyne befchryving, iets te hebben, 't welk naar de Vermenging van vlug Loog-Zout met Zwavel zweemt. Dat dit Stinkend Vogt Venynig zy, verzekert hy niet, maar het kwam hem waarfchynlyk voor, om dat deeze, zo wel als de beide gemelde Waterpadden, 'er gebruik van maaken, zo 't fchynt, om hunne Vervolgers af te weeren; wordende ook, geen van drieën, door de Oijevaars gegeten. Deeze Pad werpt, zo min als de naaft voorgaande, haare Pis uit.

Het Spieren-Vleefch van de Stinkende Landpad, was veel bruiner dan dat van anderen. De Long beftondt, gelyk in de Vuurpadde, uit zeer groote Blaazen. Omtrent de deelen der Voortteeling was, met de andere Padden, geen groot verfchil. Zy volbrengen haare Paaring, even als de laatftgemelden, eerft in Juny, en verzamelen zig, ten dien einde, in het Riet van Poelen en Moeraffen, maakende een Soort van gekwaak, gelyk de Boom-Kikvorfch, dat

door

door de Mannetjes alleen geſchiedt, die alsdan een Soort van Zak of Blaas aan de Keel, blaauwagtig van Kleur, opſpannen. De Paaring geſchiedt even als in de andere Landpad: het Schot komt ook met twee Strengen uit, en de Eitjes volgen enkeld op malkander, zynde aan de eene kant met een graauw vlakje getekend, en in een zeer doorſchynend helder Slym vervat. Ongemeen ſchielyk, ja binnen 't Uur, was de Eijerlegging volbragt. Den vyfden of zesden Dag begonnen de Wormen of Popjes reeds te zwemmen en vonden haar Voedzel aan het Gras. De Verandering ging verder eveneens toe als in die der andere. In 't laatſt van September of 't begin van Oktober hadden zy byna de gedaante van een volmaakte Pad, en verlieten het Water, om verder dergelyk Voedzel als de Ouden te vreeten.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Pad.*

In Geſtalte komt deeze veel met de gedagte Landpad overeen, doch, behalve de gemelde geele Streep, langs de Rug, en de ongevliesde Agterpooten, heeft zy de Oogen geenszins vlammende of geel, maar bleek groenagtig Aſchgraauw. Ook is het Lyf veel dikker en ronder, gelyk ook de Pooten, daar het Mannetje, in de tyd der Paaring, een ruuw zwart Vlakje aan heeft, gelyk de bruine Land-Kikvorſch: zynde dan ook wel zo ſchraal van Lyf als het Wyfje. De Huid is groenagtig Olyfkleur op de Rug, met bruinroode knobbeltjes gepaareld, die in taamelyke orde ge-

Geſtalte.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pad.*

plaatst zyn: van onderen en aan de Pooten vuilwit, met eenige groene Vlakken gesprenkeld, en op de zyden van het Lyf geelagtig rood. In 't loopen heeft zy dat byzonders, dat zy, een weinigje geloopen hebbende, zig stil houdt; 't welk men insgelyks in onze gewoone Padden, die meest met deeze schynen overeen te komen, waarneemt. Ook springt zy, gelyk de onzen, in 't geheel niet, zynde daar toe veel te log van Lyf.

Gebruik. 't Zou nu te onderzoeken staan, welk van beiden, of deeze Stinkende of de andere niet Stinkende Landpad, tot de voorgemelde Gebruiken dienstigst ware. De Middelen, die men aanpryst om de uitwerking van 't Venyn weg te neemen, zullen zekerlyk meest plaats hebben omtrent deeze, en wanneer men, 't zy door Afkooking of door Destillatie, eenige kragt zoekt te krygen uit deeze Dieren, die van een scherp vlug Zout of Olie afhanglyk zy, moet deeze waarschynlyk den voorrang hebben, ten minste tot uitwendige Middelen. Het is zeker, dat de Stinkende Landpad, omtrent St. Jan, door de Boeren, in Duitschland, vlytig wordt opgezogt, om daar van een Balsem of Olie te bereiden, die zy als een kostbaare Artzeny bewaaren, om daar van, by gelegenheid, als een Smeering, tegen de Jichtpynen en Lammigheid gebruik te maaken. Ook wryven zig de Negers van Senegal, tegen de Hoofdpyn, door de heete Zonneschyn veroorzaakt,

zaakt, het Voorhoofd met levendige Padden; zo de Heer ADANSON verhaalt.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

V. *Variegata.* Bonte Pad

(5) *Kikvorsch met het Lyf Wrattig, den Buik wit en zwart gevlakt, eene plooy aan de Keel.*

Van deeze, die ook in vreemde Landstreeken huisvest, naar LINNÆUS meldt, wordt getuigd, dat zy eene Pad gelyk, maar klein is en zwart, van boven overal door Knobbeltjes oneffen, van onderen wit en zwart bont: de Pooten ongenageld hebbende; de Agterpooten vyf-Vingerig en gevliesd, de Voorpooten vier-Vingerig gespleeten: een dwarse rimpel onder aan den Hals.

VI. *Ventricosa.* Buikige.

(6) *Kikvorsch met den Bek half Eyrond, den Strot uitpuilende.*

Deeze, uit Indie afkomstig, welke zig als zeer dik van Buik vertoont, wordt gevonden in 't Kabinet des Konings van Sweeden.

VII. *Marina.* Zee-Kikvorsch.

(7) *Kikvorsch met de Schouderen bultig, de Billen geknobbeld.*

Van SEBA wordt dit Dier, dat hy *zeer raare Virginische Kikvorsch* noemt, als een Wonderstuk

(5) Rana Corpore Verrucoso, Abdomine albo nigro maculato, Plicâ Gulari. *Syst. Nat.* X.

(6) Rana Ore semi-ovato, Jugulo prominulo. *Mus. Ad. Frid.* I. p 48.

(7) Rana Scapulis gibbosis, Clunibus nodosis. *Syst. Nat.* X. Rana Marina, Americana, rara, mas. SEB. *Mus.* I. Tab. LXXVI. Fig. 1.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. ſtuk der Natuur aangemerkt. Het Dier hadt, wanneer de voorſte en agterſte Pooten uitgeſtrekt waren, de langte van meer dan een half Elle. Volgens de Afbeelding moet het Lyf, met den Kop, over de agt Rynlandſche Duimen lang zyn geweeſt. Uit de geſtalte ſcheen het eer een Kikvorſch dan een Pad. Het geheele Lyf was met veel Knobbeltjes bezet, doch tuſſchen de Schouderen meeſt gebult, hebbende boven ieder Voorpoot een Soort van plat Schild, vol kleine zwarte Stippeltjes, en aan den Aars, tuſſchen de Billen, vier rondagtige Knobbels. De Kleur was donker-Aſchgraauw, van boven geelagtig, op den Kop rosagtig geſtreept. Hy houdt het, zo wel voor een Water als een Land Dier, en noemt het, in 't Latyn, *Zee-Kikvorſch.*

VIII. *Typhonia.* Nagt-Schreeuwer.

(8) *Kikvorſch met Eironde Oorkwabben.*

De Heer ROLANDER, door wien deeze Kikvorſch in Amerika ontdekt is, heeft waargenomen, dat dezelve by Nagt een leelyk Geſchreeuw maakt, gelykende naar dat van een Kraay. Op de Rug heeft het Dier vier overlangſe rimpels, van verheven Stippen, en is getekend met zwarte Vlakken. De Pooten zyn ſtomp genageld: de voorſten vier-Vingerig geſpleeten, de agterſten vyf-Vingerig gepalmd: de Vingeren ſmal:

(8) Rana Auricularibus lobis ovatis. *Syſt. Nat.* X.

ſmal: de twcede zeer lang, zonder rondagtige Nagelen, gelyk 'er aan de anderen zyn.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(9) *Kikvorſch met ge-oogde Ooren, de Pooten ſtomp.*

IX. *Ocellata.* Geoogde.

Deeze moet, zo wel als de gedagte Zee-Kikvorſch, vry groot zyn, dewyl BROWNE 'er den naam aan geeft van allergrootſte. Men vindtze ook in Weſtindie. Aan de Ooren is, wederzyds, een ge-oogde Vlak: de Voorpooten zyn vier-Vingerig geſpleeten; de Agterpooten vyf-Vingerig en eenigermaate gepalmd.

(10) *Kikvorſch met Kegelagtige Oogleden.*

X. *Cornuta.* Gehoornde

Onder dien naam wordt, in de beſchryving van 't Sweedſche Koninglyk Kabinet, een Kikvorſch voorgeſteld, die overeen ſchynt te komen met den genen, welken SEBA genoemd heeft, *gehoornde en gedoornde Virginiaanſche Pad*, waar van hy Mannetje en Wyfje, beiden, afbeeldt. Het Dier, inderdaad, zweemt van Geſtalte meer naar een Pad, en de byzonderheid, dat de Oogen in zekere Kegelagtige Uitpuilingen ſtaan, maakt het zeer merkwaardig.

In

(9) Rana Auribus ocellatis, Pedibus muticis *Syſt. Nat.* X. Rana maxima compreſſa miſcella. BROWN. *Jam.* 466. Tab. XLI. *Fig.* 4.

(10) Rana Palpebris Conicis. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 48. Bufo Cornutus & Spinoſus Virginianus. SEB. *Muſ.* I. Tab. LXXII. f. 1, 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XI.

In de gedaante egter, vind ik niets verschrikkelyks, boven die van andere Padden.

(11) *Kikvorsch met de Zyden gezoomd, het Lyf glad, de Agterpooten gespleeten.*

Marginata. Gezoomde.

Buiten twyfel zal deeze *de gezoomde* gebynaamd worden, om dat haare Zyden gezoomd zyn. Dat hy de Agterpooten ook gespleeten heeft, zou hem voor een Land-Dier kunnen doen doorgaan. Het is uit de Indiën in het Sweedsche Koninglyk Kabinet gebragt.

Die byzonderheid, van de gespleeten of ongevliesde Agterpooten, doet my hier gewag maaken van een Kikvorsch uit Karolina, door SEBA op de zelfde Plaat als de gehoornde Pad afgebeeld, die ook de Agter- en Voorpooten, beiden, gespleeten heeft. Dezelve was zeer fraay, rood- en geelagtig, gemarmerd, doch werdt, in fierlykheid van tekening, nog overtroffen door een andere Virginiaansche, welke, zo hy aanmerkt, de Voor- en Agterpooten, beiden, gevliesd hadt, 't welk niet minder zeldzaam is in de Kikvorschen (*). Van beiden scheenen de Klaauwen, aan 't end, eenigzins Knobbelagtig, of misschien rond ge nageld te zyn.

(12)

(11) Rana lateribus marginatis, Corpore lævi, Plantis fissis. *Syst. Nat.* X. Rana lateribus marginatis. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 47.

(*) SEBA *Kabinet* I. DEEL, bladz. 115. Plaat LXXII. fig. 3, 4.

(12) *Kikvorsch met de Dyën van agteren schuins gestreept.*

III. AFDEEL. V. HOOFD. STUK. XII. *Paradoxa.* Visch-Kikvorsch.

By deeze Kenmerken wordt thans een Dier voorgesteld, dat te vooren onder de Haagdissen geplaatst was. Een Schepzel, inderdaad, van zulk eene gesteldheid als dit, zou men haast onder de Gedrochten mogen tellen, of als een middel-geslagt aanmerken, tusschen de Viervoetige of Kruipende Dieren en Visschen, gelyk het ook, deswegens, *Kikvorsch-Visch* of *Visch-Kikvorsch* geheten wordt. Het is niet, gelyk LINNÆUS zegt, in alle de Figuuren der LXXVIIIste Plaat van SEBA afgebeeld: want de agt bovenste wyzen de verandering der gewoone Europische Kikvorschen en de zes volgende die der Amboineesche aan; zo dat 'er maar agt voor deeze overblyven.

Met reden voert deeze Kikvorsch den bynaam van *Paradoxa*, als een wonderlyk Schepsel, waar van men de bestaanlykheid wel niet loochenen, doch naauwlyks begrypen of gelooven kan. Juffrouw MERIAN geeft, in 't Aanhangzel van de Natuurlyke Historie der Insekten van Suriname, daar zy van de verandering van Visschen in Kikvorschen en van Kikvorschen in Vis-

(12) Rana Femoribus postice oblique striatis. *Mus. Ad. Fr.* II. Lacerta Caudâ ancipiti, Palmis tetradactylis fissis, Plantis pentadactylis palmatis, Abdomine Ventricoso. *Syst. Nat.* VI. 36. N. 2. Rana Piscis *Mus. Ad. Fr.* I. p. 49. SEB. *Mus.* I. Tab. LXXVIII. *Fig. omnes.* MERIAN. *Surin.* 71. Tab. 71.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Visch-Kikvorsch.*

Visschen handelt; na verklaard te hebben, hoe de Europische Kikvorsch, van een klein Visch-je, of Donderpaddetje, in een volmaakten Kikvorsch overgaat, (even gelyk wy dit van de Padden hebben gezien;) een Berigt van de trapswyze Gestaltewisseling van een Soort van Kikvorschen, die in menigte op de Rivier van Suriname gevonden worden, tot volkomen Visschen, welke men aldaar *Jackjes* noemt, zynde Kraakbeenig en zeer lekker om te eeten. Derzelver Kleur, zegt zy, is in 't eerst donkerig en vervolgens graauw: zy hebben het Lyf gedekt met zeer kleine Schubbetjes, en geschraagd door een Been of Graat, die in de langte loopt, met veele dwarsbeendertjes, even als wy in de Visschen zien.

SEBA, in wiens Verzameling of Kabinet de Onderwerpen waren van haare Afbeeldingen, zegt dat hem de Stukken ontbraken tot bewys van die zeldzaame Gestaltewisseling, welke hy slegts waarschynlyk stelt. Van Suriname niet alleen, maar ook van Kurassauw en andere Kusten der Westindiën, was niettemin een menigte van zulke Schepzels aan hem toegezonden, waar van hy vyf Afbeeldingen geeft, die eene trapswyze verandering aantoonen. De Liefhebbers bezitten thans ook zodanige Dieren, die men met reden Visch-Kikvorschen noemt; gelyk EDWARDS verhaalt, dat 'er zodanig een over de Barbados aan den Londenschen Geneesheer, JOHN FOTHERGILL, was toe-

ge-

gebragt, waar van hy de volgende byzonderheden meldt (*).

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Visch-Kikvorsch.* Gestalte.

„ Ik vind het natuurlyk Onderwerp meer „ dan eens zo groot als dat van Juffr. MERIAN; „ 't welk my doet denken, dat het een by- „ zondere Soort zy. Haar Afbeelding vertoont „ de Vin, die rondom de Staart gaat, gefal- „ balaad; doch in deeze is de rand van die Vin „ geheel effen, zonder eenige insnydingen. „ De Agterpooten, in haare Figuuren, heb- „ ben ieder maar vier Vingeren, daar zy, in „ de myne, met vyf Vingeren voorzien zyn; „ benevens een klein beginzel van een zesden: „ altemaal met een Vlies samengehegt. De „ Voorpooten hebben vier gespleeten Vinge- „ ren, waar van de één als een Duim staat, „ dat in de Figuuren van MERIAN niet is uit- „ gedrukt. Alle Vingeren zyn spits, doch „ ongenageld. De Huid is zagt, zonder eenig „ blyk van Schubben, en de Vin, rondom de „ Staart, vertoont zig als dun, nat Leder, „ zonder eenige Vezels om die te onderschraa- „ gen, gelyk men 'er in de meeste Visschen „ vindt. De Staart, of het agterste deel, met „ een Naald doorsteekende, vond ik geen „ merkelyken tegenstand: maar, in de „ Pooten of Billen en den Kop, stoot de „ Naald als op Been. De Kleur van het Dier

„ ver-

(*) *Phil. Transact.* Vol. LI. P. 2. for 1760. pag. 653.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Visch-Kikvorsch.

„ vertoonde zig, in het Vogt, donker bruin, „ met zwartagtige Vlakken, van onderen blee- „ ker en zonder Vlakken."

In 't zelfde Glas waren eenige Donderpad-detjes overgekomen, welken EDWARDS, doch zonder réden, dagt, dat misschien de Jongen zouden zyn van die Kikvorschen, welken MERIAN en SEBA, als in Visschen veranderende, beschryven. De Afbeeldingen van SEBA, egter, zyn nagenoeg even groot als de zyne, en, behalve de Kraakbeenagtigheid, welke daar in toegeschreeven wordt aan de Staart, die als in Ribbetjes of Graatjes verdeeld zou zyn, vind ik dezelven vry wel met de beschryving van EDWARDS overeenkomstig: die ten opzigt van deeze Gestaltewisseling niet van een zeer gunstig Gevoelen is; zeggende: „ het schynt „ zeer vreemd, dat een andere Staart zou groei- „ jen aan een Kikvorsch, die de zyne over ee- „ nigen tyd verlooren hadt, en dat dezelve „ trapswyze de Pooten kwyt raaken en een „ volmaakte Visch worden zoude. De Natuur „ is, in haar ordinaire loop, niet gewoon op „ zulk een wyze agter- en voorwaards te werk „ te gaan, een Werk te schynen te volmaaken, „ en dan hetzelve, door een regt strydigen „ voortgang, weder om te keeren."

Denkbeeld dien aangaande.

Aangaande den gedagten Visch-Kikvorsch, spreekt die Schryver aldus. „ Wat het Voor- „ werp belangt, door my afgebeeld, en of „ hetzelve reeds, in zyn volkomen staat, en een

„ Soort

„ Soort van *gestaarte Kikvorsch* zy, of een Soort „ van *Water-Haagdis*, neem ik niet op my te „ bepaalen: maar, de grootte in agt neemende, „ indien men het zou denken een Donderpad- „ detje te zyn, zo eerst voortgekomen zynde „ uit het Schot, en in de staat van voortgang „ om een volkomen Kikvorsch te worden: zou „ zulk een Kikvorsch, volgroeid zynde, in- „ dien hy de zelfde evenredigheid had tot zyn „ Donderpaddetje als onze Europische Kikkers „ hebben, van bystere grootte zyn moeten: „ want onze volwassen Kikvorschen overtreffen „ de Donderpaddetjes en het Jonge teelt van „ volmaakte Vorschen, ten minste vyftig maal „ in grootte."

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Visch Kikvorsch.*

Ik moet egter bekennen, dat ik dit Denkbeeld zo onwaarschynlyk niet vinde. Want schoon 't waar is, dat een volwassen Kikvorsch het eerste Beginzel van een Wormpje of Vorschen-Popje, uit het Ey, misschien wel vyftigmaal in langte overtreft, gelyk ik denk dat EDWARDS het verstaat: (want vyftigmaal in grootte, eigentlyk gesproken, kan hy niet zeggen willen, om dat de langte dan nog geen viermaal zou zyn:) zo is 'er egter in de grootte van een Vorschen Pop, die reeds de vier Pooten heeft, en een Kikvorsch die volwassen is, op ver naa zoo veel verschil niet in langte (*).

'tZyn Vorschen-Poppen,

Stelt

(*) De evenredigheid die de volwassen Padden tot haare Poppen hebben, is zeer verschillende in de een of andere Soort: zie hier voor.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

Visch Kikvorsch.

Stelt men nu eens, dat de Visch-Kikvorsch een Vorschen-Pop zy, en men vergelykt dien met den grooten Amerikaanschen Zee-Kikvorsch, van meer dan een half Elle lang (*), zo zal 'er geen onwaarschynlykheid in te vinden zyn, en dan is de gemelde verandering flegts omgekeerd: het Jackje krygt allengs Pooten, en wordt eindelyk een volschapen Kikvorsch.

of geftaarte Kikvorschen.

SEBA, ondertusschen, heeft de ingebeelde verandering van een Kikvorsch in een Visch getragt te staaven, doordien hem verhaald was, dat men in ons Land, somtyds, even 't zelfde vernam; gelyk hy dan eindelyk twee zodanige inlandsche Visch-Kikvorschen kreeg. Onder de Duitschers wordt ook van *gestaarte Kikvorschen* gewag gemaakt, inzonderheid in Switzerland, alwaar op 't Gebergte twee Meiren zouden zyn, daar menze in vindt. By *Schmiedberg* in Silezie werden, in den jaare 1735, in zekere Vyver een menigte zulke Dieren gevonden, die, in 't midden van de Maand Augustus, byna de grootte en gestalte hadden van volmaakte Kikvorschen, met een taamelyk lange dikke Staart, waar zelfs de Ruggegraat in uitliep, zynde de Staart ook met een Vin, doch sommigen flegts met twee Pooten, voorzien (†). Uit deeze laatste Omstandigheid komt het my zeer waarschyn-

(*) Zie bladzyde. 232.

(†) Exercit. de Ranis Caudatis. *Med. Sil. Satyra* Wratisl. & Lipf. 1736. p. 58.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Visch-Kikvorsch.*

schynlyk voor, dat dit slegts agtergebleevene Vorschenpoppen, of zulken, die de Staart wat langer dan gewoonlyk behouden hadden, of mooglyk Padden-Jongen, zyn geweest; 't welk de Afbeelding ook schynt te bekragtigen.

Wat nu, eindelyk, de Ontleding of Opening van deeze Jackjes betreft, daar SEBA zyn Gevoelen, van de verandering der Kikvorschen in Visschen, nog nader mede bekragtigd oordeelde (*): ik zie niet dat dezelve veel ter zaake doet. Hy hadt, 't is waar, een soort van Kieuwen, of een beginzel van Kieuwen, zo hy spreekt, daar in gevonden; doch dergelyke Kieuwen hebben de Vorschen-Poppen ook, volgens de Waarneemingen van ROESEL, die zy naderhand verliezen. Een volkomen even zodanige Slangswyze omwinding der Darmen, heeft de gemelde Duitscher gevonden in de Jongen der Padden en Vorschen, terwyl die nog de gestalte van een Vischje hebben. De Darmen kunnen zo geregeld niet opgerold blyven, indien 'er reeds merkelyk gebruik van gemaakt is. Dus vervallen de voornaamste Gronden waar op SEBA redeneert: want de proportie der Afbeeldingen doet, als men op die van de Donderpaddetjes agt geeft, weinig ter zaake. 't Is zonderling, dat hy de Staart niet heeft geopend, uit welker ge-

(*) Zie zyn. II. DEEL. bladz. 128, 129. Tab. CX. fig. 4, 5.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

gesteldheid, misschien, merkelyk meer zou af te leiden zyn geweest. De Afbeeldingen, inderdaad, en de natuurlyke Voorwerpen, zo veel ik 'er heb gezien, vertoonen den Visch veeleer als een Vliezig overtrekzel van den Kikvorsch, en, indien men vast stelt, dat de Voortteeling der Kikvorschen en Padden in 't hoofdzaakelyke overeenkome, moet men voor zeker houden, dat 'er in Westindie Vorschen-Poppen van niet veel minder grootte zyn.

XIII. *Temporaria.* Bruine Land Kikvorsch.

(13) *Kikvorsch met de Rug platagtig en eenigermaate hoekig.*

De Heer LINNÆUS stelt, onder deezen naam, den gewoonen Kikvorsch voor, die ook wel de Water-Kikvorsch, doch, om dat hy zig by Zomer meest op 't Land onthoudt, van ROESEL *de bruine Land-Kikvorsch* geheten wordt, in onderscheiding van den volgenden, die byna altoos in 't Water leeft. De Hebreeuwsche naam is *Tzephardeach*, de Arabische *Dipharda* of *Dephrada*, de Grieksche *Batrachos*. De Italiaansche en Spaansche naam, *Rana*, is met den Latynschen overeenkomstig; doch men noemtze in Italie ook *Ravocchia*, in 't Fransch *Grenouille*,

(13) Rana Dorso planiusculo subangulato. *Syst. Nat.* X. Rana Palmis tetradactylis fissis, Plantis pentadactylis palmatis; Pollice longiore. *Faun. Suec.* 250. Rana temporaria. *It. Oel.* 154. Rana Aquatica. innoxia. GESN. *Ovip.* 46. Rana. ALDR. *Ovip.* 89. JONST. *Quadr* T. 75. f. 5, 6, 7, 8. Rana Aquatica. RAJ. *Quadr.* 247. BRADL. *Natur.* T. 21 f. 1.

le, in 't Hoogduitsch *Frosch*, in 't Engelsch *Frogge.* Wy, Nederlanders, hebben 'er den naam van *Kik* of *Kikker*, wegens hun borrekikken, bygevoegd.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Woonplaats.

Kikvorschen zyn 'er den geheelen Wereld door, doch ongelyk meer in sommige Landstreeken. Aan de Kust van Afrika, in en om de Rivier van Senegal, heeft de Heer ADANSON nergens Kikvorschen ontmoet; daar hy zig, in een zo vogtig Land, grootelyks over verwonderde, en aan de Gambia kwam hem niet anders, dan de groene, in zekere Waterput voor. Het zelfde doet my verbaasd staan ten opzigt van Egypte, alwaar de Heer HASSELQUIST, onder en na de Overstrooming van den Nyl, niet dan kleine Kikvorschen vondt: terwyl anderen deeze Dieren als een zo groote Plaag van dit Land aanmerken; stellende dat zy Egypte verwoesten zouden, indien de menigte, daar van, door de Oijevaars en Reigers niet verminderd werde. Dat zy, egter, ook in andere deelen van Afrika zyn, blykt, dewyl in de Waterplassen op den Tafelberg, aan de Kaap, groote graauwe Kikvorschen gevonden worden. In Amerika is hunne verscheidenheid te grooter. SEBA geeft tienderley Afbeeldingen daar van, waar onder vier uit Virginie, en ééne uit Brasil, die egter meer naar een Pad gelykt; even als zyne Afrikaansche, welke kort en dik zyn van Lighaam. Op de Westindische Eilanden vindt men Land-Kikvorschen, die zeer fraay gemarmerd zyn of gestreept, en wel-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

ker Lyf wel een Voet lang is, zo Pater LABAT aanmerkt, zonder de Pooten te rekenen, die zeer dik en Vleezig zyn (*). Deeze worken, in de Bosſchen, by nagt zeer ſterk, en worden van de Negers met Fakkelen gevangen, omze te braaden en op te eeten: want het Vleeſch is zeer mals, blank en lekker. De Koppen, alleen, werpt men weg.

Berugtheid. Berugter Dier zal men naauwlyks vinden in de Hiſtoriën. Men weet dat één der Plaagen, waar mede de Egyptenaars gedwongen werden om de Israëliten te laaten vertrekken, beſtond in Vorſchen; welken AÄRON, door zyne Staf uit te ſtrekken over de Rivieren en Poelen, deedt opkomen over Egypte; zo dat zy tot in het binnenſte der Huizen en Paleizen kroopen, vervullende het geheele Land (†). De onreine Geeſten, die uit den Mond des Draaks, des Beeſts, en van den Valſchen Profeet kwamen, worden by Kikvorſchen vergeleeken (‡). HOMERUS, wiens Werken onder de Grieken en Romeinen niet minder agting, dan by ons de Bybel, hadden, namze tot het Onderwerp van een zonderling Gedigt, dat den naam van Stryd of Oorlog der Kikvorſchen en Muizen * draagt (§).

*Batrachyomyomachia

Aan

(*) Ik vraag dan nogmaals, of de zo even gemelde Jackjes de Poppen niet kunnen zyn van zo groote Kikvorſchen?

(†) *Exod.* Kap. VIII.

(‡) *Apocal.* XVI. Vers 13.

(§) Veelen, egter, twyfelen, of dit Gedigt wel van Ho-

Aan zeker Gezwel onder de Tong, dat de Menſchen een dergelyk Geluid doet maken als deeze Dieren, wordt ook, in 't Latyn en Neerduitſch, de naam van *Kikvorſch* gegeven. De Paarden hebben dergelyk Ongemak in de Bek of Keel, welk hun 't Eeten belet, wordende in 't Hoogduitſch genoemd *der Froſch* of *Krête*. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De menigte, waar mede deze Dieren zig, na een zwaaren Regen, in de Moeraſſige Landen dikwils vertoonen, heeft het ongerymde Denkbeeld ter baan gebragt, dat zy uit de Wolken zouden regenen. ÆLIANUS verhaalt, dat hy, van Napels naar Pozzuolo gaande, eens een Hagelbuy van Kikvorſchen op het Lyf kreeg. Hedendaags, nu men weet, dat zy ſomtyds door een Hoos worden opgenomen, is zulk een Geval niet voor onmooglyk te houden: doch, aan den anderen kant, zal men de Voortteeling van deeze Schepzelen in de Wolken, met DERHAM, RAY en anderen, voor belachelyk erkennen.

Taaiheid van Leven.

De Kikvorſchen munten, in taayheid van Leven, boven de meeſte Dieren uit. Wy hebben gezien, dat de Haagdiſſen en Salamanders lang leeven kunnen zonder Voedzel, en de Padden zonder Lugt; doch de Kikvorſchen zwemmen nog eenige Uuren, na dat hun het Hart is uit het

HOMERUS zy; dat STATIUS en anderen voor zeker ſtellen.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

het Lyf gehaald. Ja, de beroemde Heer VAN HALLER heeft waargenomen, dat het Hart van een Kikvorsch, daar uit gesneeden, doorgaans in beweeging blyft van 's middags tot diep in de nagt, maar zelden tot den volgenden morgenstond (*). In de Harten van de Adders en Schildpadden, egter, heeft die beweeging tot over 't Etmaal geduurd. Men heeft gezien, dat een Kikvorsch, gehaald zynde uit het Lighaam van een Aal, die door een Snoek was ingeslokt en dood, nog leefde en sprong.

Voortteeling.

De Levensmanier en Voortteeling heeft zo veel overeenkomst met die der Padden, dat ik my ontslagen agt van daar in uit te weiden. De onvolkomenheid, welke 'er was in de Berigten van BLASIUS en MALPIGHIUS, ten opzigt van het inwendige Gestel deezer Dieren, vindt men in de Werken van SWAMMERDAM, die in 't Nederduitsch te leezen zyn (†), genoegzaam verbeterd, voltooid en opgehelderd. De Waarneemingen van deezen bekwaamen Natuur-onderzoeker heeft ROESEL tot zyn Geleide gebruikt, en 'er Ontdekkingen bygevoegd, door welken de Historie der Kikvorschen is gebragt tot zulk een trap van volmaaktheid, als men wenschen kan. Een Uittrekzel, daar van, met veel oplettendheid gemaakt, vindt men elders (‡)

Ik

(*) *Dissert. sur l'Irritabilité.* Lausann. 1755. p. 68.
(†) *Bybel der Natuure.* Leiden 1738.
(‡) *Uitgezogte Verhand.* VII. DEEL. Amst. 1762. p. 28.

Ik zal alleen, ten opzigt van de Paaring, aanmerken, dat de Wratten, aan de Duimen der Voorpooten, geenszins het Mannelyke Lid in deeze Dieren zyn; gelyk men zeer belachlyk vermoed heeft, en die worden ook in de meeſte Padden niet gevonden. De Mannetjes hebben geen Schaft, doch de uitwerping van 't Zaadvogt geſchiedt, niettemin, even als in Soortgelyke Dieren. GAUTIER geeft voor, dat in dit Zaadvogt, vervat in een Blaasje dat de Mannetjes Kikvorſch in 't Lyf hadt, door hem levendige Vrugtjes zyn gezien, gehegt aan een Snoer, dat als de Stoel was van deeze Schepzeltjes, die zig zeer ſnel bewoogen met hunne Staarten. Zelfs zou hy gezien hebben, dat die Vrugtjes, in de Paaring, door het Mannetje uitgeworpen zynde, zig aan de Eitjes van het Wyfje hechtten, neemende daar uit hun Voedzel: zo dat hy, in dit opzigt, verder gekomen zou zyn dan de vermaarde LEEUWENHOEK, die wel de Diertjes in het Mannelyke Zaad, doch niet in de Eitjes bekent gezien te hebben. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

De Jongen der Kikvorſchen, uit de Eitjes gekomen, en de Geſtalte hebbende van een Wormpje met een dikken Kop, worden, om die reden, in 't Franſch *Tètards* geheten. De Engelſche naam is *Tadpole*: de Latynſche *Gyrinus*, van 't Griekſch *Gerinos* afkomſtig. Wy noemenze *Vorſchenpoppen* of Donderpaddetjes; welke laatſte naam, wederom, zyn oorſprong van dat aloude ongerymde denkbeeld heeft, Vorſchen Poppen.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

dat de Kikvorſchen in de Wolken geboren worden en met een Onweersbuy neervallen zouden. Hunne Geſtalte en verandering is nagenoeg als die der Padden, waar van menze, in 't eerſt, naauwlyks onderſcheiden kan.

Het Borrekikken.

Nog verdient het Geluid der Kikvorſchen onze opmerking. ARISTOPHANES vergeleek datzelve reeds by *Brekekex Coax*, *Coax*, waar van het Latynſche woord *Coaxare*, en 't Neerduitſche *Borrekikken*, ook is afgeleid. Men noemt het ook wel *Worken* en *Kwakken*; doch in de Soort van Kikvorſchen is, ten dien opzigte, een aanmerkelyk verſchil. Sommigen geeven geen Geluid, dan in de Paartyd, dat is in 't Voorjaar, en dan ſchatert de Lugt by avond en 's nagts door hun gedreun: zo dat menze, hier te Lande, wel boertende noemt, de Boeren-Nagtegaalen. Van verre, naamelyk, is dit Geluid, langs de vlakke Velden klinkende, niet onaangenaam, doch van naby, en in beſlooten plaatſen, onbeſchryflyk laſtig. Anderen ſchreeuwen niet, dan vervolgd wordende of geplaagd. Hun geborrekik heeft meeſt plaats in warme Nagten van de Mey-Maand: de Noorde-Wind en Koude doetze zwygen. PLINIUS wil, dat 'er Regen door aangekondigd worde.

Vangſt.

De Kikvorſchen eeten wel Kroos en andere Waterplanten, waar onder één, miſſchien om die reden, *Vorſchenbeet* * getyteld wordt; maar hun voornaamſte Aas beſtaat in Wormen en In-

* *Morſus Ranæ.*

Insekten. Men heeft onlangs ontdekt, dat zy naar Slakken zeer gretig zyn, en derhalven veel dienst doen in de Moestuinen. Men vindtze, by Zomer, menigvuldigst aan de kanten der Slooten en in de Weiden van het laage deel onzer Provintien, gelyk bekend is: alwaar zy, by de volkryke Steden en Hofplaatsen, dikwils gevangen worden, omze te gebruiken in lekkere Pottagiën. Die Vangst geschiedt of met Netjes, of met een Hoek en Draad, daar men Wormen, Vliegen, Vlinders of iets anders, aandoet; ja ook met een klein rood Lapje en een kromme Speld. Anders worden zy ook wel met een soort van Boog geschooten. 't Voornaamste, dat tot dien Vangst vereischt wordt, is de stilheid: want zy verbergen zig, als menze naby komt, op 't minste geraas, diep onder Water. Men kanze ook, in ondiepe Slooten van helder Water op een Zandgrond, door middel van brandende Toortsen, by nagt, met de Handen grypen (*).

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Huid en Tong.

De Fransche Akademist, MERY, heeft in de Ontleding van een Kikvorsch waargenomen, dat de Huid niet aan de Spieren was vastgehegt, dan door eenige Vezelen, die uit Zenuwen en Bloedvaten scheenen te bestaan: in welk opzigt zy dan ook met de Padden overeenkomen. De geheele Huid, op het Lyf, scheen ver-

(*) Zie de Afbeelding in CHOMELS *Huishoud. Woordenb.* op KIKVORSCH.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

verdeeld te zyn in vier Zakken, twee voor, twee agter, van elkander gescheiden door zeer fyne Vliezen, die ter eener zyde aan de Huid, ter andere zyde aan de Spieren kleefden. In de Gewrichten der Pooten, egter, hadt de Huid een vaste aanhegting, en maakte daar ook verscheide Zakken of Beursen. De Tong vondt hy van een zonderling gestel. Zy was met haar breedste end gehegt aan de samenvoeging der twee Kaakbeenderen, die men, in de Menschen, de Kin noemt, en van boven gedekt met blykbaar Vleezige Vezelen, die ter eener zyde gehegt waren aan een Kraakbeen, van halfmaanswyze figuur, geplaatst voor den ingang van het Strottenhoofd. De punt, die gevorkt was, daalde in de Keel neer, en onze Akademist is van verbeelding, dat het Dier dezelve uitschiet en weder intrekt door middel van de Vleezige Vezelen, die haar van onderen bedekken. Een dergelyk Gestel heeft plaats in de Padden, doch derzelver Tong is ongespleeten, gelyk in de Leguaanen en veele andere *Amphibia*.

Dat de Omloop des Bloeds op een andere manier in de Kikvorschen geschiede, dan in de Viervoetige Dieren en Visschen, heeft SWAMMERDAM reeds opgemerkt. De Longen dienen hun meer tot gebruik in de Voortteeling, zo 't schynt, om de Eijertjes, die door de holte des Buiks verspreid zyn, te dringen in de openingen der Eijerbuizen, welken men, dat zonder-

derling is, naby het Hart vindt; dan tot bereiding van het Bloed, waar van ſlegts een klein gedeelte, gelyk in de Menſchelyke Vrugt, door de Long paſſeert. Dit ſtelt hun ook in ſtaat, om, als regte Dieren van beiderley Leven, zig lang onder Water te onthouden, en zy kunnen de Longen, naar believen, uitſpannen, tot het maaken van hun zo ſterk Geluid. Het Hart heeft maar ééne Holligheid en één Oor, als ook maar ééne Slagader, die het Bloed door 't Lighaam verſpreidt, geevende zelfs takken aan de Long. Men vindt 'er Knobbeltjes in, met Klapvliezen, die de terugvloeijing van het Bloed verhinderen, en dit Geſtel heeft veel overeenkomſt met dat van de Roch en andere Viſſchen, in welken de *Aorta*, by haaren oorſprong, ook, ter langte van omtrent een Duimbreed, met zeer dikke, rondgaande, Vleezige Vezelen bekleed is, gelyk DU VERNEY heeft opgemerkt (*). Aangaande hun verſchil, ten opzigte van deeze Deelen, met andere *Amphibia*, is reeds geſproken (†).

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

De Geſtalte der Kikvorſchen is te bekend, om daar op ſtaan te blyven. ROESEL merkt aan, dat het zwart Vleezig knobbeltje, 't welk de Mannetjes, in de Paartyd, aan den wortel der Duimen van de Voorpooten, en, om zo te ſpreeken, in 't hol van de Hand hebben, geen

Geſtalte.

(*) *Oeuvres Anatomiques.* Tom. II. p. 465.

(†) Hier voor, bladz. 52, 109.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

geen duurzaam Kenmerk tot onderſcheiding van de Sexe zy. In deeze bruine Land-Kikvorſch is het onderſte des Lyfs graauwagtig wit, in de Mannetjes; in de Wyfjes, daarentegen, ſchoon geel, gevlakt met bruin, dat naar het roode trekt. De Kleur van de Rug is in beiden vuilgraauw, gelyk in de Padden, doch met de afleggingen van hun Vel, dat zy byna om de agt Dagen doen, wordt die Kleur helderer en meer gevlakt. De Buik is in beiden, geduurende de Paartyd, welke reeds in 't Voorjaar begint, gelyk die der gewoone Land- en Waterpadden, zeer gezwollen, en wel in 't Wyfje door de Eijertjes, welken zy bevat, in 't Mannetje door het Zaadvogt, dat tot derzelver bevrugting op dezelven, wanneer zy uit het Lyf komen, geſchooten wordt.

Het Schot.

De Heer DU VERNEY heeft opgemerkt, dat die kleverige ſtof, welke de Eitjes van de Kikvorſchen te ſamen bindt, te vooren bevat ware in de Eijerbuizen. Deeze Eitjes worden by troſſen of klompen geloosd, en hangen niet zo regelmaatig aan elkander, als in de gemelde Padden hier voor is afgebeeld. Ook werpt de Kikvorſch dezelven zeer ſchielyk, en ſomtyds in een Minuut uit; niettegenſtaande de Paartyd wel vier Dagen duurt. Zy maaken het bekende *Kikvorſchen-Schot* * uit, 't welk men in de Mey-maand, of vroeger, zo menigvuldig ziet dryven in de Slooten, of kleeven aan het Riet en Kroos; zynde, uitwendig opgelegd, het beſte ver-

* *Sperma Ranarum*

verkoelend Middel, dat het Ryk der Dieren uitlevert. In 't byzonder is het daar van gedestilleerde Water in de Apotheekers Winkelboeken bekend, en op verscheide wyzen samengesteld geweest. Men heeft van dit Schot, door het in Olie te kooken, een Balsem willen bereiden; doch met reden wordt aangemerkt, dat het ten dien einde, en indien men eenige kragt in de Olie zal hebben, beter zy geheele Kikkers daar in te kooken. Ook is een Vogt, door Afdruiping van dit Schot met Aluin, door VERBRUGGE voorgesteld. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Gebruik. Met de Kikvorschen, in 't geheel, heeft men hedendaags, als een Geneesmiddel, weinig op, en voor de Olie, die in de zo berugte Pleister * gebezigd wordt, neemt men thans, dikwils, maar enkel Olyven-Olie. Het Poeijer van gedroogde Levers wordt gezegd den Keurvorst van de Paltz, FREDERIK den IV., genezen te hebben van de Vallende Ziekte. Dat het Afkookzel van Kikvorschen, inwendig gebruikt, dienstig zy tegen Borstkwaalen en verouderde Hoest, kan ik, aangemerkt de Slymerigheid van deeze Dieren, nog wel gelooven. Men agt hun Vleesch, om die zelfde reden, moeielyk verteerbaar en ongezond.

* *Emplastrum de Ranis*

XIV. *Esculenta.* Groene Water-Kikvorsch.

(14) *Kikvorsch met het Lyf hoekig, de Rug overdwars gebult, den Buik gerand.*

Aan

(14) Rana Corpore angulato, Dorso transverse gibbo, Abdomine marginato *Syst. Nat.* X. Rana viridis aquatica. ROESEL. *Ran. Hist.* p. 51. Tab. XIII.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Aan deezen, die tot Spyze inzonderheid verkooren wordt, geeft de Heer LINNÆUS, met regt, den bynaam van *Eetbaare*. Het is de groene Water-Kikvorſch van den Heer ROESEL, die, ten opzigt van de Voortteeling, meeſt overeenkomt met de kleine Water- of Vuurpad, hier voor beſchreeven. Hy onthoudt zig in de zoete Wateren van Europa, en meeſt in Beeken of heldere Slooten. De Kleur is groen met drie geele Streepen, welker middelſte van den Bek tot aan den Aars loopt: de Agterpooten zyn gevliesd: het Mannetje heeft de Ooren Klootrond opgeblazen. Zy zyn de grootſten van alle Kikvorſchen. ROESEL ſtelt het waarſchynlyk, dat zy tot tien Jaaren groeijen, en tot zeſtien kunnen leeven (*).

XV. *Hyla*, Bultige.

(15) *Kikvorſch met de Rug hoekig en overdwars gebult, den Buik met een omgeplooiden Band in de Lieſſchen onderſchept.*

By GESNERUS heeft deeze den naam van *de bultige Kikvorſch*, om dat dezelve een Bult op de Rug heeft, van twee Beenderen gemaakt, even als de voorgaande. LINNÆUS ſchynt 'er de gemelde Kenmerken aan ontdekt of waargenomen te hebben. Zo het die zy, welke van hem, in de beſchryving der Sweedſche Dieren, ge-

(*) Zie de *Uitgez. Verhandelingen.* VII. DEEL. bladz. 49.

(15) Rana Dorſo angulato, transverſe gibbo, Abdomine faſciâ replicatâ Inguinali intercepto. *Syſt. Nat.* X. Rana gibboſa, 4, 5. GESN. *Piſc.* 809.

genoemd wordt, *Kikvorsch met een Goud geelen Buik* (*), dan moest deszelfs Geluid naar het roepen van den Koekkoek zweemen, volgens de Waarneeming van J. LECHE. Thans wordt verzekerd, dat het gekwak deezer Kikvorschen, van verre, het gebeijer der Klokken nabootst. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(16) *Kikvorsch met het Lyf ongebult; van onderen digt bezet met kleine Knobbeltjes, de Pooten ongevliesd, hebbende rondagtige Nagelen, die aan 't end breed zyn.* XVI. *Arborea.* Boom-Kikvorsch.

Hier mede wordt die Kikvorsch bedoeld, welke men in Vrankryk noemt *la Raine* of *Grenouille de St. Martin*, dat is, sint Maartens Kikvorsch, en in Deenemarken *Peter Oxes Frosch.* ROESEL beschryft hem onder den naam van *Laub-Frosch*, en sommige Schryvers noemenze *Rana Arborea*, dat is Boom-Kikvorsch. Eenige Westindische, welken SEBA afbeeldt, en die ook in de Sweedsche Kabinetten zyn, zouden 'er, volgens de opgegevene Kenmerken, mede toe behooren: zelfs de roode Amerikaan-

(*) Rana Abdomine fulvo. *Faun. Suec.* N. 281.

(16) Rana Corpore lævi, subtus punctis contiguis tuberculato; Pedibus fissis, Unguibus orbiculato-dilatatis. *Syst. Nat.* X. Rana Pedibus fissis, Unguibus subrotundis; Corpore lævi, postice angustato. *Amœn. Acad.* I. p. 135. *Mus. Ad. Fr.* I. p. 47. Rana. GRON. *Mus.* II. p. 84. n. 63. Rana Brasiliensis gracilis. SEB. *Mus.* I. T. 73. f. 3. Rana Americana rubra. SEB. *Mus.* II. T. 68. f. 5. Ranunculus viridis. GESN. *Pisc.* 808. B. Rana Pedibus fissis, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis; Geniculis subtus tuberosis. *Amœn. Acad.* I. p. 285.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

rikaansche, en een Goudgeele Brasiliaansche, die zeer schraal van Lyf is: om dat in deeze allen de Vingeren, aan de tippen, rondagtig zyn.

Europische groene.

Ik spreek hier alleen van den Europischen, die in de Noordelyke Landen zeer zeldzaam is, en de kleinste van alle Kikvorschen, onthoudende zig op de Bladen of in het Loof der Boomen, alwaar hy van Insekten leeft. Dewyl hy, ondertusschen, zig stil houdt, zo schynt het, als of hy de Vliegen door eenige Toverkragt in zynen Bek wist te trekken. Sommigen willen, dat hy ook van de jonge Bladeren eete. Des Winters verbergt dit Dier zig in de Aarde, en komt 'er tegen 't Voorjaar uit. Zyne Paaring geschiedt in of onder Water, doorgaans op 't end van April; doch de Jongen hebben, in hunne Verandering, veel langer Werk dan die der gewoone Kikvorschen. Vier Jaaren moeten deeze Boom-Kikvorschen oud zyn, om te kunnen voortteelen. Het Mannetje heeft die zwarte Kussentjes aan de Voorpooten niet, doch onder 't Kwakken zet het zynen Strot uit tot een Vliezigen Zak, die zwartagtig is van Kleur. Ook zyn zy de eersten, welker Geluid men in de Lente hoort.

Voorzegger van Regen.

't Is eigentlyk deeze Soort welker Kwakken, dat men zeer duidelyk van het Worken der bruine Land-Kikvorschen onderscheidt, tegen den avond Regen zou aankondigen (*). Een Waar-

(*) Het Mannetje van den groenen Water-Kikvorsch eg-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Waarneeming van Doktor SCHULTZ, ten dien opzigte (†), kan ik niet ſtilzwygende voorbygaan. Hy verhaalt, dat een Heelmeeſter van Breſlaw in Silezie, zulk een Boom-Kikvorſch, byna agt Jaaren lang, leevende gehouden hadt in een Glas, dat met een Netje was geſlooten, geevende het Dier by Zomer verſche Groente, en 's Winters wat nat Hooy. Tot Verſnapering wierp men het Vliegen toe, die het behendig in den Bek wiſt te vangen: doch dan vermagerde het, om dat men weinig Vliegen 'er voor hadt, blyvende niettemin vlug en happig: want het werdt voor de Koude bewaard. Men hoorde het, in de Zomer, als het begon te Regenen, of een weinig eer, aan 't Kwakken gaan, en dan wierdt het, door overvloed van Voedzel, zeer lyvig: ja ſomtyds braakte het een Soort van Slym uit, hebbende waarſchynlyk de Maag overladen: tot dat het, in 't agtſte Jaar, door gebrek van Voedzel ſtierf; dewyl men 'er, in een zeer koude Winter, geen Vliegen voor kon vinden.

't Is dan waarſchynlyk, dat deeze en dergelyke Dieren, die 's Winters zig in de Aarde, of in het Water en de Slyk, als Levenloos verbergen, zulks alleen doen om dat hun Voedzel

egter, kwakt op dergelyke wyze, doch dan heeft het twee Blazen op zyde van den Kop. De Wyfjes, in beiden, doen niet dan knorren of grommen.

(†) *Eph. Nat. Curioſor.* Dec, II. Ann. VI. pag. 320.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

zel en de Warmte, die tot beweeging noodig is, ontbreekt. Men verhaalt ook, dat 'er van deeze groene Kikvorſchen, ſomtyds, in warme Bronwateren, levendig gevonden zyn, in de felſte Koude. Dat zy taamelyk lang leeven, is hier uit ook blykbaar.

Geſtalte. ROESEL merkt aan, dat deeze nooit zo groot worden, als een bruine Land-Kikvorſch van drie Jaaren oud. De Kleur is op de Rug bly-groen, van onderen witagtig, en deeze beide Kleuren zyn van een geſcheiden door een helder geele Streep, die langs de Zyden loopt, en in de Agterpooten eindigt. Egter vind ik niet, dat zy van agteren zo dun en ſchraal zyn, als de gemelde Weſtindiſchen. De ronde Knobbeltjes aan hunne Vingeren of Toonen geeven hun een groote bekwaamheid, om zig aan de Bladeren der Boomen vaſt te houden; waar zy bovendien, door zeker Lymig Vogt, aan kleeven, gelyk de Padden aan de Muuren. Als menze, in de Haagen, hoort Kwakken, en tegen elkander roepen *brex*, *brex*, zou men eer denken dat het Vogeltjes waren, om dat men deeze Dieren in 't Geboomte niet verwagt. In 't ſpringen zyn zy vlugger dan de andere Kikvorſchen.

Gebruik. Veelen hebben den Boom-Kikvorſch voor Venynig gehouden, om dat zy, gelyk ſommige Padden, van agteren een Vogt uitwerpen: doch dit is geen reden. Veeleer plagt 'er een byzonder gebruik van gemaakt te worden, in

de

de Geneeskonst, boven andere Kikvorschen. Ik zal alleen hier de aanmerking invoegen van SCRODERUS, dat, als men Kikvorschen of derzelver Schot, Aardwormen of eenige andere Soort van Gedierten, destilleeren wil, men dezelven altoos in een Doek moet ophangen in de Destilleer-Ketel; dewyl anders het overgehaalde brandig ruikt.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(17) *Kikvorsch met het Lyf ongebult, van onderen digt gestippeld; de Pooten gevliesd; de voorsten vier- de agtersten vyf-Vingerig, met rondagtige Nagelen, die aan 't end breed zyn.*

XVII. *Boans.* Witte Surinaamsche.

Deeze, die zeer gelyk is aan den voorgaanden, maar groot en wit van Lyf, met de Voeten altemaal gevliesd, wordt gemeenlyk de *witte Surinaamsche* Kikvorsch geheten. SEBA hadt 'er van, met groote Blaazen aan de zyden van den Kop, die hy derhalve Westindische *Blaas- of Windbuidel-Kikvorsch* noemde. In dit opzigt verschillen zy niet van de Mannetjes der groene Water Kikvorschen, die, gelyk iedereen bekend is, onder het borrekikken of

(17) Rana Corpore lævi, subtus punctis contiguis; Pedibus palmatis, Plantis pentadactylis, Palmis tetradactylis, Unguibus orbiculato-dilatatis. *Syst. Nat.* X. Rana Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis palmatis, Digitorum apicibus subrotundis. *Amœn. Acad.* I. p. 285. *Mus. Ad. Fr.* I. p. 47. Rana Surinamensis. SEB. *Mus.* I. T. II. f. 3, 4.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

of kwakken, deeze Blaazen uitſpannen. In de Weſtindiën verveelen deeze, insgelyks, zeer door hun Geſchreeuw, dat egter, zo het Landvolk zig verbeeldt, mooy Weer aanduidt: want in Regen en Koude honden zy zig, gelyk onze Boeren-Nagtegaalen, ſtil. 't Is aan SEBA gebleeken, dat deeze Weſtindiſchen ook op jonge Kikvorſchen aazen. Sommigen hebben zodanige Blaazen niet. De Geſtalte zweemt veel naar de Europiſchen, doch 't Lyf is van agteren ongemeen dun en ſchraal. De Kleur van de zynen was geelagtig, in ſommigen met ros gevlakt. Men vindt 'er thans, by de Liefhebbers, die taamelyk groot zyn en Melkwit van Kleur. Die men in 't Sweedſche Kabinet hadt waren Loodkleurig, met groote witte Vlakken, op de Rug en Pooten, geſprenkeld. Dat zy ook Worken hunnen is blykbaar, en hier van heeft LINNÆUS 'er den Latynſchen bynaam aan gegeven, die egter, insgelyks, op veele anderen toepaſſelyk zoude zyn.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

VI. HOOFDSTUK.

De Eigenschappen van de SLANGEN *in 't algemeen, derzelver Naam, Voedzel, Voortteeling, verbaazende Grootte en menigvuldige Verscheidenheden.* Afgodery *aan dezelven van oudsher tot heden gepleegd. Berigten van een wonderlyken* Zee-Slang *aan de Kust van Noorwegen. Rangschikking en Kenmerken der Slangen.*

In de beschryving der Dieren van beiderley Leven (*Amphibia*) zyn wy thans gevorderd tot den tweeden Rang, welke de genen bevat, die eigentlyk *Kruipende Dieren* heeten. Want hoewel men de genen, die thans in 't algemeen *Reptilia* genoemd worden, gelyk de Schildpadden, Haagdissen, Kikvorschen en Slangen, ook wel, in 't Duitsch, den naam van Kruipende Dieren geeft; zo is doch die Vertaaling aan de eersten niet zo eigen, als aan de *Serpentes* of *Serpentia.* 't Latynsch Woord *repere* of *reptare*, immers, vindt men dikwils op Viervoetige Dieren, ja zelfs op Kinderen en Menschen in 't algemeen toegepast; wanneer die, in plaats van loopen, op Handen en Voeten, of alleenlyk op de Kniejen, kruipen (*): een ander Naam.

(*) Illa *per Manus & Genua reptatio*, graviter affligit Infantum Corpora, zegt QUINTILIANUS. Libr. I. Cap. 12.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

der kruipen, waarlyk, dan dat der Slangen, die, volgens den Vloek, door den Opperheer van Hemel en Aarde over hun uitgesproken, op den Buik gaan (*).

De kruipende beweeging.

Deeze beweeging, ondertusschen, in een Dier, dat geen Leden, noch oogschynlyk eenig Werktuig tot den Voortgang heeft, verdient grootelyks onze opmerking. De Natuur heeft deeze Schepzelen niet met een log Lighaam of dikken Buik begaafd, maarze ten uiterste dun gemaakt en lang, voegende daar by een groote buigzaamheid, die tot den Voortgang wordt ver-

12. Sylvas inter *reptare* salubres, *pro* tardius inambulare. HORAT. Libr. I. Epist. 4. *Lanigeræ reptant Pecudes.* LUCRET. Libr. II. p. 317. De *Composita*, prorepere, direpere, erepere &c. zyn ook van zeer algemeen gebruik: gelyk *perreptavi* usque omne Oppidum, by TERENTIUS: terwyl 't Woord *Serpere* byna alleen voor eigentlyk *Kruipen* in gebruik is: als *Serpentia* Ulcera, Kruipende Zweeren: daar men egter, in 't Nederduitsch voor zegt, *voortloopende* Zweeren: waar uit blykt dat het Woord *loopen* by ons ook zeer dubbelzinnig gebruikt wordt, en dat ik derhalve, niet oneigen, de *Reptilia*, als op Pooten gaande, *loopende* genoemd heb, om dezelven van de *Serpentia* te onderscheiden: gelyk men, van de Ouden, die van den voorgaanden Rang onder de *Quadrupedia* geplaatst vindt.

(*) Zo heeft het de Dortsche Overzetting. GEN. III. vers 14. De VULGATA zegt, *Super Pectus tuum gradiéris*, dat is: op uwe Borst zult gy gaan. Eigentlyk hebben de Slangen geen Borst: zo dat het door onze Overzetters veel duidelyker is uitgedrukt. Ook vindt men, in de *Biblia Jun. & Tremellii*, deezen Vloek dus uitgedrukt. *Super Ventrem tuum ito*, dat is; gaat op uwen Buik.

vereischt. Men kan, zo de Heer DERHAM aantekent, één groote juistheid en byna Meetkonstige naauwkeurigheid bespeuren in de beweegingen, welken de Slangen al kruipende maaken. Zonderling is het maakzel en samenstel van de Ringswyze Schubben of Schilden, waar mede hun Lighaam uitwendig is bekleed, en die, van den Kop tot aan de Staart toe, niet alleen over elkander heen schieten, maar randen hebben die een weinig uitstaan; zo dat als eene Schub, door haare Spier, agterwaards getrokken of gespannen wordt, de rand een weinig van het Lighaam afwyke, en als tot een Voet diene, om het Lighaam op den Grond te doen rusten en voort te zetten. Ieder Schub of Schild heeft haare byzondere Spier, waar van het eene end aan haar midden, en het andere aan den bovensten rand van de volgende Schub gehegt is.

III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

't Springen.

De Heer TYSON heeft dit Werktuiglyk gestel ontdekt in de Ratelslang, die zeer traag is van Gang, en op deeze wyze zou de manier van beweeging overeenkomen met die der Wormen, volgens de verklaaring, welke BORELLI daar van geeft; doch de uitneemende snelheid van sommige en ver de meeste Slangen, waar onder eenigen byna als een Pyl uit een Boog vliegen; doet ons denken om andere Middelen, die, buiten twyfel, in derzelver Ruggegraat te zoeken zyn. Want, tusschen de Wervelen van zulke Slangen, zyn dubbelde Vliezen,

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

welke zig door Lugt kunnen uitzetten, en dus de Beenderen van elkander doen wyken, naar SEBA zig verbeeldde, die zodanig een Geſtel in de *Springſlang* gevonden hadt. Deeze heeft dien naam, om dat hy, uit de Boomen, met groote vaardigheid en vlugheid, ten minſte zo ſnel als een Vogel voortſchiet (*). Waarſchynlyk zullen de Ribben, met haare Spieren en Peezen, tot deeze beide beweegingen niet minder behulpſaam zyn.

Zwemmen.

Men kan de Slangen, ſchoon geen Vinnen hebbende, ook geenszins van de Zwemmende Dieren afzonderen. De Water-Slangen toonen aan, dat 'er van deeze Dieren ook zyn, die een ander Element tot hunne Woonplaats hebben. Men vindt, bovendien, in de Indiên, Zee-Slangen, hoedanig een 'er van LEGUAT en zyne Medgezellen, in de Klippen van een Rots by 't Eiland Mauritius, op welke zy gebannen waren, doodgeſlagen werdt, zynde meer dan zeſtig Ponden zwaar. LABAT ſpreekt 'er van één, die in de Weſtindiën met het Net werdt opgehaald, zynde byna tien Voeten lang, en in 't midden wel twee Voeten van omtrek. Deeze beiden hadden langs de Rug een Vin, doch de Staart zal hun tot Zwemmen

(*) Dat hier van het Gerugt, van gewiekte of vliegende Slangen, die de Vogels in de Lugt konden vangen, ligtelyk kan ontſtaan zyn, heb ik hier voor bladz. 65, 66, aangetoond en verklaard.

men dienen, gelyk de Visſchen, waar toe men ſommigen derzelven thans betrekt (*).

III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

Groote Zee-Slang aan de Noorſche Kuſt.

Dat zodanige Slangen nog wel veel grooter worden, is zo ongelooflyk niet, als het Verhaal van OLAUS MAGNUS, dat 'er eertyds, tusſchen de Klippen by Bergen in Noorwegen, zig een Serpent zou opgehouden hebben, van meer dan tweehonderd Voeten lang en twintig Voeten dik. Dit Schepzel verliet des nagts zyne Holen in 't Gebergte, en ging op den roof uit, om de Kalvers en Schaapen der Boeren te verſlinden. Thans weet men 'er van zulk een Monſter niet, doch maakt elkander wys, dat 'er een groote Zee-Slang zy, of *Zee-Worm*, die zig nergens dan op de Kuſt van Noorwegen zou vertoonen. Wy zyn van gedagten geweeſt, dat dit Schepzel niet anders dan een Soort van Walviſch of Kazilot zou zyn (†); doch dewyl de Heer PONTOPPIDANS, Bisſchop van Bergen in Noorwegen en Medelid van de Koninglyk Deenſche Akademie der Weetenſchappen, zo min een Liefhebber van Sprookjes of Fabelen als iemand, en een vlytig Onderzoeker der Natuur, zig de moeite gegeven heeft, om op 't naauwkeurigſte naar dit Stuk te verneemen; zal ik hier kortelyk

(*) My is van zeker Heer verhaald, dat, op een Togt naar Ooſtindie, door 't Volk een Dier werdt opgehaald, zo afſchuwelyk van Kleur en Geſtalte, dat men 'er voor ſchrikte. Het geleek wel eenigermaate naar een Snoek.

(†) Zie het III. STUK van deeze *Nat. Hiſt.* bladz. 444.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Onderzoek naar deszelfs bestaanlykheid.

telyk melden, wat hy dien aangaande ontdekt heeft (*).

„ Alle Menschen (zegt hy), die van de „ Noorder Kusten Jaarlyks te Bergen komen „ Handel dryven met hunne Vaartuigen, zyn „ van de bestaanlykheid van den Zee-Slang zo „ wel verzekerd, als van die der Kabeljaau- „ wen of Palingen. Voorleeden Winter kwam „ ik, by toeval, met den Koninglyken Kom- „ mandeur en Opper-Loots alhier, den Wel- „ gebooren Heer LAURENS VAN FERRY, over „ deeze Stoffe in gesprek. Hy zeid', dat hy „ lang aan het Stuk getwyfeld had, tot dat hy „ eindelyk, in den jaare 1746; daar van door „ eigen Ondervinding was overtuigd geworden, „ en, ten gevalle van gemelden Bisschop, „ deedt hy het Berigt, 't welk door hem dien „ aangaande gegeven werdt, van twee Zee- „ vaarende Persoonen, die met hem op de Rei- „ ze waren geweest, door een plegtigen Eed „ voor 't Geregt van Bergen bekragtigen. Dit „ Berigt luidde aldus":

„ Als ik in den jaare 1746, op myne terug- „ Reize van Dronthem, tegen 't end van Au- „ gustus, op een dag, wanneer het zeer stil „ en warm Weer was, naar de Molde wilde „ vaaren; zo gebeurde het, dat ik, met myn „ Reis-Jagt gezegde Molde tot op een Myl „ ge-

(*) Naturl. Hist. von Norwegen. Koppenh. 1754. II. Th. p. 368, enz.

„ genaderd zynde, op een plaats, die men *Jule-* III. Afdeel. VI. Hoofd. stuk.
„ *Naes* noemt, in een Boek te leezen zitten-
„ de, onder myne Roeygezellen, waar van
„ 'er agt waren, een gemompel hoorde, en
„ bemerkte, dat de Man aan 't Roer van Land
„ hield. Ik vraagde hem, wat zulks beduide,
„ en kreeg tot antwoord, dat de Zee Worm
„ voor ons ware. Toen beval ik den Stuur-
„ man, naar Land te houden, om dit Dier,
„ waar van zo dikwils werdt gesproken, te ge-
„ moet te vaaren, en, schoon de Roeijers ee-
„ nige vreeze toonden, moesten zy 'er zig
„ doch naar schikken. De Zee-Worm passeer-
„ de ons, ondertusschen, voorby, zo dat ik
„ myn Jagt naar hem toe moest wenden, met
„ oogmerk om hem nader te komen: maar,
„ dewyl de Slang sterker zwom, dan wy roei-
„ jen konden, zo nam ik myn Snaphaan, die
„ met Hagel geladen was, en schoot op het
„ Dier, 't welk straks onder Water dook. Ik
„ liet myn Volk naar de plaats roeijen, waar
„ de Slang onder gedooken was, die men,
„ met dat stille Weer, ligtelyk hadt kunnen
„ waarneemen, en liet toen de Roeijers stil
„ houden, in verbeelding, dat dezelve we-
„ der boven zou komen; doch te vergeefs.
„ Het Water inmiddels bevondt men, op de
„ plaats daar, de Slang onder gedooken was,
„ eenigermaate troebel en roodagtig: misschien
„ dewyl eenige korrels Hagel het Dier, in
„ die korte afstand, getroffen hadden. De

 „ Kop

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

„ Kop van deezen Zee-Slang, die meer dan
„ een Elle hoog boven 't Water uitgestoken
„ hadt, geleek naar een Paards-Kop, was
„ graauwagtig van Kleur en de Bek geheel zwart;
„ hy hadt een lange witte Maane, die hem
„ langs en om den Hals tot in de Zee hing.
„ Men zag, voor 't overige, aan het Lighaam
„ van dit Dier, 't welk zeer dik was, zeven of
„ agt kromtens of bogten, die, zo veel men
„ gissen kon, ieder ongevaar een Vadem van
„ elkander waren."

Behalve de Afbeelding, welke zeker Pastoor aan den Heer PONTOPPIDANS van dit Zee-Monster hadt medegedeeld, zynde zeer wel met de beschryving van deezen Bergschen Kommandeur overeenkomstig, geeft hy 'er nog eene, genomen uit het Verhaal der Groenlandsche Zendinge, door den Super-Intendant EGEDÉ, die zulk een Zeedier op den 6 July 1734 hadt gezien, 't welk zig boven 't Water zo hoog oprigtte, dat de Kop over den grooten Mars heen reikte. Het hadt een langen spitsen Snoet en blies Water als een Walvisch, doch groote breede Pooten, met de Huid zeer rompelig en ongelyk. Van onderen hadt het de gedaante van een Slang; gelyk bleek, toen, het Bovenlyf onder gehaald zynde, de Staart boven kwam, die van het Lyf zo ver af was als het Schip lang. In veele opzigten oordeelt de Heer PONTOPPIDANS, egter, dat dit Groenlandsche Monster van den Noorschen Zee-Slang verschille,

dien

dien men nooit heeft zien Water ſpuiten, en glad is van Huid. In 't jaar 1720 was zulk een Worm gekomen in zekere Baay van 't Bergſe Stigt, en na agt Dagen, toen dezelve 'er weder uitging, vondt men een Slangen-Huid, van byſtere breedte en langte, dien zeker Man, welken de Biſſchop ſprak, verzekerde zelf gezien en met de Handen betaſt te hebben; zynde niet hard of geſchubd, maar week en ſlymig. Men voegt 'er by, dat dit Dier zig nooit in de Winter, noch by Stormagtig of ſlegt Weer, vertoont; waar uit men onderſtelt, dat het alsdan zyne Paartyd zy.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Groote Slangen.

Ik wil nu niet verder ſtaan blyven op het gene de Heer PONTOPPIDANS aangaande verſcheide Eigenſchappen van deezen Zee-Slang mededeelt; waar onder dit, dat hy door Bevergeil te verdryven zoude zyn, de geheele Hiſtorie byna fabelagtig maakt; zo wel als die verbaazende langte van honderd Vademen of driehonderd Ellen, welke de Vaarendsgezellen, te Bergen, in 't algemeen daar aan toeſchreeven, zo hy getuigt. Ook ſchynt, volgens het Berigt van den voorgemelden Bergſen Kommandeur, de langte van dien Slang, welken hy zag, niet veel meer dan honderd Voeten geweeſt te zyn. Nu vindt men, door PLINIUS, gewag gemaakt van een Serpent, van *honderd en twintig* Voeten lang, in de Puniſche Oorlogen, aan de Rivier *Bagrad*, door den Veldheer Regulus, met allerley Krygstuig en Volk ter dood gebragt: 't welk

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

't welk LIVIUS en VALERIUS MAXIMUS bevestigen. DIODORUS de Siciliaan ſchryft, dat een Slang van dertig Ellen naar Alexandrie gevoerd werdt, ten pleiziere van Koning PTOLOMEUS; die zig doorgaans in 't Water leggende onthieldt (*). Ook is 't bekend, dat de Zee-Dieren gemeenlyk grooter zyn, dan de Land-Dieren van eene zelfde Soort.

Ik gaa over tot de Berigten der Hedendaagſchen, waar uit blykt, dat 'er in de andere Wereldsdeelen Slangen zyn van ongelooflyke langte en dikte. Daar zyn 'er, in dat gedeelte van Afrika, 't welk tuſſchen de Rivier van Senegal en de Gambia gelegen is, zo de Negers aan den Heer ADANSON verzekerden, van grootte als de gewoone Maſt van een Schip, en dus wel veertig of vyftig Voeten lang, die men aldaar de *Reus-Slang* noemt. Van zodanig een langte der Slangen hadt LEGUAT in Ooſtindie ook hooren ſpreeken. Men vindt 'er, zekerlyk, van over de twintig Voeten, en als men aanmerkt, dat 'er in de Boſſchen van Suriname Haagdiſſen, en in Afrika Krokodillen van die langte zyn, zo is het voorgemelde Berigt der Negeren niet ongelooflyk. Ook zegt men dat 'er in Guinée zyn, van een Voet over 't kruis op

(*) JES. XXVII. Vers 1. wordt geſproken van de *Leviathan*, de langwemelende Slange, de kromme ſlomme Slange, de Draak die in de Zee is. Dit ſchynt zeer op 't gemelde Gedrocht toepaſſelyk; weshalve het ook van ſommigen voor den *Leviathan* gehouden wordt.

op de langte van agt of negen Voeten. Van Batavia werdt een Brief geschreeven aan Doktor MENTZEL, wegens een Serpent in Oostindie, van over de vyf-en-twintig Rynlandsche Voeten, dat een wilden Buffel geheel hadt ingeslokt.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Gevegt met Buffels.

Geloofwaardige Menschen hadden den Schryver van dien Brief verzekerd, dat door hun, in 't Ryk van Astrakan, op de Grenzen van Bengale, het Gevegt tusschen een byster grooten Slang en een Buffel was aanschouwd. Het Ondier begeeft zig elders in hinderlaag, en, zo het eenig Beest betrappen kan, slingert het zig daar om en knelt het zo sterk, dat alle de Beenderen knappen. Is het Beest daar te sterk toe, zo neemt de Slang een Boom tot zyn behulp, daar hy het tegen aan strengelt, knypt of verplettert, doodende hetzelve tevens door de Wonden, die hy 'er, bytende, aan toebrengt. De Keel der Slangen is naauw, doch kan zig zeer verwyden, en zy hebben een groote kragt in het zuigen, 't welk maakt dat zy Beesten van aanmerkelyke grootte inzwelgen kunnen, na dat die aan stukken zyn gebroken of gekneusd. De Heer KLEYER vondt in zulk een Serpent, dat hy opende, een Hartebeest, van middelbaaren Ouderdom, nog geheel, met Huid en Leden; in een ander een wilden Bok, waar aan niets dan 't Leven ontbrak, en in een

 derde

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. derde een Stekel-Varken, dat met alle zyne prikkels was gewapend.

Vangst. Op een verbaazende wyze moet het Lyf van deeze Slangen uitzetten, door het inslokken van zulke groote Dieren; om welken te verzwelgen zy somtyds twee Dagen werk hebben, en dit maakt hun, gelyk den Veelvraat, onbekwaam om te vlugten of zig van de plaats te beweegen: weshalve dat oogenblik van het Landvolk en de Jaagers waargenomen wordt, om zig van die Monsters meester te maaken. Zy doen den Slang een Touw om den Hals en verworgen of slaan hem met Stokken dood, snydende hem vervolgens, na dat hy gevild is, aan stukken, die zy te koop brengen in de nabuurige Vlekken. Ook worden veelerley Slangen, die kleiner zyn, van de Herten en Zwynen, van Oijevaars of Reigers en meer dergeke Vogelen, gegeten. Zy hebben, bovendien, den Spinnekop, Sprinkhaan, Kreeft en ander Gedierte, tot Vyanden. Men zegt, dat het Geschreeuw van de Paauwen, de Reuk van een Luipaard, de Schaduw van den Esscheboom, de Bladen der Eiken, Taxis, Wynruit, Alsem en andere Planten, voor hun nadeelig zyn of haatelyk. Hun Geluid, dat in een zonderling Soort van Geblaas of Gesyfel, 't welk zeer kenbaar is, bestaat; doet, aan den anderen kant, alle Dieren, en den Mensch inzonderheid, verschrikken. Evenwel zyn 'er Slangen,

die

die aangenaam zingen en daar door de Vogeltjes verlokken, dat zy hun ten prooy worden. III. AFDEEL. VI. HOOFD. STUK.

Het Voedzel der Slangen, in 't algemeen, bestaat in Kruiden, of Klompen Aarde, zo sommigen aanmerken; 't welk dan den Vloek, over hun uitgesproken, nader bevestigt (*). Buitendien worden ook Padden, Haagdissen, Wormen en ander Ongedierte, door hun gegeten. Als 'er Vogelen door ingeslokt zyn, braaken zy daar van de Veders en Beenderen, gelyk die der Viervoetige Dieren, weder uit. Aan de Kust van Guinée worden die kleine Parkietjes, welke men Guineesche Mosschen noemt, veel van hun gevangen. Voorts houden zy ook veel van Boomvrugten. 't Schynt dat deeze Dieren 's Winters ook niet eeten: ten minste heeft men 'er sommigen, wel een half Jaar, zonder Voedzel, of slegts met een weinig Zemelen, levendig gehouden. Onze Water-Slangen worden in een Flesch met Gras bewaard. Voedzel.

Belachelyk zyn de denkbeelden der Ouden geweest over de Voortteeling van deeze Dieren. Sommigen hebben wel erkend dat zy paarden, doch meenden dat zy eerst uit Bloed, of uit Verrotting gesprooten waren. KIRCHERUS Voortteeling.

(*) Als boven GEN. III. Vers 14. Op uwen Buik zult gy gaan, ende *Stof zult gy eeten*, alle de dagen Uwes Levens. Of *& terram comedes*, gelyk het de *Vulgata* heeft: dat is, en gy zult *Aarde* eeten.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

RUS wil, dat men, door het Poeijer van gedroogde Slangen te zaaijen, Jongen kon voortbrengen; maar REDI heeft dit nooit door Proeven beveſtigen kunnen. Hedendaags twyfelt men niet, of zy teelen door Paaring, Koppeling of Vermenging van het Zaad der beide Sexen voort; te minder nu het Mannelyk Lid der Slangen volkomen is ontdekt. 't Schynt dat zy zo wel Baaren als Eijeren leggen: want LABAT een Slang doende openen, die een Wyfje was, van negen Voeten lang, zag daar in Eijeren, gelyk aan die der Schildpadden, in ieder van welken hy ten minſte tien of twaalf levendige Jongen vondt, die zeer vlug waren, van dikte als een Schryfpen, en ongevaar een half Voet lang. Vier-en-zeventig, uit zes Eijeren, werden door hem gedood: anderen, uit een gebroken Ey, ſloopen weg; waar uit blykt dat deeze Dieren volwaſſen waren. Ook worden in de Eijeren der gewoone Europiſche Slangen, doorgaans, opgerolde Slangetjes gevonden. Van de Adders is 't bekend, dat zy leevende Jongen voortbrengen.

By aldien niet een menigte van dit Gebroedzel, door andere Slangen, Mieren en Vogelen, vernield werde, zouden zy byſter vermenigvuldigen, hoewel het getal hunner Eijeren niet zeer groot is, naar evenredigheid van de Salamanders, en byſter klein, naar dat van de Kikvorſchen en Padden. SEBA vondt 'er veertien, en ſomtyds meer, in ieder Eijerſtok, welken 'er

de

de Wyfjes-Slang twee heeft. Zo men dan het getal der Eijeren ſtelt op dertig, en dat uit ieder twaalf Jongen komen; dit maakt tuſſchen de drie en vierhonderd Jongen, in ééne Teelt. Maar miſſchien hebben de Slangen eenige Jaaren werk om tot de Voortteeling bekwaam te worden; gelyk ROESEL dit in de Padden en Kikvorſchen waarnam.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Inwendige deelen.

Omtrent de overige deelen van de Voortteeling en dierlyke Huishouding der Slangen, geeft SEBA zeer naauwkeurige Afbeeldingen. Hy beeldt, in het Mannetje, de Teeldeelen af, en die zonderlinge, dubbelde, gedoornde Roede, welke aan de Slangen eigen is. De overige Ingewanden worden door hem in 't algemeen en in 't byzonder beſchreeven. De Maag vondt hy ſomtyds niet veel wyder dan het Kanaal der Darmen, 't welk aan 't end uitloopt in een Riool, dat ook de Pisleiders ontvangt: zo dat deeze Dieren, gelyk de Vogelen, hunne Drek en Pis te gelyk loozen. De Nieren zyn zeer langwerpig: de Lever is vaſtgehegt aan de Longen, welken een Zak maaken, die, gelyk in de Kikvorſchen en Padden, een groot deel van den Buik beſlaat, ſtrekkende zig tot aan de Nieren uit. Het Hart is, naar reden van het Lighaam, klein, en heeft maar ééne holligheid. De Tong is Vleezig en dubbeld, aan 't end ſpitſe punten maakende, die niet zeer ſtyf zyn; aan den wortel in een gemeene Scheede beſlooten (*).

Van

(*) SEBA *Kabinet*. II. DEEL. Pl. CIX. bl. 117-123.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Van het Samenſtel der Ruggegraat heb ik reeds geſproken. Men plagt te zeggen, dat zy zo veel Ribben hadden als 'er Dagen in een Maand zyn; doch, dewyl ieder Wervel twee Ribbetjes of Graaten uitgeeft, is het getal daar van ongelyk grooter, gelyk de Afbeeldingen der Geraamten aantoonen (*).

Geſtalte.

De uitwendige Geſtalte der Slangen is, niet minder dan de Grootte en Kleur, verſchillende. Lang en dun, doch tevens rond van Lighaam te zyn, weet men, is hun eigen, en daar in munten zy uit boven alle Dieren, behalve de Rupſen en Wormen. Daar zyn 'er, die volmaakt naar een Worm gelyken, doch de meeſten hebben een duidelyk onderſcheiden Kop en Staart. De Kop is in eenigen dunner, in anderen dikker en breeder. Het voornaamſte verſchil, ten opzigt van de Staart, beſtaat daar in, dat dezelve, in ſommigen, ongewaarwordelyk verdunt, tot aan het end, dat ook wel rond is en byna zo dik als de Kop, gelyk in de *Biceps*; doch in veelen is de Staart zeer duidelyk van het Lyf te onderſcheiden, door zyne dunte. Onder de Slangen zyn 'er, wederom, die zodanig in langte en dunte van 't geheele Lyf uitmunten, dat menze Zweepſlangen heet. Ook noemt PLINIUS hunne Tong driepuntig, dewyl zy die zo ſnel uitſteeken en inhaalen, dat dezelve veeleer drie dan twee Spitſen ſchynt te hebben.

Om-

(*) 't Zelfde. Pl. CVII.

Omtrent de Oogen vind ik aangemerkt, dat alleen het onderſte Ooglid in dezelven beweeglyk zy. Sommigen hebben geen Neusgaten, Oogen, noch uitwendige Ooren, doch dat zy allen geheel doof of zonder Gehoor zouden zyn, gelyk LINNÆUS zegt (*), ſchynt thans zeer twyfelagtig, nu men niet alleen in de Kruipende Dieren en Adders, maar zelfs in de Viſſchen, het Gehoortuig vindt (†). PLINIUS hadt reeds gezegd, dat de Slangen Oorgaten hebben, waar door zy hooren. Hunne Ademhaling geſchiedt niet op de wyze van den Menſch en de Viervoetige, maar op die der Kruipende Dieren, Haagdiſſen, Padden en Kikvorſchen.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Eene zonderlinge Eigenſchap der Slangen is hunne verandering van Kleur, by het afleggen of afſcheuren van hunne Huid, dat zy in 't Voorjaar doen, en waar door hunne Gedaante als vernieuwd wordt. De Indiaanſche Slangen veranderen dermaate, dat men naauwlyks twee, van eenerley Soort, in Kleur volkomen gelyk vindt, zo LINNÆUS aanmerkt, en dit maakt dat de wilde Dieren voor een ongewapende Slang zo bevreesd zyn, als voor een gewapende, dat is, voor eenen die kwetzende Tanden heeft (‡). In ſommigen is de Huid zeer ſierlyk geſchubd, en

Verandering van Kleur.

(*) Absque Auribus ſurdos. *Syſt. Nat.* X. p. 194. en bladz. 7. hier voor.

(†) Zie bladz. 217, 218.

(‡) *Stokholmſ. Verhand.* voor 't jaar 1749. pag. 256.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

en wonder fraay getekend. Men vindt 'er van Goud-, Zilver- en Koperkleur, of gebandeerd met allerley hooge en ſchoone Verwen. Om ze te dooden moet menze op den Kop treffen; want anders zyn zy ongemeen taay, ten ware men hun met een Zweepſlag of Teentje door midden ſloeg; gelyk in ſommigen zeer wel geſchieden kan. Men wil dat zy lang van Leven zyn. Hunne Vuiligheid, of Drek, wordt gezegd ſomtyds te ruiken als Moskeljaat.

Venynigheid.

De Venynigheid, die in ſommige Slangen zo blykbaar en hevig is, heeft aanleiding gegeven, om naar derzelver Oorzaak onderzoek te doen. Men is thans verzekerd, dat de Zitplaats van dit Venyn niet in de Staart zy, noch in de Tong, maar in twee Tanden van de Bovenkaak, die zy als Pylen uitſchieten en weder inhaalen. Deeze Tanden, zynde zeer vreeſelyke Wapenen, met welken de Natuur ſommige Dieren van deezen Rang voorzien heeft, zyn van binnen hol en laaten een Vergiftig Vogt door, dat uit een Blaasje voortkomt, 't welk aan den wortel van de Tand geplaatſt is. Men heeft bevonden, dat, na dat alle Vleezige deelen van de Kaaken, door kooking en door ongebluſchte Kalk, waren afgeſcheiden, nog het Venyn in deeze Tanden bleef.

De Uitwerking van dit Venyn is wonderlyk en zeer verſchillende. Daar zyn 'er, welker Beet een Soort van Verdooving der Zinnen en eene afmatting toebrengt, die niet onaangenaam

is,

is, waar op de Dood volgt, als een zagte Ontslaaping, zonder eenige Pyn. Anderen veroorzaaken verandering van Kleur, Grilling, Hartklopping en hevige Smerten. Eenige brengen de Kramp of Geelzugt aan, gelyk de Adders; anderen Versterving en het Vuur, gelyk die Malabaarsche, *Heritinandel* genaamd; zodanig dat het Vleesch, door Verrotting, by stukken en brokken van het Lyf valt. AGATHOCLES, verhaalt men, dat door een Tandestooker, die met het Venyn van de *Seps* van Libye vergiftigd was, op die wyze zyn Leven verloor. 't Vergift van sommigen werkt langzaam, dat van anderen schielyk, gelyk dat van den Ratelslang, 't welk in zes of twaalf Uuren den Mensch wegrukt, en dat van den *Cobra de Cabelo* of Brilslang, binnen een Uur, zo men de Reizigers gelooven mag.

III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

De milde Natuur, egter, heeft den Mensch niet onvoorzien gelaten van kragtige Geneesmiddelen tegen de uitwerking der Slangenbeeten. Ik wil nu niet omstandig spreeken van den zogenaamden *Slangensteen*, die op de Wond gelegd het Venyn zou uithaalen, en zig daar van in Melk weder ontlasten: noch van dien grooten Steen, welken de Kaper-Slang in zyn Kop zou hebben, en die voor een groot Tegengift gehouden wordt. 't Schynt dat 'er, tegen het Venyn van sommige Slangen, byzondere Middelen zyn, gelyk wy in 't vervolg zien zullen. Het Slangenhout; zo genaamd we-

Genees-middelen daar tegen.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

wegens de Kleur; in Wyn afgetrokken, wordt gezegd in 't algemeen dienſtig te zyn, zo wel als de Theriaak en andere Zweetmiddelen; doch de Beet van een zelfden Slang is niet altoos, en niet dan wanneer men ze tergt, vergiftig: 't welk egter gemakkelyk kan gebeuren, door 'er onverhoeds op te trappen, en om die reden zyn de Negers en Indiaanen, veelal, gelaarsd. Anders, merkt men aan, vlugten de Slangen voor den Menſch.

Afgodery aan Slangen gepleegd.

Niettegenſtaande dit nadeel, 't welk doch in de heete Landen menig een het Leven koſt, ſtrekken de Slangen, in verſcheide opzigten, ten voordeele van Adams krooſt. Een der voornaamſte nuttigheden is, dat 'er veel Ongediert, 't welk de Ingezetenen van Afrika en de Indiën anders zo geweldig plaagt, door vernield wordt, of dat de vergiftige Adders door de Slangen worden gedood; welk één en andere mooglyk deeze Dieren in zulk een hoogagting gebragt hadt by de Negers van 't Ryk van Fidah, Whidah of Juda, bezuiden Guinée, dat zy dezelven hielden voor hunne *Fetiches* of Afgoden en Beſcherm-Heligen, ja een Tempel van den Slang ſtigtten, zynde als de Moeder- of Dom-Kerk van een menigte Kapellen, waar in deeze Dieren gediend en aangebeeden werden. Evenwel wordt gezegd, dat die Afgodery uit een andere oorzaak ſproot. Een Slang hadt hun, in een Gevegt met de Inwooners van 't Ryk van Ardrah, tot een Voorteken van de Overwin-

ning

ning geſtrekt, en ſedert werden de Slangen zodanig van hun gevierd: doch het vertrouwen, dat zy op dien Afgod ſtelden, bekwam hun zeer ſlegt, toen hun Ryk, in den jaare 1727, door den Koning van Dahomé, een binnenlandſch Vorſt, werdt overweldigd, en de Hoofdſtad *Sabée*, als ook waarſchynlyk die berugte Tempel van de Slang, geheel vernield. Beter was het overleg der Indiaanen van de Vaſte Kuſt van Zuid-Amerika, die, door de Volkeren der Weſtindiſche Eilanden zeer geplaagd wordende, een menigte van Vergiftige Slangen derwaards overbragten, om dus die Wilden te beſtryden op hun eigen bodem.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

De Veneratie der Slangen is door de geheele Oudheid verſpreid. Toen de Kinderen Iſraëls door vergiftige Slangen gebeten waren, ſtrekte het aanzien van den Koperen Slang, dien Moſes in de Woeſtyne opregte, hun tot Geneezing, en ſedert hebben 'er de Iſraëlieten, meer dan zevenhonderd Jaaren lang, Goddelyke Eer aan beweezen (*). Het is derhalve geenszins te verwonderen, dat het Voorbeeld van een Natie, welker Gerugt de geheele Wereld doordrong, door veele Heidenen gevolgd werdt, in 't byzonder door de Egyptenaaren. De Phœniciers beeld-

(*) NUM. XXI. vers. 9. II. KONING. XVIII. vers. 4. Want de opregting van den Koperen Slang door MOSES, wordt geſteld in 't Jaar der Wereld 2583, en de komſte van Hiskia tot de Regeering in 't Jaar 3309, geſchied te zyn.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

beeldden de Wereld af door een Cirkel, in wiens midden een Slang was, tot een Zinnebeeld van den Geest of 't Wezen, dat het Geheel-Al bezielt, of aan alles den Adem, het Leven en beweeging geeft. Men wil dat de Griekſche Naam van God, die de Θ tot Voorletter heeft; *Theos* naamelyk, daar van afkomſtig zy. In ſommige deelen der Indiën worden, nog hedendaags, de Slangen grootelyks geeerbied, en men vindt daar van, onder de gedaante van Draaken, in de Tempels der Siammeren veele Beelden, die aan de Deuren ſtaan, als 't ware om den Ingang te beveiligen.

Te minder vreemd is 't, dat dit onder de Heidenen en Wilden plaats heeft, daar, zelfs maar korte Eeuwen geleeden, de Slangen nog in eenige Deelen van Europa werden aangebeeden. Weinig Huisgezinnen zyn 'er in Samogitie, zegt de Baron van Herberſtein, die de Slangen niet houden voor hunne Huisgoden, waar aan zy meer dan gewoone Eer bewyzen, ſchoon tevens het Kriſtelyk Geloof door hun beleeden wordt, dat hunne Koning *Jagello*, in 't jaar 1386, aannam (*). OLAUS MAGNUS, Biſſchop van Upſal, ſchreef, dat, ten zynen tyde, de Afgodery aan Vuur, Hout of Boſſchen en Slangen, nog plaats hadt in eenige deelen van Noorwegen en Lapland. Ook zyn 'er, in de eerſte Kriſten Kerk, Ketters geweeſt, *Ophites*

(*) *Atlas d'Europe.* p. 261.

tes genaamd, die den Slang dienden welke Eva verleid hadt, waanende dat het de Zaligmaaker geweest ware.

III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

Slang het Zinnebeeld der Geneeskunde.

Het is ook wel te begrypen, hoe de Slang in de Geneeskunde zo beroemd heeft kunnen worden; daar de Geneezende kragt van den Koperen Slang, onder de Israëlieten, zo duidelyk ondervonden en zo lang in gedagten gehouden was. De Romeinen, geweldig door de Pest aangetast zynde, zonden een Galey met Gezanten naar *Epidaurus*, een Grieksche Stad, om den Slang, die aan ÆSCULAPIUS was toegewyd, naar Rome te brengen: die Slang kwam uit zig zelf aan boord; en, overgevoerd zynde, zwom hy naar 't Eiland in de Tyber, waar op, naderhand, een Tempel voor ÆSCULAPIUS gebouwd werdt, dien men daar en elders eerde, onder de gedaante van een Slang. Sedert is het Zinnebeeld van de Geneeskunde een Staf geweest, met een Slang daar om geslingerd. Voorts heeft dit Dier ook, weleer, gestrekt tot andere Zinnebeelden. List (*) en Voorzigtigheid worden 'er door afgeschetst, en de Eeuwigheid vertoont men door een Slang, die een ronden Kring maakt, hebbende het end van de Staart in de Bek: 't welk by de Egyptenaaren het Zinnebeeld was van het Jaar.

Gebruik.

Behalve het gebruik, dat van het Vleesch der

(*) De Slang was listiger dan al het Gedierte des Velds. GEN. III. v. 1.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

der Slangen, 't geen men zeer verſterkende en voedzaam agt te zyn, in de Indiën niet alleen, maar zelfs in Italie tot Spyze gemaakt wordt; zyn in de Geneeskunde verſcheide Middelen, daar uit bereid, in agting, inzonderheid de Geeſt en 't Vlugge Zout; hoewel dit meeſt op de Adderen ziet, waar van ik naderhand zal ſpreeken. Het Vet der Amerikaanſche Slangen, in 't algemeen, is, zo Pater LABAT aanmerkt, een koſtelyk Middel om tot uitwendige ſmeering te gebruiken, in veelerley Ongemakken die uit Koude ontſtaan, inzonderheid Jigtige Pynen. Men ſmelt het, ten dien einde, op 't Vuur, en mengt 'er van den ſterkſten Wyngeeſt of Rum onder, doende daar mede dan het Lighaam wryven: waar van hy zelf de Proef genomen hadt.

Verſcheidenheid.

De meeſte Slangen worden gevonden onder de verzengde Lugtſtreek. In Afrika is daar van een groote menigte, zo wel als in de Ooſt- en Weſtindiën, doch of de verſcheidenheid wel zo groot zy, als het ſchynt, zou men, wegens de verandering van Kleur en Grootte, billyk mogen twyfelen. SEBA heeft dertienmaal eene zelfde Soort, de *Cobra de Cabelo*, of Brilſlang, naamelyk, doen afbeelden. Ook geeft hy de Figuuren van zeven Kaapſche, zes Guineeſche en vyf Surinaamſche Slangen. Tien byzondere Soorten zouden 'er op Cayenne zyn, volgens BARRÉRE: by de twintig in Noord-Amerika; zo KALM aanmerkt. HASSELQUIST vondt

in Egypte vierderley Soorten, de Adders daar onder begreepen, en juist even zo veel heeft men 'er in Sweeden ontdekt. Behalve den voorgemelden Zee-Worm, dien PONTOPPIDANS, Bisschop van Bergen, thans voor zo zeker houdt dat 'er aan de Noorsche Kust zy, als eenige andere Visch; vindt men 'er, zegt hy, overal in de zoete Wateren, Waterslangen en op 't Land worden Adders gevonden, die somtyds vergiftig zyn. Men vindt dergelyken in onze Provinciën, en Duitschland levert ook verscheide Soorten van Slangen, waar onder den Blindslang uit; doch de vergiftigsten zyn in Italie, Afrika en andere heete Landen.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Onderscheiding.

Hoe zeer men omtrent de onderscheiding der Slangen in 't duistere geweest zy, blykt uit die onvergelykelyke Verzameling van SEBA, in het II. DEEL van zyn Kabinet, alwaar een verbaazende menigte van Slangen zonder eenige Orde is geplaatst. Behalve eenige weinige Europische heeft hy daar in, twee-en-veertig Slangen uit Asie; negen uit Afrika, waar onder een die aangenaam zingt: en vyf-en-vyftig uit de Westindiën, waar onder één, die gezegd wordt de waare *Æsculapius* te zyn: dus in 't geheel honderd-en-zes Uitheemsche Slangen. Buiten de Gestalte, Kleur, als ook de Indiaansche Naamen, worden deeze, slegts, door eenige Eigenschappen onderscheiden: gelyk hy dus zyn Werk met de *Scytalæ* of Stokslangen begint, dus genaamd, om dat zy zig dikwils

 in

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

in de gedaante van een Stok, en ongekrinkeld, vertoonen. Men ziet ligt hoe bedrieglyk en onvoldoende deeze en dergelyke Kenmerken zyn.

Kenmerken volgens LINNÆUS.

De schranderheid van den Heer LINNÆUS en zyn onvermoeide vlyt in het onderzoeken van de Schepzelen, heeft zyn Ed. Kenmerken doen uitvinden, waar om men naauwlyks gedagt zou hebben. Zo veel verschilt het, of men de Werken der Natuur oplettend dan slegts ter loops beschouwe! Zyn Ed. oordeelt, dat de Schilden of breede Schubben onder aan den Buik en de kleine Schubben onder aan de Staart, bekwaame Kenmerken zyn: dewyl het getal daar van in een zelfde Soort van Slangen, indien zy niet verminkt zyn of beschadigd, nagenoeg even groot is: mids men somtyds de Som van beiden neeme, om dat de onderscheiding der Buik-Schubben, van die aan de Staart, niet zo klaar is. Dus werdt een Slang, in Sweeden door den Heer CLERCK gevonden, die 153 Buikschilden en 32 Staartschubben hadt, van zyn Ed. een zelfde gerekend te zyn als de gewoone Sweedsche Slang, *Huggorm* genaamd, waar in het getal der Buikschilden 144 en dat der Staartschubben 39 is: om dat de Som van beiden zeer weinig verschilt; want in deeze Telling komt het niet op één of twee Schubben aan.

Soorten.

Ik heb, hier voor (*), de zes Geslagten van Slangen, en derzelver Kenmerken, opgegeven,

(*) Bladz. 8, 9.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

ven, dat ik thans niet herhaal. Alleen zal ik ſpreeken van de Soorten, welken 'er in 't eerſte Geſlagt, dat den RATELSLANG bevat, *drie* zyn; in het tweede, van de SERPENTEN, *negen*; in het derde, van de ADDERS, *twee-en-tagtig*: in het vierde Geſlagt, van de SLANGEN, *twaalf*: in het vyfde van den TWEEKOP, en in het zesde van den BLINDSLANG, ieder *twee*: dus in 't geheel *honderd-en-tien* verſchillende Soorten van Slangen. Indien men hier nog byvoegt *negentien*, die van den Heer GRONOVIUS beſchreeven en van LINNÆUS niet gezien waren: zo is het getal reeds aanmerkelyk grooter dan dat der genen, welken SEBA in het II. DEEL van zyn Kabinet heeft afgebeeld.

Verdeeling van GRONOVIUS.

De Heer GRONOVIUS heeft, by vyf Geſlagten van LINNÆUS, nog drie gevoegd, onder den naam van *Scytala*, *Vipera* en *Cenchris*. Het getal zyner Slangen, van allerley Soort, was *vyf-en-veertig*: thans worden door zyn Ed. opgeteld *een-en-zeſtig* Soorten: als *Cæcilia*, 1: *Amphisbænæ*, 2: *Angues*, 7: *Scytalæ*, 2: *Colubres*, 42: *Vipera*, 1: *Cenchres*, 4: *Crotalophori*, 2 (*). De Geſlagtnaam van *Boa* of Serpent wordt door hem niet gebruikt. Zie hier de Kenmerken, die hy tot onderſcheiding van de Geſlagten opgeeft, in die Orde, in welke hy ze, omtrent als LINNÆUS te vooren gedaan hadt, heeft geplaatſt (†).

CÆCI-

(*) *Zoophyl. Gronov.* Faſcic. I. Leidæ, 1763.

(†) *Mus. Ichthyog.* TOM. II. Leidæ, 1754.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. Geflagten van Slangen volgens GRONOVIUS.

CÆCILIA. *Blindflang.* Het *Lyf* naakt, op zyde rimpelig: twee Voelers aan den Bek: de *Staart* ftomp of geen.

AMPHISBÆNA. *Biceps.* Het *Lyf* van vooren en van agteren dikagtig, ftomp gerond, met Schubben, die Kringswyze Ringen maaken, gedekt: de *Staart* dik en ftomp, op de zelfde wyze geringd.

ANGUIS. Het *Lyf* naar vooren en agteren ftomp, gerond; overal met Schubben gefchalied, zonder eenige Ringswyze kringen: de *Staart* dik, ftomp rondagtig, met dergelyke Schubben, als het Lyf, gedekt.

SCYTALE. De *Kop* van boven met zeer groote Schubben, die veelhoekig zyn en van veelerley figuur, gedekt: de *Buik* en *Staart* van onderen met dwarfe Schilden: de *Staart* dik, rolrond.

COLUBER. De Schilden op den *Kop* van veelerley figuur: het *Lyf* gefchalied met Schubben en van onderen met dwarfe Schilden bekleed: de *Staart* Kegelagtig, zeer lang en dun uitloopende, van onderen met Schubben die twee aan twee leggen.

VIPERA. *Adder.* De *Kop* van boven, de Rug en Zyden, met gefchaliede Schubben: de *Buik* van onderen met dwarfe Schilden voorzien: de *Staart* Kegelagtig, dun en fcherp uitloopende: van onderen met de Schubben twee aan twee.

CENCHRIS. De *Kop* van boven, de Rug en Zyden, met gefchaliede Schubben: de *Buik* en *Staart*, van onderen, met dwarfe Schilden: de Staart Kegelagtig, dun en fcherp uitloopende.

CRO-

CROTALOPHORUS. *Ratelſlang*. De Buik en Staart met Schilden; de Staart ſomtyds, behalve de Schilden, ook met Schubben gedekt, en uitloopende in een Hoornige Spits of Ratel, die gemeenlyk uit Leden beſtaat. III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

Ik heb deeze Kenmerken der Geſlagten 'er bygevoegd, op dat de Liefhebbers, die der Latynſche Taal onkundig zyn, ook zouden kunnen oordeelen, of 'er iets aanmerkelyks uitgevoerd zy met de naauwkeuriger onderſcheiding. De Kenmerken, inderdaad, van eenigen ſchynen zo in elkander te loopen, dat de Heer LINNÆUS de *Vipera* by de *Colubres* gevoegd of liever gelaten heeft (*); maakende een nieuw Geſlagt van *Boa*, waar in de *Cenchris* en *Scytale*, benevens eenige anderen, door zyn Ed. geplaatſt zyn. Dus is het getal en de Orde der Geſlagten, by LINNÆUS, gelyk hier voor gemeld, en hy begint, naar gewoonte, met de voornaamſten, de *Ratelſlangen* naamelyk, daar ik derhalve toe overgaa.

VII. HOOFD-

(*) Want in de VI. Edit. van het *Syſt. Nat.* was de *Vipera* reeds onder de *Colubres* geplaatſt. Ook is de *Vipera* van GRONOVIUS de gewoone Adder niet.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

VII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* RATELSLANGEN, *van welker* Eigenſchappen *een omſtandig en zeer naauwkeurig Berigt gegeven wordt, volgens de* nieuwe Waarneemingen *van den Sweedſchen Heer* KALM, *geduurende zyn verblyf in Noord-Amerika.*

Naam.

De Geſlagtnaam deezer Slangen, *Crotalophorus*, en by verkorting *Crotalus*, is afkomſtig van den Ratel, dien zy aan 't end der Staart hebben; 't welk de reden is dat de Engelſchen 'er den naam aan geeven van *Rattle-Snake;* de Franſchen dien van *Serpent a Sonnettes*, en wy dien van RATELSLANG of Bel-Slang. De Indiaanen van Zuid-Braſil noemen hem *Boicininga* of *Boiconininga*, gelyk zy het uitſpreeken; de Iroquooiſen, aan de Mohaks-Rivier, in Noord Amerika, *Oneganſi.* Door geheel Ooſt- en Weſtindie voert hy den naam van *Teuthlacoth-Zauphui*, dat is Koning der Slangen: ook wordt hy, in Mexiko, wel *Ecacoatl*, dat is Windſlang geheten en de Spanjaarden, of Portugeezen, noemen hem *Casca vela.* JOHNSTON hadtze, onder den trotſen naam van *Domina Serpentum* of Meeſteres der Slangen, te boek geſteld.

Woonplaats.

De Woonplaats deezer Slangen is in de beide Indiën. SEBA geeft de Afbeelding van eenen, hem

hem van Ceylon toegezonden, die veertig Bellen in zyne Ratel hadt. In Zuid-Amerika zyn zy gemeen. In Noord-Amerika vindt menze niet alleen in de Zuidelyke en middelste deelen, maar zelfs in een gedeelte van Kanada, tot aan den Berg toe, die de gescheurde Rots * geheten wordt aan 't Meir van Champlain. De Noordelykste plaats, daar menze in Nieuw Engeland gezien zou hebben, is aan de Rivier *Merimack*, tusschen 43 en 44 Graaden Noorder Breedte. Men hadt 'er voorheen meer, in de plaatsen, daar thans de Europische Volkplantingen zyn; doch, door de uitroeijing der Bosschen, is het getal van dit schadelyk Gedierte zeer verminderd, des menze hedendaags, in de bevolkte Landstreeken, maar zelden ontmoet. De Sweedsche Heer KALM zegt, dat hy, op zyne Reistogten door Noord-Amerika, maar driemaal zulke Slangen, levendig, hadt gezien; hoewel hyze dikwils, in het Geboomte en Kreupelbosch, onder 't voorbygaan hadt hooren ratelen.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

* *Roche fendue*

Winter- en Zomerverblyf.

Uit de omstandige beschryving van den Ratelslang, door deezen Heer (*), zal ik hier, het gene de Eigenschappen van dit Dier betreft, kortelyk ontleenen. In de Herfst, als het koud begint te worden, verzamelen deeze Slan-

(*) *Verhand. van de Akademie van Stokholm* voor de Jaaren 1752 en 1753, XIV en XV. Stuk. bladz. 316, 54, 189.

III AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Slangen zig in hun Winterverblyf, dat gemeenlyk een Gat of Hol is onder 't Aardryk of in de spleeten van Bergen en Rotsen. Zeker Man, in Nieuw Engeland, hadt, tegen een steilen Berg aan, een Huis gebouwd en door Vuur stooken kwam een Ratelslang, by nagt, daar uit over den Vloer kruipen, die hem en zyn Gezin wakker maakte door zyn geratel, en hun allen op den Zolder deedt vlugten, tot dat het dag geworden ware. In 't Voorjaar, als het Aardryk door de Zonneschyn verwarmd wordt, komen zy by dag uit hunne Holen en blakeren zig in de Zon; doch kruipen 'er 's avonds weder in, tot dat het by nagt niet meer vriest noch rypt. De Europische Ingezetenen, van dat Land, letten zorgvuldig op de plaatsen, daar hunne Nesten zyn: want 's Voorjaars zyn deeze Slangen nog zo verkleumd en log, dat menze gemakkelyk vernielen kan. Zeker Man, 's morgens uitgegaan zynde om te schieten, en op een Berg komende, daar hy den Grond bedekt vondt men Ratelslangen, sneedt een Stok van een Boom, en sloeg, in korten tyd, daar mede zestig of zeventig stuks dood; doch wierdt op 't laatst zo onmagtig, door den Stank dien deeze Dieren, toornig zynde, uitgeeven, dat hy zig weg moest pakken. Een oude Sweed verhaalde, dat hy 'er eens zestien, met Hagel, in ééne Schoot getroffen had. Hooge en ongebouwde, of met Bosschagie begroeide Bergen, zyn gemeenlyk

de

de plaats van hun Verblyf in de Zomer, en, als 't heet Weer is, komenze ook wel op 't vlakke Land. Men vindtze veel op plaatſen, daar de Bergen uit Kalkſteen beſtaan, gelyk by den grooten Waterval te *Niagara*, alwaar door het Reizende Volk, dat zyne Goederen daar uit de Meiren Ontario en Erie overſcheept, dit Ongediert in menigte wordt uitgeroeid. By Zomer gaat 'er naauwlyks een Dag voorby, dat men 'er niet twee of drie, op den Weg, aldaar dood knuppele.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

De plaats, daar men, 's Zomers, deeze Slangen meeſt aantreft, is by een Beek of Riviertje, daar zy te loeren leggen op Kikvorſchen en ander Watergedierte of Beeſtjes, die 'er komen drinken: of ook aan de zyden van een ouden neergevallen Boom, en dikwils in de Schaduw, ſomtyds in de Zonneſchyn. Indien derhalve zulk een Boom dwars in den weg legt, heeft men altoos veel voorzigtigheid noodig, om den Voet, zo in 't op- als afklimmen, niet digt by den Stam neer te zetten. De Wilden neemen uit dien hoofde, wanneer zy zulk een Boom ontmoeten, altoos een Omweg, of ſpringen 'er zeer vlug op en af.

De Ratelſlang, naamelyk, is, wat eenigen ook mogen zeggen, gantſch traag, en onbekwaam om iemand, die voor hem vlugt, te vervolgen; zo de Heer KALM aanmerkt. Ook is 't 'er veraf, dat zy een Menſch door een Sprong overvallen zouden. Aan den anderen kant

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

vlugten zy ook zelden voor den Menſch, gelyk de meeſte Slangen doen, maar ſtellen zig te weer. Als het Dier ſchielyk van een Menſch overvallen wordt, zo wykt het een weinig te rug en legt zig in een kring, met den Kop en Staart opgeheven, ziende den Menſch aan met Oogen, die zodanig ſchitterende branden, dat geen Schilder die naar waarheid zou kunnen aftekenen. Somtyds begint het reeds, zo dra het een Menſch van verre ziet, te klapperen met de Staart; doch ſomtyds doet het zulks niet, voor dat het byt.

Het ratelen. Eenigen verbeelden zig dat zy uit vreeze, anderen dat zy uit gramſchap ratelen. De Heer KALM heeft waargenomen, dat zy met de Staart geluid maaken, als men een Steen of iets naar hun werpt: maar, zig verbergende en niet zien laatende, houden zy weer op, en kruipen voort: gooit men dan op nieuws of verſchrikt de Slang, zo begint hy weer te klapperen. Gemeenlyk ziet men, dat de genen, die niet ratelen, niet zeer vreesagtig zyn; leggende meeſtal ſtil, tot dat menze zo naby komt, dat zy byten kunnen, en als dan byten zy zeer vinnig. Dit heeft inzonderheid plaats in Regenagtig Weer; doch het zou kunnen zyn, dat hunne Ratels, nat zynde, dan geen Geluid gaven. De Wilden reizen, in zulk Weer, niet gaarn door de Boſſchen; 't zy uit vreeze voor deeze Slangen, die dan niet waarſchouwen, en daarom naauwlyks te vermyden

zyn;

zyn; 't zy om dat het alsdan, op die ongebaande Wegen, zeer moeielyk te reizen is. Als de Slang kwaad in de zin heeft, of byten wil, zeggen de Wilden, zo houdt hy zig ſtil. Wat hier van zy: in mooy Zonneſchyn-Weer hoort menze ſterk ratelen.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

De Stank.

Dit Dier is taamelyk vlug in 't zwemmen, en komt te Water veel ſneller dan te Lande voort. Het dryft op 't Water als een Blaas; 't welk ſommigen, niet onwaarſchynlyk, doet onderſtellen, dat het alsdan zyne Long met Lugt opgevuld heeft: te meer, dewyl het zig dan dik gezwollen vertoont. Op 't Water is 't niet raadzaam hem aan te taſten, want hy kan plotſlings zig in het Vaartuig werpen: doch de Stank verhindert zulks ook, die zo groot is, inzonderheid wanneer men het Dier toornig maakt, dat Paarden en Rundvee, als zy beneden Winds zyn, daar voor vlugten, ſchoon zy het hooren noch zien; maar boven Winds zynde, kan men 'er niets van beſpeuren. Sommigen willen, dat zy ſomtyds zodanig ſtinken, dat een Menſch daar van in flaauwte vallen en ſterven zou kunnen.

Het byten.

De Ratelſlang heeft daar in iets byzonders, dat hy gemeenlyk den Menſch geen nadeel doet, indien hy niet gedwongen zy zig te verdedigen. Verſcheide voorbeelden werden aan den Heer KALM daar van bygebragt, dat men 'er met bloote Beenen digt by geſtaan, en 'er zelfs op getreden hadt; ja men weet, zegt hy,

 dat

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

dat 'er ſlaapende Menſchen over 't Lyf gekroopen zyn, zonder hun te beſchadigen. Een oud Man, eenige ruigte verzameld hebbende om Vuur te ſtooken, wierdt niet gewaar, dat 'er een Ratelſlang in zat, voor dat hy dezelve, eenige Schreeden ver, hadt gedragen; wanneer de Slang begon te ratelen; waarop hy ze van zig wierp. Naar zyn verbeelding, hadt de Slang hem wel in 't Aangezigt kunnen byten. Evenwel kan men niet altoos op hunne goedheid vertrouwen. Schoon hy, regt uitgeſtrekt leggende, geen ſchade kan doen, is de behendigheid en vlugheid, welke dit Dier heeft, om van poſtuur te veranderen, onverbeeldelyk; en in 't byten ſchiet het den Kop zeer ſnel voort, doch ſlegts ter halver langte van het Lighaam, ruſtende middelerwyl op het Agterlyf. Als de Slang, kort te vooren, een Inkhoorn of ander Dier heeft ingeſlokt, en dus verzadigd is, zal hy, als men hem niet ſtoot of trapt, niet ligt byten; doch, hongerig zynde, is het Dier zeer kwaad en gevaarlyk.

Voedſel. Het Voedzel deezer Slangen beſtaat in allerley Vogeltjes, Kikvorſchen en kleine Viervoetige Dieren, gelyk een ſoort van kleine Haazen die 'er in Noord-Amerika zyn, wat grooter dan Konynen, en *Minkers*, die zig als de Otters in 't Water onthouden, zynde van Kleur, geſtalte en grootte, byna als een Marter. Indien de Ratelſlang een groot Beeſtje, gelyk een Inkhoorn of Haas, bekomen kan, zo ſlokt hy het-

hetzelve ten halve in, en blyft dus, met het Beeſt in den Bek, leggen, tot dat het ingeſlokte verteerd zy; wanneer hy het overige doorzwelgt. Zo lang hy geen Gebrek aan Voedzel heeft, blyft hy meeſtal op de zelfde plaats.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

De betovering der Dieren door den Ratelſlang verklaard.

Eenigen hebben den Ratelſlang de Eigenſchap toegeſchreeven, van Vogelen en andere kleine Dieren, welken hy tot Aas begeert, te betoveren. Men zegt, dat dit op de volgende wyze geſchiede. De Slang legt op den Grond onder een Boom, waarop een Vogel of Inkhoorn zit, en, zo dra hy zyne Oogen rigt naar het Beeſtje, ſchoon het boven in de Boom zit, is hetzelve, zo 't ſchynt, niet in ſtaat om weg te vliegen: beginnende jammerlyk te ſchreeuwen, als of het zyn Vyand niet ontkomen kon. Het gaat langs den Stam op en nederwaards, en komt lang hoe laager, tot dat het eindelyk den Slang, die middelerwyl met een opgeſperden Bek te loeren legt, in de Keel valt, tuimelt of ſpringt; ten minſte van hem, zo 't klein is, verſlonden, en anderszins, op de gemelde wyze, ten halve ingeſlokt worde. Deeze betoverende kragt wordt toegeſchreeven aan de Oogen van den Slang, die inderdaad als Vuurvlammen glinſteren, wanneer hy byten wil: dewyl, zo dra de Slang door het Gerugt, 't welk een Menſch maakt, de Oogen van het Beeſtje afwendt, het zelve ylings in 't vlugten zyn behoud zoekt.

Veele honderden Menſchen van allerley ſtaat, ja alle Ingezetenen van Noord-Amerika, wel-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

ken de Heer KALM naar zulks vraagde, bevestigden dit. Onder dezelven waren tien of twaalf Perſoonen, die hem verzekerden, dat zy het met eigen Oogen hadden gezien, en ſommigen van deeze laatſten agtte hy volkomen geloofwaardig. Hy tragt deeze Betovering te verklaaren, door de manier, op welke men ziet dat de Katten dikwils een Vogeltje, 't welk anders haar gemakkelyk ontvlieden zou kunnen, betrappen. Men weet, naamelyk, dat de Dieren zelden vlugten, eer het gevaar oogſchynlyk en naby is. Miſſchien heeft het geſchreeuw deezer Vogeltjes, die in de Boſſchen van Amerika gantſch niet ſchuuw zyn, eenige overeenkomſt met dat der Vogelen in Europa, wanneer zy over dag een Kat-uil, Havik of anderen Roofvogel zien, welke zy vervolgen in plaats van 'er voor te vlugten. Het zou, mooglyk, ook wel uit verbaasdheid kunnen ſpruiten, of dat de Beeſten, naby komende, in zwym vielen door den Stank van dit Dier. Een Inkhoorn, van den Boom willende klauteren om te ontvlugten, zou inzonderheid dit laatſte kunnen bejegenen. Dus hadt zekere Vrouw een Haasje, dat den Ratelſlang gezwind voorby liep, zien omver tuimelen. Het vallen in den Bek kan door de ſchielyke uitſchieting van den Kop worden verklaard. Immers, dat 'er een betoverende kragt zyn zou in de Oogen van dit Dier hadt de Heer KALM, ſchoon hy het, na dat

men

men het toornig gemaakt hadt, lang agter een ftyf aankeek, niet gewaar kunnen worden.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

Uitwerking van de Beet.

Ik gaa thans over tot de uitwerking van het byten des Ratelflangs. Het Vee, gelyk Koeijen, Paarden; befterft het dikwils oogenblikkelyk; de Honden houden het gemeenlyk langer uit: men heeft 'er gezien, die vyfmaal gebeten en niettemin in 't Leven gebleeven, doch ongemeen ziek en byfter uitgezwollen geweeft waren. Men verhaalt, dat, als het Vee langs een Weg gedreeven wordt, aan welken een Ratelflang legt, dezelve zig zo lang ftil houdt, tot dat de laatfte onder zyn bereik is. Omtrent het byten van den Menfch is het Dier zo liftig, dat het, fchoon men een Stok in de Hand heeft, niet, gelyk de Honden, daar in byte; maar in 't Been treffe. Niet gaarn fchiet de Slang, indien hy geen kans ziet om te raaken, het gene hy beoogt.

Omtrent den Menfch is de Beet fomtyds ook minder, fomtyds meer gevaarlyk. Indien de Beet van een Ratelflang, dien men regt boos gemaakt heeft, zo diep gaa, dat eene groote Ader getroffen zy, die regtftreeks naar 't Hart loopt, of gemeenfchap heeft met veele deelen des Lighaams, dan is 'er geen hulp tegen, en de Wilden zelfs zien daar van af. Een aanmerkelyk Voorbeeld heeft men, ten dien opzigte. Toen een Gezantfchap der Regeering van Penfylvanie, aan de Iroquooifen, te *Onondago* kwam, was daar iemand onder de Inlanders, die, zyne be-

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

bekwaamheid willende toonen, zig verscheide maalen van een Ratelslang liet byten, en door zyne Heelmiddelen aanstonds het Gift de werking benam; maar, na dat dit twee of driemaal was geschied, nam hy den Slang by de Staart, waardoor deeze Dieren ten hoogsten getergd worden, en de Slang, zig omwerpende, beet hem in den Arm, zodanig, dat zyne Middelen van geen kragt waren, en dat deeze Pocher, zelf, in weinig Minuuten sterven moest. Eveneens is 't met zwangere Vrouwen, in welken de Beet altoos ongeneeslyk wordt geagt.

Toevallen in de Menschen.

De Toevallen, die uit het Byten van een Ratelslang, wanneer hetzelve gevaarlyk is, ontstaan, zyn door veelen reeds beschreeven. Gemeenlyk wordt, in de eerste opslag, daar van niet meer Pyn gevoeld, dan of men van een Doorn gestoken ware, en men zou zig daar in kunnen bedriegen, indien de Benaauwdheid en Matheid, benevens de opzwelling des Lighaams, niet welhaast blyken gaven van 't Venyn. Op de gebeeten plaats, ondertusschen, zyn maar twee kleine gaatjes, als of men geprikt ware met Naalden; doch die plaats begint te zwellen, men wordt onlydelyk dorstig, en krygt, omstreeks het Hart, onbeschryflyke Smerten. Op deezen Dorst volgt, veeltyds, een zekerer en sneller dood, wanneer de Lyder te drinken krygt. De Tong begint te zwellen, en wordt eindelyk zo dik, dat zy den geheelen Mond vervult, zynde tevens zwart van Kleur.

Zo

Zo dit zig openbaart, is de Werking van 't Venyn reeds zeer ver gekomen: hoewel men ook Voorbeelden heeft, dat zulke Menſchen geholpen zyn. Het Lyf wordt geheel Vlakkig, en 't Gemeen zegt alsdan, dat de Menſch de Kleur krygt, welke de Slang heeft. Als men den Lyder, in deezen, niet te hulpe komt, zo raakt hy alle Gevoel kwyt en ſterft. Eenigen behouden, niettemin, hun geheele Leven daar van een geele en onbevallige Kleur in 't Aangezigt. Anderen, die gered zyn, krygen jaarlyks, omtrent den tyd wanneer zy gebeeten waren, Pynen in 't Lighaam en een Gezwel: dit zelfde heeft men ook in Honden waargenomen.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

De Varkens zyn een Behoedmiddel.

Het beſte Behoedmiddel, 't welk de Natuur den Ingezetenen van Amerika tegen deeze gevaarlyke Vyanden verleend heeft, zyn de Varkens of Zwynen. Zo dra de Slang een Varken ziet, ontzakt hem, aanſtonds, alle Moed, en hy begeeft zig op de Vlugt, even of hy zyn onmagt tegen dit Dier kende. De Zwynen zyn zo gretig naar de Ratelſlangen, dat zy die aan de Reuk weeten op te ſpooren, en, zo dra zy 'er een zien, de Borſtels overend zettende, denzelven naderen, happende eindelyk toe. Een Slang in den Bek gekreegen hebbende, ſlingeren zy denzelven ſterk, en vreeten hem op; doch zonder den Kop aan te roeren. 't Schynt dat zy veel gretiger naar deeze, dan naar andere Slangen zyn. Wanneer iemand, in Noord-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Amerika, een woeften Oord ontginnen zal, om 'er Bouwland van te maaken, en vreeft, dat 'er van dit Ongedierte in de nabuurfchap huisveste, zo voorziet hy zig aanftonds van Varkens. Het gebeurt wel fomtyds, dat een Zwyn van den Slang gebeeten worde, eer het hem heeft kunnen aantaften, doch het lydt zelden Ongemak van den Beet.

Zeer ligt is ook de Ratelflang te dooden, en dit maakt, dat men ze, in de bewoonde Landftreeken, meeftal heeft uitgeroeid. Het flaan met een dun Rysje op de Rug maakt hem weerloos; ja hy legt, fchoon men niet kan zien, waar men hem getroffen heeft, een Uur, en wel korter na den Slag, geheel Levenloos en onbeweeglyk. Hun op den Kop te treffen, egter, is wel het zekerfte Middel omze te dooden, gelyk dit met andere Slangen ook plaats heeft.

Geneesmiddelen tegen den Beet.

De Amerikaanen plagten zig te beroemen; dat zy eenige byzondere Geneesmiddelen tegen den Beet hadden: men zag hun iets op de Wonden leggen of inneemen, en ditmaakte de Europifche Koloniften nieuwsgierig, om kennis te hebben aan zulke heilzaame Middelen. Edoch, men heeft allengs ontdekt, dat die Geneesmiddelen niet zeker in hunne uitwerking, nog overal de zelfde zyn: dewyl de eene Natie het eene, de andere, het ander Kruid, en veelen flegts het eerfte Kruid dat hun voorkomt, gebruiken. Een Kruid egter, dat in 't Landfchap *Senega* en

het

het Zuidelykſte van Penſylvanie groeit, is tegen deezen Beet zo vermaard, dat men, onder de Voorzitting van LINNÆUS, een geheele Verhandeling heeft zien verdedigen, die den tytel voert van *Radix Senega* (*). De Heer TENNENTIUS, een Schotsman, zou eindelyk ontdekt hebben, dat de Wortel van dit Kruid waarlyk dat Middel zy, 't welk de Wilden by zig draagen; leggende dezelven den Wortel gekaauwd op de Wonde, en het Sap, onder 't kaauwen, doorſlokkende. Deeze verdient dan, met regt, den naam van *Ratelſlang-Wortel*, hoewel 'er verſcheidene zyn, waar aan men dien naam gegeven heeft, onder anderen de Virginiſche, welke in de Apotheeken gebruikt wordt *, en een Kruid, naar Monnikskap gelykende (†), welks Wortel ongemeen beroemd is in Albanie, als een Behoedmiddel; dewyl de Slang daar ſchuuw voor zyn zoude.

* *Radix Serpentariæ Virginianæ*

Olie, Vet en Spek.

Onder de beſte Geneesmiddelen, egter, tegen den Beet van deeze Slangen, zo wel in Vee als in Menſchen, zegt de Heer KALM, behoort, naar men ondervonden heeft, allerley Vettigheid, gelyk Boom-olie, Spek, ongezouten Boter

(*) *Amœn. Acad.* Vol. II. p. 126. Dit Kruid is ook tegen andere Kwaalen dienſtig, inzonderheid tegen heete brandige Koortſen, volgens de Ontdekking van TENNENTIUS, die, wegens de Geneezing van de Pleuris door hetzelve, een Premie van 75 pond Sterlings, van de Regeering van Penſylvanie, gekreegen heeft.

(†) Aconitum Baccis niveis, CORN. *Canad.* 76, Actæa LINN.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

ter of dergelyken; indien hetzelve aanſtonds op de gebeeten plaats gelegd of gedrukt, en veel daar van aan den Lyder ingegeven wordt. Zulks komt overeen, met het gene de Heer COLDEN, die de Geneeskunde aldaar oefent, in den jaare 1744, aan den ouden Heer GRONOVIUS te Leyde ſchreef: zeggende, dat men toen meeſt vertrouwde op de aanvoeging van warme Olie, en hy oordeelt de weinige aandoenlykheid van de Varkens of Zwynen, aan derzelver Vettigheid toe te ſchryven te zyn, als waar door de kragt van den Beet verdoofd zou worden. Ik zou in dit Geval, zegt hy, liever vertrouwen op Olie of Spek, dan op de berugte *Polygala* of eenig ander Geneesmiddel, daar ik van heb hooren ſpreeken (*). Ook hadt die zelfde Doktor COLDEN aan den Heer KALM verhaald, dat men met veeel vrugt, den Slang dood geſlagen en geopend hebbende, van het Vet, dat men daar in vindt, kon gebruik maaken.

Blaartrekkende middelen.

Verſcheide andere dingen, die ook in veele Gevallen dienſtig bevonden zyn, werken als Bytende of Brandmiddelen en maaken een ſoort van Etterdragt; gelyk dus Tabak gekaauwd en met Buskruid gemengd op de Wond gelegd wordt, of Keuken-Zout, dat de genen, die in Kanada door de Boſſchen reizen, ten dien

(*) *Zoophylac. Gronov.* Faſc. 1. Lugd. Bat. 1763. p. 26.

dien einde altyd by zig draagen. Men heeft ook wel het gebeten Deel in de Aarde gestoken en daar door verligting gekreegen. Zeker Vader genas zyn Zoontje, door het Venyn met den Mond uit de Wond te zuigen. Een ander nam een Hen, die hy van agteren kaal plukte, en met de Stuit op de Beet zette, waar door dezelve stierf. Vyf Hennen raakten dus om hals, doch de zesde wierdt maar een weinig ziek, en de Jongen behieldt het Leven. Misschien werken de gezegde Wortelen en Kruiden ook als Bytende of Blaartrekkende Middelen, en die Geneezing komt te minder ongeloofbaar voor, om dat zy insgelyks dienstig is in Adderen en andere Vergiftige beeten.

III. AFDEEL. VII. HOOFD. STUK.

De Tanden blyven in de Laarsen steeken.

Men kan zig eenigermaate tegen het byten van den Ratelslang, die meest de Beenen zoekt aan te tasten, beveiligen door Laarsen aan te doen; doch dit is niet altyd genoegzaam: want, dewyl het Dier lange scherpe Tanden heeft, zo byt het door de Laarsen heen. Nog iets anders is daar omtrent te vreezen: want de Tanden blyven of geheel, of ten deele, doorgaans in de Laars zitten, en, zo men dan die onverhoeds uittrekt of weder aan doet, al was het eenigen tyd daar na, kan men zig ligt veel gevaar op den hals haalen. Zeker Engelschman, zegt men, met de Hand zyne Laarsen smeeren willende, waar in de Slang gebeten hadt, kwetste de Hand zodanig, dat hy 'er aan stierf. Dus verhaalde Doktor COLDEN, dat een Man, die

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

na vier dagen verloops, zyn Laarſen weder aantrekkende, zig den Voet een weinig ſchramde, 't welk zulk een Pyn veroorzaakte, dat hy de ſterkſte Tegengiftmiddelen gebruiken moeſt. Evenwel gaat het Venyn, door den tyd, uit de Tanden; gelyk de Heer KALM aan de genen, die hy met zig in Sweeden bragt, bevonden heeft. De Wilden in Amerika, zegt hy, maaken 'er, na dat zy wel van 't Venyn gezuiverd zyn, tot Aderlaating gebruik van, als Lancetten.

Gebruik van den Rateflang.

Ik zal hier nog eenige andere nuttigheden', welken dit ſchroomelyke Dier aan de Ingezetenen van dat Wereldsdeel verſchaft, aanwyzen. Zyn Vleeſch wordt van ſommige Wilden, zo tot Levensonderhoud, als tot een Geneesmiddel, gegeten: doch dan moet de Slang plotsling dood geſlagen zyn, zonder hem veel te tergen of te plaagen; dewyl hy, van toornigheid, anders zig zelf byten en zyn Vleeſch vergiftigen kan. De Olie, die van het Vet, door 't zelve in de Zon te laaten ſmelten, gemaakt wordt, is een zeer dienſtig Middel tegen allerley Pynen, inzonderheid die der Gewrichten. Het Hart en de Lever, raauw en warm uit het Lyf gegeten, zou de Beeving der Handen wegneemen, zo men wil. De Ruggegraat wordt om den Hals gehangen tegen de Koorts; kleine Kinderen doet menze aan, om ſpoedig Tanden te krygen, en het Vel wordt, van veele Europiſche Vrouwsperſoonen, als een Behoedmiddel

te-

tegen veelerley Ongemakken, om den Middel gedaan. Voorts maakt men 'er gebruik van tot het overtrekken der Scheeden van Degens en Hartsvangers, in plaats van Leder, en de Wilden draagenze als een Gordel om het Lyf, met den Ratel daar aan, door wiens Geluid zy zig vermaaken.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

De Bellen van den Ratel.

Gemeenlyk is men, in Amerika, van oordeel, dat deeze Slangen zo veel Jaaren oud zyn, als zy Bellen hebben in hunne Ratel. Men heeft 'er, in voorige tyd, wel gevonden, die over de veertig Leden aan dit Werktuig hadden, doch het schynt dat de oudsten, in Noord-Amerika, vernield zyn: want KALM berigt ons, dat hy maar één Man had kunnen vinden, die hem verhaalde, dat, in zyn Jeugd, een Slang door hem gedood was met dertig Bellen: eenige weinige zeiden, dat zy 'er gezien hadden met twintig. Het grootste deel der genen, die men hedendaags in de Engelsche Koloniën dood slaat, hebben minder dan twaalf Leden in de Ratel, en de kleine Jongen gemeenlyk maar één. RAY schryft, dat dezelve bestaat uit in elkander schietende Beentjes, die door een Spier gehegt zyn aan de laatste Wervel van de Ruggegraat: GREW vondt deeze Beentjes dun en hol: doch het blykt my uit een Ratel, die ik heb, van vyftien Leden, dat het geenszins Beentjes, maar veeleer Hoornagtige Bellen zyn, waar van de een zodanig met zyn dikke end in de volgende schiet, dat daar in, even als

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

door het Kogeltje, 't welk in de Koperen of Zilveren Bellen is, een rammelende Klank veroorzaakt wordt, die toeneemt naar de menigte der Bellen. Ieder Lid van den Ratel maakt zulk een dubbele Bel uit. SEBA merkt aan, dat die der Mannetjes, doorgaans, wat losser van Gewricht zyn, om meer Geluids te kunnen geeven: doch hun Geluid ontstaat niet van den Ratel alleen: want ik vind gemeld, dat alle de Schubben, op hun Lyf, zig kunnen beweegen en Geluid maaken.

Deeze Slangen heeft men levendig in Europa gehad. Te Londen is 'er een geweest, uit Karolina derwaards gebragt, welken, 'er negen Maanden geleefd hebbende, men niets heeft zien eeten of drinken. De Heer BAART te Haarlem heeft 'er een leevende *gevoed;* vind ik door GRONOVIUS aangetekend: zo dat die zou schynen gegeten te hebben. Met reden mogt 'er by gemeld zyn, waar mede deeze Heer zyn Ratelslang gespyzigd had. De voorgemelde Heer VAN DER MEULEN, Regent van 't Huiszittenhuis, hier te Amsterdam, heeft 'er ook één levendig gehad, doch die at niets en stierf wel dra.

In de Kleur is een aanmerkelyk verschil onder de Ratelslangen. De Heer LINNÆUS meent ook eenig onderscheid gevonden te hebben, in het getal der Buik en Staart-Schilden, en in het hebben of ontbreken van eenige paaren Schubbetjes onder aan de Staart, be-

staan

ſtaande. Zie hier zyne drie Soorten, daar uit opgemaakt. III. AFDEEL. VII. HOOFD. STUK.

(1) *Ratelſlang, met* 167 *Buik- en* 23 *Staart-Schilden, benevens nog* 2 *Schubben: dus in 't geheel* 192 *ſtuks uitmaakende.* I. *Horridus.* Amerikaanſche.

Deze, waar van het Mannetje en Wyfje, door SEBA, onder den naam van *Schel- of Ratelſlang uit Weſtindië*, is afgebeeld, wordt van GRONOVIUS geoordeeld die te zyn, welken SCHEUCHZER voorſtelt en beſchryft, onder den naam van *by uitſtek Vergiftige* Amerikaanſche Ratelſlang, die geel, wit en bruin bont is, met zwartagtige Vlakken, op de Rug, overlangs, als een Ketting uitgeſtrekt; de volgende byna driehoekig of ſpits, wit, in 't midden bruin, met zwarte randen, ſomtyds Pylswyze, in Ruitagtige tippen uitloopende (*). SEBA merkt aan, dat deeze Slangen zo veel Eijeren niet hebben als andere Slangen; waarſchynlyk op dat zy niet te ſterk vermenigvuldigen zouden, dewyl zy oud worden. TYSON was van verbeelding, dat de Ratelſlangen, zo wel als de Adders, leevende Jongen ter wereld brengen.

In

(1) Crotalus horridus, Scutis 167, Scutellis 23: 2, ſimul ſumtis 192. *Syſt. Nat.* X. Gen. 107. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 39. BRADL. *Nat.* Tab. IX, Fig. 1. Serpens Crotalophora, ſeu Vipera Caudiſona Americana. SEB. *Muſ.* Tab. 95 Fig 1, 2.

(*) *Muſ. Ichthyolog.* Tom. II. p. 70.

III. AFDEEL VII. HOOFDSTUK. Geſtalte.

In de beſchryving, welke GRONOVIUS van den zynen, dien hy thans tot de derde Soort van LINNÆUS betrekt (*), gegeven heeft, zegt hy: de Kop is langwerpig rond, ſtomp aan de Snoet, van boven platagtig: de Oogen en Neusgaten ſtaan digt aan den Bek, wiens gaaping zeer wyd is: de Kaaken zyn geheel Tandeloos, behalve de twee Hondstanden in de Bovenkaak, welke lang en dun, ſcherp als een Els, krom zyn, en onder het Tandvleeſch bedekt leggen: de Tong heeft twee ſpitſen zo fyn als Haair. Het Lyf is in 't eerſt dunner dan de Kop, doch verdikt zodanig, dat het in 't midden de breedte van den Kop heeft, zynde met zeer kleine Schubbetjes geſchalied, ovaal en glad; van onderen met dwarſe Schilden bekleed. De Staart is zeer kort, en heeft van onderen zeventien Schilden, waar op drie paaren Schubben of halve Schildjes volgen, en dan heeft dezelve, naar 't end toe, nog vyf Schilden. De Kleur is, zeer fraay, wit en zwart bont. Aan 't end van de Staart hadt de zyne maar ééne Bel: ook was de langte weinig meer dan een Rynlandſche Voet, en de breedte van 't Lyf, op 't dikſte, nog geen half Duim.

II. *Dryinas.* Ooſtindiſche.

(2) *Ratelſlang met* 165 *Buik- en* 30 *Staart-ſchilden, dat is* 195 *in 't geheel.*

Hier

(*) *Zoophyl. Gronov.* Faſc. I. Leidæ 1763. p. 26.

(2) Crotalus Dryinas, Scutis 165, Scutellis 30, ſimul ſumtis 190. *Syſt. Nat.* X. Anguis Scutis Abdominalibus CLXV. Caudalibus, XXX. *Amœn. Acad.* I. p. 297.

Hier mede wordt die van 't Sweedsch Vorstelyk Kabinet, dat aan de Akademie van Upsal geschonken is, bedoeld; hebbende de langte van twee Voeten en weinig dikker dan een Vinger zynde. Deeze heeft geen Schubben van onderen aan de Staart, die bekleed is met dertig geheele Schilden, 't welk het voornaamste onderscheid schynt uit te maaken; want het verschil, in 't getal der Schilden, is maar klein.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Tot deeze Soort schynt de Ratelslang van SEBA te behooren, dien hy noemt *grootste Soort* van *Oostindische* Ratelslang (*) en waar van hy een Wyfje heeft afgebeeld, dat de langte van drie Ellen en de dikte byna van een Mans been hadt, bestaande de Ratel uit veertig Leden. Men ziet daar in klaar, hoe schril het Gezigt van deeze Slangen staat, wanneer zy toornig zyn. Deeze Soort heeft meer dan twee Tanden, en schynt 'er ten minste vier te hebben in de Bovenkaak, aan ieder zyde. De Tong is zeer zigtbaar gevorkt, met spitse punten. Voor op den Kop leggen breede Schubben, waar in de Oogen en Neusgaten staan. Agter op den Kop zyn de Schubben klein, doch op 't Lyf groot en ovaal rond als Bladeren, niet zo zeer over elkander heen schietende, als wel nevens elkanderen op een geregelde wyze geschikt, zo-

Pl. LIV. *Fig.* 1.

(*) Vipera Orientalis maxima, Caudisona. SEB. *Mus* II. p. 101. Tab. XCVI. f. 1.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

zodanig dat zy het Lyf als geringd maaken. Zy zyn beweeglyk, verkleinende allengs naar 't Staart-end toe, alwaar de Ratel aangevoegd is, die de langte van zes Duimen, de breedte van twee derde Duims heeft, en taamelyk ſmal uitloopt. De Oogen zyn breeder dan een vierde Duims, welke langte ook byna de grootſte Schubben hebben. De Kleur was Aſchgeel, op de Rug donker, aan de Zyden gemarmerd met bruine Vlakken, en die der Buikſchilden licht Aſchgraauw. Zo het zeker gaat, dat ieder Jaar een nieuwe Bel aan den Ratel groeije, moeſt deeze wel veertig Jaaren oud zyn geweeſt.

Behalven deezen grooten Ratelſlang, welke van Ceylon gekomen was, geeft SEBA nog de Afbeelding (*) van een anderen Ceylonſchen, die maar éénkleurig was, zynde ros of roodagtig geſchubd over 't Lyf, en van onderen wat bleeker. Deeze was over de twee Voeten lang; ook een Wyfje, hebbende den Kop kleiner en ſmaller naar evenredigheid, dan de Weſtindiſche, zo hy aanmerkt; 't welk ook in de gemelde groote ſchynt plaats te hebben. Zy hadt tien Bellen of Leden in de Ratel. Een andere Ceylonſche (†), die van den Heer GRONOVIUS thans, als een zeer goede Afbeelding van dezen Ratelſlang zynde (‡), tot de derde Soort van LIN-

(*) Kabinet. II. DEEL. Pl. XCV. N. 3.
(†) 't Zelfde Pl. XLV. N. 4.
(‡) *Zoophyl. Gron.* Faſc. I. Lugd. Bat. 1763. pag. 26. Vipera Ceylonica naſuta. SEB. Tab. XLV. Fig. 4. *optima.*

LINNÆUS, en tot den Amerikaanſchen *Boicininga* betrokken wordt, heeft den Kop aan de Snoet veel breeder, dan de Weſtindiſchen, 't welk in de andere Ooſtindiſchen ook zeer zigtbaar is, en is, naar evenredigheid, veel dunner van Lyf; als hebbende, op de langte van over de drie Voeten, maar de breedte van drie vierde Duims. Ook is de tekening van 't Lyf veel netter gemarmerd en gevlakt, dan ik dezelve in de Weſtindiſchen gezien heb. Bovendien vertoont de Ratel, die maar uit twee Bellen beſtaat, een geheel andere ſchikking, dan in de gewoone Ratels deezer Slangen plaats heeft. SEBA zegt, dat deeze met den Bek een zeldzaam Geluid maakt, dat naar Zingen gelykt.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(3) *Ratelſlang met* 172 *Buik- en* 21 *Staartſchilden, benevens* 3 *Schubben: dus in 't geheel* 196.

III. *Duriſſus.* Weſtindiſche.

Onder deezen bynaam begrypt de Heer LINNÆUS dien Surinaamſchen, welke zig bevondt in de Verzameling, die door den Heer GRILL, Burger van Stokholm, aan de Akademie van Upſal is geſchonken (*); hebbende de langte van

(3) Crotalus Duriſſus, Scutis 172, Scutellis 21: 3, ſimul ſumtis 196. *Syſt. Nat.* X. *Amæn. Acad* I, p. 500 KALM. *Act Stockh.* 1752. p. 310. & 1753. p. 52, 185. Crotalophorus 174-22: 3. GRON. *Muſ.* II. p. 70. N. 45.

(*) Surinamenſia Grilliana. *Amæn. Acad.* I. p. 500.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

van vier Voeten, de dikte van een Arm en een Ratel van negen Leden, daar de voorgaande maar vyf Bellen aan de Staart hadt. Zyn Ed. verbeeldt zig, dat het deeze Soort zy, welke KALM beſchryft, die aan eenen zulken Ratelſlang geteld heeft 199 Schilden. Dezelve was byna twee Ellen lang, wat minder dan twee Duimen dik, met zeven Bellen aan den Ratel. De Heer W. VAN DER MEULEN, hier te Amſterdam, bewaart 'er thans één uit Nieuw Nederland, die vyf en een half Voet, Amſterdamſe Maat, lang is, en by de drie Duimen op 't dikſte breed, hebbende aan de Staart een Ratel van dertien of veertien Leden.

De gewoone langte der Ratelſlangen, die men thans in Noord-Amerika vindt, zegt KALM, is drie of vier Voeten, en de grootſten, welken men 'er ooit gezien heeft, zo men my verhaalde, zyn zes Voeten lang, en zo dik als het Been van een middelmaatig Man geweeſt. Men ziet 'er ook nu en dan, die zo dun als het dunſte van den Arm, en ſomtyds die nog dunner zyn.

Zie hier wat deeze Sweed ten opzigt van de Tanden aantekent. In de Bovenkaak hebben zy niet, gelyk andere Slangen, ſlegts twee Honds- of Hoektanden, maar meer; onder welken vier bykans van eenerley grootte zyn, te weeten twee ter wederzyde van de Bovenkaak in de Bek, die veel dunner en ſcherper

dan

dan de fynſte Els of Naald zyn. Het Dier kan dezelven uitſchieten en weder in haalen, gelyk de Katten haare Klaauwen, doch aan den Wortel zyn nog eenige kleine niet uitgegroeide Honds-tandjes. In de genen, die ik open ſneed, (zegt hy) heb ik tien of twaalf zulke kleine Tandjes, ter wederzyde van den Bek vyf of zes, aan 't Gehemelte opwaards gevonden. Zonder twyfel dienen deeze, om 't gebrek der grooteren te vervullen, wanneer die by geval zyn afgebroken: middelerwyl ſtaan zy meeſt 't onderſte boven, even of zy zo lang in een Scheede ſtaken, tot dat het Dier ze van noode hadt. Als men aan den Wortel der groote Honds-tanden drukt, terwyl zy nog in de Kaak ſtaan, loopt 'er een groenagtig Vogt in menigte uit.

III. AFDEEL. VII. HOOFD. STUK.

VIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* SERPENTEN, *waar onder de* Boom-Slangen, *en anderen, wegens hunne verbaazende grootte* Reus-Slang *genaamd: de* Afgod *der Negeren en Indiaanen; die, wegens de ſierlyke Tekening, by ons* Konings-*Slangen heeten.*

De Geſlagt-naam, *Boa*, is niet oneigen gegeven aan dit Geſlagt, 't welk die monſtreuſe Slangen bevat, door welken men wil dat wilde Runders of Buffels worden ingeſlokt.

III. AFDEEL. VIII. HOOFDSTUK. Ik heb 'er derhalve ook dien van SERPENTEN voor gebruikt, welke iets ontzaggelykers dan een Slang schynt te betekenen. De Ouden gaven den naam van *Boa* aan een Waterslang, door welken de Koeijen gemolken werden, zo zy meenden, en de Waterslangen in 't algemeen noemden zy *Serpentes* of Serpenten.

Hunne Kenmerken zyn de zelfden als die van de voorgaande Soort, uitgenomen dat hier de Ratel ontbreekt. Zy hebben, naamelyk, zo wel Schilden of Schildetjes aan de Staart als aan den Buik. 't Getal der Soorten, welken LINNÆUS daar van opgeeft, is negen. GRONOVIUS heeft 'er eenigen onder den naam van *Cenchris*, anderen onder dien van *Scytale* en *Coluber* beschreeven. Deeze Slangen zyn altemaal onschadelyk of zonder Venyn.

I. *Scytale.* Stokslang. (1) *Serpent, met 250 Buik- en 26 Staartschilden, dus 276 in 't geheel.*

De Grieksche naam *Scytale* wordt aan zeker slag van Slangen gegeven, die de Staart niet spits hebben, en den Kop weinig dikker dan het Lyf; zo dat zy, in de langte uitgestrekt leggende, veel naar een Stok gelyken; weshalve menze ook *Stokslangen* noemt. SEBA heeft verscheide Scytala-Slangetjes afgebeeld, die egter tot een ander Geslagt behooren

(1) Boa Scytale. *Syst. Nat.* X. GEN. 108. Scytale GRON. *Mus.* II. p. 55 N. 10. SCHEUCHZ. *Sacr.* Tab. 737. Fig. 1.

ren (*). GRONOVIUS, wiens Kenmerken van den Scytale-Slang, hier voor zyn opgegeven (†), ſpreekt thans, behalve deezen, die in Zuid-Amerika gevonden wordt, van een *Guineeſchen*, wiens getal van Buikſchilden 180, en dat der Staartſchilden 72 is; dat is te ſamen 252 ſtuks. Dezelve is geelagtig zegt zyn Ed., van onderen bleeker, en rosagtig aan de randen der Rugſchubben: de langte byna drie Voeten: de Kop van boven geſchubt: de Staart half zo lang als de geheele Slang, *Elsvormig en puntig* of *ſpits* (‡). III. AFDEEL. VIII. HOOFD-STUK.

't Verwondert my, wegens dit laatſte, zeer, hoe zyn Ed. kan zeggen, dat deeze Slang van de zelfde gedaante des Lighaams zy als de *Scytale*, die de Staart dik en rolrond heeft, en daar benevens zeer kort: zynde witagtig met zwart geſtippeld en gebandeerd, zo SCHEUCHZER aanmerkt.

(2) *Serpent, met 203 Buik- en 77 Staartſchilden; dus 280 in 't geheel.* II. *Canina.* Boomſlang.

Ik geef aan deezen, die in de Beſchryving van het Koninglyk Sweedſch Kabinet zeer wel is

(*) *Kabinet.* II. DEEL. Plaat. I. Fig. 1, 2, 5. en Pl. II. Fig. 3, 4. Zie, hier agter, het X HOOFDSTUK.

(†) Bladz 288.

(‡) *Zoophyl. Gron.* Faſc. I. p. 19.

(2) Boa Canina. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 39. T. 3. Serpens *Bojobi* Braſilienſis. SEB. *Muſ.* II. Tab. 96. Fig. 2. Serpens *Bojobi*, Ceylanica, bucculenta. Tab. 81. Fig. 1.

III. AFDEEL. VIII. HOOFDSTUK.

is afgebeeld, den naam van Boomslang; dewyl hy, in Amerika, in de Boomen zig onthoudt, en aldaar van de Wilden aangebeden wordt, zo ROLANDER heeft waargenomen. Onder de twee Afbeeldingen van SEBA, welken men hier toe betrekt, is de eene van een Slang, die van de Brasiliaanen *Bojobi*, en van de Portugeezen *Cobra verde*, dat is groene Slang, geheten wordt wegens de Kleur, die licht Zeegroen is, met groote witte Vlakken, overdwars, langs de Rug heen, gemarmerd, doch aan den Buik bleek geel. Dergelyke Vlakken op de Rug hadt de Ceylonsche *Bojobi*-Slang van SEBA, doch de Kleur was Oranje-geel, en de bleeke Vlakken, op de Rug, als met ros gezoomd. Deeze zou dan, met regt, den naam van *Tleoa*, dat is Vuurslang, mogen voeren, die door de Indiaanen, zo JOHNSTON meldt, aan de groene *Bojobi's* wordt gegeven, welken 'er zeker Liefhebber alhier heeft, die zeer fraay zyn.

Hoewel deeze Slangen zeer sierlyk getekend of gekleurd zyn, geeft egter de grootte en dikte, de wydte van den Bek en de scherpe haakige Tanden, die zy in de beide Kaaken hebben, benevens de groote Oogen en dikke Lippen, hun een schroomelyk aanzien. De Portugeezen zeggen, dat zy dikwils in de Huizen komen, zonder iemand te beledigen; doch getergd wordende byten zy, en hunne Beet is, van wegen de verscheuring, die daar door ge-

maakt

maakt wordt, of door het treffen der Zenuwagtige deelen, ook dikwils zeer gevaarlyk.

III. AFDEEL. VIII. HOOFDSTUK.

(3) *Serpent met 179 Buik- en 120 Staartschilden; dus 299 in 't geheel.*

III. *Hipnale.* Hoornbek.

Den genen, die uit het Werk van SEBA, als tot deeze Soort behoorende, aangehaald wordt, telt men, zo die Autheur aanmerkt, onder de *gehoornde* Slangen. Evenwel kan ik niet zien, dat dezelve eenig blyk van Hoornen op den Kop heeft, hoedanigen 'er, van de Ouden, aan den *Cerastes* worden toegeschreeven, dien men, op sommige Plaatsen, tot een Beul van Misdaadigen gebruikte, even als de *Cicuta* te Athenen. Deeze *Siamsche Adderslang*, gelyk SEBA hem noemt, heeft rondom den Bek een fierlyk gekrulden geelen Zoom, die zo hard is als Hoorn, en hem waarschynlyk tot byten dient, alzo hy geene Tanden heeft. De Kop is, naar het Lyf te rekenen, zeer breed en groot: met kleine Schubbetjes, gelyk de geheele Slang, gedekt, wiens Kleur geelagtig is, met zwarte stippen aan den Buik, en op de Rug met witte Vlakken, die zwarte randjes hebben, zeer fraay gemarmerd.

(4) *Serpent, met 240 Buik- en 60 Staartschilden, dus 300 in 't geheel.*

IV. *Constrictor.* Knyper.

Niet

(3) Boa Hipnale, Serpens seu Vipera Siamensis-per-elegans, species Cerastæ. SEB. *Muf.* Tab 34. Fig. 1, 2.

(4) Boa constrictor. *Syst. Nat.* X. Cenchris Scutis, Ab-

III. AFDEEL. VIII. HOOFDSTUK.

Niet oneigen wordt de naam van *Knyper*, in navolging van KÆMPFER, toegevoegd aan een Serpent, dat zyn Werk maakt van door zekere lift de Viervoetige Dieren te omftrengelen, en ze dan dood te knypen; omze verftikt zynde in te zwelgen. Dat zy dit met Bokken en Geiten, ja zelfs met gehoornde Herte-bokken doen, is geloofbaarder, dan dat zy zelfs wilde Stieren, op die wyze, overweldigen en afmaaken zouden. Evenwel, indien 'er van deeze Slangen, die twintig Voeten lang zyn, gevonden worden, gelyk PISO verhaalt, zo is het niet ongelooflyk. Waarfchynlyk zyn het zodanigen, waar van ADANSON byna het zelfde meldt, en daar hy een Vel van hadt, twee-en-twintig Voeten lang; wordende deeze of nog grootere te Senegal de *Reus-Slang* getyteld.

Afgod der Negeren.

Het blykt, inderdaad, dat deeze Serpenten van

Abdominalibus CCXL, Scutis Caudalibus LXIV. *Amœn. Acad.* I. p. 497. Tab XVII. fig. 3. *Muf. Ad. Frid.* I. p. 38. Cenchris, 248-60. GRON *Muf.* II. p. 69. N. 43. *Tamacuilla Huilia* five Serpens Oculea Mexicana. SEB. *Muf* II. Tab. 98. Fig. 1. Serpens Ceylonica fpadicea, *Manballa* dicta. *Id* Tab. 99 Fig. 1, 2. Imperator de *Quadalajara*, Mexicanus. *Id.* Tab. 100. Fig. 1. Serpens blanda Ceilonica, *Pelonga* dicta. *Id.* Tab. 101. Fig. 1. Rex Serpentum Orientalis, *Lamanda* dictus, ex Javâ, rariffimus. *Id.* Tab. 104. Fig. 1. Serpens Americana Arborea, fingulari artificio picta, magni æftimata *Id. Muf.* I. T. 53. Fig. 1. Serpens Americana, maximo in honore habita *Id. ib.* T. 36. Fig. 5. Serpens *Phyticus*, Orientalis & Africanus, qui honore Divino colitur ab Incolis, *Ib.* Tab. 62. Fig. 2, 1.

III. AFDEEL. VIII. HOOFDSTUK.

van Monſtreuſe grootte niet alleen, maar tevens van eene zo ſierlyke Kleur zyn, dat menze, om eene of om die beide redenen, Goddelyke Eerbieding waardig keurt. Verſcheide der genen, die uit SEBA, als tot deeze Soort behoorende, worden aangehaald, hebben in de Landtaal der andere Wereldsdeelen zeer voortreffelyke naamen, en worden zelfs hoog geagt en zeer ontzien. De Indiaanen, aan de Kuſt van Malabar, ſtigtten, maar vier of vyf Jaaren geleeden, nog een Tempel, op zekere plaats, daar zodanig een of een dergelyke Slang verſcheen; naar de Deenſche Zendelingen ons verhaalen. Ook ſchynt my de *Afgod der Negeren* hier toe te behooren. Die van Mexiko noemen een dergelyken Slang, het *Opperhoofd van Guadalajara*, en de Javaanen vereeren hem met den naam van Koning der Slangen.

Konings-Slang.

Gemeenlyk voert de Slang, daar wy hier van ſpreeken, den naam van *Boiguacu*, dien 'er de Braſiliaanen aan geeven, van wegen zyne Grootte, en van de Portugeezen wordt hy *Cobra de Veado* geheten. RAY noemt hem *Buffels-Slang*, Anacandia *der Ceyloneezen*, en, volgens DE LAET, zou men hem in Weſtindie *Giboya* of *Jaboya* noemen. Onder de verſcheidenheden, welken men 'er van vindt, is eene overeenkomſt van wonder ſierlyke Tekening der Huid, daar in beſtaande, dat dezelve, met groote Vlakken, regelmaatig, is geſprenkeld, en in ſommigen als met Oogen verſierd. Het Op-

III. AFDEEL. VIII. HOOFDSTUK.

Opperhoofd van Guadalajara heeft een keurlyke Marmering en Wapenen van donker zwart op een helder witten grond. De Javaansche Slangen-Koning, dien SEBA een Pronkjuweel noemt, is zo onverbeeldelyk fraay, dat de Konst, in de Afbeelding, geenszins in staat is geweest de Natuur te agterhaalen. Behalve de keurlyke Tekening van den Kop, die geelagtig was met een rood Kruis, hadt dezelve het Bovenlyf als vol Wapens en Kroonen, sierlyk door één gevlogten; de Buikschubben geelagtig; de Staart Oranje-kleur. De Boom-Slang van Amerika is geelagtig met donker bruine Plekken. De Afrikaansche, dien de Negers aanbidden, is geelagtig bruin, met witagtige Plekken. De nevensgaande Afbeelding is van een Westindischen, die onder de Amerikaanen in groote waarde wordt gehouden. Men geeft 'er, hier te Lande, gemeenlyk den naam aan van *Konings-Slang*, en het zouden, zo men wil, de grootsten zyn van alle Slangen. Ook merkt men aan, dat de Kop derzelven veel naar dien van een Jagthond zweemt. ADANSON vergelykt den Kop by dien van een Krokodil.

Pl. LIV. *Fig.* 2.

Voedzel.

Het Voedzel deezer Slangen is naar den Landaart verschillende. Gemeenlyk bestaat hetzelve in Vogelen, doch buitendien eeten zy ook Haagdissen, Armadillen, Tetuansche Duivels, en zelfs Viervoetige Dieren. MARKGRAAF zag 'er, in Brasil, één een Geit inzwelgen.

Ge-

Gemeenlyk onthouden zy zig in 't Gebergte of in Bosschagien, alwaar zy zig om de takken der Boomen slingeren. In 't Land van Senegal, zegt de Heer ADANSON, leggen zy opgerold aan de kant van 't Water, zo dat zy van verre zig als de rand van een Put vertoonen; loerende dus of 'er een Beest te drinken kome. Den Menschen doen zy geen kwaad, dan getergd zynde, als wanneer zy vreeselyk kunnen byten met hunne scherp getande Kaaken; doch de Beet is niet vergiftig. Hun Vleesch is voor de Negers een Lekkerny; maar sommige Natiën, in Afrika en Asie, agten het kwaad deeze Dieren te dooden, en een geluk dezelven by, ja in, hunne Wooningen te hebben; dewyl 'er Rotten, Muizen, Padden, Sprinkhaanen en veelerley ander Ongediert, inzonderheid de Adders of Venynige Slangen, door vernield worden: eenigen zelfs bewyzen ze Goddelyken Eerbied, als gezegd is.

III. AFDEEL. VIII. HOOFD-STUK.

(5) *Serpent met 254 Buik- en 65 Staart-Schilden, dus 319 in 't geheel.*

V. *Murina.* Schildpad-Slang.

't Verwondert my, dat onze Autheur tot dit Geslagt en tot deeze Soort betrekt den Slang, dien SEBA *Schildpad-Slang* genoemd heeft, om dat dezelve met zwarte Vlakken, op een bruinen

(5) Boa murina. *Syst. Nat.* X. Cenchris Scutis Abdominalibus 254, Scutis Caudalibus 69 GRON. *Mus.* Tom. II. N. 44. Serpens Testudinea Americana, Murium insidiator. SEB. *Mus.* II. Tab. 29. Fig. 1.

III. AFDEEL. VIII. HOOFDSTUK.

nen Grond, als gemarmerd is: want deeze heeft, zo SEBA aanmerkt, die groote dwars-Schubben aan den Buik niet. Hy aaſt op Muizen, waar van de Bynaam is afgeleid. GRONOVIUS betrekt tot deeze Soort een raaren Guineeſchen Slang, *Argus* genaamd (*), om dat hy, op de Rug, vol zwartbruine plekken is, die zig als Oogen vertoonen. Deeze heeft, inderdaad, Buikſchilden.

VI. *Cenchris.* Geſtippelde.

(6) *Serpent met 265 Buik- en 57 Staart-Schilden, dus 322 in 't geheel.*

De bynaam van *Cenchris*, die van LINNÆUS, te vooren, als een Geſlagtnaam aan den Boiguacu of Konings-Slang gegeven was, maakt thans den bynaam uit van deeze Soort van Serpenten, dien wy de *geſtippelde* mogen noemen, 't welk het Griekſche Woord betekent. Men leidt hetzelve af van Geerſt of Geerſtpuiſtjes, gelyk 'er in de *Febris Miliaris* op het Lighaam van den Menſch komen. Deeze Slang, naamelyk, is geelagtig, met witte Oogjes, die in graauwe kringjes ſtaan. Men vindt hem te Suriname, zegt LINNÆUS.

VII. *Orophias.* Berg-

(7) *Serpent met 281 Buik- en 64 Staartſchilden, dus 345 in 't geheel.*

De Bynaam ſchynt *Berg-Slang* te betekenen. Hy

(*) SEB. *Muſ.* II. Tab. 23. Fig. 1.
(6) Boa Cenchris. *Syſt. Nat.* X.
(7) Boa Orophias. *Syſt. Nat.* X.

Hy heeft de gedaante van den Konings-Slang, doch is bruin. Men vindt hem in 't Kabinet van den Heer DE GEER, in Sweeden, doch, van waar hy afkomstig zy, is onbekend. III. AFDEEL. VIII. HOOFD-STUK.

(8) *Serpent met* 270 *Buik- en* 105 *Staartschilden, dus* 375 *in 't geheel.* VIII. *Enydris.* Water-

In getal van Schilden overtreft deeze, die in 't zelfde Kabinet gevonden wordt, alle de voorgaanden. Hy is grys- of graauw-bont en heeft de Ondertanden zeer lang. De Woonplaats is in Amerika.

(9) *Serpent met* 290 *Buik- en* 128 *Staartschilden, dus* 418 *in 't geheel.* IX. *Hortulana.* Tuin-Slang.

Deeze Amerikaansche, dien men in 't Kabinet zyner Sweedsche Majesteit vindt, is een der fraaysten van de Konings-Slangen, zynde van Kleur bleek met blaauwe Wigswyze Vlakken, en op den Kop als een Parterre met geele Vlakjes getekend. Nog fraaijer egter, komt my die voor van SEBA, zeer schoone Adderslang, *Tlebua* genaamd, uit Nieuw Spanje, zynde sierlyk en Vuurig gevlamd, en Kettingswyze over de Rug, met groote geoogde bruine Vlakken, als gemarmerd: op een bly-groenen

(8) Boa Enydris. *Syst. Nat.* X.

(9) Boa Hortulana. *Syst. Nat.* X. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 37. Coluber *Tlehua*, seu Igneus perpulcher ex Novâ Hispania. SEB. *Mus.* II. Tab 84. Fig. 1. Vipera Paraguajana formosa. *Id.* Tab. 74. Fig 1.

III. AFDEEL. VIII. HOOFDSTUK.

nen grond: de Buik licht-geel, met roode plekjes. Dezelve hadt kleine Tanden en groote Oogen. De andere, die aangehaald wordt, uit Paraguay afkomſtig, was onnavolgbaar ſierlyk met donker- en paarsagtig licht bruin en bleek Aſchgraauw gemarmerd en gewolkt; hebbende op den Kop ook die Ruitswyze tekening van veelerley kleuren, waar van LINNÆUS ſpreekt, en welke hem 'er den bynaam van *Hortulana* aan heeft doen geeven. 't Getal der Schilden is in deeze Soort grooter dan in eenig ander Serpent, Adder of Slang.

IX. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* ADDEREN, *waar in zo van de* Egyptiſche, *als van de* Europiſche en Indiaanſche, *derzelver* Venynigheid, *uitwerking van den Beet en Middelen daar tegen; als ook van veelerley in- en uitheemſche* Slangen, *zo boos- als goedaartige, waar onder van den* Brilſlang, *en den zo vermaarden* Slangenſteen, *volgens de hedendaagſche Waarneemingen geſproken wordt.*

De Naam *Coluber*, met welken LINNÆUS dit uitgebreide Geſlagt gedoopt heeft, zou, wel is waar, eigentlyk en algemeenlykſt een Slang betekenen; doch dewyl 'er de verſcheiderley Soorten van ADDERS in begreepen zyn, en in het volgende Geſlagt geen Slangen, die

die Vergiftige Wapenen draagen, gevonden worden, heb ik best geoordeel hetzelve met dien Geslagtnaam te bestempelen. Oudtyds werden de Land-Slangen *Colubres* genoemd, in onderscheiding van de Waterslangen. Het onderscheidend Kenmerk is, Schilden aan den Buik te hebben en Schubben onder aan de Staart: daar de *Angues* geheel geschubd zyn. 't Getal der Soorten, hier in begreepen, is twee en-tagtig. III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

(1) *Adder met* 118 *Buikschilden en* 22 *Staartschubben, te samen* 140. I. *Vipera.* Egyptische Adder.

De Grieken noemden somtyds den Adder *Ophis*, als Slang by uitmuntendheid, maar gemeenlyk het Mannetje *Echis* en 't Wyfje *Echidna*, 't welk afgeleid wordt van 't woord *echein* (hebben), om dat zy levendige Jongen in hun Lyf bevatten. Van dit baaren zal ook de Latynsche Naam, *Vipera*, 't zy om dat het Dier met geweld de Jongen ter wereld brengt, of om dat het *Viviparum* is, afkomstig zyn. In 't Italiaansch heeft het dien zelfden naam, welke maar weinig veranderd is in 't Fransch *Vipére*, en in 't Spaansche *Bivora*. De Engelschen noemen het *Viper* of Adder, en die beide naamen zyn by ons ook in gebruik: de Duitschers *Otter*, de Deenen *Snoge*, de Sweeden *Hugg-Orm*, dat zo

(1) Coluber Vipera. *Syst. Nat.* X, Gen. 109. HASSELQ. *Act. Ups.* 1750. p. 24. *Itin* 314 N. 60.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

zo veel betekent als *Hecknatter*, of Haag Slang, om dat hy zig gemeenlyk in de Haagen en 't Kreupelbofch verfchuilt.

Waarneemingen van HASSELQUIST.

Onder de verfcheiderley Soorten van Adders geeft LINNÆUS den Voorrang aan deeze, die zig in Egypte onthoudt, en aldaar naauwkeurig waargenomen is door den Heer HASSELQUIST. Met meer regt kon onze Autheur zulks doen, aangezien wy van deeze Adders het opregte vlugge Zout, dat van Venetie komt, en het Vipervleefch voor de Theriaak, bekomen. Ook zyn deeze ruim zo Vergiftig als de Europifchen en worden door een byzondere Konft of Handgreep, welke naar betovering zweemt, van de Slangenvangers en ander Volk, daar te Lande behandeld, zonder eenig nadeel; 't welk onze Sweed met veel verwondering befchouwde. Daar zyn een Soort van Goochelaars, die de Vipers in de bloote Handen neemen, met dezelven fpeelen, ze by den Boefem in fteeken en allerley Konften daar mede doen, en dit zelfs met de Venynigften van drie tot vier Voeten lang. Zie hier zyne Bedenkingen en Waarneemingen daar omtrent (*).

„ In 't voorfte van July des jaars 1750, zyn-
„ de toen de regte tyd om allerleySoort van Slan-
„ gen, welken Egypte voortbrengt, te bekomen;
„ dewyl de Hitte dit Ongediert uit zyne Schuil-
„ hoeken voortlokt: kreeg ik 'er, op eenmaal,
„ vier

(*) HASSELQUIST Reifen pag. 79, 80.

„ vier byzondere Soorten van], welken ik be- III. Afdeel. IX. Hoofd- stuk. Egyptische.
„ schreef en in Spiritus bewaarde. 't Waren
„ de *Vipera vulgaris*, *Cerastes Alpini*, *Jaculus*
„ en *Anguis marinus*. Zy wierden my van een
„ Vrouwspersoon gebragt, 't welk met en be-
„ nevens my, den Franschen Konsul, Heer
„ Lironcourt, en de geheele Fransche Natie,
„ die by hem was, verbaasd deedt staan, als wy
„ zagen, hoe zy de Venynigste en gevaarlykste
„ Schepzels met de bloote Hand aanvatte, en
„ by het steeken van dezelven in Flesschen 'er
„ eveneens mede de werk ging, als ons Vrouw-
„ volk met haare Snoerbanden. De anderen
„ maakten haar geen moeite, doch de Adders
„ (*Viperæ Officinales*) hadden geen smaak in die
„ Gevangenis: zy snapten 'er uit, eer de Flesch
„ kon worden toegedaan: zy sprongen het
„ Vrouwspersoon over de Handen en bloote
„ Armen, 't welk daar door in 't minste niet
„ scheen verschrikt te zyn, neemende de Die-
„ ren met bedaardheid weer van haar Lyf af
„ en leggende die in het Vat, dat hun Graf
„ zou worden. Dit Vrouwspersoon hadt de
„ Slangen, zonder schroom, op het Veld ge-
„ greepen, gelyk de Arabier, die haar ons
„ bragt, berigtte. Zonder twyfel moest zy
„ een heimelyke Konstgreep weeten, om zo
„ behendig om te gaan met deeze Schep-
„ zels, die voor alle Dieren een schrik
„ zyn.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Gochelaary der Egyptenaaren.

„ Ik maatig my de verklaaring van dit Stuk „ niet aan. De Egyptenaars maaken een vol„ ſtrekt Geheim van deeze Konſt, welke den „ Ouden reeds bekend moet geweeſt zyn, naar „ 't gene uit de Volkeren van Afrika, *Marſi* en „ *Pſylli* genaamd, die te Rome dezelve oe„ fenden, blykbaar is. Ondertuſſchen is 't zon„ derling, dat een Konſt of Handgreep, die „ zo eenvoudig ſchynt, meer dan tweeduizend „ Jaaren heeft kunnen verborgen en geheim „ gehouden worden. Het voornaamſte, dat ik „ 'er in Egypte van te weeten kwam, beſtaat „ hier in: 1. De Konſt is maar aan zekere Fa„ miliën bekend, door welke zy op de Nako„ melingen wordt voortgeplant: 2. De genen, „ die dit Geheim bezitten, houden zig niet op „ met andere Vergiftige Dieren, gelyk Scor„ pioenen, Haagdiſſen en dergelyken: daar zyn „ byzondere Perſoonen, die deeze Dieren be„ toveren kunnen, en geen werk maaken van „ de Slangen: 3. De genen, die de Slangen „ betoveren, eeten dezelven zo wel raauw als „ gekookt, en maaken 'er zelfs een Soupe van, „ welke onder hun een zeer gewoone Spyze is; „ daar zy inzonderheid altoos wat van Eeten, „ wanneer zy op den Vangſt uitgaan. Evenwel „ heeft men my gezegd, dat gekookte en „ gebraden Slangen de gewoone Koſt der Ara„ bieren, zo wel in Egypte als in Arabie zyn; „ hoewel zy hun werk niet maaken van die „ Goochelaary."

Voor

Voorts merkt de Heer HASSELQUIST aan, dat zy, de gemelde Soupe gegeten hebbende, om op den Slangen-Vangſt te gaan, zig van hunnen Opperſten, of Prieſter, laaten zegenen; 't welk hy, en wy met hem, even Superſtitieus en belachelyk keuren, als dat de gemelde Opperſte naakt op den Oven moet gaan leggen, om de Kuikens behoorlyk te doen uitkomen. Hy ſtelt deeze Goochelary in gelyken graad met alle dergelyke Konſt- en Handgreepen, die wonderlyk voorkomen, als men het Bedrog niet kan ontdekken. Men hadt hem wel gezegd, dat de Slangenvangers zig met zeker Kruid beſtrooiden of beſtreeken, doch daar van hadt hy, met zekerheid, niets kunnen verneemen, en hy zag het ook niet voor Waarheid aan. Onder de Negers, aan de Weſt-Kuſt van Afrika, die ook veel werk maaken van Slangen-Vleeſch, vind ik niet van eenige Tovery of Beguicheling der Slangen, gewaagd. Het is, niettemin, waarſchynlyk, dat het gebruiken van deeze Dieren tot Spyze, aan de zwervende Arabieren, die arm zyn en van den Roof leeven, een merkelyke Stoutheid om dezelven te vangen geeft. Voeg hier by, dat de minſte Slangen vergiftig, en de Beet der Adderen niet altoos doodelyk zy, gelyk wy in 't vervolg zien zullen.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Egyptiſche.*

Ik gaa nu over, tot de Geſtalte deezer Egyptiſche Adderen. Dezelven hebben, zegt HASSELQUIST, 118 Buikſchilden en 40 Staartſchub-

Geſtalte.

III AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Egyptische.*

schubben (*). De Kop is boven op weinig, tusschen de Oogen zeer plat, aan de zyden sterk uitpuilende, en boven 't Lighaam verheven: de Bek stomp en zeer kort: de Neusgaten staan overdwars, naby den rand des Beks, en een weinig daar boven de Oogen, wier zwarte, smalle Appel, regt op en neer langwerpig, met een vuilgeelen Kring gezoomd is. Behalve de kleine ruuwe Tandjes, in de beide Kaaken, hebben zy 'er, boven in de Bek, twee, die langer, krom en scherp zyn, in een Scheede, regt voor de Oogen uitkomende. De Tong heeft, aan de tip, een dubbelde spits. Het Lyf is, by den Kop, rolrond en dunner, in 't midden dikker en byna Vierkant, voorts wederom dunner en rond naar de Staart toe, die, beneden den Aars, Kegelagtig kort en een weinig gekromd, in een gedoornde punt uitloopt. De Buikschilden zyn langwerpig, aan de tippen rond, in plaatjes deelbaar: de Staartschubben, waar van twintig Paaren onder aan zyn, kunnen naauwlyks van die, welken de Staart van boven en op zyde dekken, onderscheiden worden. Zy zyn alle rondagtig en geschalied: die den Kop en het Lyf dekken, ovaal. Door 't midden van den Buik loopt een

(*) **Reizen**, pag. 363. LINNÆUS heeft het getal der Schubben anders opgegeven, gelyk men hier voor in de Kenmerken van deezen Adder kan zien. Dit komt daar van daan, dat HASSELQUIST hier het getal der gepaarde Schubben enkeld heeft genomen.

een overlangſe Naad, welke de Schilden plooibaar maakt. Aan de Keel is een diepe Groef, in de langte. De Kleur van deeze Adders is, boven op 't Lyf, geheel uit den Yzergraauwen, witagtig, met bruiner Vlakken; van onderen bleek: de Staart aan 't end met drie zwartagtige ringen getekend: de langte ruim twee Span; de dikte van het Lyf twee Duim, die van den Hals maar een half Duim, gelyk de breedte van den Kop, en de dikte van de Staart, die een Duim lang was, als een Schryfpen. De zodanigen heeft hy, verſcheide maalen, levendig, friſch, en met groote Tanden voorzien, door de Slangenvangers met de bloote Handen uit een Zak zien haalen, behandelen en eindelyk dooden; terwyl hy zig te Kairo bevondt. III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Egyptiſche.*

(2) *Adder met* 131 *Buikſchilden en* 22 *Staartſchubben, te ſamen* 153. II. *Atropos.*

Deeze Adder, die ook Vergiftige Tanden heeft, en in 't Kabinet van den Koning van Sweeden gevonden wordt, is uit Amerika gekomen. Hy is grys van Kleur en heeft bruine Oogjes met witte Kringen.

(3) *Adder met* 110 *Buikſchilden en* 50 *Staartſchubben, te ſamen* 160. III. *Leberis.*

Deeze

(2) Coluber Atropos. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 22. Tab. XIII. fig. 1.

(3) Coluber Leberis. *Syſt. Nat.* X.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. Deezen, die ſtreepswyze met zwart gebandeerd is, heeft de Heer KALM in Kanada gevonden.

IV. *Lutrix.* (4) *Adder met* 134 *Buikſchilden en* 27 *Staartſchubben, te ſamen* 161.

Deeze, die in de Indiën woont, heeft de Rug en Buik geel, de zyden blaauwagtig. Hy ſchynt van Vergiftige Wapenen onvoorzien te zyn.

V. *Calamarius.* (5) *Adder met* 140 *Buikſchilden en* 22 *Staartſchubben, te ſamen* 162.

In 't Kabinet des Konings van Sweeden is deeze Amerikaanſche Adder; van Kleur Loodblaauw, met bruine ſtreepswyze banden en ſtippen getekend; van onderen als met bruine Dobbelſteentjes.

VI. *Conſtrictor.* Strengelaar (6) *Adder met* 130 *Buikſchilden en* 40 *Staartſchubben, te ſamen* 170.

De Heer KALM merkt aan, dat 'er in Amerika zekere zwarte Slangen zyn, van ongemeene vlugheid, welken een Menſch naauwlyks ontkomen kan, en die zig om het Been van den vlugtende ſtrengelen, zo dat hy vallen moet. Het

(4) Coluber Lutrix. *Syſt. Nat.* X.
(5) Coluber Calamarius. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 23. T. VI. f. 3.
(6) Coluber conſtrictor. *Syſt. Nat.* X.

Het beste is, zegt hy, dat derzelver Beet geen meer kwaad doe, dan of men zig met een Mes sneed. Dit schynt deeze Adder te zyn, wiens opgewipte tip van de Kaak driekantig is, naar LINNÆUS aantekent.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

VII. *Ammodytes.* Zand-Adder.

(7) *Adder met* 142 *Buikschilden en* 32 *Staartschubben, te samen* 174.

De Ouden maaken gewag van een Serpent, dat zy *Ammodytes* noemden, 't zy om dat het de kleur hadt van Zand, of, gelyk waarschynlykst is, om dat het zig onthield in de Zandwoestynen van Libye. MATTHIOLUS noemt hetzelve een yzelyk groot Beest, zeer naar een Adder gelykende, behalve dat het den Kop grooter en de Kaaken breeder heeft; zynde aan 't end van de Bovenkaak voorzien met zeker Uitstek, dat naar een spitse Wrat zweemt: weshalve de Landloopers of Goochelaars, die Middelen venten tegen de Slangen-Beeten, hetzelve *Aspide del Corno*, of gehoornde *Aspis* noemen. Die naam, zegt hy, is inderdaad niet oneigen, want het brengt niet traager de Dood aan als de *Aspis*: wy weeten dat Menschen, die 'er onvoorziens door gebeeten waren, in drie Uuren tyds gestorven zyn. Dus getuigt ook AËTIUS, daar van, het volgende (*).

„ De

(7) Coluber Ammodytes. *Amœn. Acad.* I. p. 506 N. 25. Druinus. BELL. *Itin.* 203. Ammodytes. ALDR. *Serp.* 169.

*) Libr. XIII. Cap. 25.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Zand-Adder.

„ De *Ammodytes* heeft ongevaar de grootte „ van een Elle, (want grooter wordt hy niet „ afgebeeld noch beſchreeven) van Kleur is hy „ Zandagtig, over 't geheele Lyf met zwarte „ Vlakken getekend: hy heeft een zeer harde „ Staart, van boven afgeſneeden. Sommigen „ hebben hem *Cenchrias* of *Miliaris* geheten, „ wegens de hardheid van de Staart. Hy is „ met breeder Kaaken voorzien dan de Adder, „ daar hy anders in veele opzigten naar gelykt, „ doch door de Kleur beſt van onderſcheiden „ kan worden: want de Adder is geelagtig. „ Die van den Ammodytes worden getroffen „ ſterven doorgaans heel ſchielyk: in de genen, „ die zo ſchielyk niet ſterven, loopt het Bloed „ uit de Wond en de Wond zwelt, maar een wei- „ nig daarna komt 'er dunne Materie uit, en 'er „ volgt op, zwaarte in 't Hoofd en Flaauwte. „ Die 'er beſt tegen kunnen, en ſterk zyn, „ gaan in drie Dagen heen. Evenwel heeft „ men 'er gevonden, die het tot den zevenden „ Dag toe uithielden."

Vergiftigheid.

Mooglyk zyn dit die Vergiftigſte Slangen van Guinée, waar van BOSMAN ſpreekt, hebbende naauwlyks de langte van een Elle, van Kleur zwart, met wit en geel gevlakt; of ook die Venynige Adders, waar van ADANSON gewaagt, dat een jonge Dogter aan de Kuſt van Afrika, by Kaap Verde, 'er door gebeeten zynde, in twee Uuren was geſtorven: mooglyk ook die van 't Eiland Cyprus, *Aspic* by de Inwooners ge-

genaamd, welker Beet, in eenige Uuren, den Menſch door een algemeene Verſterving doodt, naar 't gene de Heer HASSELQUIST verhaalt; zynde dit Dier zo veranderlyk van Kleur, dat het, op Yzergraauwe Aarde ruſtende, zig graauw, op zwarte Aarde zig zwart vertoonde. Door den Heer CARLESON, Gezant van 't Sweedſche Hof aan de Porte, werdt een dergelyk Dier gevangen, 't welk bezig was om een Haagdis, zo groot als de Adder zelf, in te zwelgen. Dit Dier was maar een half Voet lang, op de Rug met een ſchakel van zwarte Vlakken getekend, en hadt een zeer dun Staartje. Voor op den Snoet vertoonde zig 't gemelde Uitſtek, dat egter niet Hoornig, maar Vleezig was, hoewel het de geſtalte hadt van een Hoorntje, kunnende agterover geboogen worden. Tuſſchen dit Hoorntje en de Oogen hadt de Kop, wederzyds, een verheven Knobbeltje. Het ſchynt dan dat de Zand-Adder, nog hedendaags, ook in de Zuidelyke deelen van Europa gevonden worde.

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK. *Zand-Adder.*

(8) *Adder met* 150 *Buikſchilden en* 25 *Staartſchubben, te ſamen* 175.

VIII. *Ceraſtes.* Gehoornde.

De naam van *Ceraſtes* is, door de Ouden, gegeven aan een Adderſlang, die *gehoornd* ware. He-

(8) Coluber Ceraſtes *Syſt. Nat.* X. Coluber cornutus. HASSELQ. *Itin.* p. 315. N. 61. *Act. Upſ.* 1750. p. 27. BELLON. *Itin.* 203.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

dendaags weeten de Arabieren, door Konst, zulke Dieren toe te stellen, steekende Vogelklaautjes door den Kop heen. Evenwel vindt men in Egypte ook een Slang, die eenigermaate gehoornd is, zo HASSELQUIST getuigt; hebbende dezelve twee Sprietjes, als Hoornen, aan den bovenrand van het Ooghol uitsteekende, die taamelyk hard zyn, en een weinig krom, doch niet langer dan de halve breedte der Oogen is. De zodanigen vondt hy in alle opzigten, byna, gelyk aan de Egyptische Adders, doch eens zo lang en zonder groote Tanden: zynde het Lyf drie en een half Voet, de Staart twee en een half Duim lang; de dikte aan den Buik, als de grootste Vinger, die van de Staart als een Schryfpen; de Schubbetjes op den Kop, gelyk in de voorgaande, allen zeer klein en rond.

IX. *Plicatilis.* Ternaatsche.

(9) *Adder met* 131 *Buikschilden en* 46 *Staartschubben, te samen* 177.

Deeze Soort van Adderen, waar van men 'er een in 't Sweedsch Koninglyk Kabinet vindt, die Loodkleurig is, met bruine Zyden, van onderen op een driedubbele ry bruin gestippeld: wordt vergeleeken met dien Ternaatschen Slang van SEBA, welken de Indiaanen *Bali-Salan-Boekit* noemen; zynde, zegt hy, de Berg- of Heuvel-

(9) Colubet plicatilis. *Amœn. Acad.* I. p. 301. N. 26. *Muf. Ad. Frid.* Serpens. *Bali Salan-Bockit*, Ternatana SEB. *Muf.* I. Tab. LVII, Fig. 5.

vel-Slang, daar VALENTYN van gewaagt, als zo vergiftig zynde, dat het enkele aanraaken van de Staart een Mensch zou dooden. VALENTYN meldt, dat dezelve den kleinsten Kop van alle Slangen heeft: indien hy Adders meent, dan is de Figuur 'er taamelyk mede overeenkomstig. De Kleur is geel, op Zyde loopt een roode Band, met witte Vlakjes gepaareld, en langs den Buik zyn de Schilden ook aardig, in ryën, geplekt of bruin gestippeld. De Staart is zo dun en spits niet als die der gewoone Adderen. III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

(10) *Adder met* 118 *Buikschilden en* 60 *Staart schubben, te samen* 178. X. *Domicella.* Juffer-Slang.

Deeze, die in 't Kabinet van den Heer GYLLENBORG zig bevondt, schynt de Malabaarsche tweekleurige Slang te zyn van SEBA, welken hy getuigt zo schoon en bevallig, en tevens onschadelyk te zyn, dat de Dames, in Oostindie, hem niet alleen voor 't vermaak van 't Oog nahouden, maar ook by haar Boesem insteeken, tot verkoeling in heete Dagen. Hy is lang en heeft het Hoofd sierlyk geschubd: de Kleur is spierwit, overdwars geringd met zwarte Banden, die op de Rug breed zyn, en aan den Buik zeer smal, somtyds niet samenloo-

(10) Coluber Domicella. *Amœn. Acad.* I. p. 117. N. 5. Anguis bicolor, elegantissimus Malabaricus. SEB. *Mus.* II. Tab. 54. Fig. 1.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

loopende. Men vindt deezen *Juffer-Slang* in Asie.

XI. *Alidras.*

(11) *Adder met* 121 *Buikschilden en* 58 *Staartschubben, te samen* 179.

Deeze, die geheel wit is, uit de Indiën afkomstig, wordt in 't Kabinet van den Heer DE GEER gevonden.

XII. *Buccatus.*

(12) *Adder met* 107 *Buikschilden en* 72 *Staartschubben, te samen* 180.

Men vindt deezen, die ook in Indie woont, in 't Sweedsch Koninglyke Kabinet. Hy is bruin, met witte Banden, heeft den Kop gantsch wit, met twee bruine stippen op de Kruin en èen driehoekige vlak boven de Neusgaten.

XIII. *Angulatus.*

(13) *Adder met* 120 *Buikschilden en* 60 *Staartschubben, te samen* 181.

In 't Kabinet des Konings van Sweeden niet alleen, maar ook in 't Gyllenborgsche te Upsal, wordt deeze Adderslang gevonden, die overeen schynt te komen met den schoonen Westindischen Slang van SEBA, welke een dikken

(11) Coluber Alidras. *Syst. Nat.* X.

(12) Coluber buccatus. *Syst. Nat.* X, *Mus. Ad. Frid.* I. p. 29. T. 19. Fig. 3.

(13) Coluber angulatus *Syst. Nat.* X. *Mus. Ad Frid.* I p. 23. Tab 15 Fig. 1. *Amæn. Acad,* I p. 119. N. 7. Serpens Americana Viperæ æmula. SEB. *Mus.* II. Tab. 12. Fig. 1.

ken Kop heeft, gelyk een Adder, zynde van de Ouden onder de *Aspis*-Slangen geteld geweest (*). Deeze is gemarmerd met witte en bruine Banden, en zwart gevlakt onder aan 't Lyf, dat glad is geschubd met groote Schubben. Men vindt 'er geen Neusgaten aan, maar groote Oogen.

III. AFDEEL. IX. HOOFD. STUK.

(14) *Adder met* 146 *Buikschilden en* 39 *Staartschubben, te samen* 183.

XIV. *Berus.* Europische Adder.

De Heer GRONOVIUS heeft onder zynen Geslagtnaam van *Vipera* of Adder, die maar ééne Soort bevat, niet, gelyk men met reden zou kunnen denken, dat Dier gebragt, 't welk in Europa den naam van *Viper* voert; maar een Ceylonschen Slang, welke, zo hy aantekent, als een Middel-Geslagt maakt, tusschen de *Cenchris* en *Coluber*. Derhalve komen zyne opgegeven Kenmerken ook niet met die der gewoone Adderen, welke ik by hem niet beschreeven vind, overeen. Zyn Ed. haalt, wel is waar, een Surinaamschen Adder van SCEUCHZER, benevens den waaren *Oostindischen Adder* van SEBA aan (†); doch de Voorwerpen, welken hy daar toe

(*) Want deeze moet het zyn volgens de aanhaaling in *Amœn. Acad.* en niet het *Ceylonsch Slangetje*, Fig. 3, op de zelfde Plaat,

(14) Coluber Berus. *Syst. Nat.* X. Anguis Vipera. *Faun. Suec.* N. 160. Coluber Scut. Abd. 144. Caudalibus. 39. *Amphib. Gyllenb.* N. 1. *Amœn. Acad.* I. p. 113 ALDROV. *Serp.* 115, 116.

(†) *Zöophyl. Gron.* Fasc. I. Leid. 1763. p. 19.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Europische.

toe betrekt, hadden over of omtrent 200 Buikschilden. De laatstgemelde, ondertusschen, wordt betrokken tot onze gewoone Adders, als eene Verscheidenheid, die in 't getal van Buikschilden en Staartschubben, als ook in 't maakzel der Schubben van de Rug en Kop, volkomen daar mede overeenstemt, hoewel zy 'er in Kleur van verschille (*).

De Adders worden door geheel Europa, maar wel meest in de Zuidelyke deelen, in Griekenland, Italie, Spanje, Portugal; doch ook in Vrankryk, Duitschland, en Engeland gevonden. De Heer LINNÆUS zegt, dat zy in Sweeden gemeen, en, door hunne zeer Venynige Beet, somtyds doodelyk zyn (†). Meest onthouden zy zig in Berg- en Boschagtige, drooge Landstreeken, of Heijen, en worden zelden gevonden in Moerassige of aan Zee leggende Gewesten.

Eigenschappen,

Sommigen hebben beweerd, dat deeze Dieren zig niet konden oprollen of in bogten leggen, gelyk andere Slangen, doch dit strydt tegen de Ondervinding. De Adder is egter zo vlug niet als een gewoone Slang: hy kruipt langzaam en springt nooit. Ook zal hy nimmer een Mensch byten, indien men hem niet getergd hebbe, of dat hy in benaauwdheid zy: alsdan hebben weinigen deeze Dieren behandeld, zon-

(*) *Amæn. Acad.* I. p. 114.
(†) *Faun. Suec* p. 97.

zonder dat zy 'er van gebeeten werden. Tot zyn Voedzel randt hy veelerley Infekten en andere Kruipende Dieren aan; gelyk Torren, Scorpioenen, Haagdiffen, Padden, Kikvorfchen, Muizen, Mollen en dergelyken; waar van hy de kleinften geheel, de grootften ten deele inzwelgt. Verfcheide Maanden kunnen zy, zonder eenig Voedzel, leeven, en, gevangen zynde, willen zy zelfs niet eeten. Het zelfde, dat men in de Ratelflangen, ten opzigt van de fchynbaare betovering der Dieren, om zig van hun te laaten inflokken, opmerkt, heeft, hoewel in minder graad, by de Vipers plaats. Zy zyn, gelyk ik reeds aangemerkt heb, ongemeen taay van Leven, en de Kop, zegt men, van de Romp afgehouwen, kan even doodelyk byten, als te vooren. Hunne Drek ftinkt zodanig niet, als die der Slangen. Zy verbergen zig niet in gaten van het Aardryk, maar kruipen onder Steenen of Ruigte weg. Hunne Paaring gefchiedt tweemaal 's Jaars; de eerfte in de Maand van Maart, en de Jongen worden vier of vyf Maanden gedragen. In 't Voorjaar leggen zy hunne Huid af en fomtyds ook nog eens in de Herfft. In de Zuidelyke deelen van Vrankryk, Dauphiné en Provence, van waar de meefte Adders komen, die men te Parys verkoopt; worden zy gevangen met Houten Nyptangen of opgevat by de Staart, als wanneer zy zig niet omwenden kunnen om te byten. Dan vervoert menze in Doozen of Kaffen,

III. AFDEEL. IX. HOOFD. STUK. *Europifche.*

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

die met Mos of Zemelen gevuld zyn; en dus leeven zy, zonder eenig Voedzel of Drank, oogschynlyk, van de Lugt.

Tabak een vergift voor de Adders.

De Heer REDI heeft, in zyne zo menigvuldige Waarneemingen op de Adders van Italie, aangemerkt, dat de Tabak een Vergift is voor deeze Dieren. Als men derzelver Huid doorsteekt met eene Naald, die in haar oog een Draad heeft met aftrekzel van Tabak bevogtigd, dan sterft, zegt hy, de Adder binnen 't Kwartier Uurs, en wordt eerst hard als Metaal; doch daarna zagt en buigzaam, als of hy reeds eenige Dagen dood geweest ware. Men heeft waargenomen, dat zelfs de Rook van Tabak, in de Keel dezer Dieren geblazen, een dergelyke uitwerking, doch langzaamer voortbrengt; maakende buitengewoone Stuiptrekkingen, die doodelyk zyn, en het Hart slaat nog wel een half Uur na dat de Adder reeds gestorven is. De Slangen sterven, daar door, op gelyke wyze; maar de Adder, in Wyngeest gedompeld zynde, blyft nog over 't Uur in 't leven. Het Speekzel, zelfs van een nugteren Mensch, doet hun geen leed. Ook is de tegenzin of afkeer, die zy van Esschenbladeren zouden hebben, een fabel; zo CHARAS ondervonden heeft.

Geschil over de Stoffe van 't Venyn.

Een zeer berugt Geschil is 'er tusschen de twee gemelde Autheuren geweest, over de stoffelykheid of onstoffelykheid van het Venyn der Adderen. REDI beweerde, dat het geele Vogt,

Vogt, vervat in de blaasjes van het Tandvleeſch, de enkele en waare Zitplaats zy van het Venyn, en dat dit Sap niet ſchadelyk zy, wanneer het door den Mond wordt ingenomen, maar alleen door de Beeten, welken de Adder in Leven zynde doet, of die men denzelven, nog verſcheide Dagen na zyn Dood, kan laaten doen; mids dat het geele Vogt in de Wond kome. Hy voegt 'er by, dat dit zelfde Vogt, gehaald uit een leevende of zelfs uit een dooden Adder, altoos Venynig is, wanneer het in de Wond gebragt en met het Bloed van het gewonde Beeſt gemengd worde, 't zy men 'er zig van bediene als het nog vloeibaar; 't zy als het gedroogd is en tot Poeijer gemaakt. Eindelyk wordt van hem verzekerd, dat alle Dieren, in 't algemeen, ſtierven, wanneer iets van dit Vogt in de Wonden, die men 'er aan maakte, gedaan werdt. CHARAS ontkende dit alles, behalve de onſchadelykheid van 't gemelde Vogt, wanneer men 't innam, en hy wilde, dat het Venyn van de Adders niet beſtond dan in ge-irriteerde Geeſten; zynde het geele Vogt, zo van een leevende en zelfs zeer boos gemaakten Adder, als van een dooden; noch in de Beet, noch in Wonden, noch inwendig, noch met het Bloed gemengd, of hoe men 't ook gebruiken moge, aan eenigerley Soort van Dieren doodelyk of beſmettelyk, en niets dan een zuiver en onſchadelyk Speekzel.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europiſche.*

Dit Geſchil is eenigermaate opgehelderd, ſe-

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europische.*

sedert dat de Heeren GEOFFROY en HUNAULD, die, nu omtrent dertig Jaaren geleeden, door de Akademie der Weetenschappen van Parys gelast werden om de Venynigheid der Fransche Adderen te onderzoeken, bevonden en berigt gegeven hebben, dat de Beet der Adderen niet altoos Venynig ware. Ook stemt men in 't algemeen toe, dat het Venyn van deeze en dergelyke Dieren veel sterker werkt in de heete Landen, dan onder de gemaatigde Lugtstreek. Voorts zyn door Doktor MEAD, in Engeland, veele Proeven genomen, omtrent de aart en hoedanigheid van het gemelde geele Vogt; die de Waarneemingen van den Italiaan schynen te bevestigen. Deeze Geneesheer, naamelyk, vondt in dat Vogt eenige kleine spikkeltjes Zout, die 'er met veel snelheid in zweefden en na eenigen tyd veranderden in zeer puntige Krystallen, welke als uit zekere Knoopen scheenen voort te komen, zynde zo hard, dat zy, verscheide Maanden, op het Mikroskoop-Glaasje onveranderd bleeven. De geheele Konfiguratie vertoonde als een fyne Spinnewebbe, hoedanig iets de Heer BAKER, ook, in 't Bytend Sublimaat waarnam (*).

De Heer MEAD oordeelde zyne Waarneeming merkelyk bekragtigd en gestaafd, door het gene Doktor TYSON, in de Indiën zynde, met eigen

(*) *Nuttig gebruik van 't Mikroskoop*, Amsterd. 1756. bl. 126.

eigen Oogen heeft gezien. Een Indiaan kwam by hem, met verscheide Soorten van Slangen, en boodt aan, daar mede eenige Proeven in 't werk te stellen, op de kragten van het Venyn. Een der grootsten voor den dag brengende, die, zo hy zeid, onschadelyk was, liet hy zig, den Slang getergd hebbende, daar van in den Arm byten, en gaarde het uitloopende Bloed met den Vinger, leggende het op zyn Dye neer, tot dat hy 'er omtrent een Lepel vol van had. Toen haalde hy, uit den Zak, een anderen Slang, genaamd *Cobra de Cabelo*, die zo groot niet was, maar, naar hy voorgaf, ongemeen Vergiftig, en om zulks te bewyzen, kneep hy het Dier om den Hals met zyn Hand en drukte dus eenig Vogt uit de Tandvleesch-blaasjes, ter veelheid van een half Grein; 't welk hy zo dra niet gemengd hadt onder 't Bloed dat op zyne Dy gestold lag, of 'er ontstond een sterke Opbruisching en werking als in de Gest van Bier, en het Bloed veranderde in een geelagtig Vogt (*).

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK. *Europische.*

Hier uit blykt dan, dat het Venyn der vergiftige Slangen niet bestaa in iets Geestigs, gelyk CHARAS wil; maar in iets stoffelyks, en wel, zo de Heer MEAD volgens Reden en Ondervinding onderstelt, in een sterk Zuur. Dit schynt eenigermaate bevestigd te worden, doordien men hedendaags beweert, dat allerley

Middelen tegen den Beet.

(*) MEAD *de Venenis*, Cap. de Vipera. pag. 11.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europische.*

ley vlugge Alkalyne Zouten, uit Dieren gehaald, in ſtaat zyn om Menſchen, die van Adders zyn gebeeten, te geneezen; ja zelfs het bekende *Eau de Luce*, 't welk, met een gewenſchten uitſlag, aan verſcheide Perſoonen is ingegeven, die reeds de Toevallen hadden, welke de Venynigheid van den Beet aantoonden: Pyn, naamelyk, en Benaauwdheden, Galbraaking, Opzwelling van 't gebeeten Deel en van 't geheele Lighaam, Slaapeloosheid en Stuiptrekkingen (*). Evenwel is 't niet onwaarſchynlyk, dat het vlugge Zout of de Geeſt der Adderen zelf, inwendig, en het openhouden van de Wond door Byt- of Brandmiddelen, het ſchroeijen van dezelve met een gloeijend Yzer; het doorvlymen; Koppen zetten, en alles wat het Venyn naar buiten kan trekken, of beletten op het Bloed te werken, het dienſtigſte zy. Met dit inzigt binden de Goochelaars eerſt het Deel, dat zy willen laaten byten. Met dit zelfde oogmerk wordt 'er de verpletterde Kop van een Adder, of van den zelfden, waar door men gebeten is; of Theriaak, Uijen met Armoniak-Zout, Wyn waar in Zout geſmolten is, en dergelyke Middelen meer, opgelegd. Op dergelyk een wyze zyn Menſchen, wien een Geelzugt het geheele Lighaam reeds beſlagen hadt, tot Geneezinge gekomen.

Adderen-Vet of Olie.

De Addervangers in Engeland, gebruiken, zo

(*) *Journal de Med. Chir.* &c. Fevr. 1763. p. 150.

zo de Heer MEAD aanmerkt, een zeer eenvoudig Middel, om hun van 't byten deezer Dieren te geneezen. Zy beſtryken de Wond maar met Adderen-Vet en wryven het in: waar door het ſchynt dat de ſpikkeltjes van het Venyn verſtompt worden, en buiten werkzaamheid gehouden. Met dit zelfde oogmerk is de beſtryking van het gebeeten Deel, met Boom-Olie, over gloeijende Kolen, als een onfeilbaar middel voorgeſteld geweeſt (*); doch de Proeven, te Parys in 't Werk geſteld, hebben geleerd, dat dit Middel ver was van zeker te zyn (†). Veele Dieren, naamelyk, die van Adders gebeten waren, ſtierven, ſchoon men de Wond met Olie had geſtreeken; anderen behielden 't Leven, aan welken men niets deedt. Naderhand heeft men den ſtinkende Geeſt van Wynſteen, eens, in Proeven te Parys genomen, zo in als uitwendig op gebeeten Honden gebruikt, die van goede uitwerking ſcheen te zyn (‡). En, wat de gemelde Proeven van REDI aanbelangt, die door CHARAS tegengeſproken waren: de Heer MEAD merkt aan, dat DU VERNEY hem berigt hadt, die Proeven, met gelyken uitſlag, te hebben nagedaan (§).

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europiſche.*

Dat

(*) Zie VATERI Differt. *de Antidoto novo adverſus Viperarum morſum præſentiſſimo, nuper in Anglia detecto.* Wittenb. 1736.

(†) Zie *les Mem. de l'Acad. Royale des Sc.* de l'Ann. 1737.

(‡) Zie *der Kon. Schwed. Akad. Abhandl. auf das Jahr.* 1748. p. 232.

(§) MEAD, ut ſupra, p. 21.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

De zitplaats van 't Venyn.

Dat de Adderbeeten niet altoos Vergiftig zyn, schynt daar van daan te komen, dat het Venyn somtyds hun ontbreekt; somtyds niet in de Wond gebragt wordt; somtyds niet met het Bloed gemengd. Dit brengt ons tot beschouwing der zitplaats van 't Venyn, waar over thans geen het minste Geschil is. Men twyfelt niet, of het wordt door de twee dunne, lange holle Tanden (*), welken de Viper heeft in de Bovenkaak, in de Wond uitgestort. GALENUS heeft reeds opgemerkt, dat de Landloopers de openingen, aan 't end deezer Tanden, weeten toe te stoppen, eer zy zig byten laaten: door een schandelyk bedrog dus het Leven der Menschen, op de wyze der Kwakzalveren, laagen leggende, om door schynbaare betovering hun vuil Gewin te bejaagen. Deeze Tanden, zeer naar Slagtanden gelykende, staan een weinig krom naar agteren, en de holligheid in dezelven loopt van den Wortel af tot digt aan de Punt, alwaar zy eindigt met een Spleetje, niet ongelyk aan dat van een Schryfpen. Behalve deeze Vergiftige Tanden, die, ten getale van een, twee of drie, op ieder zyde van de Bovenkaak zitten, heeft de Adder nog verscheide kleine Tandjes, met scherpe punten, om de prooy te vatten, terwyl hy ze byt.

De eigentlyke bronnen, nu, van dit zo schroo-

(*) Zie de Afbeelding van een Adder-Tand in BAKERS *Nuttig Gebruik van 't Mikroskoop.* Amsterd. 1756. Pl. XV. Lett. L.

ſchroomelyk Vogt, heeft men bevonden een Soort van Klieren of Klieragtige blaasjes, welke in de Koppen van alle Adders, zo Mannetjes als Wyfjes, geplaatſt zyn op de zyden van 't Bekkeneel, aan 't agterſte van ieder Ooghol, onmiddelyk onder de Spier, die men de Kaauwſpier zou mogen noemen, dewyl zy dient tot neerdrukking van de Bovenkaak; en dus moet, onder 't byten, 't gedagte Vogt worden uitgeperſt. Men kan het, door hun den Hals te knypen, ſomtyds met ſtraaltjes doen uitſpuiten, zo MEAD aanmerkt. Deeze Klieren, die uit verſcheide kleineren ſamengeſteld zyn, en veel overeenkomſt hebben met de Oorklieren in de Menſch, bedekken de Wortels der gemelde lange Tanden, en ontlaſten haar Vogt in een blaasje, ter wederzyde, dat met de holligheid der Tanden gemeenſchap heeft. Men vindt dergelyke Kwylklieren, ook, in de Koppen van onſchadelyke Slangen: 't zy dat het Vogt daar van een andere natuur zy of dat het gebrek van Werktuigen de ontlaſting in de Wond belette.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europiſche.*

De Natuur ondertuſſchen, die zorgvuldige Moeder, kan zelfs ook hier niet beſchuldigd worden, van dit Venyn vrugteloos of tot enkele beſchadiging te hebben voortgebragt! De Heer MEAD merkt aan, dat de Adders, welker Voedzel beſtaat in Haagdiſſen, Kikvorſchen, Padden, Muizen, Mollen en dergelyke Dieren, niet in ſtaat zynde om dezelven te kaauwen,

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europische.*

wen, een kragtig ontbindend Kwylvogt noodig hebben tot verteering van dit Voedzel, dat hun dikwils in de Keel zitten blyft, en niet dan zeer langzaam verteerd wordt. Aan dit laatste schryft hy toe, dat de Adders, ettelyke Maanden, zonder Voedzel kunnen leeven. De koude aart der Adderen, bovendien, en de traage beweeging van hun Bloed, maaktze minder bekwaam om door de knyping der Ingewanden de ingeslokte Dieren te dooden: weshalve hun het gedagte Venyn daar toe noodig was, waar van één Druppeltje dikwils een Dier het Leven beneemt, en de Mensch wordt 'er dikwils, hoe voorzigtig hyze ook behandele, van getroffen.

Gevaarlykheid.

AMBROSIUS PARÉ verhaalt, dat hy, te Montpellier zynde in 't gevolg van Koning Karel den IX, en de Tanden bekyken willende van een Viper, benevens de blaasjes, waar in men het Venyn ondergestelt te zyn; daar van aan den Vinger gebeten werdt tusschen de Nagel en het Vleesch. Het zelfde Ongeval bejegende, in den jaare 1658, een jong Duitsch Heer, die de Proefneemingen bywoonde, welken CHARAS op het Venyn der Adderen deedt, en die nieuwsgierigheid hadt hem, byna, het Leven gekost. Een ander die 'er, twee Jaaren daar na, by tegenwoordig was, kwam het zelfde over, en CHARAS zelf kon dit niet ontgaan, hoe behendig hy in 't behandelen deezer Dieren ware. Zie hier een aanmerkelyk Voorbeeld, ten

ten dien opzigte, dat den vermaarden JUSSIEU den jongen is bejegend (*). III. AFDEEL.

Den 23 *July* des jaars 1747, toen deeze Heer aan 't Kruiden zoeken was met zyne Leerlingen op de Heuvelen van Montmorenci, vatte een derzelven, onvoorziens, een Adder, die hem op drie plaatſen beet; aan den Duim, naamelyk, en voorſten Vinger van de regter, en aan den Duim van de ſlinker Hand. Alle Vingers wierden aanſtonds doof, en zwollen op, gelyk ook de Handen, zo dat hy de Vingers niet kon buigen. In deeze ſtaat werdt hy gebragt aan den Heer DE JUSSIEU, die 'er eenige honderd Sehreeden af was, en aanſtonds den gebeeten Perſoon geruſt ſtelde, door hem van een ſpoedige Geneezing te verzekeren. By geluk hadt deeze Heer een Fleſchje by zig met *Eau de Luce*, dat, gelyk men weet, een Konſtig mengzel is van vlug Alkali en Barnſteen-Olie: daar van liet hy den Lyder gebruiken zes druppelen in een Glas Water, en goot 'er zo veel van op ieder Wond, als genoeg ware om dezelven mede te ſtryken en te wryven. 't Was toen omtrent één uuren 's middags en zeer heet Weer. Te twee uuren klaagde de Lyder over Walging en viel in Flaauwte. Men wilde zynen Arm, die zeer gezwollen was, binden; maar Mr. DE JUSSIEU verboodt zulks, en

IX. HOOFD-STUK. *Europiſche.*

(*) *Mem. de l'Acad. Royale des Sciënces*, de l'Ann. 1747.

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK. *Europische.*

en, door een tweede Gifte van *Eau de Luce*, ging de Flaauwte over. Toen begeerde de Lyder naar de plaats, daar men 's nagts zou blyven, gebragt te worden. Twee Studenten in de Geneeskunde geleidden hem derwaards, en namen op zig hem op te passen, en 't zelfde Middel weder in te geeven, als hem een nieuwe Flaauwte overkwam. Dit gebeurde, inderdaad, tweemaal op den Weg, en, te Bedde geholpen zynde, bevondt hy zig zeer kwaalyk, braakende al zyn Middag-Eeten uit: ja bazelde zelfs: doch dit alles ging met eenige nieuwe Giften van *Eau de Luce* over. Na de braaking hieldt hy zig stil, en sliep taamelyk gerust. De Heer DE JUSSIEU, 'er te agt uuren by komende, vondt hem veel beter; doch sterk zweetende. Hy sliep des nagts wel, en 's anderendaags, dewyl de Zwelling der Handen nog niet geslonken ware, bestreek men die met Olyven-Olie, waar in een weinig van 't vlugge Alkali was gedaan. Een half Uur daarna kon hy de Vingers met gemak buigen: hy kleedde zig aan, ontbeet smaakelyk en kwam te Parys terug; zynde, na verloop van agt Dagen, volkomen genezen. De opzwelling, naamelyk, de doofgevoeligheid der Handen, en eene Geelzugt, welke zig den derden dag aan de beide Onder-Armen openbaarde, verdweenen door 't gebruik van 't zelfde Middel, waar van hy, driemaal 's daags, 't elkens twee druppelen gebruikte, in een Glas van zyn gewoonen Drank.

De

De zwartſte of bruinſte Adders worden aangemerkt de Vergiftigſten te zyn. Deeze Dieren, naamelyk, verſchillen merkelyk in Kleur, zelfs in een zelfde Land. De grondkleur van het Lyf is wit- of roodagtig, grys, geel of als getaand, doch altoos doorzaaid met zwartagtige of bruine Vlakken, die het zigtbaarſte zyn op de Rug. In Vrankryk hebben zy de langte van twee Voeten, of daar omtrent, en het Lyf is, op het dikſte, een Duim in de rondte: de Kop plat, en aan de bovenkaak als gezoomd: veel breeder en platter dan die der Slangen: de Staart dun en ſpits. Langs den Buik zyn ze blaauwagtig, niet geel gelyk de gemeene Slangen van Europa. Men vindt 'er ook die byna geheel zwart zyn. De Oogen ſtaan zeer levendig in de Kop, en de Neusgaten zyn rond en zigtbaar, doch die van 't Gehoor digt geſlooten. Men kan 'er niet alleen uitwendig geen blyk van vinden, maar moet het Gehoortuig opzoeken onder Spieren en Beenderen, en dan bevindt men dat zy Gehoorbeentjes hebben.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europiſche.* Geſtalte.

De Tong der Adderen vereiſcht een byzondere opmerking: eensdeels, om dat ſommigen zig verbeeld hebben, dat zy daar mede ſtaken, andersdeels om dat de benaaming daar van geheel oneigen wordt gebruikt. Die Tong, welke de Adders, gelyk de Ratelſlangen en anderen, tot den Bek uitſchieten, wanneer zy toornig zyn gemaakt, is van aanmerkelyke lang-

De Tong.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europische.*

te, ſmal en rond, dubbeld, en loopt uit in zeer fyne, ſpitſe puntjes, waar van ſommigen 'er drie, anderen vier hebben. Deeze Tong dient hun, waarſchynlyk, tot gelyk gebruik als den Spechten; om, naamelyk, kleine Diertjes te vangen. Zy is met een Soort van Scheede omkleed. Men beſpeurt uit haar gedaante, dat, geheel ten onregte, de naam van *Adderstongen* gegeven wordt aan de verſteende Tanden van den Zee-Wolf, anders *Gloſſopetræ* genaamd, die men veel op 't Eiland Maltha vindt. Met meer reden is de naam van Adderstong* aan zeker Kruid gegeven, welks Vrugt 'er eenigermaate naar gelykt.

* *Ophioglossum*

't Mannetje. Pl. LV. *Fig.* 1.

Het Mannetje is duidelyk van het Wyfje te onderſcheiden, doordien de Teſtikelen of Balletjes uitwendig aan het Lyf zitten, gelyk men dit in de Afbeelding van den waaren Ooſtindiſchen Adder van SEBA, hier nevens, waarneemt, wiens Balletjes gedoornd zyn (*). Hier ziet men duidelyk de gedaante van de Tong, en ook eenigermaate die der Vergiftige Tanden. De Balletjes zyn doorgaans langwerpig rond, wit van Kleur en van Klieragtige zelfſtandigheid: het regter is meer dan een Duim lang, het ſlinker korter en een weinig dunner. Bovendien heeft het een dubbele Schaft, beſtaande uit twee vooze Lighaamen, onder de Staart nevens elkander gelegen, en naar boven zig

(*) *Kabinet.* II. DEEL. bladz. 9. Pl. VIII. Fig. 4.

zig famenvoegende; met veele harde fcherpe Stekeltjes bezet. De Hals en Staart zyn in hun gemeenlyk wat dikker en de Staart ook iets langer. III. Afdeel. IX. Hoofdstuk.

Het Wyfje heeft twee Balletjes, gelyk die van 't Mannetje, doch langer en grooter, en inwendig geplaatft aan de zyden, naar den bodem toe van de twee Lighaamen des Lyfmoeders, die een zeer wyden Mond heeft, om de twee deelen van de Schaft, te gelyk, in de Paaring te kunnen inneemen. De zagte, dunne en doorfchynende Rokken, waar uit die Lyfmoeders beftaan, maaken, dat zy zig zeer gemakkelyk uitrekken kunnen, om een groot getal Jongen, tot de Geboorte toe, te bevatten. Deeze verdeeling des Lyfmoeders komt veel overeen met de Hoornen, welken dit Lighaamsdeel in de Viervoetige Dieren heeft: men vindt zulks ook in andere Kruipende Dieren en in 't byzonder in de Slangen van Europa. Ook verfchilt de Voortteeling der Slangen en Adderen alleen in zo verre, dat de Adder-Jongen niet in het Ey uitgebroed worden, maar levendig ter wereld komen. Binnen 't Lighaam zyn zy ook vervat in Eijeren, doch ieder heeft zyn eigen Ey of omkleedzel, daar het op verfcheide wyzen opgerold in legt en zelfs zyn Koek *, daar het met een Navelftreng aan gehegt is. Zie daar, waarom men de Adders *baarende* ‡ noemt, in tegenftelling van de Slangen, die *Eijerleggende* † zyn. Het Wyfje.

* *Placenta*

‡ *Viviparæ*

† *Oviparæ*

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europische.*

zyn. 't Getal der Eijeren, in de Adders, is zeer ongelyk: men telt 'er somtyds twintig of vyfentwintig, en ook wel maar tien of twaalf. Doorgaans worden 'er in 't regter deel des Lyfmoeders veel meer, dan in 't slinker deel, gevonden.

Inwendige deelen.

Omtrent de inwendige deelen der Adderen is weinig verschil met die der Slangen. De Long, netswyze gemaakt, heeft geen Kwabben, en is, van Kleur, hoogrood; dun, doorschynende en een weinig gerimpeld. Men vindt in dit Dier, zo min als in de Padden, een Middelrift, tot afscheiding van de Borst en Buiksholligheden. Het Hart en de Lever leggen, aan de regter zyde, onder de Long. Het Hart, dat drie Holligheden heeft, komt zeer veel overeen met dat der Schildpadden, zo DU VERNEY aanmerkt (*). De Lever is bruinrood, en heeft twee aanzienlyke Kwabben. De Galblaas, een Vingerbreed laager gelegen, is byna van grootte en figuur als een Boon, bevattende zeer groene en bittere Gal, die geen de minste Venynigheid heeft. Op de eerste Maag of Krop, die aan 't onderste van de Keel begint en dun gevliesd is, volgt de eigentlyke Maag, uit twee Rokken bestaande, en in de Darmen uitloopende. Gemelde Krop heeft de langte byna van een Voet: de Maag van drie of

(*) *Oeuvres Anatomiques.* Paris 1761. Tom. II. p. 469. Vergelyk bladz. 50, hier voor.

of vier Duimen. De Nieren, uit veele Klierag- tige deelen famengefteld, hebben een bleekroo- de Kleur, en de regter legt altoos hooger dan de flinker. Alle Darmen, de Nieren en Tefti- kelen, zyn altoos bedekt met een zeer wit en zagt Vet, dat, gefmolten zynde, vloeibaar blyft, als Olie. 't Gebeente beftaat in Ribben en Wervelen van de Ruggegraat, die aan el- kander gewricht en met Spieren voorzien zyn, als in de Slangen (*).

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK. *Europifche.*

Ik gaa nu over tot het Gebruik der Adderen, 't welk in de Geneeskunde, van ouds, vry groot is geweeft. Men bediende 'er zig, in- wendig, van tot een Tegengift, tot Geneezing van Melaatsheid en andere Huidziekten, als ook in kwaadaartige en Peftilentiaale Koortfen. PLINIUS verhaalt, dat ANTONIUS MUSA, die vermaarde Geneesheer van CÆSAR OCTAVIUS, wanneer hem ongeneeslyke Zweeren voorkwa- men, Adders deedt eeten, en dus dezelven won- der fchielyk weg kreeg. Waarfchynlyk zal hy zulks geleerd hebben van dien grooten Griek- fchen Arts, CRATERUS, daar CICERO zo dik- wils, in zyne Brieven aan ATTICUS, melding van maakt, en die, naar 't Berigt van PORPHY- RIUS, zyn Knegt, door een nieuw Soort van Ziekte bevangen, (dat het Vleefch, naamelyk, van de Beenderen afging,) door middel van Ad- ders, als Viffchen toebereid, en gegeten, ge- nas.

Gebruik.

(*) Zie bladz. 275.

III AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Europische.*

nas. Hoe 't zy, ten tyde van GALENUS was de kragt der Adderen zeer bekend: alzo 'er merkwaardige Hiſtoriën van hem verhaald worden, dat de Melaatsheid door Adderen-Wyn genezen zy. ARETÆUS heeft het eeten van deeze Dieren, tot dergelyke Huidkwaalen, aangepreezen. En, om het gebruik dat de Negers, aan de Kuſt van Afrika, van allerley Slangen tot Spyze maaken, voorby te gaan, zal ik alleen melden, hoe DAMPIER verhaalt, dat de Inwooners van Tonquin, in Ooſtindie, hunne grootſte Vrienden onthaalen op Arak, daar Adders en Scorpioenen in afgetrokken zyn; houdende dit Vogt niet alleen voor een groot Hartſterkend, maar ook voor een Behoedmiddel tegen Melaatsheid en dergelyke Kwaalen.

Het Vleeſch, Vet, en vlugge Zout.

Hedendaags wordt nog de Sop en het Geley van Viperen-Vleeſch, in de Zuidelyke deelen van Europa, door de Geneesheeren voorgeſchreeven in zulke Krankheden, daar een ſpoedige herſtelling van kragten en Zweetdryving noodig is. Het ſchynt, derhalve, dat de werking voornaamelyk beſtaa in een zeer fyn Lymagtig Sap, aangezet door dat vlugge Zout, 't welk de Scheidkonſt uit de Adders haalt, en 't gene zo doordringend is. Het Hart en de Lever, in de Zon gedroogd zynde en tot Poeijer gemaakt, leveren een Middel uit, 't welk men *Bezoardicum Animale* noemt. Van de overige Bereidingen zal ik niet ſpreeken, om dat die, in het Noordelyk gedeelte van Europa, thans

wei-

weinig agting hebben. Ook zou te bezien ſtaan, of 'er in 't Vlugge Zout, en in de Geeſt van Adderen geſtookt, meer kragt ſtak dan in die van Hertshoorn en dergelyken. Mooglyk is, het gene men van de Adders krygt, wat fyner en kragtiger tot uitdryving van 't Venyn der Beeten van Adderen of ook van dolle Honden. Immers de Olie, die door Deſtillatie van de Vipers overkomt, is zo ſtinkende, dat menze naauwlyks gebruiken kan: doch de Olie van het Adderen-Vet, in tegendeel, levert het uitmuntendſte verzagtend Middel uit, dat men bedenken kan, inzonderheid tegen de Oog-Ontſteekingen. Dit zelfde Vet wordt tot Geneezinge der Adderen-Beeten in de Wond geſtreeken, als gezegd is. De Adder-Koekjes, die wy van Venetie krygen, komen in de Theriaak van Andromachus: het poeijer van Adders in de *Theriaca Cœleſtis*: het vlugge Zout in de fyne Orvietaan der Apotheek van Parys. 't Gebruik van deeze Middelen is geenszins te veragten, zo de Heer MEAD aanmerkt (*).

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK. *Europiſche.*

(15) *Adder met* 150 *Buikſchilden en* 34 *Staartſchubben, te ſamen* 184.

XV. *Cherſea.* Sweedſche.

De Heer LINNÆUS heeft deezen zeer vergif-

(*) *De Venenis*, Cap. de Vipera, *ad finem.*

(15) Coluber Cherſea. *Syſt. Nat.* X. Anguis parvus rufeſcens *Aesping* dictus. *Faun. Suec.* N. 261. *Act. Stockh.* 1749. p. 255. Tab. 6. fig. 1, 2. Aspis colore ferrugineo. ALDR. Serp. 197.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Sweedsche.*

giftigen Adder, dien hy te vooren, op het Berigt der Smalanderen, onder de Sweedsche Dieren hádt voorgesteld, eindelyk gekreegen, en als een byzondere Soort, van de andere Adders verschillende, afgebeeld en beschreeven. Zyn Ed. twyfelt egter, of dezelve genoegzaam van de Fransche *Aspic* verschillende zy; schoon hy kleinder is in Sweeden, alwaar het Landvolk hem *Aesping* noemt.

Vergiftigheid.

Deeze Slang komt, in de Wilgen- en Elzen-Boschjes, op laage plaatsen van Smaland voor; doch men vindt hem ook, hoewel zeer zeldzaam, in andere deelen van Sweeden. Verscheide Menschen zyn aan deszelfs Beet gestorven: want de Wond is zeer doodelyk en het Lid zwelt meer op dan van het byten eens gewoonen Adders; gaande dit met een gruuwelyke Benaauwdheid gepaard. Men heeft, om zig daar van te geneezen, den Voet in de Aarde begraven; den gekneusden Adder op de Wond gelegd; het gebeetene gesneeden of doorgevlymd; doch, door het niet gebruiken van inwendige uitdryvende Middelen, waarschynlyk, is dit alles dikwils vrugteloos geweest: weshalve de Boeren thans, indien zy in de Toonen daar van gebeeten zyn, aanstonds die afhakken, zegt LINNÆUS: willende liever verminkt zyn, dan zig in 't gevaar stellen van een onvermydelyke Dood.

Deeze Sweedsche Adder is naauwlyks een Span lang, van dikte als een dikke Ganze-Schaft

of

of als 't dunſte end van de Pink, op haar dikſte: van Kleur donker-rood, doch langs de Rug heeft zy een getande zwarte Streep, beſtaande als uit aan elkander gevoegde Ruiten: waar door zy zig als een jonge Adder vertoont. Het Lyf is van boven gedekt met een-en-twintig ryën, zeer kleine langwerpige Schubben, ieder met een verhevene Streep gerugd. De Kop is zeer plat, met eene Roeſtkleurige Vlak, van figuur als een Hart, getekend, doch by de Neusgaten zyn zes witagtige plekjes. De bovenſte Lippen vertoonen zig als een witte Zaag: de Oogen zyn zeer klein, en hebben, boven de Oogleden, ieder, twee groote Schubben: ook leggen 'er veel kleine Schubbetjes tusſchen de Neusgaten en de Kruin. De twee Slagtanden, die ingehaald kunnen worden als de Klaauwen van een Kat, ontbreeken aan deezen Adder ook in geenen deele.

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK. *Sweedſche.*

De verſchillendheid in 't Getal der Schilden en Schubben, tusſchen deezen en de gewoone Europiſche Adders, is naauwlyks noemenswaardig: doch men heeft aan den Sweedſchen *Aesping*, behalve zyne onthouding in vogtige plaatzen, ook gevonden, dat het laatſte Gewricht der Buikſchilden, aan de Staart, met een zwarte Vlak getekend zy, en, die groote Vlak op den Kop, maaktze ook duidelyk te onderſcheiden van de gewoone Adders, die een Vlak hebben, als een Piekyzer, welke het begin is van den ſchakel der Rugge-Vlakken. Zelden vindt

 men

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

men deeze ook zo bruin rood. LINNÆUS verbeeldt zig, dat het de Yzergraauwe of Roestkleurige *Aspis* zy van ALDROVANDUS.

XVI. *Cæruleus.* Blaauwe.

(16) *Adder met* 165 *Buikschilden en* 24 *Staartschubben, te samen* 189.

Deeze Adder, die naast overeen schynt te komen met het kleine Afrikaansche Addertje van SEBA, was, uit Amerika afkomstig, in het Vorstelyk Kabinet der Akademie van Upsal te vinden. Hy is van boven blaauw, van onderen wit, zo wel aan 't Lyf, als aan den Kop, die langwerpig ovaal is. De Schubben zyn, aan de eene zyde, met een witte Vlak getekend. De Staart is hooger blaauw en ongevlakt, aan de tip zeer dun uitloopende.

XVII. *Albus.* Witte.

(17) *Adder met* 170 *Buikschilden en* 20 *Staartschubben, te samen* 190.

Deeze, die in Indië zig onthoudt, vindt men in het tegenwoordige Kabinet des Konings van Sweeden. Hy is spierwit en ongevlakt.

XVIII. *Aspis.* Aspic.

(18) *Adder met* 146 *Buikschilden en* 46 *Staartschubben, te samen* 192.

De

(16) Coluber cœruleus. *Syst. Nat.* X. *Amœn. Acad.* I. p. 303. N. 31. Anguiculus Africanus cœruleus. SEB. *Mus.* II. Tab. 13. fig. 3.

(17) Coluber albus. *Syst. Nat.* X. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 24. Tab. XIV. fig. 2.

(18) Coluber Aspis. *Syst. Nat.* X. Gallis *Aspic.*

De Naam van *Aspis* werdt door de Ouden gegeven aan een Slang of Adder, wiens Beet de Menſchen al ſlaapende, en niettemin in een zeer korte tyd, deedt ſterven. De dood, welke CLEOPATRA haar zelf aandeedt, heeft dit Dier berugt gemaakt: hoewel 't waarſchynlyker is, dat zy zig door eenig Venyn van den *Aspis*, 't welk zy in een Fleſchje by zig gehad kan hebben, in een gemaakte Wond te doen, om 't Leven heeft gebragt, dan door zig te laaten byten: alzo 'er geen Slang in haar Kamer, of by haar, gevonden werdt. 't Is zeker, dat zy eerſt, op verſcheide Kwaaddoenders, de proef genomen hadt, welke de zagtſte Dood ware. Sommigen willen dat dit de doove Adder zy, waar van DAVID ſpreekt, welke naar de Stem der genen, die met Bezweeringen omgaan, niet luiſtert (*), en het Hebreeuwſche Woord drukt dergelyke ongezeglykheid uit. Ondertuſſchen hebben de Egyptenaars de Slangen, die *Aspis* heetten, niet alleen zeer vereerd en ontzien, maar ook in de Huizen opgevoed, alwaar de Kinderen 'er mede ſpeelden. Ook wordt getuigd, dat die Dieren, welke men hedendaags *As-*

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Aspic.*

(*) PSALM. LVIII. vs. 4, 5. Men wiſt, naamelyk oudtyds ook al van die Goochelaary, daar wy hier voor omſtandig van geſproken hebben (bladz. 328.). Dit blykt verder uit PREDIKER X. vs. 11. en JEREM. VIII. vs. 17; alwaar van der Slangen bezweeringen, omze het Byten te beletten, als van een bekende Zaak geſproken wordt.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Aspic noemt, en die rondom Parys taamelyk gemeen zyn, geen Venynige Tanden hebben. Zie hier wat de Heer DAUBENTON dien aangaande zegt (†).

Aspic. Geſtalte.

„ Hy ſchynt dunner en een weinig korter te „ zyn dan de Adder, hebbende den Kop min„ der plat en met beweeglyke Tanden voor„ zien zynde als de Vipers: ook is de Hals „ zeer dun. Deeze Slang is met zwartagtige „ Vlakken op een rosagtigen Grond getekend, „ op zekere tyden verdwynen deeze Vlakken. „ Onze *Aspic* byt en verſcheurt de Huid door „ zyne Beet; maar men heeft bevonden, dat „ hy niet Venynig zy: ten minſten heeft men „ geen teken van Venyn ontdekt, wanneer „ men 'er zig, tot bloedens toe, door hadt „ laaten byten." Het zelfde ondervondt ook de Sweedſche Heer BACK, in de Proeven, die, in de Nazomer des jaars 1744, door hem, met twee Jonge Dokters, genaamd BLOT en GRIGNON, in tegenwoordigheid van den Heer JUSSIEU, in 't Vertrek daar de Leſſen over de Scheidkunde, in de Koninglyke Tuin te Parys, gehouden worden, in 't werk geſteld heeft (*). De gemelde Tanden, evenwel, doen den Heer LINNÆUS van deezen Franſchen *Aspic* getuigen, dat dezelve met Venynige Wapenen

(†) Zie de *Encyclopedie* op ASPIC.

(*) Der Kon. Schwed. Akad. der Weiſſenſch. Abhand. X. Th. p. 232.

nen voorzien zy. Hy gelykt zeer, zegt zyn Ed., naar den Sweedſchen, doch is grooter. III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

(19) *Adder met* 140 *Buikſchilden en* 53 *Staartſchubben, te ſamen* 193. XIX. *Typhlus.*

Deeze wordt in 't Kabinet van den Heer DE GEER, in Sweeden, gevonden, zynde uit Indie afkomſtig. Ik heb 'er in myne Verzameling eene, die ook blaauwagtig is, en waar aan ik juiſt even zo veel Buikſchilden en Staartſchubben tel.

(20) *Adder met* 155 *Buikſchilden en* 46 *Staartſchubben, te ſamen* 201. XX. *Lebetinus.*

Deeze onthoudt zig in de Ooſterſche Landen, volgens HASSELQUIST. Hy is nevelagtig van Kleur, van onderen bruin geſpikkeld. Ik heb 'er één van donker Koperagtige Kleur op de Rug, die in Kenmerken naaſt aan deezen komt, als hebbende 162 Buikſchilden en 40 Staartſchubben; doch deszelfs Kop is zeer dun en naauwlyks van 't Lyf te onderſcheiden: de langte anderhalf Voet.

(21) *Adder met* 140 *Buikſchilden en* 62 *Staartſchubben, te ſamen* 202. XXI. *Melanocephalos.* Zwaetkop.

Dee-

(19) Coluber Typhlus *Syſt. Nat.* X.
(20) Coluber Lebetinus. *Syſt. Nat.* X.
(21) Coluber melanocephalos. *Syſt. Nat.* X. *Muſ. Ad Feid.* I. p. 24. Tab. XV. Fig. 2.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Deeze Amerikaansche Adder, dien men vindt in het Kabinet des Konings van Sweeden, is bruin van Kleur en zeer glad, met een zwarten Kop.

XXII. *Cobella.*

(22) *Adder met* 150 *Buikschilden en* 54 *Staartschubben, te samen* 204.

Deeze Slangetjes komen menigvuldig voor in Amerika, en hebben geen Vergiftige Wapenen. De Kleur is Aschgraauw, met scheeve witte streepjes besprengd en op den Kop een schuinse blaauwagtige Vlak, agter ieder Oog, volgens LINNÆUS. In die van 't Gyllenborgsche Kabinet, welke door zyn Ed. aangehaald wordt (*), is het Lyf op de Rug Aschkleurig met dwarse witagtige Bandeersels, tusschen welken men bruine Vlakken ziet, bestaande uit Karakters van verscheide overlangse streepjes, boven of onder meer of min gaapende: de Buik en Keel van onderen wit, met zwarte of bruinagtige Banden. Die van 't Vorstelyk Kabinet was, van Kleur en Gestalte, volmaakt de zelfde. Vier zodanigen vondt men in de Verzameling van

(22) Coluber Cobella. *Syst. Nat.* X. *Amphib. Gyllenb.* N. 4. *Mus. Princip.* N. 28. *Surin. Grill.* N. 14. *Amœn. Acad.* p. 117. 302, 496. GRON. *Mus.* II. p. 65. N. 32. SEB. *Mus.* II, Tab. 2. Fig. 5, 6.

(*) N. 4. naamelyk, niet N. 14, gelyk de *pag.* zelfs aanwyst. Men heeft die Nommer, zonder *pag.*, gesteld in 't *Compend.* te Leiden gedrukt: doch N 14. is een Haagdis. In 't Werk van GRONOVIUS is deeze Fout verbeterd.

van Surinaamsche Gedierten, welke van GRILL haaren naam draagt, nagenoeg overeenkomende in 't getal der Schilden en Schubben, doch merkelyk verschillende in Kleur: hoewel niet moeielyk van de overige Slangen te onderscheiden door hunne bruine Rug, die hier en daar met dubbelde, witte, kromme Lyntjes is getekend. Die van SEBA, welke, zo hy aanmerkt, den naam van *Cobella* draagen, waren rood Aschverwig, met wit en andere Kleuren doormengeld en gemarmerd: het Mannetje met een hoogen bochel op den Kop en langer van Bek zynde dan het Wyfje.

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

Verschil van 't getal der Schilden en Schubben.

GRONOVIUS meende eerst, dat het getal der Schilden en Schubben in deeze Soort bestendig ware, om dat hy het eveneens bevonden had in twee Onderwerpen: maar naderhand (*) heeft zyn Ed. ontdekt, dat hetzelve hier ook grootelyks verschille, en wel niet alleen ieder op zig zelve, maar ook te samen gevoegd: want in eene *Cobella* heeft hy geteld, 163, 55; in een andere 155, 54; in een derde 151, 51: dat is te samen 218, 209 en 202 Schilden en Schubben: een Verschil zo groot, dat het byna dit geheele Kenmerk zou doen in twyfel trekken. Daar was reeds aangemerkt, dat het getal der Schilden tusschen 148 en 153, dat der Schubben tusschen 48 en 53 varieerde (†).

Men

(*) *Zoophyl. Gron.* Leid. 1763. Fascic. I. pag. 23. N. 115.

(†) *Amœn. Acad.* I. p. 496.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Men moet dit Slangetje wel van den berugten *Cobra de Cabelo*, die hier agter volgt, onderſcheiden.

XXIII. *Reginæ.* Koninginne-Slang.

(23) *Adder met* 137 *Buikſchilden en* 70 *Staartſchubben, te ſamen* 207.

Deeze Ooſtindiſche Slang, die in 't Kabinet des Konings van Sweeden gevonden wordt, is bruin van Kleur, met den Buik wit en zwart bont.

XXIV. *Severus.* Pl, LV. *Fig.* 2

(24) *Adder met* 170 *Buikſchilden en* 42 *Staartſchubben, te ſamen* 212.

Het Japanſch Adder Slangetje van SEBA, waar mede deeze Soort vergeleeken wordt, was bleekros van Kleur, en zeer fierlyk over de Rug getekend met Karakters als van Hebreeuſche Letteren, lichtgeel met bruin omboord. Die van 't Sweedſch Koninglyk Kabinet is Aſchgraauw met witte Banden, en heeft een Aſchgraauwe ſtreep tuſſchen de Oogen en agter de Neusgaten. Volgens de aanwyzing van LINNÆUS zou het Vergiftige Tanden hebben.

XXV. *Aurora.* Pylſlang.

(25) *Adder met* 179 *Buikſchilden en* 37 *Staartſchubben, te ſamen* 216.

De

(23) Coluber Reginæ. *Syſt. Nat.* X. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 24. Tab. XIII. Fig. 3.

(24) Coluber Severus. *Syſt. Nat.* X. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 25. Tab. VIII. Fig. 1. Vipera Japonica, literas inſcripta. SEB. *Muſ.* II. Tab. 54. Fig. 4.

(25) Coluber Aurora. *Syſt. Nat.* X. *Muſ. Ad. Frid.* I.

De Boom- en *Pylslang* uit Nieuw Spanje, by de Grieken *Kippos* en *Acontias* genaamd, om dat hy als een Pyl uit de Boomen schiet, heeft over zyne ruitswyze Schubben, die rosgeel zyn, een hoog geelen Band, als een Snoer, uitloopende tot aan 't einde van de Staart. Voorts zyn de knoopen der Schubben, in het geele Rugsnoer, Oranjekleur. Men ziet daar uit, waarom LINNÆUS 'er den naam van Dageraad aan geeft. III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

(26) *Adder met 144 Buikschilden en 73 Staartschubben, te samen 217.* XXVI. *Sipedon.*

Deeze, die volgens KALM in Noord-Amerika gevonden wordt, is bruin van Kleur.

(27) *Adder met 152 Buikschilden en 66 Staartschubben, te samen 218.* XXVII. *Maurus.* Barbarische.

De Sweedsche Heer BRANDER heeft deezen, omtrent Algiers, in Barbarie, gevonden; weshalve men hem de *Barbarische* noemen mag. Het Lyf is van boven bruin met twee Rugstreepen; van onderen zwart, en van de Rugstreepen naar den Buik loopen, wederzyds, veele zwarte Banden.

(28)

I. p. 25. Tab. XIX. Fig. 1. Serpens Acontias ex novæ Hisp. Insulis ad Ventum. SEB. *Mus.* II. Tab. 78. Fig. 3.
(26) Coluber Sipedon. *Syst. Nat.* X. KALM.
(27) Coluber Maurus. *Syst. Nat.* X.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. XXVIII. *Stolatus.* Gestoolde.

(28) *Adder met* 143 *Buikschilden en* 76 *Staartschubben, te samen* 219.

Die in 't Sweedsch Koninglyk Kabinet gevonden wordt, is grys met twee witte Snoeren, en de Schilden zyn, wederzyds, met een zwarte Stip getekend. Hy komt uit Amerika en is Vergiftig. De aangehaalde van SEBA was hem, onder meer Soorten, uit Portugal gezonden, alwaar men ze *Chæyquarona* noemt, hebbende een sierlyken Kop en een donkerbruinen band, die van 't Hoofd tot aan de Staart loopt. Ter wederzyde van den Hals zaten negen bruine geoogde plekken. Voorts was deeze Slang met roode en lichtgeele Banden versierd, hebbende de Buikschilden blaauwagtig.

XXIX. *Vittatus.* Gesnoerde.

(29) *Adder met* 142 *Buikschilden en* 78 *Staartschubben, te samen* 220.

Tot deeze Soort wordt, door LINNÆUS, een Slang van GRONOVIUS, die 217 Schilden en Schubben heeft, betrokken. Die van 't Vorstelyk Kabinet hadt 'er 216 te samen. De Ceylonsche gebandeerde Slang van SEBA, vertoont te

(28) Coluber Stolatus. *Syst. Nat.* X. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 26. Tab. XXII. Fig. 1. Serpens lemniscatus, Lusitanis *Chayquarona* dictus SEB. *Mus.* II. Tab. 9. Fig. 1.

(29) Coluber Vittatus. *Syst. Nat.* X. *Amæn. Acad.* I. p. 301. N. 27. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 26. Tab. XVIII. Coluber Scut. 155, Squam. 62. GRON. *Mus.* II. p. 65. N. 31. Serpens Ceylonica sibilans, pulchre lemniscata. SEB. *Mus.* II. Tab. 45. Fig. 5. Coluber de Terragona, mas, & fœmina, *Ibid.* Tab. 60. Fig. 2, 3.

te regt de reden van den Bynaam. Deeze maakt een fluitend Geluid, als of zy de Voorbygangers wilde bespotten; doch het schynt tevens te dienen, zo men wil, om zyne Schoonheid te vertoonen: want de sierlykheid van dit Schepzel is ongemeen; zynde Kastaniebruin van Kleur, met witte en roode Banden of Linten als gesnoerd. Niet veel minder Vertooning maakten de Viperslangen, van Terragona in Spanje aan SEBA toegezonden. Ook kan ik niet voorby, gewag te maaken van den by uitstek schoon getekende Slang uit Guinee; noch van den Ceylonschen *Rotange* genaamd by de Indiaanen (*); welker bandeering voortreffelyk is. Zy worden beiden door GRONOVIUS, ook, tot deeze Soort van gesnoerde Adderen betrokken. LINNÆUS merkt aan, dat de zyne een getand wit Snoer onder de Staart heeft en de Schilden zyn bruin gerand. Dezelve onthoudt zig in Amerika.

III. AFDEEL. IX. HOOFD. STUK.

(30) *Adder met* 162 *Buikschilden en* 59 *Staartschubben, te samen* 121.

XXX. *Miliaris.* Getippelde.

Deeze Indiaansche, die in 't Koninglyk Kabinet van Sweeden gevonden wordt, is bruin, de Schubben wit gevlakt, van onderen wit.

(31)

(*) *Kabinet.* I. DEEL. Pl. XV. Fig. 3. Pl. XXXV. Fig. 4.

(30) Coluber Miliaris. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 27.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

XXXI. *Rhombeatus.* Geruite.

(31) *Adder met* 157 *Buikſchilden en* 70 *Staartſchubben, te ſamen* 227.

Deeze is blaauwagtig, met zwarte Ruitswyze Vlakken, die in 't midden blaauw zyn, getekend. Men vindt hem ook in Indie.

XXXII. *Cyaneus.* Hemelſchblaauwe.

(32) *Adder met* 119 *Buikſchilden en* 110 *Staartſchubben, te ſamen* 229.

't Getal der Staartſchubben is in deeze Adder zeer groot, naar de Buikſchilden te rekenen, gelyk uit de Kenmerken blykt, aan welker weezentlykheid, egter, niet te twyfelen is; dewyl men in twee Onderwerpen, uit de Verzameling van den Heer GRILL, waar van het een naauwlyks half zo groot als 't ander was, juiſt het zelfde getal van Schilden en Schubben vondt. Ondertuſſchen heeft deeze Slang zo zeer de gedaante van den *Abætulla* of Zweepſlang, die in 't vervolg voorkomt, dat men hem 'er anders naauwlyks van onderſcheiden kan. Het Surinaamſch Hemelſchblaauw Slangetje van SEBA, dat ter wederzyde van den Buik een roode ſtreep heeft, ſchynt 'er meeſt naar te gelyken: doch dit was van onderen lichtblaauw, de Sweedſche groen.

(33)

(31) Coluber Rhombeatus. *Muſ. Ad. Frid.* Tab. XXIV. Fig 2.

(32) Coluber Cyaneus. *Amœn. Acad.* I. p. 493 N. 10. Anguiculus Surinamenſis Cyaneus. SEB. *Muſ.* II. Tab. 43. Fig. 2.

(33) *Adder met 170 Buikſchilden en 60 Staart-ſchubben, te ſamen 230.* III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK. XXXIII. *Natrix.* Ringſlang

Deeze Soort begrypt die gemeene Europiſche Slangen, welken de Franſchen *Coleuvre a Collier*, dat is Slang met een Halsband of Ringſlang, noemen. Hy is, by de Ouden, onder den naam van *Natrix* bekend, die van zwemmen afkomſtig ſchynt te zyn, en waar van de Duitſchers hun *Natter* hebben; gelyk ſommigen hem ook *Hydrus* heeten. Evenwel is 'er onder de inlandſche Slangen van Europa een aanmerkelyk verſchil, en de Franſche Ringſlang verneem ik niet dat zwemme, 't welk de gewoonte is van onze Waterſlangen. GRONOVIUS merkt aan dat deeze, tot welken zyn Ed. de knobbelige inlandſche Slangetjes van SEBA (*) betrekt, in Gelderland menigvuldig gevonden worde, onthoudende zig zo wel op de Akkers als in de Stallen van het Vee, en geheel onſchadelyk zynde, dat is, wel blaazende, wanneer hy getergd wordt, doch nooit bytende. Het zelfde wordt aangemerkt ten opzigt van den Sweedſchen, dien de Ingezetenen *Snoke* of *Ring-Orm* heeten en die dagelyks gevonden wordt in de Stallen, komende ook in de Winter-

(33) Coluber Natrix. *Syſt. Nat.* X. Anguis. *Faun. Suec.* 259. *It. Gothl.* 146. *Amœn. Acad.* I. p. 116. N. 3. GRON. *Muſ.* II. p. 63. N. 27.

(*) *Kabinet.* II. DEEL. Tab. IV. Fig. 2, 3.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

ter-Vertrekken, daar men vuur ſtookt, dikwils voor, en niemand beſchadigende.

Ringſlang. Onſchadelykheid.

Gelyke onſchadelykheid wordt ook waargenomen in de Franſche Ringſlang, die des Zomers zig onthoudt in vogtige Moeraſſige plaatſen, in Weiden en Haagen, maar 's Winters zig in de gaten van 't Aardryk, aan den voet van oude Boomen, of aan de kanten van Dykjes en Slooten verbergt. WORMIUS wil, dat dezelve Kruid en Inſekten, ja alles byna, wat hem voorkomt, eet: de Boeren verhaalen, dat deeze Slangen wel Melk uit de Emmers komen drinken, en dat zy zelfs, zig om de Pooten der Koeijen windende, dezelven aan de Uijers zuigen; gelyk de Slang, die *Geitenmelker* geheten wordt, waar in SEVERINUS eenige Byzonderheden waargenomen heeft, Wat daar van zy, 't is zeker dat de Ringſlang de gaaping van den Bek wyd genoeg heeft, om niet alleen Muizen en Haagdiſſen, maar ook Rotten en Kikvorſchen in te zwelgen; want hy leeft, naar men wil, van dergelyk Voedzel als de Adders: zo dat het Voedzel dan weinig zou ſchynen te doen tot de Vergiftigheid.

Eijeren.

Deeze Slangen brengen de Jongen niet, gelyk de Adders, leevende of zonder bekleedzel ter wereld; maar leggen haare Eijeren in Gaten, die tegen het Zuiden open ſtaan, langs Dyken of aan de Wallen van Slooten en Oevers van Meiren, doch gewoonlyk in de Meſthoopen; alwaar de Jongen door de warmte van de Zon of

of broeijing van de Meſt, kunnen uitkomen. Deeze Eijeren zyn digt te ſamen gevoegd door een Soort van Lym, en maaken een langwerpige tros, die uit agttien of twintig ſtuks is ſamengeſteld; zy zyn witagtig, van grootte als Duiven-Eijeren, en men vindt 'er eenigen onder die in 't Water dryven, terwyl de anderen te gronde gaan. Ieder deezer laatſten is reeds bevrugt, en bevat een opgerold Slangetje, in een zeker Vogt leggende als wit van Ey, met een Koekje daar de ſtreng van aan den Buik van 't Diertje vaſt is, omtrent een Duimbreed boven het Aarsgat. Zo men 't Ey open maakt, komt het Jong 'er, in 't eerſt, onbeweeglyk uit, doch allengs begint het zig te ontwinden.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Ringſlang.*

De Geſtalte van deeze inlandſche of Europiſche Slangen is weinig verſchillende, zo SEBA aanmerkt, uitgenomen de Knobbels aan het Lyf en den geelen Band of Kraag om den Hals, die het Kenmerk van den Ring-Slang maakt: doch men merkt aan dat deeze Halskraag, die ſomtyds ook maar uit witte Vlakken beſtaat, ſlegts den halven omtrek van den Hals omringt. In de Kleur van het Lighaam heeft een merkelyke verſcheidenheid plaats, doch in 't algemeen is de Rug zwart en de Buik witagtig, met blaauwe en zwarte Vlakken en Streepen. De Kleur, zegt LINNÆUS, is zwart, met een witte Vlak wederzyds aan den Hals. Naar 't end van de Staart toe wordt de Slang langs hoe zwarter. De Ingewanden verſchillen niet van

Geſtalte.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. Ringslang.

die van den Adder, en men kanze 'er op 't gezigt naauwlyks van onderscheiden, dan dewyl hun de lange Venynige Slagtanden ontbreeken. In plaats van dien hebben zy de beide Kaaken met een ry van kleine zaagswyze Tandjes gewapend: ook is de Kop zo plat niet, noch zo breed, en by naauwkeurige beschouwing heeft 'er in de Tekening mede een groot verschil plaats. Ook is 'er in hunne beweeging en voortgang een kennelyk onderscheid: dewyl de Adder schiet of springt, en niet Slangswyze kruipt, gelyk deeze doet. Men vindt in Deenemarken Slangen, die zwart, blaauw, graauw, Sneeuwwit en helder, als ook die geel van Kleur, en daar benevens driekantig zyn.

Water-Slang.

'k Verbeeld my, dat tot deeze Soort ook behooren zal die inlandsche Slang, waar van SEBA meldt, dat hem veelen uit West-Vriesland toegezonden werden; als onthoudende zig, hier te Lande, veel in Moerassige plaatsen en Veengronden, gelyk ook in de Hey. Zy worden meest, zegt hy, in de Maand April, wanneer de Zon warm begint te schynen, gevangen, afgestroopt, en dan, met Water afgewasschen zynde, gedroogd. Zy zyn fierlyk van Huid, doch verschillen in Tekening, zynde de meesten op de Rug bruinrood, met zwarte Vlakken als gemarmerd en de groote Buikschubben roodagtig. Die van de Diemer-Meer, welken wy hier te Amsterdam dikwils levendig hebben, zyn ook van Kleur verschillende. Ik heb

heb 'er bruinagtigen gezien met geele Vlakken aan den Kop. De gene, daar wy hier de Afbeelding van geeven, is op de Rug blaauwagtig, gelyk ook de Kop, Hals en Keel, doch aan den Buik en Staart, van onderen, Roetzwart. Dezelve heeft de langte van ruim twee en een half Voet, en is, aan den Hals zwart gekraagd.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Ringslang.* Pl LV. *Fig.* 3.

't Getal der Buikschilden, in deeze myne Diemer-meersche Slang, heb ik 168, en dat der Staartschubben, by paaren, gelyk men die altoos rekent, 60 geteld; dat zeer naa overeenkomt met de opgegeven Kenmerken van den Ring-Slang. Ik kan, egter, naauwlyks begrypen, dat onze inlandsche Slangen altemaal van eene zelfde Soort zyn zouden, dewyl de Woonplaats in Zandige Heijen of in Moerassen, en in 't Water, zo veel verschilt. Ook ziet men, dat de Sweedsche Ring-Slang, in de Verzameling van GYLLENBORG, 177 Schilden en 85 Schubben hadt. Anderszins zou deeze Slang, waarlyk te regt, een Dier van beiderley Leven (*Amphibium*) geheten mogen worden: welke Eigenschap van de Franschen plagt uitgedrukt te worden door de benaaming van *Eau terriér.*

Gebruik.

Men merkt aan, dat sommigen deeze Slangen *Anguille de Haye*, dat is Haag- of Hey-Aalen, noemen, en dezelven voor Aalen of Palingen eeten. In Noorwegen wordt, tegen de Ziekten van het Vee, het Beest een stuk van zulk een Slang, of wel de Kop, in eenig Deeg

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Ringslang.*

Deeg gewikkeld, in de Keel gestoken. Men gebruikt het Vel, dat de Slangen jaarlyks afwerpen, aldaar, onder 't Landvolk, om een Kraamvrouw, in een zwaare Geboorte, te ondersteunen, bindende haar zulk een Slangenhuid om 't Lyf. In Italie wordt, zo tot Voedzel als tot Geneesmiddelen, niet minder gebruik van de Slangen dan van de Adders gemaakt; hoewel, het gene men door Destillatie uit de Adders haalt, kragtiger zy. LOTICHIUS brengt het Voorbeeld by, van een frisschen en kragtigen Ouderdom, onderhouden door het gebruik van Slangen-Vleesch: 't welk een niet minder voedzaam en lekker Eeten ware, dan dat der Adderen. BORELLUS verhaalt, dat te *Bastide de St. Amand*, in Languedok, vier Mylen van Castres, de Boeren niet alleen Slangen tot Spyze gebruiken, maar dezelven ook aan de Reizigers voorzetten, na dat zy gevild, van Kop en Staart beroofd en dus toebereid zyn: welke Kost zeer smaakelyk zy en geen het minste kwaad doe. FRID. HOFFMAN geeft breed op van de Kragt, die 'er in dit Voedsel steeken zou, zo om Vergift en kwaade Vogten uit te dryven, als tot versterking der Natuur in de Voortteeling. Zelfs vindt men aangetekend, dat zeker Hertog van Beijeren, die onmagtig was, daar toe bekwaam wierdt, door het eeten van Hoenders, die met Slangen gemest waren.

Hoenderen met Slangen te mesten.

Aangezien veelen dit Middel, tot welk een Prys ook, gaarn koopen zouden, zal ik; hoe

zeer

zeer het te vreezen zy, dat de Slangen in onze Provinciën wel haast ontbreeken mogten, indien men 'er dit gebruik van maakte; de manier van Mesting der Hoenderen en Kapoenen met dezelven, uit ZWELFFERUS, beschryven. Men snydt, ten dien einde, zegt hy, de Slangen of Adders (want het is in dit Geval om 't even, of men vergiftige dan onvergiftige gebruike; dewyl het Venyn der Adderen niet in 't Vleesch zit:) aan stukken, en kooktze in Regen- of Bronwater met een weinig Zouts tot dat het Vleesch zagt zy: dan stampt menze in een Mortier, en maakt 'er, met Meel of Zemelen, door middel van 't afgekookte Slangen-Nat, balletjes van, die de Hoenderen worden in de Keel gestoken. Dat hy 'er byvoegt, hoe het best zy, de Hoenders, waar van de Eijeren komen en de Haanen zelfs, vooral de Hennen onder 't broeden, ook met Slangen-Vleesch te spyzigen, ruikt wat overgeloovig. Om de jonge Kuikentjes hetzelve in te krygen, zou men het klein gekapt onder het Eeten, dat men 'er aan geeft, by voorbeeld onder het hakzel van hard gekookte Eijeren, moeten mengen. Indien de geheele Teelt der Hoenderen dus met de Eigenschappen der Slangen en Adderen doordrongen werde, belooft hy zig wonderen daar van; inzonderheid, indien men na den Maaltyd, t'elkens, een Glas Wyn dronk, waar in Slangen, na het afkappen van de Kop en Staart, gevild en ontweid zynde, aan stukken gesneeden

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Ringslang.*

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Ringslang.*

den, met de Harten en Levers vooral daarby, gekookt of afgetrokken waren. Veele Prinsen en Grooten zyn dus door hem, zo hy voorgeeft, in hunne Ouderdom grootelyks verkwikt, verfrischt en versterkt geworden.

Slangen-Kroontjes.

Of deeze Hoenders dan ook, mooglyk, monstreuse of Slangen-Eijeren voortbrengen zouden; meldt ZWELFFERUS niet. Ondertusschen is het te denken, dat veelen dit alles zo wel voor fabelagtig houden zullen, als de Historie der *Slangen-Kroontjes*, welke men voorgegeven heeft den genen, die ze by hem droeg, niet alleen te bewaaren voor alle aandoening van Vergift en Tovery, maar ook hem dapper en moedig te maaken en het Gezigt te versterken. Deeze Kroontjes, gaf men voor, dat op den Kop van witte Slangen groeiden: doch overlang is reeds ontdekt, dat het een Bedrog der Kwakzalveren zy, die, om ze te vervaardigen, de Kiezen van eenig Dier, en wel de Kroon daar van, of de Schaaren van een Kreeft of Zee-Krab, zo HOFFMAN wil, gebruiken (*).

Slangen-Poeijer.

De voornaamste kragt van het zo vermaarde Slangen-Poeijer, dat men uitvent onder den naam van *Bezoardicum Animale*, en 't gene van de Slangen, zo wel als van de Adderen, en op ge-

(*) Dat 'er gekroonde Slangen zyn is evenwel niet volstrekt fabuleus. SEBA hadt een Amboineesche die op den Kop zeer duidelyk met een Kroontje getekend was, en aan de Kaaken twee Vinnen hadt; zynde ook een Land- en Water-Slang. *Kabinet.* II. D. Pl. XVIII. N. 3.

gelyke manier gemaakt wordt; ſchynt ook meeſt Zuurtemperende te zyn. Het Vet is, uitwendig, wel het kragtigſte Middel. SEBA merkt aan, dat de kragten van onze inlandſche Slangen de zelfden zyn, als die der genen, welken uit Duitſchland en Italie komen: doch tot welke Geneesmiddelen hy de genen, die hem gevild en gedroogd uit Weſtvriesland toegezonden werden, gebruikte, meldt hy niet. Misſchien heeft hy daar uit het Vlugge Zout van Adderen, 't welk dikwils dus voor egt verkogt wordt, gedeſtilleerd.

III. AFDEEL. IX. HOOFD. STUK. *Ringſlang.*

(34) *Adder met* 190 *Buikſchilden en* 43 *Staartſchubben, te ſamen* 233.

XXXIV. *Æsculapii.* Slang van Esculapius.

Zekere Slangen zyn 'er, waar aan men den naam geeft van *Slang van Esculapius*, om dat zy, oudtyds, aan denzelven toegewyd waren. Men noemde ze ook *Anguis*, by uitmuntendheid, en met die dwaasheid van ze voor Heilig te houden werdt, al vroeg, zeer Geeſtig de ſpot gedreeven (*). De Griekſche naam *Pareas*, welken ÆLIANUS 'er aan geeft, willen ſommigen dat van de dikke gezwollen Kaaken of breeden Bek, afkomſtig zou zyn; anderen van de zagt-

(34) Coluber Æsculapii. *Syſt. Nat.* X. *Amœn. Acad.* I. p. 497 N 15. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 29. Tab. XI. Fig. 2. GRON. *Muſ.* II. p. 59. N. 18. SEB. *Muſ.* II. Tab 18. Fig. 4.

(*) Pinge duos Angues, Pueri, ſacer eſt locus, extra Mejite.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Slang van Esculapius. Pl. LV. *Fig.* 5.

zagtzinnigheid en onſchadelykheid, welke dit Dier eigen is, zo men aanmerkt. Eenigen leiden dien naam af van de geelagtig groene Prey-Kleur, welke zy 'er aan toe-eigenen: doch daar in is ook een aanmerkelyk verſchil. Die gene, welken SEBA voor een *Esculapius-Slang* van Panama opgeeft, is van boven donker, van onderen allengs bleeker blaauw. Deeze heeft de Tanden in den Bek agterwaards gekromd, zo dat 'er, het gene hy komt te vatten, zeer ſtyf door vaſt gehouden wordt. Die, welken hy de *waare* Braſiliaanſche *Esculapius-* of Beſchermer-Slang noemt, is witagtig Ruitswyze geſchubt, met groote bruine Vlakken langs de Rug (*). Den genen, welken LINNÆUS hier aanhaalt, noemt SEBA een Soort van Esculapius-Slang, zynde Aſchgraauw, wit gemarmerd, en van het Hoofd tot den Staart, met zwarte of bruine, breede Ringbanden, getekend.

Deeze Slang, uit Indie afkomſtig, heeft, volgens onzen Autheur, witte en zwarte Banden, welken, door een lyntje of ringetje, dat wit van Kleur is, gehalveerd zyn. GRONOVIUS merkt omtrent zynen Surinaamſchen aan, dat de Kleur wit is met zwarte dwarsringen. Hy vergelykt daar mede den Afrikaanſchen Slang van SEBA, die rood is en glad, met breede en ſmalle witte Ringen gebandeerd (†); doch 't ſchynt

(*) *Kabinet.* II. DEEL. Pl. LXVI. N. 3, 4.

(†) Anguis lubricus Africanus, tæniis albis et rubris annulatus. *Kabinet.* II. D. Pl. XLIII. Fig. 4.

ſchynt my toe, behalve 't verſchil van Kleur, dat deszelfs Staart niet zo uitermaate dun en ſpits is, als zyn Ed. meldt van den zynen, die de langte van twee Voeten hadt. III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

(35) *Adder met* 184 *Buikſchilden en* 50 *Staart-ſchubben, te ſamen* 234. XXXV. *Agilis.* Vlugge.

Deeze Indiaanſche Slang, die in 't Vorſtelyk Sweedſche Kabinet gevonden werdt, heeft bruine en witte Bandeerzels om het Lyf: doch de witte zyn, beurtlings, het een de helft ſmaller dan het andere.

(36) *Adder met* 203 *Buikſchilden en* 32 *Staart-ſchubben, te ſamen* 235. XXXVI. *Lacteus.* Melkwitte.

Deeze, die met vergiftige Tanden is gewapend, onthoudt zig in Indie. De Kleur is wit met dubbele zwarte Vlakken, op de Kruin zwart, met een overlangſe witte ſtreep.

(37) *Adder met* 184 *Buikſchilden en* 60 *Staart-ſchubben, te ſamen* 244. XXXVII. *Aulicus.* Hoffelyke.

Met deezen, die ook in 't Sweedſche Vorſtelyk Kabinet gevonden wordt, vergelykt LINNÆUS

(35) Coluber agilis. *Amœn. Acad.* I. p. 304 N. 33. *Muſ Ad. Frid.* I. p. 27. Tab. XXI. Fig. 2.

(36) Coluber lacteus. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 28. Tab. XVIII Fig. 1.

(37) Coluber Aulicus. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 29. Tab. XII. Fig. 2. Serpens Braſilienſis *Laphiati* dicta, elegantiſſime picta. SEB. *Muſ.* I. Tab. XCI. Fig. 5.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

NÆUS den Brasiliaanschen Slang genaamd *Japhiati*, welke aan SEBA van Kadix toegezonden was, zynde de kleine Schubbetjes, roskleurig, met licht Aschgeele bandjes, kruis- en ruitswyze, over 't geheele Lighaam, gemarmerd en de Kop, inzonderheid, zeer sierlyk getekend: de Buikschilden bleek geel. De gemelde is graauw met witte banden, aan de zyden gevorkt, op de Kruin van 't Hoofd wit.

XXXVIII. *Monilis.* Gejuweelde.

(38) *Adder met* 164 *Buikschilden en* 82 *Staartschubben, te samen* 246.

Deeze, uit het Kabinet van den Heer DE GEER, woont in Amerika, en heeft het geringde Lyf, met drie witte stippen op de Rug, gejuweeld.

XXXIX. *Pallidus.* Bleeke.

(39) *Adder met* 156 *Buikschilden en* 96 *Staartschubben, te samen* 251.

Te regt voert deeze Indiaansche den naam van *bleeke*: want de Kleur is, over 't geheele Lyf, bleek; hier en daar met graauwe Vlakken en bruine stippen doorspreid; gelyk 'er ook, langs de zyden, twee zwartagtige afgebroken lyntjes loopen.

XL. *Lineatus.* Gestreepte.

(40) *Adder met* 169 *Buikschilden en* 84 *Staartschubben, te samen* 252.

Van

(38) Coluber Monilis. *Muf.* DE GEER.

(39) Coluber pallidus, *Amœn. Acad.* I. p. 494. N. 11. *Muf. Ad. Frid.* I. p. 31. Tab. VII. Fig. 2.

(40) Coluber lineatus, *Muf. Ad. Frid.* I. p. 30. T. XII.

Van deeze Soort worden 'er twee in 't Sweedſche Koninglyk Kabinet gevonden. De Kleur is blaauwagtig met vier Streepswyze bruine bandjes overlangs. Zeer veel ſchynt 'er het Ceylonſch Slangetje van SEBA, dat hy een zeer ſierlyk Schepzeltje noemt, naar te gelyken. LINNÆUS ſtelt de woonplaats in Aſie.

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

(41) *Adder met* 193 *Buikſchilden en* 60 *Staartſchubben, te ſamen* 253.

XLI. *Naja.* Brilſlang. Pl. LV. *Fig.* 4.

Wy komen hier tot een zeer berugt Soort van Vergiftige Slangen, ja de allervergiftigſten, zo men wil; onthoudende zig in Ooſtindie. Men noemtze gemeenlyk *Brilſlang*, om dat zy op de Rug, een weinig agter den Kop, met een Soort van Bril getekend zyn, en de Portugeezen geeven 'er den naam van *Cobras de Cabelo* of *de Capello* aan. Van deeze Soort zyn grootere en kleinere: in ſommigen verſchilt de tekening van die Bril grootelyks van anderen, en het

XII. Fig. 1. & Tab XX Fig 1. Serpens Ceylonica lineis ſubfuſcis SEB. *Muſ.* II. Tab 12. Fig. 3.

(41) Coluber Naja. *Muſ. Ad. Frid.* p 30. Tab XXI. Fig. 1. Serpens Indicus, Coronatus diademate, ſeu Conſpicillo inſignitus, Luſitanis *Cobras de Capello* dictus, Mas & Fæmina. SEB. *Muſ.* II. Tab. 90. f. 1, 2. Peruvianus. *Id.* Tab 85. f 1. Siamenſes, &c. Tab. 89 f. 1, 2, 3, 4. Maximus Indicus & minor ex Nova Hiſpania. Tab. 97. f. 1, 2, 3, 4. Malabaricus, Tab. 94. f. 1. & ex Makaſſar Ind. Orient. Tom. I. Tab. 44. f. 1. KÆMPH. *Amæn.* 565. T. 567. *Amæn. Acad.* I. p. 305.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

het Wyfje is 'er niet mede getekend. Men vindt zodanige Slangen ook in Westindie.

Brilslang. De bynaam *Naja* zweemt eenigermaate naar *Noya*, gelyk die van Ceylon deeze Dieren noemen. KÆMPFER teltze onder de dansende Slangen, en geeft 'er den naam aan van *Tripudia Serpentum.* De Goochelaars, in Oostindie, laaten deeze Dieren dansen, om de Menschen te vermaaken, en de zonderlinge Vertooning van een Aangezigt, welke eenigen der zogenaamde Brilslangen op de Nek hebben, doet de Europeërs ligtelyk elkander wys maaken, dat het zulk een Slang geweest zy, welke Moeder Eva in 't Paradys bedroog. De Indiaanen gebruiken zeker Kruid, deswegen *Ophiorhiza* genaamd, tot een Tegengift van deszelfs Beet. Men zegt, dat de Brilslang gedood worde van het Diertje, 't welk men *Ichneumon* heet of Rot van Pharao.

Slangensteen. Veelen hebben voorgegeven, dat de Slangensteen, aan welken van sommigen de kragt tot uithaaling van 't Venyn aller Slangen- of Adderen-Beeten toegeschreeven wordt, in de Kop van den Brilslang te vinden ware. Uit de Proefneemingen van REDI, CHARAS en anderen, is 't bekend, dat op deezen Steen al zo weinig te betrouwen zy, als op andere opgelegde Middelen. Op de Dye van een Duif, welke door een Adder was gebeeten, leid MEAD een Slangensteentje: dit kleefde aan de Wond en maakte dat het Beest nog vier uuren in 't Leven bleef; daar zy anders, gemeenlyk, binnen

nen 't half uur fterven: maar die Steen kon het niet van de dood bevryden. Ook lacht men in Indie zelfs met de kragten van den Slangenfteen, ten minfte met den Naam; dewyl het een maakzel is van Konft, niet van de Natuur. Evenwel is 't niet onwaarfchynlyk, dat het opleggen van zulke Steentjes in fommige gevallen dienen kan om het Venyn uit de Wond te trekken. De Malabaarfche beftaat uit de Afch van gebande Wortelen, met een Aarde gemengd, welke by de Portugeefche Stad *Diu* gevonden wordt. Deeze heeft dan, zekerlyk, eenig fcherp Zout in zig, en kan dus de Wond ook open houden. Het namaakzel van denzelven, uit het Poeijer van Adderen, Padden en Rivier-Kreeften, met gegraven Eenhoorn en Lemnifche Bolus, door middel van Viperen-Geley of Lil aan elkander gevoegd, agt ik veel kragteloozer ten dien einde. Dat 'er eens, by geval, een Steentje in de Kop van een Slang gevonden zy; 't welk men dan voor den echten Slangenfteen zou mogen houden, is niet ongelooflyk.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Brilflang.*

De Brilflangen verfchillen niet alleen in grootte, maar ook in Kleur. Behalve de dikte van den Hals, die in de opregte Ooftindifche grooter is dan het Hoofd, heeft de figuur of tekening, welke het Mannetje daar op draagt, in fommigen maar de regte gedaante van een Bril; in anderen, inzonderheid in de Weftindifchen, die zo dik niet van Hals zyn, gelykt de figuur

 meer

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Brilslang.*

meer naar 't Oog van een Haak, welk de Vrouwen aan haare Rokken zetten: in eenigen naar een Schild of geoogd Hart, gelyk in onze Afbeelding: in anderen naar een Katten-Kop of Menschen Aangezigt. Om die reden, en dewyl de zyden van den Hals, in sommigen, als een Vlies uitgespreid zig vertoonen, geloof ik dat het de *Kaperslang* zy, waar van LEGUAT de Afbeelding geeft. De Heer GRONOVIUS schynt van het Mannetje en Wyfje, ieder, een byzondere Soort te maaken, die hy door het getal der Schilden en Schubben onderscheidt (*). De Kleur is meestal eenpaarig, ros, graauw, of geelagtig: men vindt 'er zelden die in fierlyke Kleuren uitmunten, gevlakt zyn of gebandeerd.

XLII. *Padera.*

(42) *Adder met* 198 *Buikschilden en* 56 *Staartschubben, te samen* 254.

Van deezen Oostindischen Slang, die in 't Kabinet des Konings van Sweeden is, vind ik aangetekend, dat dezelve verscheide paaren, van bruine Vlakken, langs de Rug heeft, die door een streepje samengevoegd zyn, en even zo veel enkelde Vlakken aan de Zyden.

XLIII. *Canus.* Gryze.

(43) *Adder met* 188 *Buikschilden en* 70 *Staartschubben, te samen* 258.

Dee-

(*) *Zooph. Gronov.* Fasc. I. Leid. 1763. p. 21.

(42) Coluber Padera *Mus. Ad. Frid.* II.

(43) Coluber canus. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 31. T. XI. F. 1.

Deeze Ooſtindiſche, uit het zelfde Kabinet, is grys met bruinagtige Banden, en heeft op de Zyden twee Sneeuwwitte ſtippen. III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

(44) *Adder met* 160 *Buikſchilden en* 100 *Staartſchubben, te ſamen* 260. XLIV. *Sibilans.* Syfelaar.

Tot deeze Soort betrekt LINNÆUS byzondere Slangen uit de drie andere Wereldsdeelen, door SEBA afgebeeld; waar van de Ceylonſche, *Malpolon* genaamd, zeer ſierlyk getekend was, en over 't geheele Lyf als met Snoertjes gebandeerd, op een ligtblaauwen Grond; gelyk ook de Afrikaanſche hem, onder den naam van *Hippo*, toegezonden; doch de Amerikaanſche heeft roode en witte Banden of Linten overlangs. De gene, die zig in 't Sweedſch Vorſtelyk Kabinet bevondt, was blaauwagtig met zwarte Bandeerſels, van onderen wit. Deze komt uit Aſie. Waarom hy, by uitſtek, den naam van *Syfelaar* voere, is my onbekend.

(45) *Adder met* 220 *Buikſchilden en* 42 *Staartſchubben, te ſamen* 261. XLV. *Lati-Caudatus.* Breed-ſtaartige.

Dit Dier, dat, uit Indie afkomſtig, in de Be-

(44) Coluber ſibilans. *Amœn. Acad.* I. p. 302. N. 30. Serpens exquiſitiſſima Ceylanica, *Malpolon* dicta. SEB. *Muſ.* II. Tab. 52. f. 4. Serpens Africana *Hippo* dicta. *Ibid.* Tab. 56. f. 4. Serpens Americana, rarior, lemniscis rubris & albis longitudinalibus notata. Tab. 107. f. 4.

45) Coluber lati-Caudatus. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 31. Tab. XVI. Fig. 1.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Koninglyk Sweedſche Kabinet is afgebeeld, heeft de Staart ſtomp, op en néer platagtig. De Kleur is Aſchgraauw, met bruine Bandeerſelen.

XLVI. *Sirtalis.*

(46) *Adder met* 150 *Buikſchilden en* 114 *Staartſchubben, te ſamen* 262.

De Heer KALM heeft deezen Slang in Kanada waargenomen. Hy is van Kleur bruinagtig fyn geſtreept, met drie groen-blaauwagtige Banden, in de langte, over 't Lyf loopende.

XLVII. *Atrox.* Wreede.

(47) *Adder met* 196 *Buikſchilden en* 69 *Staartſchubben, te ſamen* 263 (*).

Deeze behoort, wederom, onder de Venynige Adderſlangen; dewyl hy groote Tanden in de Bovenkaak heeft. In die van SEBA, uit Ceylon afkomſtig, vind ik egter daar van niet gewaagd. De Kleur is grys met gekielde Schubben:

(46) Coluber Sirtalis. KALM.

(47) Coluber atrox. *Amœn. Acad.* I. p 305 N. 35. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 33. Tab. XXII. Fig. 2. Serpentula Ceilonica, ſeu *Naja* altera. SEB. *Muſ.* I Tab. 43. f. 5.

(*) Hier is het ſamengevoegde getal, wederom, twee ſtuks minder, dan de beide enkelde te ſamen genomen. Wy hebben zulks ook gezien in de Europiſche Adder. 't Schynt dat het door een byzondere Telling, of door twee Schubben of Schilden, zo wel tot den Buik als Staart, te betrekken, veroorzaakt zy. Immers dus worden de getalen van LINNÆUS opgegeven, die dikwils één verſchillen. Iemand, die Ondervinding heeft van dit tellen der Slangen Schubben, weet wel, dat het, in veelen, byna ondoenlyk zy, de getalen van twee byzondere Tellingen, op één of twee naa, te doen overeenkomen.

ben: de Kop van boven en op de zyden plat, hoekig, en met zeer kleine Schubbetjes gedekt. Ik heb een Adder, met lange Tanden in de Bovenkaak, wiens getal van Buikschilden 193, en dat der Staartschubben, wegens de kleinte, naauwlyks telbaar is: zynde grys van boven, van onder bruin gevlakt: zeer breed en hoekig van Kop, lang 22 Duimen. III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

(48) *Adder met 180 Buikschilden en 85 Staartschubben, te samen 264.* XLVIII. *Sibon.*

De bynaam, *Sibon*, is van de Hottentotten afkomstig, zo SEBA meldt, die aldus een Slang noemen, welke den Kop rond en wit heeft, zynde langs de Rug geelagtig met lichtroode, en aan den Buik witagtig of lichtgraauw, met bruinroode Vlakken. In die van 't Sweedsche Kabinet is de Kleur bruin Yzergraauw met wit gesprenkeld, van onderen wit met bruine Vlakken. Deze Slang onthoudt zig in de Zuidelykste deelen van Afrika.

(49) *Adder met 185 Buikschilden en 81 Staart schubben, te samen 265.* XLIX. *Nebulatus.* Gewolkte.

Van deezen Amerikaanschen, die in 't getal der Schilden en Schubben zeer weinig van den voor-

(48) Coluber Sibon. *Amœn. Acad.* I. p. 304. N. 32. Serpens Africana ab Hottentottis *Sibon* dicta. SEB. *Mus.* I. Tab. 14. f. 4.

(49) Coluber nebulatus. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 32. Tab. XXIV. fig. 1. CATESB. *Car.* II. p. 42. T. 42?

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

voorgaanden verschilt, geeft CATESBY, zo 't schynt, de Afbeelding. Die men in 't Sweedsch Kabinet heeft, is bruin en Aschgraauw gewolkt; van onderen wit en bruin bont. Hy klimt by de Beenen op, en strengelt zig daar om. Verscheide Adderslangen heb ik, die in Kleur en getal van Buikschilden veel naar deezen of den voorgaanden gelyken.

L. *Fuscus.* Bruine. Pl. LV. Fig. 5.

(50) *Adder met* 149 *Buikschilden en* 117 *Staartschubben, te samen* 266.

't Getal der Staartschubben is, in deeze, even als in de Hemelschblaauwe Adder, zeer groot naar reden van de Buikschilden. Volgens de aangehaalde Afbeeldingen van SEBA, zouden de waare Slangen, die men aan Esculapius toewydde, tot deeze Soort behooren. Omtrent de Menschen zyn deeze Slangen zeer zagtzinnig en doen dezelven zelden leed, dan getergd zynde: maar omtrent het Gedierte zeer verslindende, en alles wat zy vatten moet, wegens de haakigheid hunner Tanden, de Keel door. Zy snuffelen en ruiken eerst wel, en beschou-

(50) Coluber fuscus. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 32. Tab. XVII. fig. 1. Anguis *Æsculapii*, Americanus, ex Panama. SEB. *Mus.* II. Tab. 54. f. 2. Serpens Brasiliensis major *Ibiboboca* dicta, seu *Cobra de Corais. Ib.* Tab. 71. fig. 1. Serpens *Cenchrias*, seu *Acontias*, item *Jaculus* Amboinensis. *Id.* Tab. 72. fig. 1. Serpens *Boitiapo*, seu *Cobra de Sipo*, Brasiliensis, Spinosa. *Id.* Tab. 87. fig. 1. Serpens Ceylonica maxima, *Pimberah* dicta. Tab. 91. fig. 1.

ſchouwen met hunne groote Oogen wat zy magtig kunnen worden Rotten, Muizen en Vogelen, zyn hunne gewoone Spyze. Hun Vleeſch wordt van de Indiaanen voor een byzondere lekkerny gehouden, zynde zo malſch en wit als dat der Hoenderen. III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Deeze Soort van Slangen munt in grootte uit: zo dat 'er de Braſiliaanen, deswegens, den naam van *Boigiacu* aan geeven. De hier afgetekende, uit Panama, was op de Rug donker- of Indigo-, aan den Buik lichter blaauw. De Braſiliaanſche, *Ibiboboca* genaamd, of *Cobra de Corais*, is bruinrood over de Rug en aan den Buik wit. De Ambonſche, dien men *Spuitſlang* of *Pylſlang* noemt, heeft langs de Rug dergelyke Kleur, doch is aan de zyden van den Buik groenagtig. Een Braſiliaanſche, *Boitiapo* genaamd, is Olyfverwig van boven, en gedoornd. De Ceylonſche, die aldaar *Pimberah* geheten wordt, is rosagtig met bruine Vlakken getekend. In de eenpaarigheid van Kleur en de geruite Lyfſchubben, ſchynt het blykbaarſte Kenmerk deezer Slangen te beſtaan. In een der mynen, die blaauw op de Rug en van onderen Zeegroen is, vind ik het getal der Schilden en Schubben anders.

(51) *Adder met 147 Buikſchilden en 120 Staartſchubben, te ſamen 267.* LI. *Saturninus.* Loodkleurige.

Van

(51) Coluber Saturninus. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 32. Tab. IX. fig. 1.

III AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Van deezen, uit het Sweedſch Koninglyk Kabinet, wordt getuigd, dat de Kleur donkerblaauw zy, met Aſchgraauw gewolkt, en de woonplaats in Indie. Hy heeft, gelyk de voorgaande, groote Oogen.

LII. *Candidus.* Witte.

(52) *Adder met* 220 *Buikſchilden en* 50 *Staartſchubben, te ſamen* 270.

Deeze Indiaanſche Slang, uit het zelfde Kabinet, is witagtig met bruine Banden. Een Slang, in myne Verzameling, van drie Voeten lang en drie vierde Duims dik, die Spierwit is, met breede Kaſtanie-bruine Banden hier en daar, zeer ongelyk, getekend, doch tevens zeer fraay van aanzien, heeft 220 Buikſchilden en 37 Staartſchubben. Mooglyk dat de Staart, die ſtompagtig is, door 't een of ander Toeval een weinig geknot zy. De Kop is geheel wit.

LIII. *Niveus.* Sneeuwwitte.

(53) *Adder met* 209 *Buikſchilden en* 62 *Staartſchubben, te ſamen* 271.

Deeze, in 't Kabinet van den Heer DE GEER, in Sweeden, bevindelyk, is geheel wit en ongevlakt, met vergiftige Tanden, gelyk een Adder, gewapend. Byna dergelyk aanzien heeft de Libyſche Slang van SEBA, die met zwartagtige Vlakjes, hier en daar, is getekend; maar

(52) Coluber candidus. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 33. Tab. VII. f. 1.

(53) Coluber niveus. *Muſ.* DE GEER. Serpens ex Libya. SEB. *Muſ.* II, Tab. 15. f. 1.

maar het Staart-end byna zwart heeft. Deszelfs Schubben leggen Kettingswyze langs het Bovenlyf. III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

(54) *Adder met* 228 *Buikschilden en* 44 *Staartschubben, te samen* 272. LIV. *Scaber.* Ruuwe.

Van deezen Indiaanschen Slang, die in 't Koninglyke Kabinet van Sweeden gevonden wordt, is de Kleur bruin en zwart gewolkt. Hy heeft op de Kruin een zwarte Vlak, die agterwaards gespleeten is. De Schubben zyn gekield, en dit maakt hem, op 't gevoel, ruuw of oneffen.

(55) *Adder met* 157 *Buikschilden en* 115 *Staartschubben, te samen* 273. LV. *Carinatus.* Gekielde.

Deeze Indiaansche is Loodkleurig met de Schubben aan den rand bleek; van onderen wit, hebbende de Rug gekield. Ik heb 'er een van die zelfde Kleur en Gestalte, wiens getal van Buikschilden is 156 en dat der Staartschubben 112, te samen 268; 't welk weinig met deezen verschilt. De langte is vier Voeten en eenige Duimen; de dikte, in 't midden, ongevaar één Duim.

(56) *Adder met* 193 *Buikschllden en* 82 *Staartschubben, te samen* 275. LVI. *Corallinus.* Gekraalde.

De

(54) Coluber scaber. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 36. Tab. X. f. 1.

(55) Coluber carinatus. *Mus. Ad. Frid.* p. 31.

(56) Coluber Corallinus. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 33. Serpens Corallina Amboinensis. SEB. *Mus.* II. Tab. 17. f. 1.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

De gene, welken SEBA *Koraalſlang* noemt, wordt vertoond een Haagdis, van byna gelyke grootte, in zwelgende. Hy voert dien naam, om dat 'er van den Kop, langsheen, op het Bovenlyf zestien bandjes loopen, als uit gereegen Kraaltjes ſamen geſteld, die halfwege den Buik in Schubben veranderen. Deeze kwam van Amboina. Die men in Sweeden heeft, met de gedagte Kenmerken, is Zeegroen, met drie bruine Banden overlangs; de Schubben raaken niet aan elkander: van onderen bleek, met gryze ſtippen getekend. Dezelve heeft Vergiftige Wapenen.

LVII. *Ovivorus.* Eijervreeter.

(57) *Adder met 203 Buikſchilden en 73 Staartſchubben, te ſamen 276.*

De Heer KALM heeft deezen, zo 't ſchynt, in Noord-Amerika waargenomen. LINNÆUS vergelykt 'er den genen mede, die, volgens PISO, in Braſil, *Guinpuaguara* geheten wordt. Een ſchoone witagtige dikke, dien ik gekogt heb onder den naam van *Tjerri-Tjerri*-Slang, heeft 199 Buikſchilden en 't getal der Staartſchubben is 74; 't welk te ſamen 273 maakt. Onder de laatſten zyn eerſt 4 paar Schubben, dan 6 Schilden, en dan weder 64 paaren Schubben; zo dat in deeze iets dergelyks plaats heeft, als in de Ratelſlang.

(58)

(57) Coluber Ovivorus. KALM. Guinpuaguara. PIS. *Braſ.* 279.

(58) *Adder met 147 Buikschilden en 132 Staarschubben, te samen 279.* III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. LVIII. *Exoletus.*

Deeze Indiaansche, uit het Sweedsch Koninglyke Kabinet, is Aschgraauw-blaauwagtig van Kleur, en heeft, even gelyk de Hemelschblaauwe, de gedaante van den Slang van Esculapius.

(59) *Adder met 236 Buikschilden en 45 Staartschubben, te samen 281.* LIX. *Situla.*

Deeze, die in Egypte gevonden wordt, volgens de Waarneemingen van HASSELQUIST, is graauwagtig met twee zwarte Banden overlangs.

(60) *Adder met 195 Buikschilden en 86 Staartschubben, te samen 282.* LX. *Triscalis.*

Van deezen Indiaanschen Slang is, volgens de beschryving van LINNÆUS, het Lyf Zeegroen, maar langs de Rug loopen drie overlangse streepjes, die bruin zyn, in de Nek samengevoegd, waar van het middelste boven den Aars eindigt. In een bruin gebandeerde, daar ik een Muis of jonge Rot in 't Lyf gevonden heb, is het getal der Buikschilden 191, der Staartschubben 90; beiden te samen geteld 280.

(61)

(58) Coluber exoletus. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 34. Tab. X. f. 2.

(59) Coluber Situla. *Syst. Nat.* X.

(60) Coluber Triscalis. *Syst. Nat.* X.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. LXI. *Lemniscatus.*

(61) *Adder met 250 Buikschilden en 37 Staartschubben, te samen 285.*

Onder alle de Adders en Slangen van LINNÆUS, is 'er geen, die een zo groot getal van Buikschilden heeft als deeze. Ook vind ik 'er maar één onder die van GRONOVIUS, waar van het getal der Buikschilden deezen overtreft, als zynde 272 en dat der Staartschubben 70. Daar mede vergelykt deeze Heer den Slang van SEBA, genaamd voortreffelyke Slang, wordende voor de *Koningin der Slangen* gehouden, uit de Provintie van Guaira (*); zynde die van GRONOVIUS by de vier Voeten lang. Het hoogste getal der Buikschilden, van alle andere *Colubres*, by hem, is 217. Ik heb een Slang of Adder, die in Bandeering en Gestalte zodanig gelykt naar het *Ceylonsche Slangetje* van SEBA, dat hier door LINNÆUS aangehaald wordt, (zynde in 't II. DEEL van 't *Kabinet*, op Plaat LXXVI. afgebeeld), als de eene druppel Water de andere, en in dezelve is 't getal der Buikschilden 258,

(61) Coluber Lemniscatus. *Amæn. Acad.* I. p. 118. N. 6. & p. 493. N 9. *Mus. Ad. Frid.* I. p 34. T. 14. fig. 1. Serpentulæ Ceylonicæ. SEB. *Mus* I Tab. 10. *Fig. ult.* Serpens Ceilanica lemniscis latis. SEB. *Mus.* II. Tab. 76 f. 3.

(*) Serpens excellens ac speciosa Brasiliensis, e regione Guaira, Regina Serpentum habita. SEB. *Mus.* II. p. 105. Tab. 99. fig. 2. niet p. 205. T. 199. gelyk, men in 't *Mus. Ichthyolog.* gemeld vindt; te wonderlyker, dewyl in 't II. DEEL van SEBAAS Kabinet maar 114. Plaaten zyn.

258, dat der Staartſchubben, by paaren geteld, 44, en dus te ſamen 302.

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

'τ Verſchil, beken ik, ſchynt wat groot, om deezen als de zelfde Soort aan te merken, en hy is niet rosagtig geel, gelyk SEBA van de zyne zegt; maar de Kleur der Banden die donker bruin zyn, en de ruitswyze tekening der Schubben op de Rug, in de witagtige tuſſchenwydte der Banden, als ook de kleinte van den Kop, die niet dikker dan het Lyf is, benevens de zwartheid van den Snoet en de kleinte der Neusgaten; komt grootelyks, zelfs met dien van 't Gyllenborgſche Kabinet, overeen. De Slang, aldaar aangehaald, was niet dikker dan een Zwaaneſchaft; en de langte maar anderhalf Voet: de myne is by de drie Voeten lang en heeft byna de dikte van een Pink. De Kleur egter van den Gyllenborgſchen was wit en zwart geringd; even als die van het Peterburgſche Kabinet, in welke de zwarte Banden, ſomtyds, door ſmaller witte Ringetjes zyn afgebroken. De Ceylonſche Slangetjes, welken SEBA in het I. DEEL van zyn Kabinet op Plaat X. vertoont, zyn geel- of rosagtig, met zwart of bruin geringd. Het Lyf is, in deeze Soort, als ook in de myne, zeer glad.

(62) *Adder met* 190 *Buikſchilden en* 96 *Staartſchubben, te ſamen* 286.

LXII. *Annulatus* Geringde.

'τ Ge-

(62) Coluber annulatus. *Amœn. Acad.* I. p. 120. N. 9.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

't Getal der Staartſchubben zou in deeze Soort nog ongelyk meer verandering onderhevig zyn, dewyl hetzelve, in die van 't Gyllenborgſche Kabinet, maar 64 was, doch naderhand heeft men uit de Stompheid van de Staart, van deezen, in vergelyking met een anderen van de zelfde Soort, die zig bevondt in de Verzameling van GRILL, beſlooten, dat in de eerſte de Staart geknot of afgebroken zy geweeſt: een Omſtandigheid, waarop, in het tellen der Staartſchubben, zeer te letten ſtaat.

De Surinaamſche van SEBA, welke aangehaald wordt, was bruin van Bovenlyf, met witte Ringen, die een Vingerbreed van elkander geſcheiden waren, en beſtonden uit groote Ruitige Schubben, alle met een donkerder Kleur geboord of overdekt; 't welk een ſierlyke Vertooning, zegt hy, maakte. De Gyllenborgſche is wit, beurtelings getekend met ronde bruine Vlakken, die doorgaans ſamenloopen. In eene van myne Verzameling, die in gedaante zeer veel gelykt, en daar de meeſte Vlakken ringswyze om den Buik zig vereenigen; tel ik 186 Buikſchilden en niet meer dan 46 paaren Staartſchubben; daar deeze, niettemin, de Staart taamelyk ſpits heeft. Hy is twee Voeten lang, en, in 't midden van het Lyf, ongevaar een kleine Pink dik.

(63)

9. & p. 305. N 34 *Muſ. Ad. Frid.* p. 34. Tab. VIII. Fig. 2. Serpens Americana annulata. SEB. *Muſ.* II. Tab. 38. fig. 2.

(63) *Adder met* 152 *Buikschilden en* 135 *Staartschubben, te samen* 287. III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. LXIII. *Dipsas.*

De Kleur van deezen is blaauwagtig, met de Schubben wit gerand, en de Staart, van onderen, met een blaauwagtige Naad. Zodanig was die van 't Sweedsch Vorstelyk Kabinet, hebbende wederzyds in de Bek een klein Venynig Tandje; om welke reden, mooglyk, LINNÆUS 'er den Bynaam aan geeft van *Dipsas*, die van de Ouden gegeven wordt aan een Adderslang, wiens Beet onlydelyke Dorst of brandende Hitte in de Ingewanden veroorzaakte, en den Mensch deedt sneuvelen. Van zulke Dipsas-Slangen heeft SEBA, Tab. XIV., een Oost- en West-Indischen afgebeeld, die door hunne dubbele roode Vlakken op de Rug, op een bruinagtige Grond, kenbaar zyn. Ik heb 'er ook zodanigen. Die hier uit SEBA aangehaald wordt, is een byzonder fraay, blaauw, Surinaamsch Slangetje, 't welk geene Kenmerken van den *Dipsas* heeft.

(64) *Adder met* 187 *Buikschilden en* 103 *Staartschubben, te samen* 290. LXIV. *Pelias.*

Deeze Indiaansche, in het Kabinet van den Heer DE GEER bevindelyk, is bruin agter de Oogen

(63) Coluber Dipsas. *Amœn. Acad.* I. p. 302. N. 29. GRON. *Mus.* II. p. 64. N. 30. Serpens Surinamensis cœrulea. SEB. *Mus.* Tab. 24. Fig. 3.

(64) Coluber Pelias. *Mus.* DE GEER.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

Oogen en Kruin, voorts zwart verdubbeld, met een groenen Buik, die wederzyds een geele ſtreep heeft.

LXV. *Tyria.*

(65) *Adder met* 210 *Buikſchilden en* 83 *Staartſchubben, te ſamen* 293.

Van den Heer HASSELQUIST is deeze Adder in Egypte waargenomen; zynde van Kleur witagtig, in de langte met een driedubbele ry van bruine Ruitagtige Vlakken getekend.

LXVI. *Jugularis.*

(66) *Adder met* 195 *Buikſchilden en* 102 *Staartſchubben, te ſamen* 297.

Deeze, die ook in Egypte huisveſt, is, volgens de Waarneeming van dien zelfden Dokter, zwart van Kleur, met een Bloedroode Keel.

LXVII. *Petola.*

(67) *Adder met* 209 *Buikſchilden en* 90 *Staartſchubben, te ſamen* 299.

Dat het getal der Buikſchilden en Staartſchubben hier zeer veranderlyk zy, gelyk GRONOVIUS aanmerkt; blykt uit de drie Onderwerpen van deeze Soort, in de Sweedſche Kabinetten: in een van welken hetzelve was 207-85, in

(65) Coluber Tyria. *Syſt. Nat.* X.
(66) Coluber Jugularis. *Syſt. Nat.* X.
(67) Coluber Petola. *Amœn. Acad.* I. p. 306. N. 36. p. 119. N 8 p. 495. N. 13. GRON. *Muſ.* II. p. 57. N 13. Serpens Africana *Petola* dicta. SEB. *Muſ.* I. T. 54. Fig. 4.

in een ander 209·90, in een derde 208·100. Zyn Ed. telde 'er 207·103 in een en 205·106 in een ander van de zynen. Egter blyft het getal van de Schilden en Schubben, te famen, om en by de 300, een ftuk of tien, meer of min, onbegreepen. III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

De bynaam *Petola* is afkomftig van de benaaming, welke SEBA zegt, dat aan zeker Geflagt van Slangen, zo uit Ooft- als uit Weftindie, gegeven wordt. Een Ambonfche, dien hy afbeeldt (*), was op de Rug licht Vermiljoenrood, en aan den Buik donker-ros: een Guineefche donker-bruin met Afchgeele Ringen; aan den Buik Saffraangeel (†). Deeze hadt de Staart ftomp, byna als de *Biceps*; de anderen hadden die vry fpits. Ik zie niet dat de byzondere Kenmerken van de Petolaas door hem opgehelderd worden. Die van GRONOVIUS heeft den Kop langwerpig ovaal, van vooren fcherp; het Lyf famengedrukt, en de Schubben zeer glinfterende: de Kleur pekzwart, met een blaauwen weerfchyn, op de Zyden en Rug wit gebandeerd, van onderen geheel wit. LINNÆUS fchryft aan deeze Soort een Loodkleur toe, met bruin-roode Bandeerfelen, en ftelt de Woonplaats in Afrika.

(68)

(*) Serpens rubra Amboinenfis Petola dicta. *Muf.* II. Tab 46. fig. 1.

(†) Serpens Coralloides. Brafilienfis, rubra Amphisbæna, Petola dicta. *Ibid.* Tab. 73. fig. 2.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

LXVIII. *Molurus.*

(68) *Adder met 248 Buikschilden en 59 Staartschubben, te samen 307.*

't Getal der Buikschilden is in deeze byna zo groot als in de voorgemelde gebandeerde van Ceylon, en dat der Staartschubben veel grooter: zo dat het getal van beiden, gelyk in alle de volgende, meer dan driehonderd is. Deeze, in 't Kabinet van den Heer DE GEER bevindelyk, komt uit de Indiën. Hy is, in gedaante, de Serpenten zeer gelyk; maar de Schilden en Schubben van den Kop zyn grooter, gelyk in die van dit Geslagt.

LXIX. *Ahætulla.* Zweepslang.

(69) *Adder met 163 Buikschilden en 150 Staartschubben, te samen 313.*

Deeze Slangen worden, wegens hunne langte en dunte, *Zweepslangen* genoemd, hoewel 'er nog dunner zyn. Op de langte van zes Voeten hebben zy, naauwlyks, de dikte van een Pink, in 't midden van 't Lyf. Zy komen zo wel in Oost- als in Westindie voor; doch de Oostindische zyn, gelyk in de meeste Dieren plaats heeft, het sierlykste gekleurd. Die van Ceylon

(68) Serpens Molurus. *Mus.* DE GEER.

(69) Coluber Ahætulla. *Amoen. Acad.* I. p. 115. N° 2. & p. 495. N. 12. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 35. Tab. XXII. Fig. 3. GRON. *Mus.* II. p. 61. N. 24. Serpens ornatissima Amboinensis, *Boiguatrara* dicta. SEB. *Mus.* II. Tab. 82. fig. 1. Serpens Ceilonica lineis subfuscis. T. 12. f. 3. BRADL. *Natur.* Tab. IX. f. 2.

lon noemenze *Abœtulla*, en de Indiaanen van Ambon *Boiguatrara*, 't welk geschilderd betekent: om dat zy een zeer sierlyke mengeling hebben van hooggroen, Zeegroen en Lazuurblaauw, met eenen Glans of weerschyn van Goud, daar door speelende. De Ceylonsche naam betekent, dat zy aan de Oogen schadelyk zouden zyn, gelyk RAY wil. Zy hebben geen Tanden in de Bek, en moeten derhalve hun Voedzel, dat in Vogeltjes en Muizen of Boschrotten bestaat, enkel inzuigende verslinden. Men schryft 'er de Eigenschap aan toe, van keurlyk te kunnen zingen en fluiten, om de Vogeltjes te verlokken; onthoudende zig in Bosschagiën van klein Geboomte.

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK. *Zweep-slang.*

GRONOVIUS betrekt hier toe den Slang, welken SCHEUCHSER noemt Surinaamsche *Acontia*, die lang en zeer dun is, met den Kop van vooren geelagtig scherp, de Rug blaauw-groen, den Buik witagtig, met een roode Streep overlangs getekend. Op Borneo is deeze Soort van groene Slangen, zo PETIVER aantekent, zeer gemeen. In het getal der Buikschilden was onder de genen, die zig bevonden in de Surinaamsche Verzameling, welke door den Heer GRILL aan de Akademie van Upsal vereerd werdt, maar een Verscheidenheid tusschen de 162 en 168. De Heer GRONOVIUS vondt in de zyne, die omtrent vierdhalf Voet lang was, en een derde Duims dik, 165 Buikschilden en 152 Staartschubben. In eene, dien ik heb, van vier Voeten en één Duim,

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Zweepslang.*

Duim, Amsterdamse maat, lang, vind ik het getal der Buikschilden 164, doch dat der gepaarde Staartschubben 173. Deeze heeft zeer duidelyk de zwarte Bandjes, ter wederzyde van den Kop, loopende als over de Oogen heen, die het blaauwe dat boven is, van het witte dat onder is, afscheiden. De Kleur van 't Lyf is glimmend groenagtig Hemelschblaauw, met een Zilveragtige streep langs de Rug. Ik heb ook een Zweepslang van drie Voeten, die Appelbloeizel rood is, met bruine Vlakken.

Rottevanger.

SEBA spreekt, in het I. DEEL van zyn Kabinet, van een zeer langen en dunnen Slang van Ceylon, die gemeenlyk de *Rottevanger* genoemd wordt (*); om dat hy deeze Dieren zo goed en beter weet te vangen dan de Katten. Uit die Soort van Slangen hadt hy een Rot, Haagdis en Kikvorsch gehaald. Zy hebben groote Oogen, en zyn niet alleen op den Kop zeer sierlyk getekend, maar langs het Lyf loopen streepen als Lintjes, van rood, Goudgeel en Zilverwit, door welk laatste het groen heen schynt. Men vindt dergelyken in Westindie, doch minder hoog van Kleur, die men de Surinaamsche *Schietslang* of *Pylslang* noemt. Deeze beiden hebben, in gedaante, veel overeenkomst met de Zweepslangen. Een Zweepslang, die zeer dik van Buik was, openende, vond ik daar

(*) Serpens Ceilonica longissima, tenuissima, vulgo *Gliricapa*. SEBA *Thes.* I. p. 172. Tab. 109. fig. 1.

daar in een Haagdis, zo groot van Kop byna als de Slang, en ongelyk dikker dan de Hals, die, gelyk men weet, ongemeen dun is in deeze Slangen: zo dat dezelve zig op een verbaazende wyze moet kunnen uitrekken. 't Haagdisje komt my, uit de ronde Klaauwtjes, voor, een Gekko te zyn. 't Voorwerp wordt nog van my, in de Slang zittende, in *Spiritus* bewaard. De Slang is drie Rynlandsche Voeten lang; heeft 171 Buikschilden en 165 Staartschubben.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK. *Zweepslang.*

LXX. *Petolarius.*

(70) *Adder met* 212 *Buikschilden en* 102 *Staartschubben, te samen* 314.

Deeze Indiaansche, uit het Sweedsch Koninglyk Kabinet, schynt naar de Petola-Slangen te gelyken. Hy is bruin, met wit gebandeerd, van onderen bleek.

LXXI. *Haje.*

(71) *Adder met* 207 *Buikschilden en* 109 *Staartschubben, te samen* 316.

De Arabieren geeven den naam van *Haje* aan een zeer grooten, dikken Slang, die, wegens het samengevoegde getal der Buikschilden en Staartschubben, door den Heer LINNÆUS hier geplaatst is. Evenwel zou het getal der paaren van Staartschubben, volgens de telling van HASSELQUIST, maar 60 zyn, en dat der Buikschilden

(70) Coluber Petolarius. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 35. Tab. IX. f. 2.

(71) Coluber Haje. Coluber Scutis Abdom. 206. Scut. Caud. 60. HASSELQ. *Itin.* p. 317. [366.] N. 62.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

den 206. Zyn Kleur is zwart, met de ſchuinſe Banden en de helft der Schubben wit. Zyn langte is gemeten op zes Sweedſche Voeten, de dikte van 't Lyf, op 't meeſte, drie Duim. Vergramd of getergd zynde, blaaſt hy de Keel en Hals op, zo dat dezelve viermaal zo dik wordt als het Lyf is. Deeze Slangen vindt men in Neder-Egypte.

LXXII. *Filiformis.* Draadſlang.

(72) *Adder met* 165 *Buikſchilden en* 158 *Staartſchubben, te ſamen* 323.

Deeze Indiaanſche is zeer dun; de Kleur zwart, van onderen wit: hy heeft den Kop dikker dan het Lyf. Men vindt hem in 't Kabinet van zyne Sweedsche Majeſteit.

LXXIII. *Pullatus* Gemarmerde.

(73) *Adder met* 217 *Buikſchilden en* 108 *Staartſchubben, te ſamen* 325.

Deeze Slang, die zig in 't Sweedſch Koninglyke Kabinet bevindt, is gemakkelyk van de overigen te onderſcheiden zegt BALK; doordien hy het Lyf, inzonderheid de Rug, ſamengedrukt en bykans gekield heeft. Van deeze Kenmerken, egter, vind ik in de beſchryving van

(72) Coluber Filiformis. *Muſ. Ad. Frid.* p. 36. Tab. XVII. f. 2

(73) Coluber pullatus, *Amœn. Acad.* I. p. 300. N. 25. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 35. T. XX. f. 3. Coluber Scutis 215, Squamis 104 GRONOV. *Muſ.* II. p. 56. N. 12. Serpens Amboinenſis, nigra & alba, *Apachycoatl* dicta, SEB. *Muſ.* II. Tab. 20. f. 1.

III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

van den Slang, dien GRONOVIUS tot deeze Soort betrekt, geen gewag gemaakt. Zyn Ed. zegt ook, dat dezelve het Lyf, kort agter den Kop, dunner heeft dan de Kop is: waar van ik in de Afbeelding, by SEBA, van den Ambonſchen zwart en witten Slang, die in Amerika ook gevonden, en van de Mexikaanen *Apachycoatl* genoemd wordt, geen blyk vind. Dezelve is ongemeen fraay, met zwart en wit, op 't Bovenlyf, *gemarmerd*, over zyne glanzige Schubben, doch krygt op de helft breede Ringen, daar de Kleur meeſt wit is, en deeze, beurtlings van zwarte vervangen, loopen ten einde van de Staart uit. Van onderen zyn de Schilden ook met zwarte Streepen, op een witten Grond, getekend. Zy doen de Menſchen geen kwaad, leevende van Rotten, Muizen, Vogelen en Torren.

GRONOVIUS betrekt hier toe dien, welken SCHEUCHZER noemt *dikken Slang van Esculapius*, hebbende den Kop geelagtig, wit en zwart bont, dik; het Lyf met breede zwarte, en ſmalle witte en geelagtige Banden, zeer fraay getekend; wordende de breedſte op 't midden van 't Lyf Purperagtig (*): als ook een ander van SCHEUCHZER, die den Kop en Rug zwart heeft, met witte Vlakken van veelerley figuur aartig geſprenkeld, en zwarte Streepjes zonder orde loopende om den Buik; de Staart zwart, bruin

(*) *Phys. ſacr.* Tab. 662 Fig. II.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

bruin en wit gebandeerd (*). Deeze schynt, inderdaad, veel naar dien van SEBA te gelyken.

LXXIV. *Hippocrepis.*

(74) *Adder met* 232 *Buikschilden en* 94 *Staartschubben, te samen* 326.

Deeze bevindt zig, gelyk de volgende, in de Koninglyk Sweedsche Kabinetten. De Kleur is donker blaauw met bruine Vlakken, hebbende een bruinen Band tusschen de Oogen en een boogswyzen op 't Agterhoofd. Hy komt uit Amerika.

LXXV. *Minerva.*

(75) *Adder met* 238 *Buikschilden en* 90 *Staartschubben, te samen* 328.

De Kleur van deezen Indiaanschen is Zeegroen, met een bruinen Band op de Rug en drie op den Kop.

LXXVI. *Cinereus.* Aschgraauwe.

(76) *Adder met* 200 *Buikschilden en* 137 *Staartschubben, te samen* 337.

Deeze Indiaansche is Aschgraauw, en heeft den Buik wit en hoekig: de Staartschubben zyn aan den rand Yzergraauw van Kleur.

LXXVII. *Viridissimus.*

(77) *Adder met* 217 *Buikschilden en* 122 *Staartschubben, te samen* 339.

Deeze

(*) *Ibid.* Tab. 747. Fig. 3.

(74) Coluber Hippocrepis. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 36. Tab. XVI. f. 2.

(75) Coluber Minervæ. *Mus. Ad. Frid* I. p. 36.

(76) Coluber cinereus. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 37.

(77) Coluber viridissimus. *Mus. Ad. Frid.* II.

Deeze Surinaamsche is geheel groen, en heeft de Buikschilden in 't midden breeder. III. AFDEEL. IX. HOOFD-STUK.

(78) *Adder met 200 Buikschilden en 140 Staart-schubben, te samen 340.* LXXVIII. *Mucosus.*

Deeze Indiaansche, die den bynaam van Slymige voert, heeft den Kop blaauwagtig.

(79) *Adder met 220 Buikschilden en 124 Staart-schubben, te samen 344.* LXXIX. *Cenchoa.*

Van wegen de gestalte zou men deezen ook Zweepslang mogen noemen, want op de langte van vier Voeten is hy niet veel dikker dan een Schryfpen. SEBA noemt hem, byzonder fraay Slangetje uit de Spaansche Westindiën, genaamd *de Cencoatl*, dat op Mieren en Wormen aast, zynde zeer fierlyk, op de Rug, getekend met Kastanje- bruine Vlakken op een geelagtigen grond. In 't Sweedsche Vorstelyk Kabinet vondt men 'er een, die bruin was met bleeke Vlakken en Sneeuwwitte Banden: een ander die wit was met bruinagtige Vlakken. Het Kopje is byna Klootrond, en heeft groote Oogen, die digt aan 't end van den Snoet staan.

(80)

(78) Coluber mucosus. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 37. T. XXIII. f. 1.

(79) Coluber Cenchoa. *Amœn. Acad.* I. p. 306. N. 37. Anguis de Cencoatl, Americanus venustissimus. SEB. *Mus.* II. Tab. 16. f. 2, 3.

III. AFDEEL. IX. HOOFDSTUK.

LXXX. *Myčteri-sans.* (80) *Adder met* 192 *Buikschilden en* 167 *Staart-schubben, te samen* 359.

De bynaam is eenigermaate toepasselyk op de figuur van de Kop, welken dit Slangetje Snoet-agtig of als een opgehaalde Neus heeft; zynde op de Zyden met een bleek streepje getekend. 't Is ongemeen dun, ja nog veel dunner dan de Zweepslangen; van boven blaauw-van onderen groenagtig; met het Lyf op zyde zeer samengedrukt, en de Staart, gelyk den Snoet, byna vierkant. Het leeft van Muizen en Houtwormen zegt SEBA. Dat van LINNÆUS was met Vergiftige Tanden gewapend.

LXXXI. *Cærulesceus.* (81) *Adder met* 215 *Buikschilden en* 170 *Staart-schubben, te samen* 385.

Het samengevoegd getal is allergrootst onder de genen die van den Heer LINNÆUS geteld zyn, in deeze Indiaansche Slang, die blaauw-agtig is van Kleur.

LXXXII. *Argus.* (82) *Adder met Buikschilden en Staart-schubben, te samen* .

De

(80) Coluber myčterisans *Mus. Ad. Frid.* I. p. 28. T. V. f. 1. &. Tab. XIX. Fig. 2 GRON. *Mus.* II. p. 59. N. 19. Serpens Murina Guineënsis minor, gracilis. SEB. *Mus.* II, Tab. 23. f. 2. CATESB. *Carol.* II. p. 47. T. 47.

(81) Coluber cœrulescens. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 37. T. XX. f. 2.

(82) Coluber Argus. *Syst. Nat.* X. Serpens Arabica, Brasiliensibus *Ibiboboca* & *Boiguacu* dicta, alias *Argus.* SEB. *Mus.* II. Tab. 103. f. 1.

De Afbeelding van een zeer zonderlingen Slang door SEBA, die met een menigte Oogen op de Rug getekend is, heeft LINNÆUS 'er deeze Soort aan doen toewyden, onder den bynaam van *Argus* of Honderd-Oog. 't Komt my zonderling voor, hoe SEBA zeggen kan, dat deeze voortreffelyke Arabische Slang *Ibiboboca* en *Boiguacu* van de Amerikaanen geheten wordt, daar hy dien naam ook aan een geheel anderen, bruinrooden Slang, hadt toegeschreeven (*). Deeze Slang is, behalve de Oogen op de Huid, wegens een dubbele bult, op 't agterste van den Kop, merkwaardig. III. AFDEEL. IX. HOOFD. STUK.

X. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* SLANGEN, *waar in de genen, die zo wel aan den Buik als aan de Staart geschubd zyn, en daar onder eenige* Stokslangen, *die men gemeenlyk* Biceps *noemt, benevens de gewoone of Europische* Blindslang, *zyn begreepen.*

De Latynsche naam *Anguis*, die door LINNÆUS aan dit Geslagt gegeven wordt, is van de Ouden, met *Serpens* en *Coluber*, gebruikt geweest als een algemeene Naam der Slangen. Volgens SERVIUS zou wel *Anguis* eigentlyk een Water- en *Serpens* een Land-Slang be- Naam.

(*) N. L. Zie bladz. 395.

III. AFDEEL. X. HOOFDSTUK.

betekenen, doch hy erkent dat men die benaamingen meestal onverschillig gebruikte. Het bekende spreekwoord, daar schuilt een Slang in 't Gras (*) is van VIRGILIUS afkomstig, en CICERO noemt de Konstellatie van den Slangendraager, welken de Grieken *Ophiouchos* heeten, *Anguitenens*; COLUMELLA *Anguifer*. Uit andere Spreekwoorden blykt, dat men zelfs booze Slangen met het woord *Angues* bedoeld heeft (†). Evenwel is 't gebruikelykst geweest, deezen naam te geeven aan onschadelyke Slangen, en de Slang van Esculapius voerde, by uitneemendheid, dien Tytel. 't Is blykbaar, dat de Latynsche naam der Aalen daar van afgeleid zy, die men met de Slangen zeer naa verwant oordeelde (‡). Wy kunnen 'er dan, met regt, den naam van SLANGEN, in onderscheiding van de Adders, aan geeven.

Kenmerken, Soorten.

Dit Geslagt bestaat uit zodanige Slangen, welker Kenmerken zyn, geen Schilden, maar Schubben aan den Buik te hebben, zo wel als onder aan de Staart. GRONOVIUS voegt 'er by, dat zy de Staart dik en rondagtig stomp hebben, 't welk zekerlyk in sommigen plaats heeft. 't Getal der Soorten van LINNÆUS is twaalf.

(1)

(*) *Latet Anguis in Herba.* VIRG. Ecl. III.

(†) *Vitare Cane pejus & Angue.* HORAT. Libr. I. Ep 17.

(‡) *Vos Anguilla manet longa cognata Colubra.* JUVEN. Sat. V. v. 103.

(1) *Slang met* 100 *Schubben aan den Buik*, 60 *aan de Staart*, *in 't geheel* 160.

III. AFDEEL. X. HOOFD. STUK. I. *Bipes.* Tweepoot.

Een Indiaansch Slangetje, 't welk in 't Kabinet van den Koning van Sweeden gevonden wordt, heeft deeze Kenmerken. LINNÆUS geeft 'er den bynaam van *Bipes*, dat is Tweepoot, aan, om dat het, by den Aars, twee Pootjes heeft, die twee-Vingerig zyn. Iets dergelyks wordt in de twee aangehaalde Afbeeldingen van SEBA gevonden, inzonderheid in de laatste; doch hy merkte het alleen als een Soort van Uitwasjes, gelyk Doorentjes aan, die misschien wel tot de Teeldeelen konden behooren. Dit Slangetje, uit Mauritanie afkomstig, was groen met rood, het andere van boven bruin en verder geel met zwart gespikkeld, zynde de Staart zeer puntig scherp en zo styf als een Naald. Dit laatste kwam uit Oostindie. Het gene men in Sweeden heeft is bleek met een bruine stippel op ieder Schub.

(2) *Slang met* 165 *Schubben aan den Buik*, 32 *aan de Staart*, *in 't geheel* 197.

II. *Meleagris.* Geborduurde. Pl. LV. *Fig.* 6.

De geregelde stippeling van deezen Slang, die

(1) Anguis bipes. *Syst. Nat.* X. Gen. 110. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 21. T. XXVIII. f. 3. Serpens minor Orientalis, Caudâ acuminatâ. SEB. *Mus.* I. T. 53. f. 8. Serpens pusilla elegans Mauritana. *Ibid.* T. 86. f. 3.

(2) Anguis Meleagris. *Syst. Nat.* X. Serpens Cæcilia, seu Scytale. SEB. *Mus.* II. T. 21. f. 4.

III. AFDEEL. X. HOOFDSTUK.

die als een Soort van Borduurwerk zig vertoont, geeft 'er den bynaam aan, welken de Poule peintades, thans bekende Vogelen uit Indie, voeren (*). LINNÆUS zegt, dat deeze Soort aan den Tweepoot-Slang, zo even gemeld, gelyk is; doch in het end van de Staart fchynt my een aanmerkelyk verfchil te zyn, dat deeze zeer ftomp en rond heeft. SEBA betrekt hem onder de Stokflangen, en zegt, dat hy zo wel uit Ooft- als uit Weftindie komt, doch dat de Ooftindifche bruiner rood zyn en het gebandeerde borduurfel hooger gekleurd. Zy hebben, voegt hy 'er by, kleine Tandjes en geen Neusgaten. De zwarte ftippen loopen, op een Zeegroenen grond, in verfcheide ryën overlangs, zegt LINNÆUS.

III. *Colubrina.* Adderagtige.

(3) *Slang met* 180 *Schubben aan den Buik*, 18 *aan de Staart, in 't geheel* 198.

Deezen Slang, die fierlyk bleek en bruin bont is, heeft Doktor HASSELQUIST in Egypte waargenomen, en befchreeven. Deszelfs Staart was zeer kort en fcherpagtig; de geheele lengte vyf Span; de grootfte dikte een Duim. De kleinte van den Kop onderfcheidt deezen, zo wel als de anderen, van de Adders, en de Tong is aan de punt geknot.

(4)

(*) Zie 't voorg. V. STUK, bladz 378.

(3) Anguis Colubrina. HASSELQ. *Itin.* 320. [369] N. 65.

(4) *Slang met 186 Schubben aan den Buik, 23 aan de Staart, in 't geheel 209.* III. AFDEEL. X. HOOFDSTUK. IV. *Jaculus.* Schieter.

Deeze Egyptifche Slang was maar twee Span lang, met witagtige Vlakken op de Rug getekend, en hadt de Buikfchubben wat grooter dan de overigen. De Staart was een Duim lang, dikagtig, met een ftompe punt.

(5) *Slang met 200 Schubben aan den Buik, 12 aan de Staart, in 't geheel 212.* V. *Maculata.* Gevlakte.

Behalve een Soort van *Biceps* uit Ooftindie, wordt tot deeze Soort ook een Slang betrokken uit Paraguay, in 't binnenfte van Zuid-Amerika, welke aan den Heer SEBA, onder den naam van *Miguel de Tucuman*, uit Spanje was gezonden. De Kenmerken van deeze Soort zyn, dat de Staart aan 't end byna zo dik is als de Kop, en dat de Kleur van boven geel is, met een bruine langs de Rug, van welke dwarfe Banden, die fmal zyn en bruin, om het Lyf heen loopen. De Grondkleur van een Surinaamfchen, by GRONOVIUS, is wit, met Bandeerfelen van Leverkleur; de langte tuffchen de negen

(4) Anguis Jaculus HASSELQ. *Itin.* 319. [368.] N. 64.

(5) Anguis maculata. *Muf. Ad. Frid.* I. p. 21. T. XXI. f. 3. GRON. *Muf.* II. p. 53. N. 5. Tucuman, five *Miguel de Tucuman* dicta, Serpens ex Paraguaja. SEB. *Muf.* II. T. 100. f. 2. Serpens *Amphisbana*, Orientalis. *Id. Muf.* I. Tab. 53. f. 7.

III. AFDEEL. X. HOOFD-STUK.

gen en tien Duimen; 't getal der Schubben 195 aan den Buik en 7 aan de Staart.

VI. *Reticulata.* Netswyze.

(6) *Slang met* 177 *Schubben aan den Buik,* 37 *aan de Staart, in 't geheel* 214.

De Kleur der Schubben van deezen is bruin, in 't midden met een witagtige plek, die de Rug zig als Netswyze getekend doet vertoonen: de Buik is uit den geelen witagtig, in de Surinaamſche van GRONOVIUS, welke hy zig verbeeldt de zelfde te zyn, als de Slang van SCHEUCHZER, die op de Rug met zwarte Vlakken geplekt was, hebbende een breeden geelen Buik. De Kop is in de zyne zeer klein, met groote Schubben gedekt; de Tong breed en aan 't end een weinig geſpleeten; de langte by de agt Duimen.

VII. *Ceraſtes.* Hoorn-Slang.

(7) *Slang met* 200 *Schubben aan den Buik,* 15 *aan de Staart, in 't geheel* 215.

Uitvoerig wordt deeze Egyptiſche Slang, dien de Arabieren *Harbaji* heeten, van den Heer HASSELQUIST beſchreeven onder den bynaam van *Ceraſtes*, door welken de Ouden een Gehoornde of Hoornſlang verſtaan hebben. Wy zagen hier voor (*), wat 'er aanleiding toe ge-

ge-

(6) Anguis reticulata GRON. *Muſ.* II. p. 54. N. 7. SCHEUCHZ. *Phys. Sacr.* Tab. 747. f. 4.

(7) Anguis Ceraſtes. HASSELQ. *Act. Upſ.* 1750. p. 28 *Itin.* p. 320. (369.) N. 66.

(*) Bladz. 338.

geven kan hebben in zekere Adders, wien een zagte Tand uit het bovenſte Ooglid voortkomt, zo LINNÆUS aanmerkt, en die de zelfde Reiziger ook in Egypte vondt. Zie hier de naauwkeurige beſchryving, welke hy van deeze Slangen geeft. III. AFDEEL. X. HOOFD-STUK. *Hoornſlang.*

De Kop is eenigermaate driehoekig, klein, van boven een weinig plat; de Bek ſtomp. De Oogen, die klein zyn, rond en bruin, ſtaan midden in de Kop, op zyde van de Kruin. De zyden van den Kop, die voorwaards, beneden de Oogen, ſchuins afloopende zyn, puilen agterwaards uit. De Neusgaten vindt men, boven de Snoet, ſcheef, regt voor de Oogen geplaatſt. De Bovenkaak is iets langer dan de onderſte, en wat ſcherper, van onderen een weinig uitgerand: de gaaping middelmaatig. De Tong, welker *baſis* geſpierd, dikagtig en kort is, heeft de tip geknot en als een buisje hol, zynde, in 't midden van dit buisje of gat, met een zwarte ſtip getekend. Twee Borſtels komen onder de Tong voort, die buigzaam, ſcherp en van de zelfde langte zyn.

De Hoornen van deezen Slang worden gemaakt door twee Kiezen, die zeer lang zyn, aan ieder zyde van de *baſis* der Bovenkaak één, de Kaak doorboorende. Van dezelven is de *baſis*, die eigentlyk voor Tanden dient, ongelyk kantig gehoekt, ruuw, in 't midden bultig: de top formeert de Hoornen, die van agteren verhevenrond, voorwaards een weinig De Hoornen.

 boogs-

III. AFDEEL. X. HOOFD-STUK. *Hoornslang.*

boogswyze krom zyn, overlangs uitgehold, aan de tippen scherp; zo dat zy zeer veel naar een Klaauwtje van een Vogel of *Amphibium* gelyken; aan beide zyden van de Kruin één, agter de Oogen geplaatst zynde. Deeze Tanden zyn zeer beweeglyk, en kunnen gemakkelyk uit haar gaatjes genomen worden. Bovendien heeft het Dier andere, zeer kleine, scherpe Tandjes, in de beide Kaaken.

De Schubben, aan de Keel en op den Kop, zyn rondagtig; die van den Buik en de Staart langwerpig zeskant, overdwars geplaatst. Aan den Buik telt men 'er, ongevaar, tweehonderd, en vyftien aan de Staart. Voor 't overige is de Slang gedekt met zeer kleine Schubbetjes, die digt en over elkander leggen, zynde op de Rug langwerpig ovaal, aan de Zyden Ruitagtig. De Kleur is, op den Kop, wit en zwartagtig gemengeld: op de geheele Rug zwartagtig, met groote witagtige Vlakken, die onregelmaatig voortloopen: aan den Buik witagtig: op de Zyden met kleine zwart- en witagtige Vlakjes als gesprenkeld. Aan het Lyf, dat rolrold is, naar den Kop toe verdunnende, en de dikte van een Pink heeft, is een kleine Opening voor den Aars, by de Staart, die zeer kort en stomp gepunt is. De geheele langte bedraagt drie Span; die van den Aars tot aan 't end van de Staart, twee Duimen; die van den Kop een half Duim.

(8)

(8) *Slang met 230 Schubben aan den Buik, 7 aan de Staart, in 't geheel 237.*

III. AFDEEL. X. HOOFDSTUK. VIII. *Lumbricalis.* Wormslang.

Deezen heeft LINNÆUS overgenomen uit GRONOVIUS, die zulk een Slang hadt, van omtrent tien en een half Duim lang, zeven Liniën dik, en by den Aars het dikste, met een gespleeten Tong. De *Zilveragtige Biceps* van Jamaika, die by de Staart het dikste was, en over 't geheele Lyf met egaale Schubben gedekt, wordt, met reden, hier mede vergeleeken: als ook die Slang uit Moorenland, daar SEBA den naam aan geeft van Blindslang, en die hy oordeelt, dat, van wegen de Kleur, wel *Scincus-Slang* genoemd mogt worden. Men ziet 'er, naamelyk, in 't geheel geen Oogen aan, (zegt hy), en 't Staart einde, dat kort en dik is, kan naauwlyks van den Kop onderscheiden worden. GRONOVIUS, egter, heeft 'er, op de gewoone plaats, Oogen in gevonden, doch zodanig gedekt met dikke Schubben, dat zy naauwlyks zigtbaar zyn. De Kleur is, uit den witten, geelagtig. Deeze Heer merkt thans aan, dat in het Voorwerp, 't welk hy heeft, de Kop veel dikker is, dan die van BROWNE wordt vertoond (*).

(9)

(8) Anguis Lumbricalis. *Syst. Nat* X. GRON. *Mus.* II. p. 52. N. 3. Amphisbæna subargentea &c. BROWN. *Jam.* 460. Tab. 44. f. 1. Serpens Cæcilia ex Mauritania. SEB. *Mus.* I. p. 137. Tab. 86. f. 2

(*) *Zoophyl. Gron.* Fasc. I. Leid. 1763. p. 18.

III. AFDEEL. X. HOOFD-STUK. IX. *Laticauda.* Breedstaart.

(9) *Slang met* 200 *Schubben aan den Buik en* 50 *aan de Staart, in 't geheel* 250.

Deeze Surinaamsche Slang, die in het Koninglyk Sweedsche Kabinet gevonden wordt, heeft de Staart samengedrukt of platagtig op zyde en scherp: de Kleur is bleek met bruine Banden.

X. *Scytale.* Stokslang.

(10) *Slang met* 240 *Schubben aan den Buik en* 13 *aan de Staare, in 't geheel* 253.

De Stokslangen, daar wy hier voor, in 't Geslagt der Serpenten, van spraken, zyn, door hunne Schilden aan den Buik en Staart, van deeze grootelyks verschillende. Ook hebben zy het end van de Staart veel dunner, dat in deeze nagenoeg zo dik en stomper is dan de Kop, in 't midden met een gaatje, tot ontlasting van de Vuiligheid of Drek. Die Scytala-Slangetjes, of blinde *Cecieltjes*, van Amboina en uit Nieuw Spanje, welken SEBA afbeeldt, worden ook *geschilderde* genoemd, zegt hy, van wegen de schoonheid hunner Kleuren. Zy zyn ligt blaauw, bruin en zwart, over hunne ruitige Schubbetjes, gestippeld en gevlakt; doch de eersten hebben

(9) Anguis laticauda. *Mus. Ad. Frid.* II.

(10) Anguis Scytala. *Amæn. Acad.* I. p. 296. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 21. Tab. VI. f. 2. Anguis 227, 14. GRON. *Mus.* II. N. 4. Scytalæ Amboinenses & Americanæ SEB. *Mus.* II. T. 2. fig. 1, 2, 3, 4 Amphisbæna Amboinensis Squamis rubicundis obducta. *Ibid.* Tab. 7. fig. 4. Serpens Amphisbæna. *Ib.* T. 20. f. 3.

ben de Kruin van 't Hoofd blaauw, de anderen rood. Een andere Amboineesche is met groote roode Schubben versierd, die op 't midden een hoogrood plekje hebben, en men kan 'er geen Neusgaten of Oogen aan onderscheiden. GRONOVIUS vondt die beiden, egter, in de zyne, welken LINNÆUS tot deeze Soort betrekt, en daar nog anderen van SEBA mede vergeleeken worden: te weeten een dunne Amerikaansche, welke 't Lyf wit heeft met blaauwe Ringen, en een Ceylonsche, die dikker is, wit en zwart geringd (*).

III. AFDEEL. X. HOOFDSTUK. *Stokslang.*

Deeze schynen my toe de gewoone *Biceps* of tweehoofdige Slangen te zyn. Zy onthouden zig zo wel in Oost- als in Westindie, en zyn witagtig, hebbende de Randen der Schubben Yzergraauw, het Lyf bruin gebandeerd, zegt LINNÆUS. Ik heb 'er twee van deeze Soort, waar van de een lang is 28, de ander 23 Duimen Rynlandsch. Deeze gelyken volmaakt naar de twee laatst aangehaalde Slangen van SEBA, en hebben ook het Kenmerk, dat hy 'er aan toeschryft, te weeten, dat het end van de Kop en Staart ongeringd zyn. In de langste, die ongevaar een half Duim dik is, tel ik 222 Schubben aan den Buik en 13 aan de Staart; in de andere, die een vierde Duims dik is, 225 aan den Buik en 14 aan de Staart. Die van GRONOVIUS, welke op die dikte maar 19 Duim en 5 Linien lang

Biceps.

(*) SEB. *Mus.* II. Tab. 30 f. 3. & Tab 73. f. 3.

III. AFDEEL. X. HOOFDSTUK.

lang was, hadt 227 Buik- en 14 Staartschubben. De Kleur der mynen is witagtig met Violetkleurige bruine Ringen en de witte Schubben zyn, op de Rug, rosagtig gerand.

XI. *Eryx.*

(11) *Slang met* 126 *Schubben aan den Buik,* 136 *aan de Staart, in 't geheel* 262.

Deeze Soort neemt LINNÆUS ook van GRONOVIUS over, die ze uit Suriname gekreegen hadt, doch thans de woonplaats stelt in Zuid-Amerika, vergelykende daar mede dien zelfden Stokslang van SEBA, welken LINNÆUS betrokken hadt tot zyne tweede Soort. De Kleur is Aschgraauw, met drie zwarte Streepen overlangs; aan den Buik blaauwagtig. De Staart is langer dan het geheele Lyf; de Oogen zyn zeer klein, de Neusgaten groot.

XII. *Fragilis.* Blindslang.

(12) *Slang met* 135 *Schubben aan den Buik, en* 135 *aan de Staart, in 't geheel* 270.

Deeze Slang, die in Europa gevonden wordt, voert in Duitschland den naam van *Blindschleich*, in 't Fransch noemt men hem *Avoyne* of *Orvert*, in 't Engelsch *Blindworm*. Ik denk dat het de zelfde zal zyn, dien GRONOVIUS onder de *Angues* telt, en daar hy den *Coluber* van GES-

NERUS

(11) Anguis Eryx. *Syst. Nat.* X. GRON. *Mus.* II. p. 35. N. 9.

(12) Anguis fragilis. *Syst. Nat.* X. Anguis scutis Abdominis Caudæque CXXX. *Faun. Suec.* N. 258. Cæcilia vulgaris. ALDR. *Serp.* 245.

NERUS by aanhaalt, komende in 't Kleeffche en Aken voor; hoewel deeze, naar zyne telling, maar 43 Staartfchubben hadt: want het getal der Buikfchubben, 137, komt nagenoeg overeen, en de Staart kan geknot zyn geweeft. In Sweeden, daar men hem *Ormflao* of *Kopper-Orm* noemt, is deeze Blindflang vry gemeen.

III. AFDEEL. X. HOOFD-STUK. *Blindflang.*

Men merkt als een voornaame Eigenfchap van deeze Slangen aan, dat zy hunne Jongen, gelyk de Adders, zonder Ey, ter wereld brengen. De Vrouw van GESNERUS, 'er een treffende, borften 'er levendige Jongen uit. Met een dun Rysje kan men ze aan ftukken flaan. Deeze Slangen hebben zeer kleine en naauwlyks zigtbaare Oogjes, en kunnen daar van zo weinig gebruik maaken, dat men ze met reden *Blindflang* noemt. De Jongens, in Duitfchland, vermaaken zig dikwils met een ring van Steenen om zulk een Slang te ftapelen, en dan hem te tergen; als wanneer hy, fchietende om te byten, geduurig met den Kop tegen de Steenen aan ftoot. De Beet wordt gezegt niet gevaarlyk te zyn. Men kan 'er, in de Geneeskonft, het zelfde gebruik van maaken als van de gewoone Europifche Slangen.

De geftalte van deezen Slang is, volgens de befchryving van GRONOVIUS, als volgt. Hy heeft den Kop klein, van vooren fmaller, ftompagtig fpits; van boven platagtig, op de

 zyde

III AFDEEL. X. HOOFDSTUK. *Blindslang.*

zyde plat, van onderen rond: van boven met Schubben gedekt, die onregelmatig zyn, aan den grooten kant, de middelste grootst en Hartvormig. De Oogen zyn zeer klein, zwartagtig, met Oogleden. De Neusgaten staan aan 't end van den Snoet, open. De Bovenkaak is een weinig langer dan de Onderkaak. Tanden heeft hy taamelyk groot, egaal, in beide Kaaken; Elsvormig, een weinig inwaards geboogen. De Tong is breed, aan de tip tweepuntig. Het Lyf is byna rolrond, en wordt, van den Kop tot aan den Aars, allengs een weinig dikker: de Staart is, wederom, wat dunner, half zo lang als het Lyf, uitloopende in een stompe, zeer dikke, ronde tip, en met drie-en-veertig ryën van Schubben omringd: de Kleur van den geheelen Slang, Aschgraauw-bruin. Op de langte van tusschen de agt en negen Duimen, is hy nog geen half Duim dik.

Van een Heer, uit Italie afkomstig, wordt my iets aanmerkelyks verhaald aangaande deeze Blindslangen. Zy vallen daar, zegt hy eenige Ellen lang. Zeker Abt, op zulk een Slang trappende, beet die Slang hem in de Schoen, van agteren, en hieldt zig daar vast; geesselende middelerwyl den Abt zo deerlyk, op de Rug en om den Hals, met de Staart, dat dezelve om hulpe schreeuwde: tot dat hy, door den Slang den Kop af te snyden, daar van verlost werdt. Deeze Heer hadt dit zelf bygewoond.

XI. HOOFD-

III. AFDEEL. XI. HOOFDSTUK.

XI. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* TWEEKOPPEN *of* Tweehoofdige Slangen, *uit Amerika, aan welke men gemeenlyk den naam geeft van* geringde Biceps; *zo de zwarte of zwartbonte, als de witte of bruine, en een roode Oost- of West-indische.*

Tweehoofdige Slangen zyn Monsters:

Dat 'er weezentlyk Slangen met twee Koppen zyn, is, op 't getuigenis van de vermaardste Dierbeschryvers, ontwyfelbaar. SEBA niet alleen, maar ook EDWARDS, geeven daar van Afbeeldingen: doch dat zodanige Slangen, even gelyk de Viervoetige Dieren en Kinderen, waar in dit ook somtyds plaats heeft, voor Misgeboorten te houden zyn, wordt van den laatsten met regt beweerd. Daar voor zullen wy dan het tweehoofdige Serpent, waar van HERRERA spreekt, dat in *Chiapa* gevonden werdt, en zeer Vergiftig was; zo wel als den Vierkoppigen Slang der Taprabaneezen, houden.

deeze Tweekoppen niet.

De TWEEKOPPEN, daar wy hier van spreeken, voeren dien naam niet, om dat zy weezentlyk Tweehoofdig zyn, maar om dat het end van de Staart, door zyne dikte, naar den Kop gelykt, en zelfs stomper is dan de Kop; als ook, om dat zy, zo wel agteruit als vooruit, kruipen, 't welk de Grieksche Geslagtnaam *Amphisbæna* zo volmaakt, als de Latyn-

 sche

III. AFDEEL. XI. HOOFDSTUK.

ſche *Biceps* dien van Tweekop uitdrukt. Ook noemen de Franſchen deeze Slangen, om die reden, *double marcheur*, maar de Engelſchen geeven 'er den naam aan van *double Headed Serpent*, dat is, tweehoofdige Slang.

Van de Slangen, nu, die gemeenlyk thans *Biceps* genoemd worden, behooren eenigen, om dat zy geſchubd zyn, tot het voorgaande Geſlagt, gelyk wy gezien hebben. Onder dit Geſlagt betrekt LINNÆUS alleen de zodanigen, welker geheele Lyf, zo wel als de Staart, van buiten is bekleed met Ringen, die omtrent de vaſtheid hebben van onze Huid, doch geenzins de hardheid van Schubben. Twee Soorten zyn 'er maar van bekend en die beiden komen uit Indie.

I. *Fuliginoſa.* Zwartbonte.

(1) *Tweekop met* 200 *Ringen aan den Buik en* 30 *aan de Staart, te ſamen* 230.

Van deeze Soort, die zwartbont van Kleur is, geeft SEBA verſcheide Afbeeldingen. Een derzelven is inderdaad Roetagtig van Kleur; waar van

(1) Amphisbæna fuliginoſa. *Syſt. Nat.* X. Gen. 111. *Amæn. Acad.* I. p 295. *Muſ. Ad. Frid.* I. p 20. Amphisbæna 209, 25 GRON *Muſ* II. p. 52. N. 2. RAJ, *Quadr* 288 Amphisbæna Zeylanica. SEB. *Muſ.* II Tab 1. f 7. Serpens Ceilonica Cæcilia dicta. Tab. 18. f. 2. Serpens Americana Cæcilia dicta. Tab. 22. f. 3. Amphisbæna Americana ex fuſco & albo variegata. Tab. 73. f. 4. Serpens Apaméa, Syriaca, Biceps. Tab. 100. fig. 3 Serpens Americana groſſa verſicolor. *Id.* I. Tab. 88. f. 3.

van de Bynaam dien LINNÆUS gebruikt; doch heeft een geelen Kop. In de Beſchryving van deezen merkt SEBA aan, dat de Ringen als in kleine langwerpige Schubbetjes ſchynen verdeeld te zyn. Deezen noemt hy *dikke gemarmerde Slang* uit Weſtindie. Dezelve ſchynt inderdaad een der dikſten te zyn, van deeze Soort, naar reden van de langte. Hy hadt 'er anderen van Ceylon en één uit Syrie; die altemaal, meer of min, gemarmerd zyn. Elders merkt hy aan, dat zy van Mieren, elders dat zy van Slakken en Aardwormen leeven.

III. AFDEEL. XI. HOOFDSTUK. *Geringde Eicept.*

De Geſtalte wordt aldus, in die van 't Vorſtelyk Kabinet van Upſal, beſchreeven. De Kop is zeer klein, glad, ſtomp, van boven overlangs geſtreept en op zyde gerimpeld, met een driehoekig lyntje tuſſchen de Neusgaten, op den Snoet, getekend. De Neusgaten zyn zeer klein, en de Oogen, niet dan als zekere zwarte Stipjes, zigtbaar: de Bek met veel kleine Tandjes gewapend. Het Lyf is rolrond, een Voet lang, met ongevaar tweehonderd Ringswyze Inſnydingen, gelyk een Worm, verdeeld, en overlangs gegroefd met omtrent veertig Streepjes, waar van de twaalfde, gerekend van de Rugſtreep af, ter wederzyden, uit Kruisjes beſtaat, byna gelyk een X, ſcheidende dus den Buik af van de Rug. De laatſte Ring voor de Leg of 't Aarsgat, is aan den Buik getekend met agt Tepeltjes, die op een dwarſe ry ſtaan. De Staart, die kort is en aan 't end zeer

 ſtomp,

III. AFDEEL. XI. HOOFDSTUK. *Geringde Biceps.*

ſtomp, beſtaat uit dertig Ringen, zonder die ſcheiding, van ſtreepjes, met een X, te hebben. De Kleur is zwart-bont, doch zo, dat het zwart op de Rug, het witte op den Buik, overvloedigſt zy.

De Heer GRONOVIUS merkt aan, dat zyn *Amphisbæna* in alle opzigten overeenkomt met deeze Beſchryving, uitgenomen in 't getal der Ringen, dat in de zyne is 209 aan den Buik en 25 aan de Staart. Het zelfde kan ik van den mynen verzekeren, die aan den Buik 207 en aan de Staart 24 Ringen heeft, maakende dus te ſamen 231 Ringen uit. Deszelfs langte is juiſt een Rynlandſche Voet en de marmering van 't Lyf, zelfs de geelagtige Kleur van den Kop, komt volmaakt met die van SEBA, welke hy *Amerikaanſche wit en bruin bonte* (*) noemt, overéén; hoewel die een weinig langer en ook wat dikker afgebeeld wordt dan de myne. Nog heb ik 'er een van 11 Duim lang, die byna geheel donker-bruin of zwartagtig is, met eenig wit gemarmerd, en in geſtalte zeer veel met het Cæcilia-Slangetje van SEBA (†) overeenkomt. In deeze heb ik maar 198 Ringen aan den Buik, en 28 aan de Staart, geteld: dit maakt, in 't geheel, 226 Ringen. Het kleine verſchil deezer Tellingen beveſtigt taamelyk de gegrondheid der Methode van LINNÆUS.

(2)

(*) *Kabinet.* II. DEEL. Pl. LXXIII. N. 4.
(†) 't Zelfde Pl. XXII. N. 3.

III. AFDEEL. XI. HOOFDSTUK. II. *Alba.* Witte.

(2) *Tweekop met* 223 *Ringen aan den Buik en* 16 *aan de Staart, te samen* 239.

Onze Autheur noemt deezen de witte, en, die zig in 't Sweedsch Koninglyke Kabinet thans bevindt, is, zo zyn Ed. getuigt, geheel wit. De Heer GRONOVIUS, die 'er thans ook één heeft, beschryft de Kleur, als van boven een weinig rosagtig, van onderen witagtig zynde. SEBA getuigt, dat de regte groote Westindische Cæcilia-Slang wit zy en uit den rooden, gelyk de Verw van Appelbloesem (*). De myne, die op de Rug vaalagtig rood is en aan den Buik wit, is van de zelfde dikte als de laatstgemelde, naamelyk anderhalf Duim en merkelyk langer, hebbende de langte van 26 Rynlandsche Duimen. De Afbeelding, welke 'er van in 't Koninglyk Kabinet van Sweeden, door LINNÆUS, gegeven wordt, zou, zo GRONOVIUS aanmerkt, niet al te naauwkeurig en die van SCHEUCHSER (†) keurlyk zyn. Zie hier de Beschryving, welke zyn Ed. van de Lighaamsgestalte geeft (‡).

De

(2) Amphisbæna alba *Mus. Ad. Frid.* I. p. 26. T. IV. f. 2. Serpens *Cæcilia* Americana SEB. *Mus.* II T. 24. f. 1. Serpens *Biceps* Americana rubra. *Ibid.* Tab. 6. f. 3.

(*) SEB. *Kabinet.* II. DEEL, bladz. 25. Tab. XXIV. f. 1.

(†) *Phys. Sacr.* Tab. 652. f. 1.

(‡) *Zöophyl. Gronov.* Fasc. I. Leid. 1763. p. 17.

III. AFDEEL. XI. HOOFDSTUK. *Geringde Biceps.*

De Kop is klein, van vooren fcherpagtig gerond, overal gedekt met veelhoekige Schubben. De Neusgaten vertoonen zig, wederzyds, in het voorfte gedeelte van den Snoet, die rondagtig is en merkelyk uitfteekt over de Onderkaak. Zeer kleine Oogen heeft het Dier, die in 't bovenfte van den Kop, op zyde, in 't midden tusfchen de Neusgaten en de hoeken der Kaaken geplaatft zyn; witagtig, Klootsrond. De Bek is groot; het Lyf rondagtig, houdende de zelfde breedte van de famenvoeging der Kaaken af, tot aan het end van de Staart, dat dik en rondagtig ftomp is. Van den Kop tot aan den Aars heeft hy 234, aan de Staart, die zo lang is als een vierde van den geheelen Slang, 18 Ringen.

Uit het laatfte van de Befchryving, die zyn Ed. opgeeft, zou het fchynen, dat de Staart een vierde der langte van het geheele Lighaam had (*); doch dit verfchilt in de myne grootelyks, daar de Staart, van den Aars af gerekend, maar twee Duim lang is. Ook is dit naauwlyks geloofbaar, dewyl de Staartringen dan ten minfte viermaal zo breed als de anderen zouden moeten zyn. In de myne zyn ze, overal, nagenoeg even breed: bovendien is het Staart-end merkelyk dunner dan de Buik, gelyk in die van SEBA. 't Getal der Ringen maakt

(*) Cauda crasfa, ——— unam quartam totius adæquans partem.

maakt, met 15 van de Staart, te ſamen 245. Ik zie ook niet, dat de Kop meer geſchubd zy dan het Lyf: overal is de Slang met een zelfde ſlag van Huid overtoogen, die op de Kop Ruitswyze is verdeeld. Behalve de ſcheiding op Zyde, door een Streep van kruisjes of X ſamengeſteld, vind ik dergelyke kruiswyze ſtreepjes over de geheele Rug. De ry van Tepels, voor de Leg of 't Aarsgat, is zeer zigtbaar. Ook vertoonen zig, op zyde van den Kop, twee blaauwagtige ronde plekjes, die naar de zitplaats der Oogen gelyken. SEBA zegt, dat deeze Slang op Duizendbeenen en ander Gedierte aaſt.

III. AFDEEL. XI. HOOFDSTUK.

Roode Biceps.

Deeze Autheur heeft nog een zogenaamde *Cæcilia*, welke hy de roode, of *roode Amerikaanſche Biceps* noemt, en waar aan hy geen Oogen noch Neusgaten vondt, daar hy die beiden erkent in de zo even gemelde, welke hy wil dat ſterk ruikt, om dat dezelve groote Neusgaten heeft. De Mond is ook zeer klein, zonder Tong of Tanden. Het Dier is rond, glad en vet, heeft groote Schubben van een ſchoone lichtroode Kleur. Niettegenſtaande dat alles wordt dezelve, van LINNÆUS, mede tot deeze Soort betrokken. 't Zou egter kunnen zyn, dat zyn Ed. die *Ambonſche* (*) meende, van de volgende Plaat, welker Huid Netswyze is verdeeld, met dergelyke Kruisſtreepjes, als de onze

(†) SEB. *Kab.* II. DEEL. Tab. VII. N. 3.

III. AFDEEL. XI. HOOFDSTUK. onze heeft, op de Ringen: maar deeze heeft den Aars aan 't uiterste dikke end van de Staart; welke opening sommige Slangen van 't voorgaande Geslagt nog te meer voor Tweehoofdig heeft doen houden.

XII. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* BLINDSLANGEN, *die door geen Schubben of Ringen, maar* Rimpels *te hebben op het Lyf, van de anderen verschillen.*

Naam, Kenmerken, Soorten.

Het laatste Geslagt in de Rang der *Serpentia* of Kruipende Dieren van beiderley Leven, maaken de BLINDSLANGEN uit. Hier door moet men niet de gewoone Europische verstaan, die deswegens den Latynschen naam *Cæcilia* voeren en in 't Grieksch *Typhlos* heeten, hier voor beschreeven (*); maar een Geslagt van zodanige Slangen, welker Kenmerken zyn: dat het geheele Lyf, zo wel als de Staart, gerimpeld is, en dat zy aan de Bovenlip twee Voelers hebben, die naar de Sprieten der Nagtkapellen gelyken. Zy hebben naakte Rimpels op de Zyden, hadt LINNÆUS te vooren gezegd (†).

(I)

(*) Bladz. 426.
(†) Zie bladz. 9.

(1) *Blindslang met 135 Rimpels aan 't Lyf, geen aan de Staart.*

III. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK. I. *Tentaculata.* Gespriette.

Deeze Slang gelykt, in 't eerste aanzien, zeer naar een Paling. Hy verschilt egter daar van niet alleen door geen Kieuwen te hebben, maar ook doordien het Staart-end geheel stomp is en naauwlyks dunner dan het Lighaam, gelyk in die van 't voorgaande Geslagt; daar hy van onderscheiden wordt, doordien het Lyf met Rimpels is omkleed, die geen volkomen Ringen maaken; als ook dat hy, aan den Bek, twee kleine Sprietjes heeft. Ook steekt de Bovenlip zeer veel buiten de Onderlip uit, en maakt een Snoet, gelyk in de Roch en dergelyke Kraakbeenige Visschen.

De langte van zulk een Blindslang, die zig bevondt in de Surinaamsche Verzameling, door den Heer GRILL aan de Akademie van Upsal geschonken, was byna een Voet, de dikte een Duim; het Lyf rolrond van 't eene tot het andere end, en overal even dik. De Huid, die geen Schubben heeft, bestaat uit 135 Rimpels, die in de Zyden meest zigtbaar zyn, op de Rug met een weinig verheven Pukkeltjes doorspreid, en voor 't overige glad. De Voelers aan de Bovenkaak zyn naauwlyks te zien, door hunne kortheid. De Neusgaten zyn zeer klein,

(1) Cæcilia tentaculata. *Amæn. Acad.* I. p. 489. T. XVII. f. 1. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 19. T. V. f. 2. GRON. *Mus.* II. p. 52. N. I.

III. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK.

klein, als met een Speld geprikt en ver van elkander: de Oogen, hoe klein ook, blinken door de Huid heen, daar zy onder leggen. Tanden heeft hy ook zeer klein, gelyk de onſchadelyke Slangen. De Staart is ſtomp en byna geen, met menigvuldiger Rimpelen, gelyk in de Aardwormen, bekleed, en hebbende een Aarsgat, met twee ſtippen geſlooten, zeer digt aan 't end.

In alle opzigten, zegt de Heer GRONOVIUS, komt zyne Surinaamſche, die uit den bruinen Hemelſchblaauw is, met deeze Beſchryving overeen: doch hy betrekt daar toe, tevens, dien Braſiliaanſchen, welken PISO noemt *Ibijaram*, en den *Ceylonſchen Blindſlang* van SEBA, (*) die egter, aan den Buik, merkelyk dikker ſchynt te zyn geweeſt dan aan de beide enden, en wiens Kop dik en geheel anders gefatſoeneerd is, dan die van de gedagte Surinaamſche Verzameling. Ook ſchynt my deeze Ceylonſche wel over de vierhonderd Ringetjes of Rimpels aan het Lyf gehad te hebben. De Kleur was bruin, met een breeden witten Band, langs heen, onder aan 't Lyf, dat ſtyf was, gelyk in de Biceps plaats heeft. Men noemt dezelve, zegt SEBA, de *blinde*, *kromme Slang*.

II. *Glutinoſa.* Slymige.

(2) *Blindſlang met* 340 *Rimpels aan 't Lyf en* 10 *aan de Staart.*

Van

(*) Serpens Cæcilia Ceylonica. SEB. *Kab.* II. D. Tab. XXV. N. 2.

(2) Cæcilia glutinoſa. *Muſ. Ad. Frid.* I. p. 19. Tab. IV. f. 1.

Van deezen, die uit Indie afkomſtig is, vindt men de Afbeelding in de Beſchryving van 't Kabinet des Konings van Sweeden, door den Heer LINNÆUS. De Kleur is bruin, met een witagtige ſtreep op de Zyden.

III. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

XIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* LAMPREIJEN, *zo de* Zee-*Lampreijen*, *als de* Rivier-*Lampreijen*, *die gemeenlyk* Prikken *of* Negen-Oogen *genoemd worden; benevens de* Kieuw-Worm *der Kabeljaauwen.*

Wy gaan thans van den Tweeden Rang, der Dieren van beiderley Leven, tot den Derden over, die uit de *Zwemmende* beſtaat (*). Deeze zyn, eerſt onlangs, tot de *Amphibia* betrokken, van welken zy door de geſteldheid der Kieuwen merkelyk verſchillen; hoewel 't ook aan den anderen kant waar is, dat het verſchil der Werktuigen van hunne Ademhaaling veel grooter zy met de Longen der eigentlyk zo genaamde Kruipende Dieren. Go-

(*) Ik heb hier voor, bladz. 7, reeds van de Kenmerken van deezen Rang geſproken, dat ik niet herhaal. Ook zal ik hier niet van de algemeene Eigenſchappen deezer Dieren, als Viſſchen aangemerkt, gewagen, om dat my dit tot onnoodige herhaalingen zou brengen; wanneer ik, in 't volgende ſtuk, van die der Viſſchen zal moeten handelen.

III. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

GODOFREDUS, niettemin, teltze zelfs onder de *Reptilia*. LINNÆUS hadtze te vooren, op 't Voetſpoor van ARTEDI, onder de Viſſchen betrokken, gelyk de Heer GRONOVIUS thans ook weer doet (*). Men maakte daar van een Rang, genaamd *Chrondopterygii*, of Kraakbeenvinnige; om dat de ſtraalen hunner Vinnen Kraakbeenig zyn, niet Beenig, gelyk in de andere Viſſchen. De Heer BRISSON heeft 'er, om die beide zwaarigheden te ontgaan, een geheel byzondere Klaſſe van gemaakt, die hy *Pisces Cartilaginei* noemt, plaatzende dezelven tuſſchen de Kruipende Dieren en Viſſchen (†). De Ouden hebbenze *Kraakbeenige Viſſchen* gedoopt, om dat hun Gebeente uit dergelyk eene zelfſtandigheid beſtaat, als de Kraakbeenderen in de Viervoetige Dieren, zegt GRONOVIUS. Ik vind dat GALENUS dezelven *Chondrakanthoi* noemde, om dat zy Kraakbeenige Vinnen hebben, en ARISTOTELES *Selachia*, om dat hunne ruuwe Huid by nagt licht zou geeven. Door de Engelſchen worden zy *Griſtle-fiſhes*, dat is Kraakbeen-Viſſchen, geheten.

Rangſchikking.

De eerſte plaats wordt, door LINNÆUS, in deeze Rang gegeven aan een Schepzel, dat, volgens de uitwendige gedaante en Geſtalte, zeer veel naar de Slangen gelykt, niet alleen, maar dat

(*) *Zoophyl. Gronov.* Faſc. I. Leidæ 1763.

(†) Zie 't I. STUK deezer *Natuurlyke Hiſtorie*, bladz. 108.

dat ook, wegens zyn volmaakter Longen, nader aan dezelven komt dan anderen. Hier heeft ARTEDI den Geslagtnaam aan gegeven van *Petromyzon*, om dat het zuigende aan de Steenen kleeft in de Rivieren. Ik geef 'er den naam aan van LAMPREY, die aan de voornaamste Soort wordt toegekend: doch de Prikken of Negen-Oogen zyn 'er ook onder begreepen. De byzondere Kenmerken zyn: zeven Lugt-Gaatjes ter wederzyde van den Hals; een Spuitgaatje op de top van 't Hoofd, en geene Borst- of Buikvinnen.

III. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Kenmerken.

De Heer GRONOVIUS beschryft de Kenmerken van dit Geslagt veel omstandiger (*). Het Lyf, zegt zyn Ed., is langwerpig, Spilrond, hooger dan breed, ongeschubd, ongewapend: de Kop rondagtig, langwerpig, van dikte als het Lyf, van vooren schuins neerwaards geknot: de Bek cirkelrond, met loodregte Kaaken als Klepjes gefatsoeneerd: ontelbaare Tanden in de Bek: een opening op 't midden van den Kop, tusschen de Oogen: Kieuwengaatjes wederzyds zeven, overlangs op een ry geplaatst: twee Vinnen aan de Rug, waar van de agterste de Staart omringt.

I. *Marinus.* Zee-Lamprey.

(1) *Lamprey met den Bek van binnen gebaard, de agterste Rugvin van de Staart afgezonderd.*

Van

(*) *Zöophyl. Gron.* Fasc. I. Leid. 1763. p. 38.

(1) Petromyzon Ore intus barbato, pinnâ Dorsali poste-

III. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Van de Dierbeschryvers wordt deeze gemeenlyk *Lampreda*, *Lampreka* of *Lampetra* genoemd, dat men gevoeglyk kan afleiden van het lekken der Steenen, en om die reden geeft men 'er, in 't Noorden, den naam van *Steen-Sue*, dat is Steenzuiger, aan. De Engelschen noemen haar *Lamprey* of *Lamprey-Eel*, om dat de gestalte veel naar een Aal gelykt; de Franschen *Lamproye*, de Italiaanen *Lampreda*. Sommigen hebbenze ook *Mustela* geheten, en anderen *Muræna*. Tot onderscheiding van de andere Soorten, geeft men 'er ook wel den naam aan van groote of van *Marina*, dat is *Zee-Lamprey*.

Niet onwaarschynlyk is 't, dat de Ouden deezen Visch bedoeld hebben door den naam van *Echenëis* of *Remora*; wegens het tegenhouden der Vaartuigen, wanneer hy zig, met zyn Bek, daar aan vast zuigt. RONDELETIUS getuigt, dat hy dit ondervonden heeft. STRABO merkt aan, dat 'er, in een Rivier van Libye, Bloedzuigers zyn van zeven Ellen, met Gaten, waar door zy Adem haalen, in plaats van Kieuwen; die zig zo vast hegten aan de Rotsen en aan het Roer der Vaartuigen, dat menze, om die reden, met regt BDELLIA zou kunnen heeten. Lampreijen van zulk een grootte, kan men niet twy-

posteriore a Caudâ distincta. *Syst. Nat.* X. Gen. 113. Petromyzon maculosus, ordinibus Dentium circiter viginti. ART *Gen.* 64. *Syn.* 90. Mustela f. Lampetra. BELL. *Pisc.* 76. GESN. *Pisc.* 590. Lampetra. ROND. *Pisc.* 398. WILL. *Icht.* 105. RAJ. *Pisc.* 35.

twyfelen in ſtaat te zyn, om een Galey tegen te houden, gelyk OPPIANUS meldt, of om Dieren, als zy met de Pooten in 't Water ſtaan, 'er verder in te ſleepen.

III. AFDEEL. XIII. HOOFD. STUK.

Hedendaags, egter, zyn geen Lampreijen bekend van dergelyke grootte. Men vindt 'er, in de Rivieren van Noorwegen, dikwils zo dik als een Arm en een Elle lang. Schoon Zee-Viſſchen zynde, naamelyk, hebben zy den aart van, in de Rytyd, tegen het zoete Water op te zwemmen, gelyk de Salm, en dit maakt dat men 'er in Engeland, op de Rivier Severn, des Voorjaars in groote menigte vangt. SALVIANUS noemtze, *Vlakkige Lamprey* van twee Ellen lang, en bewyſt, dat het de *Galexia* zy van GALENUS. Die, welke GESNERUS beſchryft, was drie Voeten lang, en hadt de dikte van vyf Duimen, in de omtrek van 't Lyf, kort agter de Lugtgaten. RONDELETIUS meldt, dat de Lampreijen een lang Kanaal hebben, 't welk van den Bek regt uitloopt tot aan het Aarsgat, en geen Gebeente, maar, in plaats van Wervelen of Graaten, een Kraakbeen, met Merg daar in. De Huid is zwartagtig, met eenige bleeke, hoekige Vlakken, getekend.

Veel werks wordt, in Duitſchland, van de Lampreijen gemaakt, alwaar men 'er op de Elve vangt van drie of vier Ponden zwaar. Van ouds heeft menze al voor een groote Lekkerny gehouden. Evenwel wordt 'er aangemerkt, dat

III. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

dat zy zwaar om te verteeren, en nadeelig zyn, niet alleen voor Menſchen van een teder Geſtel, maar inzonderheid voor de genen die het Podagra of het Graveel zyn onderworpen. Men kan ze kooken, ſtooven of braaden, gelyk de Paalingen, en gezouten of gerookt verzenden. De Ouden wilden, dat men de Lampreijen in Wyn zou ſmooren, omze zekere kwaadaartigheid te doen afleggen, welke men 'er aan toeſchreef. 't Is zeker, dat Wyn en Speceryën tot het toemaaken van deeze Viſch zeer dienſtig zyn; niet zo zeer tot dat ingebeelde oogmerk, maar, om dat dezelve, daar door, gemakkelyker te verteeren wordt.

II. *Fluviatilis.* Rivier-Lamprey.

(2) *Lamprey met de agterſte Rugvin hoekig.*

Deeze wordt een *ander Soort* by GESNERUS, en een *middelſlag* Lamprey by WILLOUGHBY geheten. Men noemtze ook wel de kleinere en *Rivier*-Lamprey; doch by ons Nederlanders, door wien dezelve veel gebruikt worden tot den Kabeljaauw-Vangſt, geeft men 'er gemeenlyk den naam aan van *Prik* of *Prikken*; waarſchynlyk wegens de zeven Lugtgaatjes aan de zyden van den

(2) Petromyzon pinnâ Dorſali poſteriore angulata. *Faun. Suec.* 273. Petromyzon unico ordine Denticulorum minimorum in limbo Oris, præter inferiores majores. ART. *Gen.* 64. *Syn.* 89. *Spec.* 99. Lampredæ alterum genus. GESN. *Piſc.* 597. Pryck. SALV. *Piſc.* 63. Pricka. JONST. *Piſc.* Tab. 24. f. 6. Lampetræ medium genus. WILL. *Ichth.* 106.

den Hals, die zig als geprikt vertoonen. 't Is eenigzins te verwonderen, hoe de Duitschers dezelven, om die reden, *Neun-Augen*, dat is Negen-Oog, kunnen noemen. De Sweeden geeven 'er ook den naam van *Naetting* aan. III. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Prik.*

De Prikken komen veel voor in de Rivieren van Europa, en wel in zodanigen, die eenige mengeling hebben van zout en zoet Water, doch ook hooger op. Men vindtze in die van Noorwegen en Sweeden, niet alleen, maar in sommigen van Engeland worden zy menigvuldig gevangen: gelyk in de Mersey, tusschen Chester en Lancaster, en op de Theems. De Zeeuwen krygenze uit Holland en Engeland. Doktor PLOTT geeft 'er den naam aan van *Pride of the Isis*, om dat zy op die Rivier, zelfs by Oxford, voorkomen. Men vindtze ook in die van Vrankryk en Switzerland, alwaar zy *Lampreyon* of *Lamprillon*, dat is Lampreitjes heeten.

Van deeze laatsten vindt men een omstandige Beschryving door den Heer J. DE MURALTO, in de Verzameling der Keizerlyke Akademie (*). Hy merkt aan, dat de Kleur van derzelver Lyf geelagtig is, naar 't groene trekkende, hier en daar getekend met kleine zwarte Vlakjes en Stippen: de Buik wit; de Oppervlakte, in plaats van Schubben, met een Snotterig Slym bedekt, ge- Inwendige deelen.

(*) *Ephem. Nat. Curiosor.* Dec. II. Ann. 1682. Obs. 46.

III. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Prik.*

gelyk in de Aalen. Dwars door de Huid heen ziet men fcheidingen van meer dan dertig Spieren onder de Opperhuid, van de Staart tot aan de Oogen, en aan de Neusgaten, van ieder Zyde, ftrekt zig een groot Watervat uit, dat zo veel Klapvliezen heeft, als 'er tuffchenruimten van de Spieren te onderfcheiden zyn: in welken zig ook, van boven nederwaards, Takken uitfpreiden van dit Lymphatieke Vat. Deeze Vaten neemen hunnen oorfprong van den Kop, fluiten in elkander en voeren een zeer helder Lymagtig Vogt, dat tot gladmaaking dient van 't geheele Lighaam. Naby de Navel ziet men een Bloed-Ader, die ook Takken uitfpreidt in de tuffchenruimten der Spieren, doch geen gemeenfchap met de Lymphatieke Vaten heeft. De langte der Darmen, met de Maag en Slokdarm, was een half Elle. De Uitgang van de Maag hadt wederzyds gemeenfchap met zes Wormswyze aanhangzels, in welken de Verteering van het Voedzel wordt volbragt. De Milt, die naar een rood klompje Vleefch geleek, was naby het Galblaasje geplaatft, dat met een zeer bittere Gal gevuld gevonden werdt. De Lever was witagtig, en hadt maar eene Kwab, van boven aan het Middelrift, van onderen aan de Maag en derzelver byhangzelen gehegt zynde. Dikwils wordt de Lever der Prikken verzwooren en vol Wormen gevonden; 't welk gelegenheid geeven kan tot het fterven der-

derzelven, daar de Kabeljaauw-Visſchers zo dikwils over klaagen. III. AFDEEL. XIII. HOOFD. STUK. *Prik.*

Behalve deeze Ingewanden hebben zy ook een Lugtblaasje, dat aan de Rugge-Wervelen is gehegt. By 't openen van de Borſt, welker Holligheid, niet gelyk in de Slangen, met die des Buiks vereenigd, maar door een Middelrift afgezonderd is; wordt het Hart gevonden, dat maar één Oor heeft, waar in de Hol-Ader zig ontlaſt. Daar boven verheft zig zekere punt, van welke de *Aörta* haaren oorſprong neemt, die onderſteund wordt door een witten ronden wortel, naar een Uijen-bolletje gelykende. Boven 't Hart zyn de Kieuwen, in welken het Bloed door de groote Slagader gebragt wordt, even als in de Kieuwen der Visſchen, gewoonlyk. De grondſteun der Kieuwen draagt de Tong met het Tongebeen, maar aan 't end is deeze grondſteun getand, 't welk de Autheur ook zegt waargenomen te hebben in de Snoek. Aan ieder zyde, naby de Herſenen, vondt hy kleine doorſchynende Steentjes. De Zenuwen van de Reuk waren zeer lang, die van 't Gezigt zeer dik: de Herſenen groot, doch met een zeer klein Pynappel-Kliertje.

Infekten van de Prikken.

Gemelde Doktor heeft ontdekt, dat de Rivier-Lampreijen of Prikken geplaagd worden door zekere Inſekten, die zig aan derzelver Oogen hegten, en dus haar blind maaken, zo hy zig verbeeldt. GESNERUS, inderdaad, verzekert, dat de Lampreijen ſomtyds blind wor-

 den

III. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Prik.*

den. Deeze Insekten, zegt hy, hebben twee lange ronde Pooten, met Knoopen en witte blinkende Stippen: de Buik is dik, gestippeld en rond, maar plat, gelykerwys die der Weegluizen: aan den Buik is de Kop gehecht, ter wederzyde van welken als twee Armen of Handen uitkomen, die een Oog houden, dat zeer doorschynende en verhevenrond is. Buitendien heeft de Autheur, aan den Kop, twee zwarte Oogen waargenomen, benevens een baardje en zeer wyde Keel.

Gestalte.

De uitwendige Gestalte der Prikken of Lampreijen, die in de Rivieren van Europa gevonden worden, is nagenoeg als die der Zee-Lampreijen; doch zy zyn veel kleiner. RAY merkt aan, dat haare langte zelden die van een Voet te boven gaat, zo men zegt; en dat zy alleenlyk met dwarse zwartagtige streepjes zyn getekend. Om den rand van den Bek hebben zy een reeks van zeer kleine scherpe Tandjes, benevens laagere die grooter zyn; zegt ARTEDI. Behalve de zeven Lugtgaten aan de zyden van den Hals, hebben zy op den Kop een gat of uitpuilend Buisje, gelyk de Walvisschen: waar door zy Water inhaalen om hetzelve door de Kieuwgaten weer uit te werpen: zynde met den Bek, ondertusschen, aan een Steen of Rots vast gezoogen. Op de Rug hebben zy twee Vinnen, waar van de agterste, overlangs, om de Staart heen loopt, zynde met de Aarsvin ook samengevoegd. Onder aan 't Lyf is een opening

ning die met de Darmen, en een andere die met de Pisblaas gemeenſchap heeft.

III. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Prik.*

Onder de Prikken of Rivier-Lampreijen worden 'er gevonden, zo Gesnerus van de Visſchers gehoord hadt, die zwarter zyn, en van de Modder, waar in zy zig onthouden, haaren Naam hebben, wordende *Murneunaugen* genoemd, en tot het vangen van Viſch aan den Hoek geſlagen. De anderen, die aan den Buik Zilverkleur zyn, heeft men, van ouds, voor een byzondere lekkerny gehouden, hoewel zy zwaar te verteeren zyn. Op verſcheide manieren heeft menze, derhalve, toegemaakt; ſmoorende haar, bovendien, in Wyn, op dat zy zekere kwaadaartigheid afleggen zouden. Hedendaags worden zy ook nog gezouten en gerookt, omze te kunnen verzenden en bewaaren. Sommigen willen, dat deeze Viſch van Water en Mos leeve: dat zyn Leeftyd maar twee Jaaren zy, en dat hy, zyne Jongen ter wereld gebragt hebbende, allengs verkwyne en ſterve.

III. *Branchialis.* Kieuw-Worm.

(3) *Lamprey met de agterſte Rugvin ſtreepswyze, de bovenſte Lip van den Bek met byhangzels op de zyden.*

De

(3) Petromyzon pinna Dorſali poſteriore lineari, Labio Oris ſuperiore Latere Lobato. *Faun. Suec* 274. Lampetra parva & fluviatilis. Rond. *Piſc.* 202. Gesn. *Piſc* 598. Will. *Ichth.* 104. Raj. *Piſc.* 35. Lampetra minor. Salv. *Piſc.* 63.

III. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Kieuw-Worm.*

De kleine Rivier-Lamprey van GESNERUS, RONDELETIUS en WILLOUGHBY, wordt door ARTEDI betrokken tot de Prikken, gelyk LINNÆUS te vooren ook gedaan hadt; doch thans haalt hy dezelve by deeze Soort aan. 't Schynt my egter toe, dat de beschryving meer overeenkome met die van de *blinde* Negenoogen, te Straatsburg dus geheten, welke door een Vogelaar en Visscher van die Stad, genaamd BALTNER, zyn afgebeeld, doch geel van Kleur; 't welk WILLOUGHBY een Verscheidenheid oordeelt te zyn. Zie hier daar van, volgens hem, de omstandige beschryving.

Deeze is klein en rond, naauwlyks grooter dan die groote Soort van Aardwormen, welken ons Volk noemt Daauw- en Mey-Wormen, hebbende geen Schubben, maar het Lighaam door dwarse streepjes, over 't geheel, in omtrent vier-en-tagtig ringen, even als de Wormen verdeeld. Onder den Kop heeft dezelve een ronden Bek, die altyd open staat; geen Tanden noch Tong en in 't midden van den Kop een gat, gelyk de overige Lampreijen. Voorts vindt men, in plaats van Kieuwen, wederzyds zeven gaatjes op een regte lyn geplaatst. 't Gene dezelve byzonders heeft, zyn aanhangzels of Knobbeltjes, aan ieder zyde van den Bek twee. Dit Vischje hadt de langte van zes Duimen. Op twee derden der langte, van 't end der Snoet af gerekend, begint een Vin of Huidje, dat de Staart omringt; maar van onderen, naar

den

den Aars toe, naauwlyks een half Duim ver is omgeslagen. Op dien zelfden afstand als 't begin der gemelde Vin, is, onder aan 't Lyf, het Aarsgat of de Navel.

III. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK.

Kieuw-Worm.

WILLOUGHBY merkt aan, dat het anders in 't geheel geen Vinnen heeft, zo min als de overige Soorten: daar egter dezelven wezentlyk een afgezonderde Rugvin hebben, gelyk zelfs uit zyne Afbeeldingen blykt. Volgens GRONOVIUS verschilt deeze blinde van de voorgaande alleen door de gemelde byhangzels aan de Bovenlip en door de Rugvin, die regt is en omtrent Streepswyze. LINNÆUS zegt, dat de agterste Rugvin niet hoekig zy, gelyk in de tweede Soort, maar taamelyk verhevenrond. Dit alles schynt veel overeen te komen met een Lamprey, welke ik heb, van vyftien Duimen lang en een Duim dik; doch deeze heeft die byhangzels aan den Bek niet, noch de zwarte Streepjes van de Prikken, en de grootte, gelyk men duidelyk ziet, verschilt ongemeen van de gemelde blinde Lamprey, die van de Sweeden, in Dalekarlie, zo LINNÆUS aanmerkt, alwaar menze op de Rivier veel vindt, *Lin-Ahl* geheten wordt, om dat zy dikwils tusschen het Vlasch kruipt, dat in 't Water te rypen legt, en dat zy ook voorkomt in de Kieuwen van de Kabeljaauw.

Deeze laatste Omstandigheid is genoegzaame reden om deeze Soort den naam te geeven van

III. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Kieuw-Worm.

Kieuw-Worm; te meer, dewyl LINNÆUS ook aantekent, dat zy naauwlyks dikker dan een Aardworm en niet boven een Span lang zy. De byhangzels aan de zyden van den Kop en de Wormswyze gedaante, benevens de gemelde huisvesting, zouden haast in 't vermoeden doen vallen, of niet het Zee-Insekt, door myne Huisvrouw, voor eenige Jaaren, in de Kieuwen van een Kabeljaauws-Kop gevonden, 't welk men onder den naam van *Kop-Poot* beschreeven heeft (*), zulk een klein Lampreitje ware. Dit was egter naauwlyks twee Duim lang en eenige andere Byzonderheden zullen myn oordeel in deezen opschorten, tot dat de groote LINNÆUS, wien ik de Afbeelding heb gezonden, daarover Uitspraak heeft gedaan.

(*) *Uitgezogte Verhandel.* II. DEEL. bl. 284. Pl. XIV. en III. DEEL, bl. 232. Pl. XXIII. Fig. 1.

XIV. HOOFD-

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

XIV. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* ROCHEN, *waar in, behalve de gewoone Visschen van dien naam, welke* gedoornd *zyn, ook de* Vleet, Scherpsnoet, gladde *en* Spiegel-Roch, *benevens de* Zee-Arend, Pylstaart *en* Haay-Roch, *als ook dat Schepzel, 't welk men* Torpedo *of* Trilroch *noemt, en Waarneemingen omtrent deszelfs zonderlinge Eigenschappen.*

Het tweede Geslagt, in deeze Rang, bevat de ROCHEN en daar toe behoorende Visschen, welker algemeene Kenmerken bestaan, in vyf Lugtgaten van onderen aan den Hals, het Lighaam plat en den Bek onder aan den Kop te hebben. Van deeze maakt LINNÆUS een Onderdeeling, hebbende sommigen de Tanden scherp, anderen stomp, en geeft van ieder vyf Soorten op. GRONOVIUS onderscheidt de Rochen in zodanigen die ééne Rugvin, die twee Rugvinnen en die 'er geen hebben. Van de eerste en laatste heeft hy ieder één, van de andere vyf Soorten.

(1) *Roch die geheel effen is.*

I. *Torpedo*, Kramp-visch.

On-

(1) Raja tota lævis. ART. *Gen.* 73. *Syn* 102. *Amœn. Acad.* I. p. 307 *Muf. Ad Frid.* I. p. 52 Torpedo. BELL. *Pisc.* 89, 90. ROND. *Pisc.* 358 SALV. *Pisc.* 142. GESN. *Pisc.* 988. RAJ. *Pisc.* 28. KÆMPH. *Exot.* 509. T. 510.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Kramp-Visch.*

Onder deezen naam vindt men, by de Hedendaagschen, om hem van de gewoone Rochen, die oneffen en ruuw in 't aantasten zyn, te onderscheiden, een Visch voorgesteld, dien de Ouden *Torpedo*, en de Engelschen *Crampfish* heeten, 't geen ons *Krampvisch* volmaakt uitdrukt, en zeer toepasselyk is op dit Schepzel, welk de Romeinen, om een andere reden, *Ochiatella* noemden. Ik vind hem, in 't Nederduitsch, ook *Stompvisch* en *Siddervisch* getyteld.

Eigenschappen.

Dit Schepzel is, de geheele Wereld door, vermaard wegens de zonderlinge Eigenschap, van eene Verdooving van Gevoel of Kramp te verwekken in de Leden van een Mensch, die 't zelve aanraakt: zo dat de Persiaanen hetzelve deswegens *Lerzmachi*, de Arabieren *Riaad* noemen. Anderen vergelyken zulks by een Beeving, en geeven 'er, daarom, den naam van *Trilroch* aan. Groot is, ondertusschen, het verschil onder de Waarneemers over deeze Eigenschap; misschien om dat de vreeze veelen te beschroomd gemaakt heeft tot een naauwkeurig Onderzoek. Deeze Vreeze gaat, zo KOLBE aanmerkt, zo ver, dat de Visschers aan de Kaap, als 'er een Trilroch in het Net is, liever den geheelen Vangst verlooren laaten gaan, dan hetzelve dus op te haalen.

De uitwerking van het aanraaken van deezen Visch heeft onder de Natuurkundigen veel gerugts gemaakt, en veelen spraken daar van met

zulk

zulk een vergrooting, dat anderen het voor Fabuleus hielden. De Proefneemingen, egter, van de Heeren REDI en BORELLI, hebben doen zien, dat het geen Fabel ware; doch de eigentlyke Omstandigheden der gemelde aandoening, en of dezelve maar op zekere tyden des Jaars, in zekere deelen van den Visch plaats had, gelyk LORENZINI wil; heeft de Heer TEMPLEMANN, wanneer hy, voor weinige Jaaren, op de Kusten van Poitou was, waardig geoordeeld nader te onderzoeken.

III. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Kramp-Visch.*

Hy bevondt zich aldaar in een tyd, dat deeze Visschen gemakkelyk te bekomen waren, en dus bragt men hem 'er veelen, waar onder van aanmerkelyke grootte, die hy op veelerley manieren aanraakte, zonder eenige de minste aandoening; niettegenstaande hy 'er in Tobbens met Water zwemmen deedt, waar in zy zig zeer vlug bewoogen. Eindelyk, egter, was 'er een, die, als door dit geduurig aanraaken getergd, hem, onvoorziens, een Slag gaf door zyn Arm, die hem verschrikken deedt. De Arm, zegt hy, werdt eensklaps verdoofd, van de Hand tot aan de Schouder, en zyn Hoofd zelfs bedwelmd; waar op een zwaare Pyn volgde, die hem buiten staat stelde, om zyn Arm of zelfs zyne Hand te bewegen: zo dat hy als Beroerd scheen. Hy vergelykt de aandoening by die van een Mensch, welke een stoot krygt tegen den Elleboog, en de Pyn was zeer hevig,

 doch

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Kramp-Visch.*

doch verdweên in weinige oogenblikken. Vervolgens, de Proef herhaalende, kreeg hy nog eenige dergelyke Stooten, die egter flaauwer waren.

Dit verschilt veel van 't gene een voornaam Engelsch Heer aan den Groot Hertog van Toskanen verzekerde; dat de Pyn, naamelyk, door het aanraaken van een Krampvisch veroorzaakt, twee Dagen had geduurd. BORELLI, die dit verhaalt, is van denkbeeld, dat de Verbeelding daar toe veel kan doen, en wy mogen, misschien, met meer regt onderstellen, dat de verschillende aandoenlykheid van het Gestel daar in veel onderscheid kan maaken; gelyk wy dit ook in de Electrikaale Schokken zien (*); te meer dewyl die Ontleedkundige, zo BORELLI meldt, met een soort van Beeving was aangetast, welke naar Lammigheid zweemde.

Zo ziet men dan dat het gene de Ouden, ARISTOTELES en THEOPHRASTUS, verzekerden, dat de Visch deezen Stoot zelfs, door 't Water en de Vaten of Netten, waar hy in was, heen, aan den Mensch mededeelde, thans geen plaats heeft. Niet meer gronds schynt 'er te zyn voor het Gevoelen van BORELLI en anderen, die dee-

(*) Ik heb in de Proefneemingen van wylen den beroemden Hoogleeraar P. VAN MUSSCHENBROEK bygewoond, dat een Student geen de minste aandoening van den Schok, door de Flesch veroorzaakt, hadt; zo dat de Hoogleeraar zeid': *Hic Homo minime est Electricus.*

deeze Aandoening afgeleid hebben van een trillende beweeging, welke in de Visch plaats had; of voor het Denkbeeld van BOYLE en de genen, die met hem zulks aan Vergiftige Uitvloeizelen toeschryven. De Heer TEMPLEMANN, naauwkeurig agt geevende op het Verschynzel, heeft bespeurd, dat de Visch, zig in postuur stellende om een Stoot te geeven, zyn bovenste Oppervlakte, van uitpuilende allengs een weinig hol maakt, en dan zig, op een oogenblikkelyke wyze, herstelt. Dit bevestigt de Waarneemingen van den Heer REAUMUR en de Gissingen van REDI, en geeft een byzondere kragt aan de Ontdekkingen van LORENZINI, in de voorgaande Eeuw gemaakt.

III. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Krampvisch.*

Deeze Florentyn heeft Ontleedkundige Waarneemingen in 't werk gesteld op den Krampvisch, die te Florence, in 't jaar 1678, uitgegeven zyn: waar in verzekerd wordt, dat dit Schepzel die Eigenschap niet in zyn geheele Lighaam heeft, maar in zeker bepaald gedeelte, 't welke twee Spieren zyn, in de gedaante van Zeissens, die hy beweeg-Vezelen * noemt, en welke, zo menze niet onmiddelyk (zegt hy), met het bloote Vleesch aanraakt, geen uitwerking doen; zynde het bovendien noodzaaklyk dat haare Vezelen zig samentrekken, ten einde het naakte deel van den genen, die aanraakt, derzelver kragt ondervinde (*).

* *Fibræ motrices*

Dee-

(*) Evenwel komt het my niet onwaarschynlyk voor, dat

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Krampvisch.*

Deeze Werktuigen, egter, hebben geenszins de gedaante van Spieren. De Oppervlakte vertoont zig Netswyze, en de inwendige zelfstandigheid is uit regte Buisjes samengesteld, die de dikte hebben van een Canzeschaft of dikke Schryfpen, zynde evenwydig en digt tegen elkander aan, regtstandig ten opzigt van de Rug en Buik geplaatst. Deeze Buisjes bestaan, in de langte, uit vyfentwintig of dertig Celletjes, vol van een weeke witte stoffe. Wanneer het Dier zig plat maakt, trekt het alle deeze Vezelen samen, dat is te zeggen, het vermindert de langte van de Buisjes, en, zyn Stoot willende doen, laat het, waarschynlyk, de Natuurlyke Veerkragt van deeze Deelen werken, die alle de Buisjes te gelyk, en oogenblikkelyk, hunne voorige langte weder doet aanneemen.

Gestalte. Pl. LVI. *Fig.* 1.

Omtrent de uitwendige Gestalte merkt LORENZINI aan, dat 'er eenig verschil in zy, ten opzigt van de Kleur, Vlakken en aanhangzels by de Staart, de Gaten agter de Oogen, enz: maar dat het meeste onderscheid bestaat in de Grootte. Daar zyn Krampvisschen of Trilrochen van niet meer dan zes Oncen en anderen van agt-

dat deeze Schok, ten minste van zeer groote Trilrochen, zig door de Netten en de Hengels der Visscheren heen, kan laaten gevoelen. De Touwen naamelyk worden, sterk getrokken zynde, als harde Lighaamen, en kunnen dus den Stoot, even als den Elektrikaalen Schok, overbrengen. En, dat die aandoening zig door een Rotting of Wandelstok heen mededeelt, heeft de Heer WALTER, Kapellaan van Lord ANSON, aan de Kust van de Zuidzee ondervonden. *Ansons Reize.* bl. 243.

agttien Ponden zwaar. REDI heeft 'er gehad van vierentwintig Ponden. De volmaakte Eijeren, die men in de een zo wel als in de anderen vindt, zyn geen bewys van verſchillende Soorten: dewyl dit in groote en kleine Karpers, Baarſen, enz. ook plaats heeft. Aan de Kuſt van Poitou zyn zy, doorgaans, anderhalf Voet lang; doch men vangt 'er ook wel die veel grooter zyn. Zonder de Staart is het Lighaam byna Cirkelrond.

III. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

Kramp-viſch.

De Heer KÆMPFER is zeer naauwkeurig in de beſchryving der Trilrochen van Ooſtindie, die, volgens zyne Afbeelding, weinig verſchillen van de Europiſchen. Het Lighaam is plat, gelykende naar dat van een Roch, doch ronder, met een Kegelagtig dunne Staart; als die der Haaijen. De grootſten hebben het niet boven de twee Span breed. In 't midden, daar de Viſch geen Been heeft, is de dikte twee Duim, loopende allengs dunner naar de Randen, die Kraakbeenig zyn, en voor Vinnen verſtrekken. De Huid is zeer glad, ongeſchubd en vol Vlakken, waar van die op de Rug wit en bruin zyn, die aan de Staart donkerer; maar de Buik is geheel wit, even als in de meeſte Platviſſchen. De Kop die zeer plat is, binnen den omtrek des Lighaams begreepen, heeft de Oogen klein, en op de Rug geplaatſt, een Duim van elkander af. Onder dezelven zyn twee Lugtgaten, van de zelfde grootte, die zig in 't Water met een Vliesje ſluiten; zo dat menze neemen zou voor een tweede paar Oogen. Aan

 de

III AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Krampvisch.*

de andere zyde des Lighaams is de Bek, die zig zeer klein vertoont, doch wyd kan gaapen en van binnen eene ry van kleine Tandjes heeft. Langs de zyden van het Lyf zyn twee ryën ieder van vyf openingen, met een ſterke Huid gedekt. Het Aarsgat is aan 't begin van de Staart, die in een Vin uitloopt, doch, boven dezelve nog twee andere byhangzels of Vinnen heeft. Ter plaatſe daar de Staart begint, vindt men, wederzyds, nog een platte Vleezige Vin, twee Duimen breed, loopende in de Mannetjes uit in een Kraakbeenige Schaft, van anderhalf Duim lang, aan 't end met twee gaten, daar zig, door de minſte drukking, een vet, lymig Vogt, uit ontlaſt.

De Heer GRONOVIUS hadt een droog Voorwerp van de Kaap ontvangen, waar in zyn Ed. maar ééne Rugvin aan de Staart vindt, zynde deeze Krampviſch anders, in alle opzigten, overeenkomſtig met de *Torpedo* der Schryveren, waar toe hy den genen betrekt, die in de Weſtindiſche Zee by Martenique, gevangen was en van hem afgebeeld wordt. Van 't eerſtgemelde, dat de langte van negen Duimen hadt tot aan 't end van de Staart, maakt hy zyne Afdeeling van Trilrochen, die maar ééne Rugvin hebben. Onze Afbeelding is naar een ongedroogd Voorwerp, van die zelfde langte, dat de Heer W. VAN DER MEULEN heeft, gemaakt. Ik merk daar in nog aan, dat de Aarsvinnen niet van elkander afgeſcheiden zyn.

Zie hier wat KÆMPFER omtrent de inwendige Deelen, of Ingewanden, waarnam. In 't Ontleden vondt hy de Huid dik, het Vleesch witagtig met blaauw gemengd: de Graaten van de Rug Kraakbeenig, doch zonder puntige uitstekken, hebbende, in plaats van dien, Peezen, die zig zydelings uitbreidden. De Hersenen waren voorzien met vyf Paaren Zenuwen; waar van het eerste naar de Oogen liep, het laatste naar de Lever. Het Hart, in de kleinste holte van de Borst geplaatst, hadt volkomelyk de figuur van eene Vyg. De Maag was groot, Spieragtig en vol van zwarte stinkende Vuiligheid: de Lever dik en bleek-rood, uit twee Kwabben bestaande, vol van Klieren. De Ingewanden uitgestort zynde, vondt men, tegen de Rug aan, een kleine doorschynende Zak, met een Vleezige zelfstandigheid daar aan gehegt, die veel geleek naar de Wieken van Vledermuizen. Dit was de Lyfmoeder of Eijerstok in het Wyfje, waar in verscheide Eijeren op de slinker Kwab van de Lever geplaatst werden gevonden, die volmaaktelyk geleeken naar Hoender-Eijeren, zwemmende in een doorschynend Vogt.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Krampvisch* Inwendige deelen.

Men zegt wel, dat de Abyssiners van deeze of dergelyke Visschen gebruik maaken, om de Koorts te geneezen, leggende 'er een op het naakte Lighaam van den Patient, na dat hy op een Plank gebonden is: doch dit schynt naauwlyks geloofbaarder, dan dat een Krampvisch, in

Gebruik.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Kramp-visch.*

in een Tobbe met doode Visschen gedaan, dezelven levendig zou maaken. Of de gemelde Eigenschap hem diene om de Visschen te bedwelmen, en dus te vangen, schynt weinig zekerer; zo min, als dat hy daar van, tot zyn verdediging, gebruik zou maaken. De Visschers op de Fransche Kust, verzekerden den Heer REAUMUR, dat wanneer zy 'er, by geval, met de bloote Voeten op traden, in het Been dergelyk een Krampige Pyn ontstond, als wy hier voor van den Arm gezien hebben; doch de Koude van den Visch, op 't Gevoel, belette dien Heer daar van de Proef te neemen. Men weet, dat zyn Voedzel in Visch bestaa.

II. *Batis.* Vleer.

(2) *Roch die bont is, met de Rug in 't midden glad en de Staart met éene ry van Stekels gewapend.*

Thans komen wy tot de eigentlyke Rochen, onder welken eenige Verscheidenheden zyn, ten opzigt van de gladheid of oneffenheid des Lighaams, die daar van byzondere Soorten maaken. Den Latynschen naam, *Raja*, willen sommigen afgeleid hebben van 't schraapen, dat dan op de gedoornde alleenlyk passen zou, welke de Grieken, zo 't schynt om die zelfde re-

(2) Raja varia, Dorso medio glabro, Caudâ unico Aculeorum ordine. ART. *Gen.* 73. *Syn.* 102. Raja Undulata five cinerea. ROND. *Pisc.* 346. GESN. *Pisc.* 791. RAJ. *Pisc.* 25. Raja Undulata, JOHNST. *Pisc.*

reden, *Batis* noemden. Die naam is, zo wel als de Fransche *Raie* of *Raye*, de onze *Roch* en de Hoogduitsche *Rocken* of *Rockefisk*, aan veelen gemeen, doch in Engeland onderscheidt men ze door byzondere naamen. Deeze Soort wordt, van onze Visschers, *Vleet* genoemd. III. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Vleet.*

De Rochen zyn Kraakbeenige Visschen, zonder Zwemvinnen, plat en zeer breed van Lyf, doch zo rond niet als de Krampvisch, hebbende een lange, dunne en zeer beweeglyke Staart, die in de meesten meer of min gedoornd is, zo wel als 't Lyf. Allen hebben zy, voor de Oogen, een Vlak, die in 't Latyn *Nebula* genoemd wordt; naby dezelven twee groote Gaten, en voor den Bek, in plaats van Neusgaten, nog andere Openingen. Daar zyn 'er, die Tanden hebben: in anderen is de Bek maar met een oneffen Been gewapend: doch allen hebben zy de Kieuwgaten, onder aan 't Lyf, open. Haar Lever is in sommigen rooder, in anderen geeler, met een Galblaasje daar aan gehecht. De Milt legt in de omdraaijing van de Maag en de Darmen zyn wyd in 't begin, aan 't end nauw. De Natuur heeft hun beschut voor de aanranding der meeste verslindende Visschen. Evenwel vindt menze zo menigvuldig niet, als daar uit wel zou volgen; 't welk daar van daan schynt te komen, dat hunne Voortteeling op een andere wyze geschiedt.

Immers hoe ongemeen talryk de Eijertjes ook in de Eijerstok van een Roch zyn, men merkt Roch-Tasjes.

 aan,

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Vleet.*

aan, dat zy 'er flegts twee of drie te gelyk leggen, en die uitkomen zyn bedekt met een Dop of Schaal, welke zy, in de Lyfmoeder neergedaald zynde, eerst aanneemen. De anderen, boven de Lyfmoeder, maaken een Eijertros, gelyk in de Hoenderen, en vertoonen zig ovaal rond, gelyk de gewoone figuur is van Eijeren. De Hoogleeraar RUISCH heeft zeer naauwkeurig aangetoond, hoe het bevrugte Ey beslooten is in die Soort van Tasjes, zwart van Kleur, welken men gemeenlyk, om dat zy, als 't ware, vier Pooten hebben, *Zee-Muizen* noemt. Ook heeft hy het Jong, daar uit voortkomende, afgebeeld (*).

In Engeland en Holland zyn de Rochen een weinig geagte doch niet ongemeene Spyze. De meesten hebben niet alleen een grove Zee-Reuk, maar zyn ook taay en onaangenaam van Smaak. Evenwel houdt men 'er 's Winters taamelyk van, en, dewyl 't een Zee-Visch is, die door 't vervoeren beter wordt, zo wordt zy in Volkryke Steden, die ver van Zee leggen, gelyk in de binnenslandsche Provinciën van Vrankryk, veel gegeten. De Lever, in 't byzonder, is daar een Lekkerny.

Gladde Roch.

Deeze Soort van Roch, die maar éene ry van Doornen op de Staart heeft, is een der gemeensten in Engeland, alwaar menze noemt *Skate*, *Skait* of *Flair*. Men vindtze ook in de Noord-

(*) *Thes. Animal.* I. Tab. III Fig. 2-6.

Noordzee menigvuldig. Het Mannetje wordt by de Grieken *Batos*, het Wyfje *Batis* geheten, zo ARTEDI aanmerkt. RONDELETIUS en anderen, geeven 'er den naam aan van *gegolfde* Roch, om dat het Lyf, van boven, met zwarte Golfswyze ſtreepen getekend is. Men telt-ze onder de gladde Rochen, dewyl 'er aan het Lyf geen Stekels zyn. De Kleur is van boven Aſchgraauw, van onderen witagtig. Men heeft 'er wel geviſcht van honderd ja tweehonderd Ponden zwaar.

III. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Vleet.*

Wat het Voedzel van deeze Rochen zy leert ons Doktor COLLINS, die by het ontleden daar in een Schol vondt. De Staart, geheel verteerd tot op het gebeente, zat in de Keel, doch het grootſte deel was vervat in de Maag, zynde aan de buitenzyde ſlegts ontbonden tot een Aſchkleurige Slym, die, geproefd zynde, eenigermaate de Smaak hadt van Armoniak-Zout. Deeze Maag of Rob beſtondt uit vier Rokken, waar van de eerſte dun was en met fyne Bloedvaten doorweven; de tweede dikker, roodagtig en als met Vleezige vezelen; de derde allerdikſt en vol van Klieren; de vierde wit en zeer dun, met veele Gaatjes doorboord. De Maag eindigde in een dikker Klieragtige zelfſtandigheid, by haaren uitgang, die door een Sluitſpier byna geſlooten was (*).

Stekelige Roch.

In deeze Soort van Rochen is aanmerkelyk, dat

(*) COLLINS *Anatomy*. Lond. 1685. Vol. I. p. 277.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Vleet.*

dat de Mannetjes, op de rand der Vlerken, gewapend zyn met verfcheide ryën van kromme Doorntjes, 't welk maakt, dat de *Stekelige* Roch van RONDELETIUS ook daar toe betrokken wordt. Hy befchryft denzelven als aan den gladden Roch in alle opzigten gelyk zynde, uitgenomen de gemelde Stekeltjes; weshalve deeze Vifch *Cardaire* genoemd werdt naar die Werktuigen, waar mede men de Lakens kaardt. Bovendien, zegt hy, is deeze Roch ook aan de zyden van den Kop gedoornd, en heeft twee Stekels voor de Oogen; doch maar éene ry derzelven op de Staart.

III. *Oxyrinchus.* Scherpfnoet.

(3) *Roch die bont is, met tien gedoornde Knobbels op 't midden van de Rug.*

Deeze voert, by de Schryvers, den naam van *Scherpfnoet*, om dat de Kop fcherper uitloopt, dan in de anderen. Te Rome noemt menze *Mucofa* en *Bavofa*, wegens de Slymigheid van 't Lyf, dat ook glad is: weshalve menze tevens *Leiobatos* of *Lævi-Raja* heet. De Ouden hebben 'er den naam aan gegeven van *Bos* en *Bous Thalattios*, dat is Zee-Stier, van wegen de Hoornagtige Stekels op de Rug. In onderfcheiding van den kleinen wordt deeze de groote ge-

(3) Raja varia, Dorfo medio tuberculis decem aculeatis. ART. *Gen.* 72. *Syn.* 101. Lævi-Raja. SALV. *Pifc.* 149. Raja oxyrinchos major. GESN. *Pifc.* 792. WILL. *Ichth.* 77. RAJ. *Pifc.* 26.

geheten. JOHNSTON geeft van beiden de Afbeelding (*). III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Scherpsnoet.

't Schynt dat deeze, op ver naa, de grootte niet hebbe van den voorgemelden; want men vindt de zwaarte slegts gerekend op tien Ponden. Hy is in de Middellandsche Zee, en aan de Italiaansche Kust, gemeen. Te Marseille noemt men hem *Flossade*. De Kleur is van boven bruin, van onderen witagtig, daar hy, by het Aarsgat, twee aanhangzels heeft, die 'er, door de Engelschen, den naam aan doen geeven van *White-Cunt*. De Knobbels op de Rug, met hunne Stekels, vertoonen zig, eenigermaate, als een Roos.

RONDELETIUS maakt van deezen Scherpsnoet, als gezegd is, twee Soorten; waar van de eene grootst is, en met veele Vlakjes, als Neeten, aan de Buikzyde getekend: 't welk 'er, door de Visschers, den naam aan geeven deedt van *Lentillade*. Deeze hadt, by de Oogen, vier Stekels en drie ryën op de Staart. De kleine hadt geen Stekels of Doornen dan aan de Staart alleen, en daar maar ééne ry. Deszelfs Vleesch, getuigt hy, is zagter en smaakelyker dan dat der overigen, vooral versch gegeten. De Visschers droogenze in de Rook of Zonneschyn, na 'er eerst veel Gaten in gestoken te hebben. Zulke Scherpsnoeten heeft men ook wel in de Noordzee gevangen.

De

(*) Tab. X. Fig. 8.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Scherpsnoet.* Glibberigheid.

De vermaarde STENO heeft inzonderheid gelet op de oorsprongen van dat glibberige Vogt, 't welk aan deeze Soort van Roch, in 't byzonder, den naam van Slymige doet geeven. Den Visch van onderen beschouwende, (zegt hy) zag ik de Oppervlakte gestippeld met zwarte glinsterende ronde Vlakjes, en menigvuldige Streepjes aan dezelven vast, die niet alleen holle Buisjes waren, gelyk het insteeken van een Borstel aantoonde; maar weezentlyke Vaatjes, door welken een Vogt, gelyk aan de *Lympha*, welke de ronde of Water-Klieren in andere Dieren afscheiden, uitgeworpen wordt. Men kon dit Vogt uit die ronde Vlakjes, naar Oogjes gelykende, uitdrukken, en dat dit het gene zy, 't welk de Roch glibberig maakt, zullen alle de zulken my ligtelyk toestaan, die hunne Zinnen gelooven. Ondertusschen durf ik niet verzekeren, dat in alle Visschen dergelyke door de Huid loopende Vaatjes zyn, die een zodanig Vogt uitgeeven: hoewel men ligtelyk, uit Overeenkomst, daar toe mogt overhellen. Dat in zwarte Buisjes en door zwarte Mondjes een zeer helder, zuiver Vogt uitgeworpen worde, zou my wonderlyk zyn voorgekomen, indien ik het niet, in de Bek en Neusgaten der Schaapen, zo dikwils waargenomen had (*).

(4)

(*) Libello, *de Raja Anatome.*

(4) *Roch met de Rug en Buik glibberig, Stekels aan de Oogen en drie ryën daar van op de Staart.*

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. IV. *Miraletus.* Spiegel-Roch.

Deeze wordt te Venetie *Barracol*, te Rome *Arzilla* en te Marseille *Mirallet* geheten; welk laatste eenige overeenkomst heeft met den naam van *Spiegel-Roch*, dien wy 'er aan geeven. De Schryvers noemenze de effene of gladde en de *Ge-oogde* Roch, om dat zy twee groote paarsche Vlakken heeft, die in zwarte Ringen ingekast zyn, op de Rug. RONDELETIUS, die gelegenheid heeft gehad om deezen Roch zeer naauwkeurig waar te neemen, vondt deeze Vlakken in 't midden Hemelschblaauw, staande in een zwarte Ring, die met geel gezoomd was.

Deeze Soort van Roch onthoudt zig in de Middellandsche Zee, doch men vindtze ook, naar 't schynt, somtyds aan onze Kusten. WILLOUGHBY hadt 'er in Engeland eene, die tusschen zes en zeven Duimen breed, en zes Duimen lang was, met een Staart van vier en een half Duim. De bovenste Oppervlakte was roodagtig, gelyk grof Zee-Zand, gevlakt met zodanige paarsche Oogen, als gemeld is, ander-

(4) Raja Dorso Ventreque glabris, aculeis ad Oculos, ternoque eorum ordine in Cauda. ART. *Gen.* 72. *Syn.* 101. Raja Stellaris. SALV. *Pisc.* 150. Raja Oculata. JONST. *Pisc.* Tab. X. Fig. 4. Raja lævis Oculata. WILL. *Ichth.* 72. RAJ. *Pisc.* 27.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Spiegel-Roch.*

derhalf Duim van elkander, op de Rug. Hy vondt 'er verder eenige Verschillendheden in, met die van RONDELETIUS, doch van zo veel belang niet, naar zyn oordeel, omze als een byzondere Soort aan te merken; dewyl de Mannetjes en Wyfjes van deeze Visschen in Stekeligheid verschillen, en men 'er, onder duizend, naauwlyks twee zal vinden, die volmaakt overeenkomen in getal, plaatzing en grootte der Stekelen, waar mede zy gedoornd zyn.

Dit laatste is zekerlyk de reden, dat ARTEDI den *gesternden* Roch, *Asterias* der Autheuren, ook tot deeze Soort betrokken heeft, schoon dezelve een ry van Stekels, die onmiddelyk agter den Kop beginnen, en voortloopen tot aan de eerste Staartvin, en geene anderen op 't geheele Lyf heeft. Deszelfs bovenste gedeelte is zeer fierlyk met Sterretjes getekend: de Staart kort en dunner dan in de overigen: de Kop gelykende naar dien van den Pylstaart, als zynde breeder en dikker dan die der voorgaanden. Deeze, getuigt GESNERUS, is smaakelyker, om dat hy zig diep in Zee en dus in klaarder Water onthoudt. WILLOUGHBY hadtze niet gezien.

V. *Fullonica.* Kaard-Roch.

(5) *Roch die de geheele Rug gedoornd heeft, een enkele ry van Stekels aan de Oogen, een dubbele op de Staart.*

WIL-

(5) Raja Dorso toto aculeato, Aculeorum ordine simplici

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Kaard-Roch.*

WILLOUGHBY spreekt van een ruuwen of scherp gedoornden Engelschen Roch, die men *the White Horse*, dat is, het witte Paard noemt, en die hy twyfelt, of het niet de Soort zy, welke van de Autheuren geheten wordt *Raja Fullonica*, of Vollers-Roch, van wegen de gelykheid haarer Oppervlakte met de Werktuigen, die men Vollers-Kaarden noemt. Behalve de ruuwe gesternde, komt nog een allerruuwste Roch by RONDELETIUS voor, genaamd *asperrima*, die zo wel van onderen, als van boven, dermaate gedoornd is, dat menze naauwlyks kan aanvatten: doch deeze beiden zouden behooren tot de stomp-getande Rochen.

De gemelde heeft van zyne geelagtige witheid over het geheele Lyf, die op de Rug een weinig zwart gespikkeld is, gelyk de Schimmelpaarden, den voorgemelden naam. De Staart heeft twee ryën zeer groote Stekels: de Rug, tot aan het midden toe, een enkele ry: en van onderen is het Lyf geheel met Doornen bezet. Men vindt en vangtze in de Zee-en van Europa.

De Heer KLEIN heeft, naar 't schynt, deezen Roch met den voorgaanden geheel verward: wanneer hy een Visch opgeeft, dien hy noemt

plici ad Oculos, duplici in Caudâ. ART. *Gen.* 72. *Syn.* 101. Raja Fullonica. ROND. *Pisc.* 356. GESN *Pisc.* 797. Raja Fullonica, Raja aspera. WILL. *Ichth.* 78. Raja aspera. RAJ. *Pisc.* 26.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Kaard. Roch.*

noemt *Dasybatus, welke aan beide zyden van de Rug een groote Vlak heeft als een Oog; het bovenste van de Snoet scherp, op de Staart vyf ryën Doornen en twee Vinnen* (*). Ten minste wordt deeze van den Heer GRONOVIUS, met den grooten Scherpsnoet van RAY en anderen, tot een zelfde Soort betrokken (†). Zyn Ed. meldt, dat dezelve den Snoet scherper dan de overigen heeft, 't welk de Autheuren ook erkend, doch niettemin dezelven onderscheiden hadden. Behalve drie ryën Doornen, waar van de eene loopt van den Bek tot aan de Rug-Vinnen; twee anderen, wederzyds, van de Buikvinnen tot aan het end van de Staart, uit kleiner Stekels bestaande, en eenige verstrooide Stekeltjes by de Oogen en Zy-Vinnen; is de geheele Visch, zegt hy, effen en glad. Dit schynt weinig overeen te stemmen met die ruuwheid, waar van WILLOUGHBY spreekt. Deeze komt, naar hy getuigt, met den gedoornden Roch, die onze negende Soort is, in de Noordzee voor, en wordt van sommigen *Vleet* geheten: ten zy die Naam ook toepasselyk zy op den Spiegel- of gesternden Roch, die drie ryën Doornen op de Staart heeft, welken zyn Ed. onder de Nederlandsche Visschen telt (‡).

(6)

(*) KLEIN, *Pisc. Miss.* 3. p. 35. N. 2.
(†) *Zoophyl. Gron.* Fasc. I. Leid. 1763. p. 36. N. 155.
(‡) *Act. Helvet.* Vol. IV. p. 258. N. 109.

(6) *Roch die het Lyf glad heeft met een langen Zaagswys getanden Stekel, aan de gevinde Staart.*

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. VI. *Aquila.* Zee-Arend.

Thans komen wy tot die Afdeeling van Rochen of Rochagtige Visschen, welke de zodanigen bevat, die stomp getand zyn. Onder dezelven is de *Zee-Arend* der Schryveren, welken men te Romen *Aquilone* noemt, de eerste. COLUMNA maakt 'er van gewag, onder den naam van *andere en scherp-gewiekte Pylstaart.* Veelen hebben deezen met den Pylstaart verward en zelfs is daar zo veel verschil over, dat RONDELETIUS met kragt van redenen betoogen wil, dat het de *Aëtos* der Ouden niet zy, die te Napels *Aquila* geheten en onder dien naam op de Markt verkogt wordt; 't welk SALVIANUS en BELLONIUS, wegens den naam, vast stellen.

De hedendaagsche Zee-Arend heeft, volgens RONDELETIUS, den Kop meer uitsteekende dan de Pylstaart, de Snoet niet hoekig maar gerond: om kort te gaan, den Kop zo naar dien van een Pad gelykende, dat de Genueezen hem, om die reden, *Rospo* of Pad-Visch noemen.

(6) Raja Corpore glabro, Aculeo longo serrato in Caudâ pinnatâ. ART. *Gen.* 72. *Syn.* 100. Aquila marina. SALV. *Pisc.* 146. ROND. *Pisc.* 338. BELL. *Pisc* 97. GESN. *Pisc.* 75. Aquila. RAJ. *Pisc.* 23. WILL. *Ichth.* 64. Pastinaca marina lævis, altera oxypterides. *Col. Ecphr.* I. p. 3. T. 2.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

men. De zyden, als Vlerken uitgebreid, loopen in een scherper hoek uit, dan in de Pylstaart. De Staart verschilt, in Pyl en Venyn, weinig daar van, en wegens derzelver langte wordt hy ook wel *Pesce-Ratto*, dat is Rot-Visch geheten. BELLONIUS schryft, dat de Staart somtyds van twee Ellen en langer zy, hebbende aan de kwetzende Pyl een Vinnetje of Weerhaak, dat in de Pylstaart ontbreekt. De groote Stekel of Pyl is zeer scherp, zegt SALVIANUS, en aan de beide zyden zaagswyze getand: de Huid zagt en glad; van onderen wit, van boven Loodkleurig. De Maag vondt hy klein, de Darmen groot, de Lever geelagtig, de Milt zwartagtig. Die men te Rome op de Vischmarkt vindt, zyn niet grooter (zegt hy) dan onze Afbeelding (*); doch men verhaalt ons, dat zy elders wel tot driehonderd Ponden zwaar groeijen.

Zee-Arend

ALDROVANDUS maakt gewag van twee Visschen, die hy de Arend noemt; geevende aan den eersten een Soort van breede blaauwe Wieken, die aan 't end rood zyn, en beschryvende den tweeden, als prikkels hebbende boven de Oogen. Deeze Visch, zegt hy, maakt jagt op andere Visschen, die hy met zyn Angel steekt en

(*) De Afbeelding van de *Aquila marina Salviani*, by WILLOUGHBY; is zeven Rynlandsche Duimen breed en vyf Duimen van de Snoet tot aan 't begin van de Staart.

en voedt zig daar mede. Zyn Vleefch ruikt zo fterk, dat men het niet op Tafel kan voorzetten. BELLONIUS getuigt dit zelfde van onzen Zee-Arend: RONDELETIUS dat hy week is en vogtig van zelfftandigheid; SALVIANUS meldt, dat zyne onfmaakelykheid hem zelfs verwerpen doet van 't Gemeen. III. AFDEEL. XIV. HOOFD. STUK. *Zee-Arend*

(7) *Roch, welke het Lyf glad heeft, veelal met twee Stekels, die van agteren Zaagswyze getand zyn, aan de ongevinde Staart.* VII. *Altavela.*

Deeze Vifch, die te Napels, volgens de befchryving van COLUMNA, *Altavela* geheten wordt, verfchilt van den voorgaanden grootelyks, doordien de Staart maar de halve langte heeft van het Lyf. BELLONIUS fchynt 'er fomtyds een dubbelen, fomtyds een drievoudigen Angel aan toe te fchryven. Deeze Angels hebben de langte van een half Voet, en zyn agterwaards Haakig of getand, en met Groefjes gevoerd. Hy is glad gelyk de Zee-Arend, doch kleiner van Kop en ftomper gevlerkt: ook vertoont het Lyf geen Vierkant, gelyk in dezelve, maar een gelykzydige Ruit. De Vifch groeit zo zwaar niet; hy is niet onfmaakelyk en wordt gretig verkogt, zegt COLUMNA, die hem eerft heeft waargenomen en befchreeven.

Of-

(7) Raja Corpore glabro, Aculeis fæpe duobus poftice ferratis in Cauda apterygia. ART. *Gen.* 71. *Syn.* 109. Paftinaca marina altera pteryplateja five Altavela. COLUMN. *Ecphr.* I. p. 4. T. 2 WILL. *Ichth.* 65. RAJ. *Pifc.* 24.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Offchoon deeze als een Middellandfche Zee Vifch, door LINNÆUS, RAY en anderen, aangemerkt ware, zoo heeft de Heer GRONOVIUS hem, nogthans, gelieven te betrekken tot onzen Pylftaart, daar hy, volgens de gedagte Befchryving, in verfcheide opzigten van verfchilt.

VIII. *Paftinaca.* Pylftaart.

(8) *Roch, welke het Lyf glad heeft, met een langen Stekel, die van vooren getand is, aan de ongevinde Staart.*

De naam van *Paftinaca*, die, algemeenlyk, van de Autheuren aan deezen Vifch gegeven wordt, zou afkomftig kunnen zyn van den Wortel dien wy Pinfternakel noemen; naar welken de Geftalte vry veel gelykt: doch men leidt dien af van een Werktuig, dat de Ouden om den Grond om te fpitten of daar in te delven gebruikten, *Paftinum* genaamd; dewyl hy, op gelyke wyze, met zyn Angel boort en fteekt. De Grieken noemden hem *Trugoon*, 't welk een Tortelduif betekent, en hy wordt thans te Rome *Brucho* of *Brucco*, te Genua *Ferraza*, in Sicilie *Baftonago*; *Vaftrango* of *Baftango* in Provence geheten. Die van *Bourdeaux* onderfchei-

(8) Raja Corpore glabro, Aculeo longo, anterius ferrato, in Caudâ apterygia. ART. *Gen.* 71. *Syn.* 100. Pastinaca Marina lævis. BELL. *Pifc.* 94. Paftinaca. ROND. 331. SALV. *Pifc.* 144. Paftinaca Marina. GESN. *Pifc.* 679. Paftinaca Marina prima. WILL. *Ichth.* 67. Paftinaca Marina lævis. RAJ. *Pifc.* 24.

ſcheiden hem, by den naam van *Tare ronde*, zo men wil, van den Zee-Arend, dien zy *Tare franc* noemen. In Engeland is de gewoone naam *Fire* of *Fire-Flaire*, en *Fierce-Flair*, dat is Vuurige of wreede Roch, wegens de Venynigheid van zyn ſteek. Wy geeven 'er, om die zelfde reden, den naam van *Pylſtaart* aan.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Pylſtaart.*

De Kenmerken van deezen Viſch, geeft KLEIN taamlyk breedvoerig op, wanneer hy hem noemt ,, *Leiobatus* of gladde Roch, die ,, in 't midden dik is, aan de randen dun, glad, ,, met een kleinen Bek, de Kaaken gekarteld, ,, de Staart Spilrond, ſchielyk verdunnende en ,, eindelyk als in een fyne Borſtel uitloopende; ,, met een Beenig Uitſtek van een Vinger lang, ,, dat Zaagswyze getand is, voorzien (*)." De Zeeuwſche Heer BASTER heeft waargenomen, dat Jaarlyks de gemelde Angel vernieuwd worde, en dat op dien tyd 'er dikwils twee aan de Staart zyn, tot dat de oude afvalt (†). Hierom verbeeldt de Heer GRONOVIUS zig, dat de dubbelheid der Angelen geen Soortelyk Kenmerk of onderſcheiding maake.

Gevaar van den Steek.

Dat de Steek, dien deeze Viſch met zyn Angel toebrengt, moeielyk te geneezen zy, is zeker; doch of dit afhange van eenige Venynigheid, gelyk de Ouden wilden, en waar van zy Won-

(*) *Piſc.* Miſſ. III. p. 30. N. 5.

(†) *Natuurkundige Uitſpanningen.* II DEEL. bladz. 39.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Pylstaart.*

Wonderen verhaalden; mag men met reden twyfelen. De verscheuring kan zo geweldig zyn, en plaats hebben in zo aandoenlyke of tot het Leven noodige Deelen, dat daar door de Dood veroorzaakt worde. Dus heeft het Noodlot van ULYSSES deezen Visch, in de aloudheid reeds, berugt gemaakt. Andere Visschen, zekerlyk, is het treffen van dien Angel doodelyk, en de Visschers zyn 'er, met reden, zeer beschroomd voor. Evenwel wordt thans de Wond niet ongeneeslyk bevonden, die door onze Pylstaarten is toegebragt. Men snydt den Angel af, en dan wordt de Visch, zonder eenig nadeel, verkogt en gegeten. SALVIANUS verhaalt, dat hy den Pylstaart wel tot tien Ponden, doch nooit zwaarder, had gezien.

De Pyl of Speer.

Zyn Werktuig, dat naar een Pyl, of Werpschicht der Ouden gelykt, wordt *Speer* genoemd van Dr. BASTER, die aanmerkt, dat dezelven somtyds vier of vyf Duimen lang en wederzyds gewapend zyn met scherpe styve Tandjes, doorgaans over de tagtig, die een weinig Haakswyze krom geboogen, en naar het Lyf van den Visch toegekeerd staan. Zy beginnen digt aan de punt, doch eindigen wat van de Staart af, omtrent op een vierde der langte van de Speer. Men vindt, egter, zo zyn Ed. erkent, oude Speeren, aan welken veele Tandjes afgebroken zyn.

Hoewel de Angels deezer Visschen, als de Visch reeds dood is, nog vergiftig of kwetzende

de zyn, en de Amerikaanen 'er hunne Pylen mede wapenen, die zy in den Oorlog gebruiken, 't welk een doodelyke of gevaarlyke Wond maakt: zo is dezelve, doch, als een Geneesmiddel aangepreezen geweest. CELSUS verhaalt, dat deeze Angel door Vuur uitgedroogd en tot Poeijer gemaakt zynde, in Harst gemengd en om de Kies, waar in men Pyn heeft, gelegd, dezelve los maakt. DIOSCORIDES hadt 'er dergelyke kragt, tegen de Kiespyn, aan toegeschreeven. De Olie uit de Lever gekookt, en als een Smeering gebruikt, is zeer dienstig tot heeling van Wonden of Kneuzingen, en wordt ook aangepreezen tegen Kraauwagie, verouderde Schurft of Ruidigheid in Menschen of Beesten. COLLINS heeft de Ingewanden van den Pylstaart afgebeeld, en de Maag van een zonderlinge gestalte gevonden (*).

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Pylstaart.*

(9) *Roch die gedoornd is, met knobbelige Tanden, een dwars Kraakbeen aan den Buik hebbende.*

IX. *Clavata.* Roch.

De Autheuren geven aan deezen den naam van *Clavata* of genagelde, om dat hy op de Rug groote Doornen als Nagelen of Spykers heeft:

(*) *Anatomy*. Tab. 28.

(9) Raja aculeata, Dentibus tuberculosis, Cartilagine transversâ Ventrali. ART. *Gen.* 71. *Syn.* 99. *Spec.* 103. *Faun. Suec.* 268. *It. Westg.* 175. Raja Clavata. ROND. *Pisc.* 353. GESN. *Pisc.* 795. WILL. *Ichth.* 74. RAJ. *Pisc.* 26.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

heeft: weshalve de Franſchen hem ook *Bouc-lier*, en die van Marſeille *Clavade* heeten. In Engeland noemt men hem, gewoonlyk, *Thorn-back*, dat is, Doorn-Rug, en het Jong wordt *Maid* geheten. Het is onze gewoone *Roch*, dien men in Sweeden *Raocka* noemt, in Noorweegen *Rokke*, in 't Hoogduitſch *Rocken*. Wy geeven 'er den naam van *gedoornde* aan.

Deeze Viſch is door de geheele Atlantiſche Zee bekend. Men vangt 'er, aan de Kuſt van Noorwegen, zo groot als Heilbotten, doch eetze daar zelden; wordende de Roch, na het uithaalen van de Lever, die groot en vet is, en goede Thraan geeft, gedroogd en buitenslands verzonden; alwaar men de Kraakbeenige Vlerken voor een aangenaame Spyze houdt. De Rochen onthouden zig op Slykerige plaatſen, by den Oever en leeven van kleine Viſch, gelyk wy gemeld hebben. Om dezelve te viſſchen worden aldaar Lynen gebruikt, met Hoeken, gelyk tot den Kabeljaauw-Vangſt.

Verbaazende grootte.

De verbaazende grootte, egter, van ſommige Rochen in Weſtindie, heeft een andere Soort van Viſſchery, daar omtrent, in trein gebragt. In den jaare 1634 werdt 'er, by 't Eiland St. Kriſtoffel, één gezien, die een Musket-Schoot van den Oever was, en waar op men twee Sloepen, ieder met vyftien of twintig Man, afzondt, die hem naauwlyks konden meeſter worden. Men ſmeet 'er verſcheide Harpoenen te gelyk in, en, niettegenſtaande

de

de poogingen, die door de Roeijers werden aangewend, ſleepte hy de beide Sloepen ver in Zee. Na dat de Viſch zig afgeworſteld hadt, werdt hy, evenwel, aan Land gebragt, en bevonden twaalf Voeten lang te zyn, van den Kop tot aan 't begin van de Staart, en tien Voeten breed. Hy was zo hard, dat men 'er niets van eetbaar oordeelde; en de Lever werdt door tien Man, met veel moeite, naar de plaats geſleept, daar men dezelve verdeelen zou.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Pater LABAT ſpreekt van een niet minder verbaazende Roch, die door de Negers van Guadaloupe geharpoeneerd werdt. Deeze was, overdwars, twaalf Voeten en agt Duimen breed, en hadt de langte van tiendhalf Voet, zynde, in 't midden, by de twee Voeten dik. De Staart was lang vyftien Voeten, verdunnende allengs naar 't end toe, daar zy rykelyk de dikte van een Duim hadt. De Huid was dikker dan Osſen-Leder. Van de Lever werdt Olie of Thraan gekookt, en de beſte ſtukken Viſch, die het minſt hard ſcheenen, van de Negers ingezouten.

Aan onze Kuſt, daar de Roch kleiner valt, wordt dezelve gemeenlyk met Netten gevangen. Men vindt 'er dergelyken aan de Goud-Kuſt en de Kaap, doch beooſten Afrika, aan de Kuſt van Abyſſinie, zyn zy, volgens THEVENOT, van breedte als een Sloep lang is, en zo

 hard

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Hard van Huid, dat 'er geen Harpoen in wil vatten. In Ooſtindie zyn de Rochen wat anders van gedaante, veel teerder en ſmakelyker dan de onzen, maar niettemin zo hard van Huid en ſierlyk gemarmerd, dat de Vrouwluy 'er zig, ten deele tot ſieraad, tot dekking haarer Schaamte van bedienen.

KLEIN noemt deeze Soort van Roch, „ *Dasybatus*, die het Lyf geheel met witagtige, „ ronde of ovaale grootere Vlakken, waar tus- „ ſchen veele kleine zwarte Kringronde ver- „ ſpreid zyn, ſierlyk geſprenkeld heeft": of liever, „ genagelde *Daſybatus*, met Doornen „ die naar Yzeren Spykers gelyken:" Want deeze beiden vind ik door GRONOVIUS aangehaald (*). De Kleur is van boven bont, van onderen wit, zegt ARTEDI. Een ry van dertig Stekels loopt, van midden op de Rug tot aan 't end van de Staart, byna regt uit. Somtyds vindt men vier grootere, ſomtyds maar twee, op 't voorſte van de Rug. Bovendien zyn 'er Prikkels aan den Bek, de Oogen, de zyden van de Staart en de Borſtvinnen. Hy heeft geen Aars-Vin, doch aan de Staart zyn twee Vinnen, en twee gaatjes beneden het Aarsgat. Voorts verſchilt hy van den gladden Roch, doordien zyn Kaaken met puntige Knobbeltjes, als een Vyl, gewapend zyn, in plaats van Tanden.

(10)

(*) *Zoophyl. Gronov.* Faſc. I. Leid. 1763. p. 36. N. 154.

III. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. X. *Rhinobatos.* Haay-Roch.

(10) *Roch die langwerpig is, met éène ry van Stekels midden op de Rug.*

Dit Schepſel, dat in de Middellandſche Zee voorkomt, is van ARISTOTELES *Rhinobate* genoemd. Men geeft 'er thans den naam aan van *Squatino-Raja*, of Haay-Roch, om dat het in Geſtalte als een middelſoort tuſſchen de Rochen en die Soort van Haaijen, welke men Meir-Engel of Pakhaay noemt, zig vertoont.

't Gelykt minder naar een Roch, dan naar een Pakhaay, van welken het verſchilt, doordien het langer is van Lyf, naar reden van de breedte en grootte: als ook dat het de Snoet ſpitſer heeft en dus eenigermaate gelykende naar die Soort van Roch, welke men noemt *Oxyrinchus* of Scherpſnoet: voorts is de Bek onder den Snoet, gelyk in de Haaijen, niet aan 't end; en de onderſte Oppervlakte platter. In deeze beide opzigten verſchilt het, wederom, van den Pakhaay. In plaats van Tanden heeft het ſcherpe Knobbeltjes, gelyk in de gewoone Rochen plaats heeft. De Huid is ruuw en het bovenſte des Lyfs bruinagtig.

RONDELETIUS heeft met kragt willen beweeren, dat 'er zodanig een Schepzel niet gevonden worde; doch het Gezag van FABIUS CO-LUM-

(10) Raja oblonga, unico Aculeorum ordine in medio Dorſo. ART. *Gen.* 70. *Syn.* 99. Squato-Raja ſive Rhinobatos. BELL. *Piſc.* 78. GESN. *Piſc.* 903. Rhinobatos ſive Squatino-Raja. SALV. *Piſc.* 153. WILL. *Ichth.* 79. RAJ. *Piſc.* 28.

III. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Haay-Roch.

LUMNA, die zegt, dat het te Napels dikwils voorkomt, is genoegzaam daar tegen. Deez' verhaalt, dat de Visschers hem berigt hadden, hoe het niet langer dan vier Voeten was en niet zwaarder dan twaalf Ponden. De Byhangzels, van vyf Duimen lang, die aan de Buikvinnen in de Mannetjes worden toegeschreeven, en als tot voor-Voeten kunnen verstrekken, doen my weinig twyfelen, of het is zulk een Schepzel geweest, dat in den jaare 1737 aan de Zee-Kust van *Exmouth*, in 't Westen van Engeland, gevangen werdt, en toen, wegens zyn loopen, zo veel gerugts maakte. De Afbeelding, immers, toont aan, dat die zogenaamde Voeten of Pooten, daar men met zo veel ophef van spreekt, niet meer dan zekere Byhangzels en niet genoegzaam waren, om eene vermenging van den Pakhaay of Meir-Engel met een Zee-Kalf of Rob, tot de voortbrenging van zulk een Schepsel, te onderstellen (*). Dat de *Rhinobatos* uit paaring van een Haay met een Roch, welke beiden zig, tegen den aart der Visschen, vleeschelyk vermengen, voortkomen zoude, wordt door PLINIUS verzekerd: weshalven hy ook den naam uit beiden samengesteld heeft, even als die van den Muil-Ezel.

(*) Zie de Afbeelding en Beschryving van dat Zee-Dier, medegedeeld door den Heer J. S. CENTEN, in de *Philosophische Verhandelingen*, het begin van het II. DEELS 2. Stukje, Anno 1739 by I. TIRION uitgegeven.

XV. HOOFD-

III. Afdeel. XV. Hoofdstuk.

XV. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* Haaijen *, 't welk de ruuwe en gladde, geſpikkelde en bonte, den* Blaauw- *en* Sternhaay *of geſternde, den* Doornhaay, Speerhaay, Kruis- *en* Schophaay; *den* Zee-Vos *of* Aap, *het* Zee-Varken, *den* Zee-Engel, *den* Paard- *en* Jonas-*Haay, als ook den* Zaagviſch, *bevat. Aanmerkingen omtrent de Tanden, Voortteeling, Ingewanden, Verſlindendheid en andere* Eigenſchappen *deezer Dieren.*

Veelerley verſlindende Viſſchen begrypen wy onder den Geſlagtnaam van Haay, dien ik gebruik tot Vertaaling van den Latynſchen *Squalus*, een zeer ongemeen Woord, dat men, geloof ik, nergens dan by Plinius vindt. Deeze Autheur zegt, dat de *Squali* omtrent den Evennagtstyd Jongen voortbrengen (*). Het Woord ſchynt afleidelyk te zyn van *Squalor*, 't welk Vuil en morſigheid betekent, en is daarom op deeze Dieren toepaſſelyk, die niet, gelyk andere Viſſchen, door een Olieagtig Vogt voor aankleevende Modder beſchut worden; maar aan wier ruuwe Huid veel Onreinigheid blyft hangen, of welke zig als vuil en modderig vertoont. Naam.

De

(*) Squali circa Æquinoctium (*Supple*) pariunt. Libr. IX. Cap. 51.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Kenmerken. De Kenmerken der Haaijen zyn, vyf Lugtgaten aan de zyden van den Hals; het Lyf langwerpig en Spilrondagtig: de Bek in het voorste van den Kop. GRONOVIUS voegt 'er veele twyfelagtige Kenmerken by; gelyk dat de Huid in de meesten ruuw is, in sommigen glad; dat de Kop stomp is of scherp, enz. Hy maakt een Onderdeeling, afgeleid van het al of niet hebben van eene Aarsvin. LINNÆUS maakt, in dit Geslagt, drie Afdeelingen; waar van de eerste de zodanigen bevat, die de *Rug stekelig* en *geene Aarsvin* hebben: de tweede de zulken, welker Rug niet stekelig is, die *scherpe Tanden en eene Aarsvin* hebben: de derde, eindelyk, die genen, welker *Tanden Knobbelagtig* zyn.

Soorten. Onder de Soorten, welker getal veertien is, brengt onze Autheur 'er vier in de eerste Afdeeling, zynde verscheiderley Haaijen; agt in de tweede, waar onder de Kruishaay en de zogenaamde *Galei Canes*, of Zee-Honden, en twee in de derde, waar van de eene is de Zaagvisch.

I. *Acanthias.* Doornhaay. (1) *Haay zonder Aarsvin, met een Stekelige Rug, het Lyf spilrondagtig.*

Dit

(1) Squalus pinnâ Ani nullâ, Dorso spinoso, Corpore teretiusculo. ART. *Gen.* 66. *Syn.* 94. *Spec.* 102 *Faun. Suec.* 296. *Muf. Ad. Frid.* I. p. 53. *It. Westgoth.* 174. Galeus Acanthias, ROND. *Pisc.* 373. GESN. *Pisc.* 607. Mustelus

Dit is de gewoone Haay of Zee-Hond, dien men veel vangt in de Noordzee, zo aan onze als de Engelsche Kusten, en ook aan die van Ierland. GRONOVIUS zegt, dat de Katwykers hem *Doornbaay* noemen: elders hadt hy gezegd, dat de Nederlanders hem *Speerbaay* heeten. De Engelschen geeven aan deezen den naam van *Prickly Dog* of *Houndfish*: *Dornhundt*, dat is Doornhond, hadt GESNER hem geheten; te Venetie noemt men hem *Azio*, te Rome somtyds *Scazone*. Onder den algemeenen naam van *Requin* of *Requien* is hy in Vrankryk bekend, en onder dien van *Hay*, *Haie* of *Haae*, in 't Noorden.

III. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Doornbaay.*

De Gestalte van deezen Roofvisch wordt door GRONOVIUS aldus beschreeven (*). Het Lyf is langwerpig, rondagtig, hooger dan breed; de Huid ruuw, op de Rug Aschgraauw, aan den Buik witagtig: de Kop taamelyk lang, van dikte als het Lyf, uitloopende in een Kegelvormige Snoet, aan wier voorste en onderste deel de Neusgaten zyn. De Bek, onder aan den Kop, is met scherpe breede Tanden, die op verscheide ryën in de beide Kaaken geplaatst zyn, gewapend. De Oogen, aan de onderste zyden van den Kop, zyn nader aan den Bek dan aan 't end van de Snoet. Vyf Kieuwgaten

Gestalte.

lus spinax. BELL. *Pisc.* 69. SALV. *Pisc.* 135. f. 136. Galeus Acanthias s. Spinax. WILL. *Ichth.* 56. RAJ. *Pisc.* 21.

(*) *Mus. Ichthyolog.* pag. 61, 62.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Doornhaay.*

gaten heeft hy, van onderen wederzyds, effen voor de Borftvinnen: zeven Vinnen in 't geheel, aan de Rug, Borft en Buik, ieder twee, en éene aan de Staart. De twee Buikvinnen, merkt zyn Ed. aan, heeft KLEIN, zeer oneigen, een dubbele of famengevoegde Aarsvin geheten. De eerfte Rugvin, ver van den Kop af, middelmaatig van grootte, beftaat uit Kraakbeentjes, die niet kwetzende zyn, uitgenomen het eerfte, dat kortft, dikft en gefpitft is. De agterfte Rugvin, ver van de eerfte af en kleinder, ook uit Kraakbeentjes die niet kwetzen, beftaande; behalve dat het eerfte derzelven, zynde het langfte, dik, Beenig, glimmende is, en fcherp. De twee Borftvinnen, wederzyds éene, onder aan de Zyden van 't Lyf, driehoekig, zyn met weerlooze Kraakbeentjes geftraald. De twee Buikvinnen, by den Aars wederzyds geplaatft en byna Vierhoekig, beftaan uit dergelyke Beentjes. Het Aarsgat is byna in 't midden, tusfchen de Borftvinnen en de Staart, die in tweeën is verdeeld, het bovenfte driemaal zo lang als het onderfte.

De langte van het Onderwerp, naar 't welke deeze Heer zyne befchryving opgemaakt heeft, fchynt zeer klein te zyn geweeft, als de langte hebbende van maar 9 Duimen en 5 Liniën: 't welk nagenoeg de langte is van een voldragen Jong (*). Evenwel is deeze Haay, zo ik aan-

(*) WILLOUGHB. *Pifc.* p. 57.

aangemerkt vind, zelden langer dan één of anderhalf Elle, en dat Voorwerp; 't welk van ARTEDI beſchreeven wordt, was maar iets langer dan een Elle. Nooit wordt hy twintig Ponden zwaar; vind ik by CHARLETON aangetekend.

III. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Doornhaay.*

In de ontleding van een Haay heeft Doktor COLLINS opgemerkt, dat het Hart naar een Herders-Tas gelykt. De Darmen zyn tweemaal omgeſlagen. De Milt, aan den bodem van de Maag, heeft een Byhangſel, dat den Darm tot zo verre vergezelt. Het Alvlees is dubbeld, geplaatſt in de hoek, welken de Darm by zyn tweede ombuiging maakt. Doch wel het aanmerkelykſte zyn de deelen der Voortteeling in de Wyfjes, die leevende Jongen baaren. Deeze hebben, onder 't Middelrift, wederzyds, een Eijerſtok, uit welken twee Eijeren te gelyk in de Lyfmoeder vallen. Die Eijeren zyn, volgens de Waarneeming van WILLOUGHBY, rond, kleiner dan Hoender-Eijeren, zonder harde Schaal, en met geene onderſcheiding, naar 't ſcheen, van Wit en Doijer. De Kleur der inwendige zelfſtandigheid was een weinig geelagtig, gelyk Room van Melk, of wat geeler. Als het Ey, nu, in de Lyfmoeder gekomen is, wordt het daar uitgebroed, en het Jong voedt zig met het Doijer, dat in 't Gedarmte, byna op de zelfde wyze als in de Vogel-Pullen, overgaat. Om die reden hangt, aan de Navel van de jonge Haaitjes, een

Ingewanden.

 Blaas-

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Blaasje, met een gedeelte der Vogten van het Ey gevuld.

Doornhaay. Gebruik. De Haaijen zyn regte Vischjaagers, en dryven geheele Schoolen van Haringen, uit diep Water, daar dezelven van grooter Visschen vervolgd worden, zo naar de Havens aan de Noorsche Kust, als naar die van Engeland en de Zuiderzee. Zy doen derhalven de Visschery veel voordeel, doch somtyds komen zy in zulk een menigte, dat 'er dezelve, inzonderheid de Kabeljaauw-Vangst, door verhinderd worde; dewyl men, in plaats van Kabeljaauw, Haaijen aan den Hoek krygt. In de Maag heeft men ook wel Zee-Katten gevonden. Na het afhaalen van de Huid hebben zy zeer wit Vleesch, dat zig Spieragtig vertoont, en wel eetbaar is, doch zeer dor en droog; maar de Lever geeft zeer goede en vette Thraan. Van het Haaijen-Vel wordt niet alleen tot bekleeden van Kokers, Doozen en Laadjes, tot Messen- en Degen-Scheeden, maar ook tot het polysten van Houtwerk gebruik gemaakt.

II. *Centrina.* Zee-Varken. (2) *Haay zonder Aarsvin, met een Stekelige Rug, het Lyf eenigermaate driekantig.*

Deeze, die *Centrina* genoemd wordt van de Au-

(2) Squalus pinnâ Ani nullâ, Dorso spinoso, Corpore subtriangulari. ART. *Gen.* 67. N. 5. *Syn.* 95. Centrina. ROND. *Pisc.* 384. SALV. *Pisc.* 156-158. GESN. *Pisc.* 609. WILL. *Ichth.* 58. RAJ. *Pisc.* 21.

Autheuren, onthoudt zig in de Middellandsche Zee, en wordt te Rome *Pesce Porco* of Zee-Varken geheten: 't zy wegens de dikte van zyn Lyf, waar door hy zeer verschilt van de Haaijen; 't zy om dat hy zig als een Zwyn in Slyk en Modder wentelt. De voorste Rugvin heeft een Doorn of Stekel, die voorwaards de Straalen van de Vin kruist; de agterste Rugvin agterwaards; en dit maakt 'er den naam van *Sternhaay* op toepasselyk. Men wil ook, dat het die Visch zy, welken BELLONIUS *Vulpecula*, dat is het Vosje noemt, en uit wiens Lever alleen, somwylen, tot zes Ponden Olie kwam.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Zee-Varken.*

Deeze Haay, die in de Bovenkaak drie ryën Tanden, in de Onderkaak maar ééne ry heeft, wordt te Rome somtyds op de Vischmarkt gebragt, doch het gemeenste Volk vindt 'er geen Smaak in, dan in tyden van het grootste gebrek: dewyl de Visch zo taay is, dat men de Vezelen naauwlyks van één kan scheuren. Aan de Olie of Thraan van de Lever, met eenige Speceryën gemengd, worden uitneemende kragten, tot verzagting van inwendige Knoestgezwellen en versterking der Zenuwen, toegeschreeven.

(3) *Haay zonder Aarsvin, met een Stekelige Rug, de Neusgaten aan 't end.*

III. *Spinax.* Speerhaay.

De

(3) Squalus pinnâ Ani nullâ, Dorso spinoso, Naribus terminalibus. ART. *Gen.* 67. *Syn.* 95. Galeus Acanthias five Spinax fuscus. WILL. *Ichth.* 57. RAJ. *Pisc.* 21.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Zee-Varken.*

De Heer GRONOVIUS betrekt de bruine *Galeus Acanthias*, *Spinax* of Doornhaay, van WILLOUGHBY en RAY, tot de eerste Soort, daar hy, volgens deeze Schryveren, van verschilt, door de Huid, van onderen, zelfs ruuwer en bruiner te hebben dan op de Rug. De Bek is stomp, en hy heeft wyde Neusgaten, bykans in 't end van de Snoet geplaatst. Ook is de Rug niet een weinig gekield, als in de andere, maar breeder, gelyk in de Zee-Honden. Hy heeft de Stekels, Staart en Vinnen eveneens. Men noemt hem te Genua, *Sagree*, en wy mogen hem *Speerbaay* heeten.

IV. *Squatina.* Zee-Engel.

(4) *Haay zonder Aarsvin, met den Bek aan 't end van de Snoet.*

By de Autheuren voert deeze Visch den naam van *Squatina*, dien PLINIUS reeds gebruikt heeft, en toegepast, zo 't schynt, op de groote Haaijen. Den Griekschen naam, *Rinée*, leidt CHARLETON af van de scherpte van de Snoet; doch dit is tegenstrydig. Veeleer schynt dezelve van de ruuwheid van deszelfs Huid afkomstig te zyn. Te Venetie noemt men dit Schepzel nog *Squaqua* of *Squaia*, te Bourdeaux *Creac de Buse* en te Genua *Pesce Angelo* of Engel-Visch. Hierom

(4) Squalus pinnâ Ani nullâ, Ore terminali. ART. *Gen.* 67. N. 6. *Syn.* 95. Squatina. BELL. *Pisc.* 78. ROND. *Pisc.* 367. GESN. *Pisc.* 899. WILL. *Ichth.* 79. RAJ. *Pisc.* 26.

rom geeft men 'er, in Vrankryk, thans ook den naam aan van *Ange*, in Engeland dien van *Angelfish*; doch gemeenlyk is hy daar bekend by den naam van *the Monk*, dat is de Monnik, of *Kingston*, en *File-Fish*, 't welk Vyl-Visch betekent: ook wel de *Mermaid* of Meermin: welk Woord van Hoogduitschen oorsprong is, daar men de Zee *Meer* noemt. Om die reden geeven sommigen 'er ook den naam aan van *Meer-Engel*, daar het beter was, hem *Zee-Engel* te heeten. De gemeene naam, onder onze Visschers, is *Schoerhaay* of *Pakhaay*, welk laatste van Padde-Haay afkomstig zou kunnen zyn, naar men wil (*).

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Zee-Engel.*

Dit Schepzel wordt niet alleen in de Middellandsche Zee, maar ook aan de Kusten van Engeland en Noorwegen, ja aan die van ons Land en Vrankryk, gevangen. RONDELETIUS schryft, dat hy 'er gezien had van grootte als een Mensch en van honderdzestig Ponden. WILLOUGHBY zag 'er van zestig Ponden, en ARTEDI verhaalt, dat hy 'er gezien heeft te Londen in *Naggshead*, en te Chelsea.

Gestalte.

De Gestalte is zeer plat en breed, en als tusschen de Haaijen en Rochen middelslagtig; weshalve ook RAY hem onder de Rochen geplaatst hadt. De Zee-Engel heeft, in de Bek, drie ryën Tanden onder en boven, die met elkander, volgens ARTEDI, het getal van omtrent hon-

(*) *Uitgez. Verhand.* I. DEEL, bl. 148.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Zee-Engel.

honderd-en-agt uitmaaken. De Snoet is breed en ſtomp, met Neusgaten op den rand: Zyd-Vinnen of Vlerken heeft hy nagenoeg als de Rochen, behalve dat zy niet met den Kop vereenigd zyn: de Rugvinnen zyn klein: de Staart is van onderen een weinig korter dan van boven. Aan de Oogen en Neusgaten zyn zekere Stekelige Knobbeltjes; gelyk ook korte Stekels aan den rand der Borſt- en Buikvinnen, en midden op de Rug. De Staart heeft een halfmaanswyze figuur. De Huid is op de Rug ruuw en wit, met Aſchgraauw gemengd; aan den Buik zeer effen en glad, witagtig van Kleur.

Gebruik.

De Zee-Engel brengt dertien en meer levendige Jongen ter wereld, die dan reeds zes Duimen lang zyn, zegt GRONOVIUS. Hy kruipt in Zand en Slyk, gelyk de Roch, en leeft van Viſch gelyk de Haaijen. Men merkt aan, dat het Landvolk in Languedok hem verſmaadt, zo van wegen de taayheid, als den kwaaden Reuk. In ſommige Provinciën van Vrankryk, evenwel, en zelfs onder 't gemeene Volk te Parys, wordt 'er van gegeten. Dat de gedroogde Eijeren, van de *Squatina*, veel doen tot het ſtoppen van den Buikloop, heeft de Ondervinding geleerd, en daarom gebruiken onze Viſchers die daar tegen, zegt RONDELETIUS. De Aſch wordt tegen het uitvallen van 't Hair en tegen de Daauworm of Zeerhoofdigheid gepreezen. Inzonderheid maakt men van derzelver Huid gebruikt, om Scheeden van Meſſen

en

en Degens te overtrekken, dat onder de Turken in Barbarie veel gefchiedt, en die men dan Sagryn noemt.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. V. *Zygæna.* Kruishaay.

(5) *Haay met den Kop zeer breed van vooren, en dwars als een Mooker.*

Onder de Haaijen die de Rug niet Stekelig hebben, en met een Aarsvin, als ook met fcherpe Tanden zyn voorzien, behoort de zogenaamde *Balans-Vifch.* Deeze naam is afkomftig van de zonderlinge gedaante van den Kop, die eenigermaate naar het Juk gelykt, waar de Evenaar van een Balans op ruft. Hierom noemden de Grieken hem *Zygaina* en de Latynen *Libella*, gelyk hy by de Italiaanen *Ciambetta* heet, en by de Engelfchen *the Balance-fish.* Wy noemen hem ook wel *Kruishaay*, om dat hy de gedaante, byna, van een Crucifix vertoont. In Vrankryk geeft men 'er den naam aan van *Marteau*, dat is Hamer of Mooker: te Rome noemt men hem *Jambetta*, elders *Martello* en op eenige plaatfen van Italie *Pefce Baleftra.*

Die van Marfeille plagten deezen Haay ook wel *Jood-Vifch* te noemen, om dat zyn Kop gelykt naar dat Hoofddekfel, 't welk van die Na-

(5) Squalus Capite latiffimo, transverfo, Malleiformi. ART. *Gen.* 67. *Syn.* 96. *Muf. Ad. Frid.* I. 52 Zygæna five Libella. BELL. *Pifc.* 60. Zygæna ROND. *Pifc.* 389. GESN. *Pifc.* 1050. Libella. SALV. *Pifc.* 128. Zygæna WILL. *Ichth.* 55. RAJ. *Pifc.* 20.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Kruishaay.*

Natie, weleer, aldaar gedragen werdt. In Amerika, daar hy zo wel als in de Noordzee voorkomt, noemt men hem *Pantouflier*. De Negers, aan de Kust van Afrika, weeten hem zeer wel meester te worden; hoewel het een zeer verslindende Visch is, daar onze Visschers bang voor zyn. Andere Visschen en zwemmende Menschen kan hy door een stoot om ver smyten, en hy is in 't byzonder happig naar Menschen-Vleesch. OPPIANUS vergelykt zyne kragten by die van den Leeuw.

De Balans-Visch heeft het Lyf lang en rond, met groote sterke Vinnen gewapend: de Huid is zo ruuw niet als die der gewoone Haaijen; van Kleur Aschgraauwagtig. Zyn Bek, vol van zeer scherpe Tanden, heeft hy onder aan den Kop, die, als gezegd is, uit een dwarsstuk bestaat, dat van vooren een weinig krom loopt, en aan ieder end een groot Oog heeft, zydelings uitziende.

VI. *Tiburo.* Schophaay. Pl LVI. *Fig.* 2.

(6) *Haay met den Kop zeer breed en Hartvormig.*

Een Amerikaansche Visch, naar den voorgaanden gelykende, doch met den Kop driehoekig, zou eigentlyk de *Kruishaay* der Nederlanderen zyn, volgens MARCGRAAF. LINNÆUS heeft

(6) Squalus Capite latissimo Cordato. *Syst. Nat.* X. Zygænæ affinis Capite triangulo. WILL. *Ichth.* 55. Tiburonis species minor. MARCGR. *Brasil.* 181.

heeft 'er den Latynſchen naam *Tiburo*, die gemeenlyk aan den volgenden gegeven wordt, op toegepaſt. Deeze Viſch is niet oneetbaar, noch onſmaakelyk. Hy wordt te Suriname *Schop-Haay* geheten wegens de gedaante van zyn Kop; gelyk de Heer W. VAN DER MEULEN, die 'er een tot het maaken van onze Afbeelding verſtrekt heeft, my verzekert.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schophaay.*

Schoon de Heer GRONOVIUS deeze Soort van Haay, zo wel als de gene, welke KLEIN noemt *Galeus met den Kop in een Hyperboliſche figuur uitloopende*, als Verſcheidenheden tot den Kruishaay betrekt (*) ſchynt 'er my doch dezelve merkelyk van te verſchillen. In dit Voorwerp, dat de langte heeft van omtrent negen Rynlandſche Duimen, vind ik den Kop zeer plat en dun, twee Duim en drie Liniën breed, op de kanten wederzyds een Oog hebbende, dat maar anderhalve Linie breed is, en een vierde Duims daar van af, naar vooren, de Neusgaten. In de Bek, die een half Duim breed is, en getand, ſchuilt een dikke Tong. De dikte van het Lyf is ongevaar een Duim: het is ſmaller dan hoog en heeft op de Rug twee, aan den Buik vyf Vinnen. De Staart is gevind ter langte van drie Duimen, met eene Vin, die op zyde van de Staart ſtaat, en in 't midden, ter langte van anderhalf Duim, even breed blyft, zynde daar breed drie Liniën, doch aan 't begin een Kwab heeft

(*) *Zöophyl. Gronov.* Faſc I. Leid. 1763. p. 34.

III AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Schepbaay.*

heeft van een half Duim lang, gelyk ook nagenoeg aan 't end, alwaar de Vin het uiterſte van de Staart omringt. Zie daar, behalve de geſtalte van den Kop, een aanmerkelyk verſchil met den Kruishaay, die de bovenſte Kwab van de Staart driemaal zo lang als de onderſte heeft, gelyk GRONOVIUS verzekert (*).

VII. *Galeus.* Ruuwe Haay.

(7) *Haay met de Neusgaten digt aan den Bek en gaten by de Oogen.*

De algemeene naam der verſlindende Viſſchen, die men in 't Engelſch *Shark* of *Sea Hound*, in 't Franſch *Requin*, in 't Neerduitſch *Haay* noemt, ſchynt *Galeus* by de Autheuren geweeſt te zyn. Deeze naam wordt afgeleid van een Wezel, in 't Griekſch *Galée* genaamd, naar welken de Kop in ſommigen gelykt, of van de Lamprey, *Muſtéla*, naar welke het Lyf zweemt, en dus noemt menze ook in 't Latyn *Muſtélus*. Behalve de onderſcheiding ten opzigt van de effen- of ſtekeligheid, en van de Kleur, die maakt dat men van een gedoornde en gladde, van een geſternde en blaauwe *Galeus* geſproken heeft, is 'er nog een aanmerkelyk verſchil in de Lighaams-geſtalte, welke

(*) *Ibidem.*

(7) Squalus Galeus, Naribus Ori vicinis, foraminibus ad Oculos. ART. *Gen.* 68. N. 9. *Syn.* 97. Galeus Canis. ROND. *Piſc.* 377. GESN. *Piſc.* 167. Canis galeus SALV. *Piſc.* 130. WILL. *Ichth.* 51. RAJ. *Piſc.* 20.

ke sommigen Zee-Vos of Zee-Aap, anderen Zee-Dog of Zee-Hond, ja Zee-Paard doet heeten. De gemelde Haay wordt van de Engelschen *Tope*, van de Marseillers *Pal*, van de Romeinen *Lamiola* of *Canosa* getyteld.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Verslindendheid.

De naam van Zee-Hond schynt aan deeze Dieren gegeven te zyn van wegen de stoutheid, waar mede zy niet alleen andere Visschen maar zelfs den Mensch aandoen, byten en verscheuren. De Verslindendheid is het eigen Kenmerk der Haaijen, die de Schepen, door den Atlantischen Oceaan, tusschen Afrika en Amerika, vaarende, steeds navolgen, om te aazen op het gene van Vleesch of Visch weg geworpen wordt, en ook, waarschynlyk, somtyds wel op de Lyken. Dat zy Menschen-Vleesch boven al beminnen, wordt in 't algemeen bevestigd, en de droevige Ervarendheid heeft sommigen, die in de Zee zwommen, zulks met verlies van een Arm of Been geleerd. By Antibes, in de Middellandsche Zee, wedervoer dit nog een Matroos, toen hy reeds uit het Water opgehaald werdt, in den jaare 1744. Zeker Schryver verhaalt, dat de Noorsche Boeren stukken van Menschen, welke zy ten dien einde vermoorddden, plagten te gebruiken om deeze Dieren te vangen.

Ongelooflyk zou de verslinding zyn, welke de Haaijen in Zee aanregten, indien de wyze Schepper de Visschen niet een middel gegeven had om deeze Roofdieren, die zeer snel kun-

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

nen zwemmen, te ontkomen. Hunne Bek, naamelyk, onder aan den Kop zynde, kunnen zy in iets dat boven hun is niet happen, zonder zig om te wenden. Men merkt ook aan, dat zy dikwils niet zeer gulzig zyn: mooglyk wanneer hun geen Aas ontbreekt. Van kleine ronde Vischjes, omtrent zo groot als Sardynen, wordt de Haay vergezeld, die om hem heen zwemmen, en hem de moeite niet waardig schynen te zyn om in te slokken. Indien men een stuk Spek aan een Yzeren Ketting doet, en dezelve met een Touw laat nasleepen, zo kan het lang duuren eer de Haay toebyt: ten zy men het ophaale. Alsdan valt hy 'er met geweld op aan, slokt het in, en, dus vast zynde, maakt hy een schrikkelyk geweld; tot dat men hem, na eenigen tyd worstelens, aan Boord of op 't Land haale.

Vangst. De Negers vangenze ook wel op een andere manier, door naamelyk, terwyl zy naar hun byten willen, 'er onder te duiken, en dan den Buik open te snyden, zegt LABAT: doch dit Schepsel is zeer moeielyk te dooden: de brokken beweegen zig nog eenigen tyd, na dat het aan stukken gesneeden is. In Noorwegen worden de grootste Soort van Haaijen ook wel met Harpoenen gelenst of geschooten. Somtyds komen zy onverhoeds in de Netten, tot den Salm-Vangst gezet, en gaan 'er mede door: somtyds raaken zy daar in verward, en laaten zig, door slaan of steeken, in onmagt brengen. Dan

sleept

ſleept menze op 't Land, indien men 'er iets meer van hebben wil dan de Lever: anderszins neemt men die daar uit en laat het Kreng in Zee.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Gebruik.

Men merkt aan, dat de Noordſche Volkeren veel gebruik maaken van de Olie, welke door Kooking uit de Lever gehaald wordt, in plaats van Vet of Boter, tot hunnen Stokviſch. Het Vleeſch van den Buik, aan ſtrooken geſneeden en gedroogd, is, op zekere manier bereid zynde, ook niet onſmaakelyk; gelyk een Deenſch Koopman, die 't zelve op Ysland gegeten hadt, aan den Heer MARTENS verzekerde. De Noorwegers bakken van de Eijeren, die zy in de Haaijen vinden, lekkere Pannekoeken, welken zy *Haakage* noemen. Indien men een Wyfjes-Haay vangt, met jongen in de Buik, zullen onze Europiſche Matroozen ook niet verzuimen, dezelven tot een Zee-Geregt te bereiden. Van het Vleeſch der ouden maakt men zelden veel werks, om dat het zo hard, taay, dor en droog, ja byna onverteerbaar is: doch de Negers, die zeer op 't Haaijen-Vleeſch verlekkerd zyn, weeten daar raad toe, door het tien of twaalf dagen te bewaaren. Om die zelfde reden komt het hun beter te pas, dan andere Viſch, die ſchielyk bederft, en dus dryft men daar mede, op de geheele Kuſt van Guinée, een grooten handel binnenslands. Het Brein of de Herſenen, die zeer blank zyn, worden, als menze gedroogd

 heeft,

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. heeft, voor een Geneesmiddel tegen de Kolyk, het Graveel, en tot bevordering van de Kraam gehouden. Het Poeijer der Tanden heeft de kragt omtrent van Kreefts-Oogen of Hertshoorn. Van de Huid wordt, als gemeld is, op verscheide manieren gebruik gemaakt.

Gestalte. Deeze Soort heeft somtyds de zwaarte van honderd Ponden. Het Lyf is langwerpig en rond, gelyk in de Haaijen in 't algemeen. Drie ryën scherpe Tanden zyn 'er in de Bek. De Kleur is op de Rug bruin, van onderen Zilveragtig. WILLOUGHBY zag 'er te Rome op de Vischmarkt één te koop, en hem werdt te Pensance, in Cornwall, ook een toegebragt. Voorts wordt een heerlyke Ontleedkundige beschryving van eenen Mannetjes *Galeus*, die vier Voeten lang was, en om 't midden des Lighaams eenen Omtrek van twee Voeten hadt, door *Charleton* gegeven, welke hem van Doktor ENTIUS was medegedeeld (*). Het Monster, dat den 9 December des jaars 1737, aan de Kust van Portugal, gevangen werdt (†), zal mooglyk een Soort van Haay geweest zyn.

Zee-Vos of Zee-Aap. De *Zee-Vos* of *Zee-Aap* der Autheuren, die van ARTEDI als een byzondere Soort opgegeven, en genoemd wordt, *Haay met de Staart langer dan het Lyf* (‡), vind ik door LINNÆUS niet

(*) *Onomast. Zoicon.* Mantiss. p. 209.

(†) *Europ. Mercurius* van 1738 I. DEEL. bladz. 85.

(‡) Squalus Cauda longiore quam ipsum Corpus. ART. *Gen.*

niet opgetekend. Het ſchynt egter een byzondere Soort te zyn, indien men de Beſchryving der Ouden gelooven mag; hoewel hy aan WILLOUGHBY noch in Italie, noch in Engeland voorgekomen is. Want niet alleen is de Kop ſpitſer, maar ook het Lyf korter en dikker, dan in de gewoone Haaijen: waar van hy inzonderheid door de Staart verſchilt, welker bovenſte gedeelte als een Seiſſen of Sikkel is gevormd, en aan 't end zeer dun uitloopt. Dit laatſte ſchynt hem wel naar dien Haay-Viſſch, welken men in Noorwegen *Sort-Haae*, dat is zwarte Haay, noemt, te doen gelyken: zynde gitzwart op de Rug en aan den Buik blaauw van Kleur.

III. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

Zonderlinge Darm.

De Franſche Akademiſten hebben zulk een Viſch ontleed, die agt en een half Voet lang was, en aan den Kop twee Vlerken hadt van vyftien Duimen, zynde graauwagtig bruin en blaauwagtig aan den Buik, niet wit, gelyk het Vosje van SALVIANUS. Zy vonden daar in een zonderling maakzel van 't Gedarmte. Aan den uitgang der Maag volgde een Soort van *Duodenum*, vyf Duimen lang, en maar een derde Duims wyd: dan werdt het Gedarmte verbreed, wyd tot drie Duimen middellyn, ter langte van agttien Duimen, en hadt van onderen een glad aan-

Gen. 68. N. 8. *Syn.* 96. Vulpes marina. WILL. 54. RAJ. 20 Vulpes Galeus GESN. Vulpecula marina ALDR. JONST. CHART. Simia marina. BELLON. GESN.

III. AFDEEL XV. HOOFDSTUK.

aanhangzel, van zeven Duimen, maakende den *Rectum* of Endeldarm. In het bovenste gedeelte van den gemelden wyden Darm, vondt men, ter langte van dertien Duimen, inwendig een middelschot, dat den Darm doorliep op de wyze van een Slangetrek of Spiraal, ja als een Wenteltrap maakte, om zo te spreeken, wiens treeden een half Duim van elkander waren, zonder middelstuk. Dit maakzel, begrypt men ligt, moet veel kunnen doen tot ophouding der half verteerde Spyzen, in een Dier, 't welk geen Slingeringen der Darmen heeft (*).

Dit Vosje was zeer Vleezig en men vondt 'er, op veele plaatsen, meer dan een Duim dik Spek of Vet aan. Ook vindt men by ATHENEUS verzekerd, dat die van Syracuse den Zee-Vosch *Cyna Piona*, of vetten Hond noemden, wegens de overvloed van zyn Vet. RONDELETIUS, die 'er een verzekert te hebben zien opsnyden, zegt, dat men 'er Jongen in vondt, die de Visschers meenden door den Ouden te zyn verslonden; doch hy verbeeldde zig, dat dezelven 'er, uit schrik, in gekroopen waren. in 't voortteelen en ter wereld brengen van dezelven, komt deeze met de andere Haaijen overeen. Hy groeit ook wel byna tot de zwaarte van honderd Ponden, zegt SALVIANUS.

(8)

(*) *Ouvrages adoptéz*, p. 109.

(8) *Haay die ros bont is, met de Aarsvin in 't midden tusschen de Navel en de gevinde Staart.*

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. VIII. *Canicula.* Bonte Haay.

Deezen noemt men *bonte Haay*, hoewel die naam ook op de volgende toepasselyk is. By de Schryvers voert hy den Latynschen naam van *Catulus*, dat een jonge Hond, Wolf, Vos, enz. betekende. Ook houdt men hem voor het Hondje (*Canicula*) van ARISTOTELES, 't welk dezelve schynt aangemerkt te hebben als het Jong van den voorgaanden Zee-Hond, wiens Jongen hy, in 't Grieksch, *Skullia* noemde, 't welk sommigen *Hitjes* vertaalen. De groote *Catfisch*, dat is Katvisch, wordt hy van RAY geheeten en de rosheid van de Huid doet hem, door de Franschen, *Roussette* noemen. Te Rome heeft hy den naam van *Scorzone*, te Venetie dien van *Pesce Gatto*, en aan de Kust van Cornwall noemt men hem *Bounce*. Van GRONOVIUS wordt hy mede tot den *Sternhaay* betrokken.

Deeze, die in de Middellandsche Zee gemeen is, en aan de Kusten van de Noordzee ook niet zelden voorkomt, heeft de langte somtyds van anderhalf Elle. Hy verschilt van de gewoone Haaijen, doordien hy de Rug breeder,

(8) Squalus rufo-varius, Pinnâ Ani medio inter Anum & Caudam pinnatam. ART. *Gen.* 68. *Syn.* 97. Squalus conductus. OSB. *Itin.* 70. Canicula Aristotelis. ROND. *Pisc.* 380. GESN. *Pisc.* 168. Catulus major. SALV. 137. Catulus major vulgaris. WILL. *Ichth.* 62. RAJ. *Pisc.* 22.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

der, de Snoet korter en ſtomper heeft, niet veel over den Bek uitſteekende, en de Kleur roodagtig, met een menigte van zwarte Vlakken geſtippeld. De Huid is, in deeze, veel ruuwer dan in de anderen.

De Kieuwen.

In de Ontleding van deezen is, door WILLOUGHBY, in 't byzonder agt gegeven op de verdeeling van de groote Slagader * in de Kieuwen. Dezelve loopt eerſt opwaards en ſcheidt zig dan in vier Takken, die elk naar een byzondere Kieuw voortgaan, uitgenomen de bovenſte, die zig ſmaldeelt in twee Takken, ſtrekkende naar de twee bovenſte Kieuwen. Alle deeze Takken loopen langs de Ribben of Kraakbeenen der Kieuwen heen, en verſpreiden middelerwyl hunne Takjes in de geſtraalde Vleezige Kammen, tot dat eindelyk de geheele Stam verdwyne. Andere, van deeze onderſcheiden, Adertjes, dienen tot te rugvoering van het Bloed. Deeze loopen, aan den anderen rand der Kieuwen, in Stammen te ſamen, en ontlaſten zig in een groote Ader, nevens de Ruggegraat leggende, die zo wel opgaat naar den Kop, als neerdaalt naar de Staart.

* *Aörta*

IX. *Catulus.* Geſpikkelde.

(9) *Haay met een bonte ongewapende Rug, die*

(9) Squalus Dorſo variegato mutico, pinnis Ventralibus concretis, Dorſalibus Caudæ approximatis. ART. *Gen.* 69. *Syn.* 97. GRON. *Muſ.* II. N. 199. Catulus minor SALV. *Piſc.* 137. WILL. *Ichth.* 64. Catulus minor vulgaris. RAJ. *Piſc.* 22.

die de Buikvinnen te ſamen gegroeid, de Rugvinnen digt aan de Staart heeft. III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Deeze, die nog kleiner dan de voorgaande is, wordt, om die reden, by de Schryvers het kleine Hondje, en by de Engelſchen de kleine ruige Hond of *Morgay*, geheten. Hy wordt in Italie mede onder den naam van *Peſce gatto* of Katviſch, in Vrankryk onder dien van *Rouſſette* begreepen.

Deeze komt te Rome dikwils op de Viſchmarkt en wordt ſmaakelyker geoordeeld dan de andere Zee-Honden. 't Zou ook wel ſchynen, dat zyn Vleeſch naar Moskeljaat rook, dewyl het Gemeen hem noemt *Guatto Muſcarolo*, dat is Muskus-Kat. Nooit gaat hy de zwaarte van anderhalf Pond te boven, zynde dus veel kleiner dan de voorgaande; ook dunner en langer, en veel bleeker rood van Kleur, met kleine, ten deele witte, ten deele bruine Vlakjes geſpikkeld, en aan den Buik geheel wit. De Huid is niet minder ruuw dan in de voorgaande, doch aan den Buik gladder. Mooglyk zyn het de Velletjes van deeze of dergelyke Zee-Honden, die dat geſpikkelde en als geparelde bekleedzel uitleveren, 't welk men gemeenlyk Robbevel noemt (*).

Deeze Haaitjes, naamelyk, komen niet alleen in de Middellandſche Zee, maar ook aan de

(*) Vergelyk het II. STUK deezer *Natuurlyke Hiſtorie*, bladz. 32.

III. AFDEEL. XV. HOOFD. STUK.

de Kusten van Groot-Brittannie voor. GRONOVIUS beschryft 'er, onder deezen naam, een uit de Noordzee (*), dat twee en een half Voet lang was, en in 't Kabinet van den Heer WILLEM BAART gevonden werdt; doch dit was Aschgraauw, met kleine zwarte Vlakjes, langs de Rug als op ryën geschikt zynde, getekend: hoedanig één ik 'er ook heb, van weinig minder langte, dat insgelyks de Buikvinnen samengegroeid heeft en met dergelyke Tandjes is voorzien. In die van SALVIANUS zyn de Vlakjes zonder eenige orde verspreid.

V. *Stellaris.* Sternhaay.

(10) *Haay die bont is en ongewapend, hebbende de Buikvinnen van elkander afgezonderd en de Rugvinnen digt aan de Staart.*

De allergrootste Zeehond wordt deeze van de Autheuren getyteld, hoewel de grootte niet zo ongemeen is, als die naam zou schynen uit te drukken. RONDELETIUS schryft aan zyne *Canicula Saxatilis*, die meest hier mede schynt overeen te komen, slegts de langte toe van twee Ellen. GRONOVIUS schynt deezen en de twee voorgaanden thans allen bykans onder ééne Soort te betrekken, uitmaakende die genen, wel-

(*) *Muf. Ichth.* Tom II. p. 44. N. 199.

(80) Squalus varius inermis; Pinnis Ventralibus discretis, Dorsalibus Caudæ approximatis. ART. *Gen.* 69. *Syn.* 97. GRON. *Muf.* II. 200. Catulus maximus. WILL. *Ichth.* 63, RAJ. *Pisc.* 22.

(†) *Zoophyl. Gron.* Fasc. I. p 45.

welken men aan onze Kuſten, gemeenlyk, *Sternhaay* noemt. 't Verſchil, daar tuſſchen, zou voornaamelyk beſtaan in de Kleur, die in de eene rooder is, in de andere bleeker; in de ſchikking en grootte der Vlakken op de Rug, als ook in die der Buikvinnen. 't Komt my zonderling voor, dat de Franſchen aan hunne *Rouſſette* een zagter Huid dan aan de Haaijen toeſchryven. Deeze Velletjes, zeggen zy, zyn van verſcheiderley Kleuren en altoos geſternd of geſpikkeld, daar die der Haaijen bruin en harder zyn. Men brengt zodanige Velletjes veel van den Uithoek van Normandie, die Kaap la Hogue heet, te Parys.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Sternhaay.*

(11) *Haay met een drieboekig Groefje op 't end van de Rug en geene Gaaten by de Oogen.*

XI. *Glaucus.* Blaauwhaay.

De Engelſchen noemen deezen *Blew-Shark* en wy geeven 'er den naam van *Blaauw-Haay* aan, wegens de Kleur, die op de Rug donkerblaauw, aan den Buik Zilveragtig is. 't Schynt my die gene te zyn, welken men in Noorwegen *Haaebrand* noemt, en aldaar voor het Mannetje houdt van de volgende, zynde zes of zeven Ellen lang en van Geſtalte als de gewoone Haaijen. RONDELETIUS ſchryft aan zynen *Galeus*

(11) Squalus foſſulâ triangulari in extremo Dorſo, foraminibus nullis ad Oculos. ART. *Gen.* 69. N. 13. *Syn* 98. Galeus glaucus. ROND. *Piſc.* 378. GESN. *Piſc.* 609. WILL. *Ichth.* 49. RAJ. *Piſc.* 20.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Blaauw-haay.*

leus glaucus de langte van vier of vyf Ellen toe.

Hy komt zo wel in de Oceaan en de Noordzee, als in de Middellandſche Zee voor. In Verſlindendheid wykt hy voor de andere Haaijen of Zee-Honden niet, maar overtreft dezelven door zyne grootte. Als in de Zomer een Jongen, die de Lakey was van zekeren Officier, op den Oever wandelde, kwam zulk een Monſter uit het Water ſchieten, en zou hem, hadt hy 't niet ylings doorſtoken, waarſchynlyk een Been afgebeten hebben, zegt RONDELETIUS. Zyn Vleeſch is hard, ſterk ruikende en taay, doch, voor iemand die 't verteeren kan, zeer voedzaam. Hy heeft de Huid minder ruuw dan eenige andere Soort van Haay, de Tanden zeer ſcherp, naar WILLOUGHBY getuigt, die zulk een Schepſel in Cornwall gezien en geopend hadt.

XII. *Carcharias.* Jonas-Haay.

(12) *Haay met de Rug plat en de Tanden Zaagswyze.*

De *Canis Carcharias* der Ouden wordt hedendaags *Lamie* in Vrankryk en van de Engelſchen *white Shark*, dat is de witte Haay, geheten. Men noemt hem, in Noorwegen, *Haae-Kiaring*, en

(12) Squalus Dorſo plano, Dentibus Serratis. ART. *Gen.* 70. *Syn* 98. Lamia. ROND. *Piſc.* 390. Canis Carcharias ſeu Lamia. GESN. *Piſc.* 173. WILL. *Ichth.* 47. RAJ. *Piſc.* 18.

en houdt hem voor 't Wyfje van den voorgaanden. Wy noemen hem *Jonas-Haay*, om dat men het waarſchynlyk plagt te ſtellen, dat de Profeet Jonas door zulk een Zee-Monſter ingeſlokt ware (*). III. AFDEEL. XV. HOOPD-STUK. *Jonas-Haay.*

Deeze is de grootſte van alle Haaijen. Men heeft zulk een Monſter, naar getuigd wordt, gevangen, dat, op een Kar gelegd zynde, naauwlyks van twee Paarden kon voortgetrokken worden. Men heeft 'er gezien, die geſchat werden op eenige duizend Ponden zwaar. RONDELETIUS zag 'er op den Oever van Saintogne één, die den Bek zo wyd hadt, dat 'er een dik Man gemakkelyk in kon. Die van Marſeille hadden hem verhaald, dat zy eens een Man, die met een Borſt-Harnas gewapend was, in de Rob van zulk een Viſch gevonden hadden (†).

De

(*) Men ſtelde zulks te gereeder vaſt, om dat de Keel der Waiviſſchen te naauw bevonden wordt, tot het inſlokken van een Menſch; doch hedendaags, nu men de Kazilotten kent, is die zwaarigheid weggenomen. Zie het III. STUK dezer *Natuurlyke Hiſtorie*, bladz. 531. Ondertusſchen is het zonderling, dat men by LYCOPHRON gemeld vindt, dat de Viſch, in wiens Bek *Hercules* geſprongen, en daar hy drie Etmaal in de Maag gebleeven zoude zyn, een Κάρχαρος Κύων zy geweeſt.

(†) De wonderen worden zelden verkleind, zegt het gemeene Spreekwoord. Ik vind in de *Dictionn. des Animaux.* (Paris 1759. Tome II. p. 889.) hoe RONDELETIUS zegt, dat men 'er gezien heeft, die tot *dertigduizend* Ponden woogen. Hoe kon hy dan zeggen, dat

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Jonas-Haay.* De Tanden.

De Geſtalte is zo ontzaglyk niet als de Bek, en deeze, wederom, niet zo yzelyk door zyne gaaping als door de Tanden, daar hy mede gezoomd is, die, inderdaad, bekwaamer zyn om ze toe te paſſen op de *Gloſſopetræ*, of zogenaamde Adderstongen, dan die van den Sternhaay, van ongevaar een Linie lang (*). De Tanden, immers, van den Jonas-Haay, munten niet alleen in grootte uit, maar zyn ook, aan de kanten, Zaagswyze gekorven of ingeſneeden, in de Bovenkaak, alwaar zy breeder zyn, doch ronder in de Onderkaak, en niet allen gekarteld. Ik vind zodanig eene Verſcheidenheid ook in de *Gloſſopetræ*, die ik heb van bykans een Duim lang. Men heeft wel by de anderhalf honderd Tanden in ééne Bek geteld, doch het getal is onzeker.

„ Wat nuttigheid den Haaijen de verſchei-„ derley ryën van Tanden toebrengen, daar „ de meeſten onder het Tandvleeſch inwendig, „ neergedrukt, verborgen zyn, heeft de Heer „ GEOFFROY netjes verklaard", zegt GRONOVIUS (†). Het gene ik dien aangaande op de by hem aangehaalde plaats vind, beſtaat in 't volgende, 't welk de Hiſtorie-Schryver van de Koninglyke Aka-

dat de middelmaatigen van deeze ſoort der Haaijen, *duizend* Ponden zwaar zyn: dan zouden die anderen, in langte en dikte, ten minſte driemaal zo groot moeten zyn geweeſt.

(*) *Muſ. Ichth.* Tom. II. p. 44.

(†) *Zoophyl. Gron.* Faſc. I. Leid 1763. pag. 31.

Akademie der Weetenſchappen meldt (*). „ De Heer GEOFFROY heeft ons medegedeeld „ een Brief, hem van Marſeille geſchreeven, „ by het zenden van vier Tanden van een *La-* „ *mia*, die gevangen was by de Eilanden van „ Ste. Marguerite. De *Lamia* is een groote „ Viſch of Zee-Hond, die men meent te zyn „ de *Carcharias* der Ouden en die men ſomtyds „ ziet op de Kuſten van Languedok, Proven- „ ce, Italie en Spanje. De zogenaamde Slan- „ gen-Tanden,die men by de Goudſmeden vindt, „ zyn niet anders dan Haaijen-Tanden: want „ onder andere kragten, die men 'er aan toe- „ ſchryft, hebben ſommige Naturaliſten zig, „ op ik weet niet welk een Grond, verbeeld, „ dat zy, aan den Hals der Kinderen gehangen „ zynde, dezelven veel goed doen tot het uit- „ komen der Tanden, en, 't gene nog won- „ derlyker is, dat zy dezelven voor ſchrik be- „ ſchutten. Deeze Tanden zyn zeer hard en „ ſcherp, van driehoekige figuur, ſnydende, „ en aan de beide Zyden als een Zaag getand. „ Daar zyn 'er zes ryën in ieder Kaak; die „ van de eerſte ry vertoonen zig buiten de Keel „ van den Viſch, en ſtrekken voorwaards: die „ van de tweede ry zyn regt, en die van de „ andere ryën inwaards gekromd. De *Lamia*, „ by

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Jonas-Haay.

(*) *Hiſt. de l'Acad. des Sc. de Paris.* 1741. Ed. d'Amſterd. p. 34.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Jonas-Haay.*

„ by de Eilanden van Ste. Margarite gevangen, bevondt zig verward in de *Thonnine*, of 't Net, dat men gebruikt om de Spaansche Makreel te vangen. Dezelve woog by de honderd Kwintaalen, en men was genoodzaakt haar met een Feloek te boegseeren tot aan Cannes, dat 'er omtrent twee Mylen af is. Dit is waarschynlyk een der grootsten die men kent; aangezien RONDELETIUS, in zyne Beschryving der Visschen, spreekende van de gewoone grootte der Lamiaas, zegt 'er één gezien te hebben die tien Kwintaalen woog (*). Men haalde 'er de Ingewanden uit, en vondt een Paard, dat nog geheel was, in de Maag. Dit, zegt de Autheur van den Brief, dat hy zelf gezien heeft. Men maakte 'er veel Olie van, en zou het Vleesch opgegeten hebben, dat voor gezond en smaakelyk wordt gehouden, indien 'er niet het gemelde Paard in de Buik gevonden ware; 't gene 'er de Inwooners van Cannes de walg van krygen deedt.

„ Even-

(*) Dit schynt te zien op de *duizend* Ponden, voorgemeld. Indien men een Kwintaal neemt op 100 Ponden, zo zal deeze Haay, voor 't minst, *tienduizend* Ponden zwaar geweest zyn: of mooglyk wel *vyftienduizend* Ponden: want de Kwintaalen Visch worden somtyds op 150 Ponden, en daar boven, gerekend. Dan was het evenwel nog maar de halve zwaarte, van 't gene de *Dict. des Animaux* aangaande de opgave van RONDELETIUS berigt.

„ Evenwel werdt het Vleefch aan vreemden „ verkogt, die 'er niet van wiften (*).

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Jonas-Haay.*

Van het Haay-Wyf, dat aan de Kuft van Noorwegen, gemeenlyk, van negen tot tien Ellen lang voorkomt, en zo zwaar is, dat het een geheele Wagenvragt uitmaakt (†); komt van de Lever alleen, fomtyds, wel twee of derdhalf Tonnen Thraan. Uit den vetten Buik worden ook eenige ftrooken gefneeden, die men in de Wind droogt, en verkoopt aan de Bovenlanders; doch men krygt 'er niet veel voor. Van de Huid worden Zeelen tot Paardetuigen gemaakt, even als van die der Zee-Honden of Robben.

Paard-Haay.

Dit zegt de Heer PONTOPPIDANS van de *Haae-Kiaring*, doch voegt 'er by, dat in de Noorfche Zee nog een Haay gevonden wordt, die grooter dan deeze is, blaauw en groen van Kleur, als een Makreel; welken men *Haae-Maeren*, dat is Paard-Haay noemt, of *Peertfifch*, dat fommigen

(*) Dit zou men een *fraus pia* kunnen noemen, hoewel in een andere Zin, dan die uitdrukking gemeenlyk gebruikt wordt: alzo het de Ingezetenen van Cannes voordeel gaf, en die uitheemfchen geen nadeel deedt. Anders was het Bedrog dat men omtrent de Hottentotten aan de Kaap pleegde, wien de Arak gegeven werdt, daar het Lyk van een Heer, op de Reis van Batavia geftorven, eenigen tyd in gelegen hadt: want deeze raakten 'er op een fchrikkelyke wyze van aan 't Braaken.

(†) Dat is ligt te gelooven: want, als men een Haay van twee Ellen onderftellen mag 20 Pond zwaar te zyn; zou, naar evenredigheid, een Haay van tien Ellen 2500 Ponden bedraagen.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Paard. Haay.

migen genomen hebben voor Visch der Gebergten (*). De Staart daar van is meer dan twee Vadem breed; waar uit men de grootte van het Lyf kan opmaaken, 't welk, naar 't berigt van Ooggetuigen, zegt hy, wel van agt tot tien Vademen groot kan zyn. Sommigen tellen hem onder de Walvisschen of Noordkaapers, doch de Kraakbeenigheid schynt hem daar van te onderscheiden. De Lever is maar een weinig grooter dan in de voorgaande, met welken sommigen hem, zoo hy getuigt, verwarren (†). De *Tiburo*, dien RONDELETIUS onder de Zeekalven betrekt, en aan welken niet alleen malsch Vleesch, maar ook Prammen toegeschreeven worden, is van sommigen met minder regt, zo 't schynt, dan deeze, ook voor een *Lamia*, die wegens haare Gulzigheid den naam heeft, gehouden (‡).

XIII. *Mustelus.* Gladde Haay.

(12) *Haay, die stompe Tanden heeft.*

De Heer GRONOVIUS brengt deezen Haay, dien hy te vooren aanmerkte met den Doornhaay, in Kleur en Gestalte, overeen te komen, thans tot de zelfde Soort als de Blaauwhaay

(*) *Dict. des Animaux*, ut supra.

(†) Naturl. Hist. von Norw. II. Th. bl. 219.

(‡) WILL. *Icht.* p. 49.

(12) Squalus dentibus obtusis. ART. *Gen.* 66. *Syn.* 93. Galeus lævis. GESN. *Pisc.* 608. ROND. *Pisc.* 375. Mustelus lævis. SALV. *Pisc.* 135, 137. Mustelus lævis primus. WILL. *Ichth.* 60. RAJ. *Pisc.* 22.

haay t'huis, daar ARTEDI hem tot den Sternhaay of bonte Haay betrokken hadt. De Stompheid der Tanden, die als Korrelagtig of gekarteld zyn, onderscheidt hem genoegzaam van de anderen. Deeze Visch heeft geen eigentlyke Tanden zegt RAY, maar de Kaakebeenen zyn, wederzyds, ruuw als een Vyl, gelyk in de Rochen. De effenheid van het Lyf doet hem door de Engelschen noemen, gladde *ongedoornde Hond;* in 't Fransch *Emisole*, en te Rome *Pesce Colombo.* Men vindt hem zelden zwaarder dan twintig Ponden. Die van WILLOUGHBY was Aschgraauw, aan den Buik Zilverkleur. III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

De Heer COLLINS vertoont de Ingewanden van dezen gladden Haay, die ook aan onze Kusten voorkomt, in Plaat (*). Men vindt de beschryving der Ontleding van een Mannetje, in 't Werk van CHARLETON, door Dr. ENTIUS, naar de aanmerking van Doktor TYSON (†). Dezelve had ik eerst gedagt te zyn van een gewoonen Haay, inzonderheid van wegen de ruuwheid, die aan deszelfs Huid wordt toegeschreeven: doch de laatstgemelde leert ons, dat deze Haay, met de Hand nederwaards gestreeken, glad is. Het Wyfje, dat hy in 't Vertrek der Ko- Ontleding.

(*) *Anatomy of the Body of Man.* Lond. 1685 Tab. XXXII. en die van het Jong Tab. XXXIII.

(†) *Embryonis Galei lævis Anatome.* WILL. Ichth. App. p. 15.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Koninglyke Societeit van Londen opende, was, even als dat Mannetje, vyf Voeten lang. Op beiden is toepaſſelyk dat zy niet troepswyze, maar eenzaam leeven, en dat de Oogen gewapend zyn met zeer zigtbaare Sluitvliezen. TYSON oordeelt het een misſlag, dat deeze Viſch geen Galblaas hebben zou, gelyk ENTIUS verzekerd hadt. Zekere Beurs, door deezen laatſten eerſt ontdekt, die dezelve oordeelt tot ontvangſt van de Levergal en het Alvleeſch-Sap te dienen, werdt door TYSON ook gevonden. Dezelve ſcheidt den eerſten van den tweeden Darm af, en is door een Valvlies zodanig vernaauwd, dat het in de Maag gegooten Water, ja zelfs de ingeblazen Lugt, moeielyk doorgaat in den Karteldarm. TYSON meent, dat de Natuur dit Beursje geſchikt hebbe, om het Overblyfzel van de Doiren der Eijeren, daar de Jongen uitgekomen zyn, te ontvangen; gelyk, zegt hy, in onze Figuur duidelyk blykbaar is.

Teeldeelen. De Maag, die niet volkomen zodanig door TYSON werdt gevonden, als ENTIUS dezelve afbeeldt, was, volgens deezen laatſten, met Schol of anderen Platviſch gevuld. Aan 't onderſte van de Navel vondt hy een Tepel, die hem de *Penis* toeſcheen te zyn, alzo 'er, door drukking, *Semen* en *Urina* uitkwam. Deeze Viſch hadt ook *Paraſtatæ*, drie Vingerbreed van het Middelrift af haaren oorſprong neemende, en, na wonderbaare omdraaijingen, uit-

loopen.

loopende in een wyde Buis, die zig in de Zaad-blaasjes ontlast. De Teſtikels waren maar klein, leggende op de Nieren, die langwerpig, van boven ſmal en bleek, van onderen breed, Vleezig en rood waren. Tuſſchen de twee Zaadbuizen in, is een wyde Hol-Ader, zegt hy, gelegen, bekwaam om dezelven te verwarmen. Het Hart heeft, gelyk ENTIUS te regt aanmerkt, zegt Dr. TYSON, de figuur van eens Herders Taſch of Dyzak. III. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

De laatſtgemelde beſchryft ons de Vrouwelyke Teeldeelen, van den gladden Haay, omſtandig. Veeleer waren in deeze Viſch, zegt hy, twee Lyfmoeders, dan één in Hoornen verdeeld. Zy ſtrekten zig, door de geheele langte des Buiks, tot aan het Middelrift, uit, en eindigden aan het Aarsgat, in een gemeen Buisje. Tuſſchen beiden lag de Eijerſtok, aan de Ruggegraat met een Vlies gehegt, in wiens bovenſte gedeelte hy een menigte van Eijeren, ter grootte van een Speldekop tot aan die van een Kaas, waarnam, witagtig van Kleur en rond. Het overige des Eijerſtoks was ledig, vertoonende zig ontſtoken en Bloedig, miſſchien doordien de Eijeren met geweld afgerukt waren.

Deeze Viſch (vervolgt TYSON) is, volgens de Waarneeming van ENTIUS, inderdaad te gelyk Baarende en Eijerleggende. In de ſlinker Lyfmoeder, naamelyk, heb ik gevonden zes volwaſſen Jongen, van een Voet lang, en daar-

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

daarenboven twee groote Eijeren, beladen met Vrugtjes, waar van het een de langte naauwlyks van een Duim, het ander van drie Duimen hadt. In de regter Lyfmoeder bevondt zig een Jong, zo klein, dat men 'er de deelen naauwlyks van onderscheiden kon. Weshalve, hoewel deeze Visch veel Jongen voortbrengt, ik egter niet geloof, dat hy ze allen te gelyk baart.

De gezegde Eijeren waren zeer groot, als hebbende, wanneer zy op een Vlakte lagen, de langte van zes Duimen, de breedte vaan drie en een half Duim. Men vondt 'er een dun Vogt in, met het Wit der Henne-Eijeren overeenkomkomstig, en een geel Vogt, in zyne Vliezen besloten, 't welk voor Doijer verstrekte. In het dunne doorschynende Vogt dreef het Vrugtje, aan welks Navel, buiten den Buik, het Doijer hing. Het Gat van de Navel blyft eenigen tyd open, na dat het Doijer geheel is ingenomen in den Buik, die met dat geele Vogt vervuld gevonden wordt, tot welks ontlasting, wanneer het Jong hetzelve niet meer noodig heeft, de Natuur twee gaten heeft gegeven, die nevens de Spleet van de Lyfmoeder zigtbaar zyn. Om, nu, te beletten, dat door de opening deezer Gaten het Zeewater in den Buik kome, zyn dezelven geslooten met een Soort van Klapvliezen. Indien deeze Gaten wyd genoeg waren, zou daar door eenige Grond gegeven worden aan het Vermoeden, als of

de

de pas gebooren Jongen de Moer vergezelden, en, zo zy ongeval vreesden, weder in het Lyf kroopen. Die Historie, by 't Gemeen erkend, hoe ongeloofbaar ook voorkomende, kan ik niet wraaken, dewylze my door Ooggetuigen is verzekerd (*).

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

(14) *Haay met een Beenige Snoet, naar een Zwaard gelykende, plat en wederzyds getand.*

XIV. *Pristis.* Zaagvisch.

Deeze plagt gemeenlyk Zwaardvisch genoemd te worden, en, hoewel die naam niet oneigen is, gebruiken de Liefhebbers thans dien van *Zaagvisch*, om hem van den eigentlyken Zwaardvisch, die een Snoet als een Degen heeft, te onderscheiden. Deeze naam komt ook beter met den Latynschen en Griekschen, *Pristis* of *Serra Piscis*, dien CLUSIUS gebruikt heeft, overeen. De Engelschen noemen hem *Sawfish*, de Sweeden *Saeg-*, de Noorweegers *Saug-Fisk*.

In de Zee, die de Kusten van Ysland, Spitsbergen en Groenland bespoelt, schynt de eigentlyke Woonplaats te zyn van den Zaagvisch. Evenwel vindt men hem ook aan de Kust van Gui-

(*) WILL. *Ichth.* p. 15.

(14) Squalus Rostro Ensiformi Osseo plano, utrimque dentato. *Syst. Nat.* X. Squalus Rostro longo cuspidato, Osseo, plano utrimque dentato. ART. *Gen.* 66. *Syn.* 93. *Faun. Suec.* 270. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 52. Serra marina. BELL. *Pisc.* 66. Pristis. ROND. *Pisc.* 487. Pristis five Serra Piscis. CLUS. *Exot.* 136. WILL. *Ichth.* 61. RAJ. *Pisc.* 24.

III. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Zaagvisch.*

Guinee, alwaar hem de Negers uit een Soort van Eerbied niet vangen, en indien hy, toevalliger wyze, hun in de Handen komt, zo houden zy het Zwaard voor een Heiligdom. De Groenlandsche Schryvers verzekeren, dat de Walvisch van deezen Visch gejaagd, geplaagd en wel den Buik opgescheurd wordt. Ook agt ik het niet waarschynlyk, dat het Voedzel van den Zaagvisch 't eenemaal uit Zeeplanten zou bestaan; dewyl hy van gelyk Lighaamsgestel is als de Haaijen. 't Kan niettemin waar zyn, dat hy de Zeeplanten, in diep Water, met zyne Zaag afsnydt, en boven dryven doet; 't zy door zig daar in te verwarren, 't zy door zyn Aas daar in te zoeken, of op een andere toevallige manier.

Deeze Visch komt, in Gestalte, de Haaijen zeer naby; zelfs in de kleur en ruuwheid van de Huid, als ook in de plaatzing der Vinnen, welken hy 'er op de Rug twee agter elkander, aan de Keel en Buik twee Paaren heeft, en de zevende maakt de Staart uit, die boven langer is dan onder, gelyk in de Haaijen. De Bek maakt, onder aan den Kop, een dwarse Spleet; wederzyds heeft hy vyf Kieuwgaten. De Kop is driekantig en plattig, met een plat, breed, Beenig uitsteekzel, dat men een platten Hoorn zou mogen noemen, zynde wederzyds als een Zaag getand.

Men zegt, dat 'er dikwils Zaagvisschen gevonden worden van vyftien Voeten lang en dik

naar

naar evenredigheid: weshalve eenigen hun geteld hebben onder de Walvisſchen. Ook is dit niet ongeloofbaar, als men agt geeft op de grootte der Zwaarden, die in de Kabinetten van de Liefhebbers gevonden worden. De Viſch, van MARCGRAAF beſchreeven, was negentien Duimen lang, en hadt een Zaag van negen Duimen, en hy maakt gewag van een Zwaard, dat hy hadt, zynde vyf Voeten lang. Men vindt 'er tusſchen de twintig en dertig Tanden, op ieder zyde, aan. Ik bezit zulk een Zwaard, dat over de drie Voeten lang is, en op ieder zyde agt-en-twintig Tanden heeft.

III. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Zaagviſch.*

In een gedroogde Zaagviſch, die ik, hier ter Stede, by een Drogiſt gevonden heb, is de langte van den Viſch, tot aan 't end van de Staart, agt Voeten, Rynlandſche Maat, en die van het Zwaard, dat dezelve aan den Kop heeft, nog drie en een half Voet, daarenboven; de dikte, over 't kruis, anderhalf Voet. Het bovenſte gedeelte van de Staartvin is byna twee Voeten lang. De Borſtvinnen zyn maar weinig langer dan de Buikvinnen; naamelyk de eerſtgemelden ongevaar een Voet, gelyk ook de beide Rugvinnen, welker voorſte, met haaren voorkant, drie Voeten en twee Duimen af is van 't begin van de Staart (*).

XVI. HOOFD-

(*) Gemelde Drogiſt hadt deezen Zaagviſch, voor eenige Jaaren, te Rotterdam gekogt, en hy verbeeldt zig te geheugen, dat 'er op die Verkooping nog één ware, byna eens zo groot.

III. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

XVI. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* ZEE-DRAAKEN; *te weeten, de* Gedrochtelyke Haay *of* Zee-Rot, *en de Westindische* Pejegallo, *of* Haanvisch.

Naam.

De Geslagtnaam *Chimæra*, dien LINNÆUS gebruikt, betekent by HESIODUS een drievormig Monster, dat van vooren een Leeuw, van agteren een Draak was, en in 't midden een Geit. Daar VIRGILIUS van de *Chimæra* spreekt, die met Vlammen was gewapend, schynt hy een brandende Berg van Lycie te bedoelen, aan wiens Voet zig Serpenten of Draaken onthielden. Hier van is mooglyk die naam op dergelyke Gedrochten toegepast, gelyk OVIDIUS zegt, *Chimærifera Lycia* (*). Wy geeven 'er, derhalve, den naam van ZEE-DRAAK aan.

Kenmerken.

De Kenmerken, door welken dit Schepzel van de Haaijen onderscheiden wordt, zyn: dat het de Lugtgaten niet aan de zyden van den Hals maar laager of onder den Hals heeft; dat de Bovenlip in tweeën gedeeld zy, en twee Sny-

(*) De overdragtige zin, in welke dit Woord, hedendaags, en inzonderheid *Chimére* in 't Fransch gebruikt wordt, daar het zeer gemeen is voor Hersenschimmen; gaa ik voorby; om dat onze Autheur zig, en met reden, meest met de oude en egte betekenissen der Griekfche of Latynsche Woorden, schynt op te houden.

Snytanden, van vooren, onder en boven in de Bek. III. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

Maar twee Soorten zyn 'er tot dit Geslagt betrokken, waar van de eene, met regt, den bynaam van *Gedrochtelyke* voort. Soorten.

(1) *Zee-Draak, die den Bek van onderen met doorgeboorde Plooijen heeft.* I. *Monstrosa.* Gedrochtelyke.

WILLOUGHBY oordeelde, dat deeze Visch 't huis te brengen ware tot de Doornhaaijen, hoewel hy erkent, dat dezelve merkelyk daar van verschille. De eenigste, die hem beschreeven hadt, schynt CLUSIUS te zyn, wien 'er een gebragt was, in de Noordzee gevangen door de Haringvisschers, van drie Voeten lang.

Deeze Visch was langwerpig van Lighaam, gelyk de Haaijen, in 't midden een omtrek hebbende van twaalf Duimen: bruinagtig Aschgraauw van Kleur, met eenig wit daar onder gemengd; doch eerst gevangen zynde was hy Zilverkleur geweest. Hy was Kraakbeenig met een gladde Huid, hebbende den Bek breed, en een stompe Snoet. Op de Rug zat een Doorn of Stekel, zes Duimen lang, van binnen hol, aan 't end zeer spits en scherp. De Borstvinnen waren veel langer dan in de gewoone Haaijen.

(1) Chimæra Rostro subtus plicis pertusis. *Syst. Nat.* X. Chimæra. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 53. T. 25 Genus Galei. CLUS. *Exot.* 136. T. 137. Galeus Acanthias peregrinus Clusii. WILL. *Ichth.* 57. RAJ. *Pisc.* 23.

III. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

jen. De Rugvin was, onegaal van breedte, uitgeſtrekt tot aan dat gedeelte van de Staart, daar dezelve zeer dun begon te worden, en, ter langte van zeven Duimen, byna naar een Rotteſtaart geleek.

Zee-Rot.

Dit laatſte onderſcheidt hem genoegzaam van den gladden Haay, en doet my vaſtſtellen, dat het de gene zy, welken de Noorwegers *Zee-Rot* noemen, hoewel die een geelagtigen Glans heeft en daarom ook *Gul-Haae* of Geelhaay, geheten wordt. Deszelfs Staart is langer dan de geheele Viſch, en de vier Zwemvinnen, aan den Buik, die zeer ſterk zyn, kunnen zig als Pooten vertoonen. PONTOPPIDANS heeft in deeze een dubbele Schaft, en in het Wyfje twee Lyfmoeders opgemerkt, gelyk wy dit in de Haaijen ook gezien hebben. De Lever, zegt hy, in een Glas op een warme plaats gezet, verſmelt van zelf allengs tot een Olie of Balſem, die zeer voortreffelyk is om Wonden te geneezen (*).

II. *Calloryn-chus.* Haanviſch.

(2) *Zee-Draak, die de Snoet van onderen met een omgeboogen gladde Lip heeft.*

LINNÆUS gebruikt den bynaam van *Calloryn-chus*, die door GRONOVIUS, als een Soortnaam, aan

(*) Naturl. Hiſt. von Norwegen. II. Th. bl. 216, 217.

(2) Chimæra, Roſtro ſubtus labro inflexo lævi. *Syſt. Nat.* X. Callorynchus. GRON. *Muſ.* 59. N. 130. T. 4. Pejegallo. FRESIER. *Itin.* I. p. 211. Tab. XVII. f. 4.

aan deezen Visch gegeven was, en zo veel betekent als Lel-Snoet: want in 't Grieksch is *Kallos* ook, doch zeer zeldzaam, voor *Kallaion*, of de Lel der Kalkoenen, gebruikt geweest. Men noemt hem, in 't Fransch, ook *Demoiselle* of Juffer, een naam die aan verscheide Vischjes wordt gegeven, welken men Madammetjes heet, van wegen hunne fierlykheid; dat weinig hier op schynt te passen. Evenwel vind ik den Westindischen Balans-Visch of Schophaay, die niet onaartig is, genoemd *Demoiselle monstrueuse*. De naam van *Elephant* of Olyphant is op de Snoet zeer toepasselyk. De Creolen in Amerika noemen hem *Pejegallo*, dat is *Poisson Cocq* of Haanvisch, zo FRESIER aantekent. KLEIN heeft hem genoemd Indiaansche Steur, met een Olyphants-Snoet.

III. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haanvisch.*

Deeze zonderlinge Visch komt aan de Kust van Chili, in Zuid-Amerika, voor, en wordt van daar, gedroogd zynde, naar andere plaatsen verzonden. Hy heeft op de Rug een Doorn of Stekel, die zo scherp en sterk is, dat men 'er gebruik van maaken kan als een Els, om Huiden of Leder door te steeken. De Heer GRONOVIUS, van wien de Afbeelding ontleend is, hadt dit Voorwerp, lang omtrent tien Duimen, gekogt uit de Verzameling van SEBA, en geeft 'er de volgende Beschryving van (*).

De Visch behoort onder de Kraakbeenvler-

ken:

(*) *Mus. Ichthyol.* Leid. 1754. Tom. I. p. 60.

III. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Haanvisch.*

ken: hy is langwerpig, hooger dan breed, ongeschubd, glad, Zilverkleurig; aan de Rug en Zyden met een weerschyn van Goud. De Rug, die schuins afloopt, is voor en agter; de tweede Rugvin wederzyds, met een ry van kleine Stekeltjes gewapend. De eerste Rugvin, kort agter den Kop, driehoekig, is uit Kraakbeenige Beentjes samengesteld, behalve het voorste, dat allergrootst, dik en Beenig is, zeer scherp en styf van punt, hebbende aan de agter-Zyde twee ryën doorntjes. Voorts heeft deeze Visch de Rugvinnen zeer groot, doch de Buikvinnen klein, en geen Aarsvin. De Staart, die van onderen en van boven gevind is, loopt zeer scherp uit (*).

De Snoet.

Omtrent het aartige Gestel van de Snoet, merkt deze Heer aan, dat dezelve, als 't ware, uit twee deelen bestaat. De gemeene Huid van den Kop, naamelyk, die als met Naaden is gestreept, verlangt zig ruim een half Duim, en verbreedt allengs, zynde aan 't end zeer samengedrukt, en van onderen met veele tusschenhuidse gaatjes doorboord. Hier aan hecht zig, overdwars, een ander deel, dat ook Vliezig is, van onderen breeder en uitgegulpt, van boven smaller. De Bek, kort onder de Snoet, heeft Vleezige Lippen, welker onderste,

(*) Zyn Wel Ed. zegt, *Cauda in duos lobos divisa; quorum superior inferiori duplo major*: dat ik met de Afbeelding niet overeen kan brengen.

ſte, die langer en breeder is, als de Viſch den Bek ſluit, de bovenſte bedekt. Hy heeft maar één Lugt- of Kieuwengat, klein van opening, onder aan den Kop, wederzyds, kort voor de Borſtvinnen geplaatſt. Tanden, of liever ruuwe Knobbeltjes, zyn 'er in de beide Kaaken. De Neusgaten, voor in de Kop, onder de Snoet, zyn breed van opening en de Oogen taamelyk groot, overlangs ovaal.

III. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

XVII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* ZEE-DUIVELEN, *'t welk den* Europiſchen, *die gemeenlyk dus, of* Hooſenbek, *van onze Viſſchers genoemd wordt, en een* Weſtindiſchen, *benevens de zogenaamde* Kroosviſchjes, *uit den Oceaan, begrypt.*

Een afſchuwlyk Schepzel, dat men gemeenlyk ZEE-DUIVEL noemt, heeft den naam van *Lophius* gegeven aan dit Geſlagt, 't welk 'er nog eenigen bevat van dergelyke Geſtalte. ARTEDI leidt denzelven af van de Vinagtige Uitſtekken of Byhangzels, welken deeze Viſch aan alle zyden heeft: want *Lophia* betekent, in 't Griekſch, Kamswyze of Borſtelige verhevenheden op de Nek der Dieren, tot aan de Rug toe.

Naam.

De Kenmerken van dit Geſlagt zyn, enkele Lugt- of Kieuwgaten agter de Armen: dewyl

Kenmerken.

III. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. deeze Visschen zig als ge-armd vertoonen, en de Borstvinnen hebben aan de Armen zittende. De Heer GRONOVIUS steltze, gelyk ARTEDI hadt gedaan, nog in de Rang der genen die hy noemt *Branchiostegi.*

Soorten. 't Getal der Soorten van dit Geslagt is, by den Heer LINNÆUS, tot drie gebragt, waar onder een Europische, en twee der warmer Lugtstreeken zyn.

I. *Piscatorius.* Hoosen-Bek. Pl LVI. *Fig.* 3. (1) *Zee-Duivel die platagtig is, met een ronde Snoet.*

De gewoone naam van deezen, by de Autheuren, is *Rana piscatrix* of visschende Kikvorsch, om dat hy de gedaante van een Kikvorsch, of liever van den Visch-Kikvorsch van Suriname heeft, die *Rana Piscis* genoemd wordt (*); en dat hy de andere Visschen met een Soort van Hengel vangt. ARTEDI noemt hem, derhalve, Lophius *met Baardjes of Klaauwieren aan den Bek.* Door die van Istrie, aan den Golf van Venetie, wordt hy *Rospus*-Visch geheten; (want *Rospus* is by hun een Kikvorsch,) door die van Lombardie *Zatto.* De Engelschen noemen hem *Toad-* of *Frogfish*, of *Sea-Divel;* de

(1) Lophius depressus, Capite rotundato. *Syst. Nat.* X. *Gen.* 117. Lophius Ore cirroso. ART. *Gen.* 63. *Syn.* 87. *It. Scan.* 327. *Mus. Ad. Frid.* 55. GRON. *Mus.* I. p. 57. Rana Piscatrix. CHARL. *Onom.* 199. T. 201. OLEAR. *Mus.* 37. T. 23. f. 4.

(*) Zie bladz. 235. hier voor.

de Franſchen *Diable de Mer* of *Grenouille de Mer.* Onze Viſſchers geeven 'er, behalve den naam van Zee-Duivel, ook wel dien aan van *Hooſen-Bek*, wegens de afgryzelyke gaaping en wydte van zyn Kaaken.

III. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK.

Hooſenbek.

Den ouden ſchynt dit Zeemonſter bekend geweeſt te zyn. ARISTOTELES, ELIANUS, ATHENEUS en OPPIANUS, ſpreeken van een *Batrachos Halios*, zynde een Kraakbeenige Viſch, waar van ook OVIDIUS, PLINIUS en CICERO, onder den naam van *Rana marina*, gewagen. RONDELETIUS noemt hem *Galanga*, en zegt dat hy te Marſeille *Baudroi*, te Montpellier *Peſcheteau* geheten wordt. De Italiaanen, in 't algemeen, noemen hem ook *Diavolo di Mare*, doch meeſt *Marino Peſcatore*, volgens SALVIANUS. In Noorwegen wordt hy *Steen-Ulk* getyteld, om dat hy zig dikwils onder de overhangende Rotſen onthoudt.

Woonplaats.

Dit Schepzel komt alom aan de Zee-Kuſten van Europa voor, en wordt nu en dan, toevalliger wyze, met andere Viſſchen in een Net, of ook wel op zig zelf gevangen. In de Noordzee vondt men 'er eens een vaſt zitten aan een kleinen dooden Walviſch, daar hy zig zo vaſt in gebeeten hadt, dat hy niet weer los hadt kunnen komen. In de Maag van eenen, die voor weinig jaaren aan de Noorſche Kuſt gevangen werdt, vondt men niets dan Moſſel-Schulpen, benevens een taamelyk grooten Steen. Deeze ſtelde zig tegen den Viſſcher wat te weer,

III. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Hoosenbek.* Grootte.

weer, die hem, eindelyk, op den vlakken Oever, met de Bootshaak door den Kop ſtiet.

Van hoe aanmerkelyke grootte deeze Monſters ſomtyds voorkomen, blykt ons uit het Berigt van den Heer PONTOPPIDANS, Biſſchop van Bergen in Noorwegen (*). „ Schoon de „ uitheemſche Schryvers dezelven op een half „ Elle rekenen, ziet menze hier (zegt hy,) „ doch zelden, bykans zes Voeten lang. Ik „ bezit zulk een Viſch, die nog veel grooter „ en wel van vierdhalf Elle is. Hoewel de „ Viſch zeer ingedroogd moet zyn, vind ik de „ Graaten meer Kraakbeenig dan hard. Van „ onderen is hy wit, van boven donkergraauw. „ De Kop is zo groot, dat die meer dan de „ helft van den Viſch bedraagt; dewyl het ag„ terſte deel beſtaat in een klein ſmal Lyf, „ uitloopende in een ſpitſe Staart, die een mid„ delmaatig groote Staartvin heeft. Twee „ deezer Vinnen, en wel de grootſten, ſtaan „ onder den Kop, en boven het Neusbeen „ ſteekt een lang en ſmal Kraakbeen regt in „ de hoogte. De Oogen zyn groot, de Bek „ zeer wyd, en boven, zo wel als onder, met „ een dubbele ry van Tanden gewapend. Het „ onderſte deel der Snoet is veel langer dan het „ bovenſte, 't welk geheel opwaards kan ge„ haald worden, en, dit geſchiedende, wordt „ men

(*) Naturl. Hiſt. von Norwegen. II Th. bl. 286.

„ men gewaar, dat de dikke en breede Tong, „ aan de bovenkant, insgelyks een menigte van „ Tanden of ſcherpe Haaken heeft; zo dat „ geen Viſch een zo grimmig Gebit als deeze „ hebben kan."

III. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK.

Hooſenbek.

Zyn manier van Viſ-ſchen.

Voorts maakt de gemelde Biſſchop gewag van de Kraakbeenige Vezelen aan de Onderkaak, welken deeze Viſch gebruikt om andere Viſſchen te vangen. Hy meldt ook dat ſommigen dit toeſchryven aan het Kraakbeentje, 't welk boven de Neus uitſteekt; maar gelooft, dat de Zee-Duivel dit veeleer bezige, om 'er kleine Viſſchen mede te Harpoenen. 't Is vry zeker, dat de Viſch boven de Neus twee zulke Kraakbeenige Vezels heeft, die zeer lang en buigzaam zyn, en aan 't end eenigermaate gekwaſt, als de Sprieten der Dag-Kapellen; welken hy om te hengelen gebruikt. Deeze Kwaſten zyn wit en de Sprieten bruin, 't welk maakt, dat, als zy in 't Water dobberen, terwyl het Monſter zig ſtil houdt en met zyn ontzaglyke Oogen gluurt, de Viſch 'er door, om toe te byten, verlokt, en dan eensklaps in den afgryzelyken Smoel gerukt wordt, daar hy onfeilbaar zyn Graf moet vinden. Dit Monſter heeft nog drie dergelyke Sprieten op de Rug, doch deeze zyn, op ver naa, zo lang niet en ook niet met dergelyk Hengel-Aas voorzien.

Hengel-roedjes.

De Heer GRONOVIUS ſtelt de langte van het grootſte deezer Hengelroedjes op vier Duimen: anderen geevenze de langte van omtrent een

 Voet

III. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK.

Voet (*). In een gedroogde Zee-Duivel, dien ik heb, van ruim anderhalf Voet lang, is de langte van het eene, doch niet het naaste aan den Bek, over de vier Duimen: zo dat deeze Sprieten of Kraakbeenige Vezels, in die groote Monsters, van zes of agt Voeten lang, waarschynlyk wel anderhalf Voet lang zullen zyn. Twee anderen heeft 'er de myne, van omtrent drie Duimen. De gaaping van den Bek is, op en nederwaards, zes Duimen, de omtrek van het Lyf by de twee Voeten en de holte zo groot als eens Menschen Hoofd. Onder de Haakswyze kromme Tanden, die boven en onder in de Bek staan, zyn sommigen ongevaar een half Duim lang. In onze Afbeelding, gemaakt naar zulk een Hoosenbek van meer dan een Voet lang, dien de Heer W. VAN DER MEULEN in *Spiritus* bewaart, heeft de voorste Spriet 't gemelde Kwastje zeer zigtbaar.

Hoosenbek.

Pl. LVI. *Fig.* 3.

De Engelsche Heer PARSONS beschryft een Zee-Duivel, van vier Voeten en drie Duimen lang; waar in, volgens de Afbeelding, de langte van de langste Spriet over de twee Voeten moet zyn geweest. Deeze Visch was negentien Duim, van de een tot de andere zyde, op 't breedste. Onder aan 't Lyf hebben zy vyf-Vingerige Vleezige Vinnen, als Handen gefatsoeneerd, om daar mede langs de Zandbanken of

(*) WATSON *Dierlyke Wereld*, volgens de Vertaaling van den Heer C. NOSEMAN. Amsterd. 1761. bladz. 169.

of den Oever te kruipen. De Tanden zyn niet op ryën, maar als by troppen geplaatst; dat ik ook in de myne zie. Zyn Kop, zegt hy, is zo Beenig, als die van eenigen anderen Visch. De groote Vinnen zyn Kraakbeenig en Vleezig, ondersteund door sterke Beenderen, die met de Opper-Arms Beenderen in de Menschen overeenkomen. Onder ieder was een Zak of Beurs, die langs de zyde van den Kop opwaards liep; zynde agt-en-twintig Duimen diep en zes Duimen wyd. In deeze Beursen, welker zyden de Kieuwendekzels zyn, openen zig de Kieuwgaten, drie wederzyds, in 't diepste van den Bek. Ten anderen oordeelt PARSONS dat zy kunnen dienen tot eene Wykplaats voor de Jongen, om zig daar in te verbergen, zo lang, dat zy groot genoeg zyn, om voor zig zelf te zorgen. Evenwel erkent die Heer, dat, indien deeze Visch Eijeren legt of Kuit schiet, gelyk andere Visschen, alsdan die Zakken of Beursen, waarschynlyk, daar toe niet zullen dienen. BELLONIUS, alleen, hadt 'er, en maar ter loops, van gewag gemaakt (*).

III. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Hoosenbek.*

Dat de Zee-Duivel, tegen den aart der andere Kraakbeenige en ongeschubde Visschen, Kuit of Eijeren voortbrenge, wordt door RONDELETIUS verzekerd. Ik vind, daar omtrent, geen opheldering by de Hedendaagschen; zelfs niet

Ingewanden.

(*) *Philos. Transact.* N. 492. p. 126.

III. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Hoosenbek.*

niet in de naauwkeurige Ontleding door Dr. ENTIUS, van CHARLETON te boek gesteld, die aanmerkt, dat hy in geen Visch zo veel wonderbaars gevonden hadt. Het Hart was niet Kegelagtig, maar bykans Cylindrisch, van onderen breedst en met een Oor voorzien, byna driemaal zo groot als 't Hart zelf, in de omtrek ingesneeden of getand als een Haanekam. De Galblaas- en Leverbuizen, ontlasten zig te samen in een wyde Buis, eer dat de Gal in 't Gedarmte komt. In de Wanden van de Maag, en wel meest omtrent derzelver midden, waren veele Kraakbeenige Knobbels, inwaards open, die van buiten Bloedvaten krygen, en in sommige van welken men Wormpjes vondt. Geen blinde Darm was 'er, en de Endeldarm geleek, door zyn Vleezige Ribbetjes, naar de Boekpens der herkaauwende Dieren. De Nieren waren groot en rood: de Pisblaas grooter dan gewoonlyk in een Mensch; daar deeze Zee-Duivel maar zeven Span lang was. Aan ieder zyde van den Kop was een klein zeer dun Blaasje, daar men een Gehoorbeentje in vondt, gelykende naar een Mollen-Poot; even als in de Schelvisschen, enz (*).

Van welk gebruik dit Schepzel zy, voor den Mensch, vind ik niet aangetekend. Ondertusschen gelykt het, niet alleen door zyn Kop en

(*) CHARL. *Onom. Zoic.* Mantiss. Anat. p. 199.

en Arm-Vinnen, die zig als Voorpooten vertoonen, naar den Kikvorsch, maar ook ten opzigt van zyn Vleesch, 't welk, gekookt zynde, wit is en naar dat der Kikvorschen smaakt.

III. AFDEEL. XVII. HOOPDSTUK.

(2) *Zee-Duivel die platagtig is, met een langwerpige Snoet.*

II. *Vespertilio.* Kikvorsch-Visch.

Dit is een Eenhoorn-Visch, dien men wel Water-*Vledermuis* mogt heeten, volgens RAY. SEBA noemt hem Zee-Pad of Zee-Kikvorsch van Kurassau. De Brasiliaansche naam, welken 'er MARCGRAAF aan toeschryft, is *Guacu-cuja. Kikvorsch-Visch*, met den Kop als een Ploeg-Yzer gehoornd, hadt KLEIN hem getyteld (*). De Gestalte zweemt zeer naar die van onzen Zee-Duivel, zo de Heer GRONOVIUS, die hem op de Veiling van SEBA's Kabinetten gekogt hadt, aanmerkt. Het zelfde blykt ook uit de Afbeelding, welke 'er van in 't Werk van SEBA is te vinden. Behalven den scherpen Bek, en den Hoorn voor op de Snoet, vindt men 'er evenwel ook dit verschil in, dat het Lyf, in deeze, geheel bezet is met een Soort van puntige Doornen. Zy dienen tot geen Spyze, om

(2) Lophius depressus, Capite rostrato. *Syst. Nat.* X. Lophius fronte unicorni. ART. *Syn* 88 *Mus. Ad. Frid.* I. p. 55. GRON. *Mus.* I. N. 129. Rana piscatrix Americana. SEB. *Mus. I.* p. 118, T. 74. f. 2. Guacucuja. MARCGR. *Bras.* 143. RAJ. *Pisc.* 30.

(*) Batrachius Capite Vomeris adinstar cornuto. *Pisc. Miss* 3. p. 16.

III AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. om dat 'er weinig Visch aan is, zynde meest een harde Beenagtigheid. De Kleur is op de Rug geelagtig bruin, aan den Buik hoogrood, op de zyden zwart gestippeld, volgens RAY.

Kikvorsch-Visch. De Heer LINNÆUS geeft, in dit Geslagt van Visschen, gelyk in alle de volgende, zo veel zyn Hoog-Edele 'er geteld heeft; de getalen op van de Beentjes, die 'er in de Vinnen zyn. Onze Europische Zee-Duivel of Hoosen-Bek heeft 'er, zegt hy, in de Rugvin 10, in de Borstvinnen 24, in de Buikvinnen 5, in de Aarsvin 9, in de Staartvin 8: de Westindische Zee-Duivel, heeft in de Rugvin 5, in de Borstvinnen 10, in de Buikvinnen 6, in de Aarsvin 0, in de Staartvin 15 Beentjes. GRONOVIUS merkt aan, dat de Aarsvin, in deeze, eveneens als in de voorgaande is. Thans wordt een Westindische Zee-Duivel door hem beschreeven, die van deezen merkelyk verschilt (*).

III. *Histrio.* (3) *Zee-Duivel, die samengedrukt is van Lyf.*

Kroosvischje. Deeze, die by de Schryvers voorkomt onder den naam van *Balistes*, wordt in Brasil *Guaperua* geheten en de Engelschen noemenze Ame-

(*) Lophius Cute scabrâ, Capite cathetoplateo retuso. *Zoöph. Gron.* Fasc. I. N. 210. p. 58.

(3) Lophius compressus. *Syst. Nat.* X. Lophius Pinnis Dorsalibus tribus. *Chin. Lagerstr.* 21. Balistes sive Guaperua Chinensis. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 56. Balistes sive Guaperua. *It. Westg.* 137. Tab. 3. f. 5. Guaperua. MARCGR. *Bras.* 150. WILL. *Ichth.* 90. Tab. E. 2. f. 2. Lophius tumidus. OSB. *It.* 305.

Amerikaanſche Pad-Viſch. KLEIN noemt hem *Batrachus* of Kikvorſch met een Hoorntje op 't Voorhoofd, of ook Kikvorſch die week is, van Kleur ſierlyk met bruine Vlakken gemarmerd op een witten Grond, hebbende den Bek klein en Oud-Wyfs-agtig, met gefnazelde StekelagtigeBy-hangzels. GRONOVIUS hadt hem beſchreeven onder den naam van *Baliſtes*, die ongeſchubd is, gebaard, veeltandig, met twee Stekels op de Rug; de Buikvinnen van elkander afgezonderd en weerloos (*). VALENTYN geeft 'er den naam aan, van *Sambia*-Viſch.

III. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK.

Kroos-Viſchje.

Drie Verſcheidenheden, van dergelyke Viſchjes, genaamd Viſch-Kikvorſch of Amerikaanſche *Zee-Pad*, zyn by SEBA, onder den voorgaanden, afgebeeld (†), welken KLEIN altemaal betrekt tot het Gezin van *Batrachus* (‡). Men vindtze in de Kroos-Zee, tuſſchen Afrika en Amerika, als ook in de Indiſche Zee: 't welk 'er ons thans den naam van *Kroos-Viſchjes* aan doet geeven.

Sommigen hebben op de Rug twee, anderen drie Vinnen, wanneer men den Hoorn, die op den Kop is, mede telt. LINNÆUS ſchryft aan deeze 1, 1, 12, aan de Borſtvinnen 10, aan de Buikvinnen 5, aan de Aarsvin 7, aan de Staartvin 10 Beentjes toe. Deeze Viſchjes zyn niet

(*) *Muſ. Ichth.* Leid. 1754. Tom. I. p. 53.
(†) *Kabinet.* I. DEEL. Tab. LXXIV. fig. 3, 4, 5, 6.
(‡) *Piſc. Miſſ.* III. p. 16. N. 3, 5, 6.

III. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Kroos-Vischje.*

niet groot: men vindt 'er zelden van vier Duimen lang. Hunne Borstvinnen zyn eenigermaate ook zo gearmd, als in de Europische Zee-Duivel, en zy zyn, gelyk de andere Kraakbeenige Visschen, ongeschubd, hebbende de Huid boven op 't Lyf ruuw, aan den Buik zagt. Zy kunnen de Rob sterk uitzetten, en dan zynze byna zo rond en dik als de Opblaazertjes, zo genaamd. Anderszins zweemt de gestalte, wegens de platheid der Zyden, meer naar die van den Koekkoek-Visch.

XVIII. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* STEUREN, *waar in van de gewoone* Zee- *en* Rivier-*Steuren van Europa, en van den* Russischen, *die het* Kaviaar *geeft, als ook van den* Huizenblas-*Visch en een* Surinaamschen, *die tot dit Geslagt behoort, wordt gesproken.*

Naam.

De Geslagtnaam, *Acipenser*, is van ouds toegeeigend aan die Soort van Visschen, welken wy STEUR, de Franschen *Esturgeon*, de Engelschen *Sturgeon*, de Italiaanen *Storione* of *Sturione*, en de Duitschers *Stoer* of *Stór* noemen. Men ziet klaar, dat alle deeze Naamen met het Latynsche Woord *Sturio*, 't welk by de Autheuren ook gebruikt wordt, overeenkomstig, ik zeg niet daar van afleidelyk zyn, dewyl sommigen dat Woord van Gottischen oorsprong agten. Ook wordt niet onaartig

aartig aangemerkt, dat hetzelve van *Stoer*, 't welk in oud Duitsch iets groots of ontzaglyks betekende, afkomstig zou kunnen zyn. Anderen leiden het af van *stooren*, 't welk in 't Hoogduitsch *wroeten* betekent: om dat de Visch met zyn Neus in de Modder wroet.

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

De Kenmerken van de Steuren, die buiten twyfeling behooren tot de Kraakbeenige Visschen, zyn: enkele Lugtgaten, van streepswyze gedaante, op zyde: de Bek onder den Kop, agterwaards trekbaar, ongetand: Baardjes onder de Snoet, voor aan den Bek.

Kenmerken.

't Getal der Soorten is vier, waar in, behalve den onzen, de Russische en die van den Donau, vervat zyn.

Soorten.

(1) *Steur met vier Baardjes en elf Rug-Schubben.*

I. *Sturio.* Steur.

De Steur heeft by de Ouden nog andere Naamen gevoerd. Sommigen noemden hem *Silurus*, anderen *Galeus Rhodius*, *Oniskus*, en *Oxyrynchus* of Scherpsnoet. Die laatste naam is gansch niet oneigen, dewyl de Visch een zonderling spitse Snoet heeft. OPPIANUS noemt hem, om die reden, *Sus* of Varken. Omtrent Bourdeaux, in Vrankryk, wordt hy *Creac* geheten

(1) Acipenser Cirris quatuor, Squamis Dorsalibus undecim. *Syst. Nat.* X. Gen 118. *Mus. Ad. Frid* I. p. 54. Tab XVIII. f 2. Acipenser. *It. Scan.* 187. Acipenser Corpore tuberculis spinosis aspero. ART. *Gen.* 65. *Syn.* 91. *Faun. Suec.* 27. GRON. *Mus.* II. p. 42.

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

ten, 't welk een hedendaagsch Autheur, afleidt van 't Grieksche Woord *Kreas*, en dus zeer toepasselyk zou zyn; alzo zyne zelfstandigheid meer naar Vleesch dan naar Visch gelykt.

Nooit of zeer zelden wordt deeze Visch in diepe Zee gevangen, schoon hy daar zyn oorsprong heeft: maar, gelyk de Salmen, zwemt hy de Rivieren in, en valt dus aldaar, op sommige plaatsen, in menigte. Te Geertruidenberg, in Holland, was oudtyds die Vangst zo groot, dat men 'er in één Jaar ving by de negenduizend Steuren. 't Getal der Elften was, in zeker Jaar, zo 'er verhaald wordt, agttienduizend en dat der Salmen veertigduizend geweest. Te Dordrecht werden, omtrent anderhalve Eeuw geleeden, in één Jaar gevangen een-en-tagtig Steuren, en 't getal der Salmen was by de negenduizend. Men ziet daar uit, dat te Geertruidenberg de Stapel was van deezen Vangst, die nog een voornaam bestaan der Inwooneren uitmaakt (*).

Hierom is 't te verwonderen, hoe de Heer GRONOVIUS kan schryven, dat het een zeldzaame Visch in de Noordzee zy, die egter somtyds gevonden, en op onze Markten gebragt wordt (†): dan weder, dat dezelve niet zeldzaam voorkomt in de Noordzee (‡); daar zyn

(*) *Tegenw. Staat van Holland. Hedend. Historie.* XVII. DEEL, bladz. 240.

(†) *Mus. Ichth.* Tom. I. Leid. 1754. p. 60.

(‡) Tom. II. p. 43.

zyn Wel Ed. aanmerkt, dat de Salm, op zekere tyden des Jaars, menigvuldig is in de Monden der Rivieren (*) en dat dezelve, zo hy elders getuigt, in de Ryn by Basel woont (†). Ondertusschen is het waar, dat de Steuren ook in Zee gevangen worden. III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Grootte. RONDELETIUS heeft aangemerkt, dat de Zee-Steur kleiner zy, en naauwlyks een Elle lang; terwyl deeze Visch, in de Rivieren, tot een verbaazende grootte aangroeit. GESNERUS zegt, dat iemand hem verhaald had, te Antwerpen 'er een gezien te hebben van veertien Voeten lang. BELLONIUS schryft, dat 'er een van agttien Voeten, oudtyds, aan Koning FRANCISCUS zy vertoond. Men vangt 'er somtyds ook te Geertruidenberg, die byster groot zyn, en ik verneem, dat 'er hier te Amsterdam wel ter Markt gebragt worden, van by de twintig Voeten lang en meer dan duizend Ponden zwaar. Onze Salmsteur, die klein en lekker is, komt veel van Wyk op Zee.

„ De Steur, zegt de Heer PONTOPPIDANS, „ is een Spekvisch, van vyf tot zes Ellen lang, „ sterk en grimmig om andere Visschen te jaagen. Men vindt 'er hier, [by Bergen in „ Noorwegen naamelyk,] vierderley Soorten „ van, die naar de Visschen gelyken, welken „ zy gaarn vreeten, en onder dezelven als „ Hel-

(*) *Act. Helvet.* Vol. IV. p. 266.
(†) *Mus. Ichth.* Tom. II. Leid. 1756. p. 12. N. 163.

III. AFDEEL XVIII. HOOFDSTUK.

„ Helden aan te merken zyn. Eenigen, naamlyk, noemt men Salmsteur, anderen Makreelsteur, anderen Haringsteur, en nog anderen Schelvis-Steur. Zy komen na St. Jan onder 't Land, met de Zomer-Haringen, die van dezelven zo sterk gejaagd worden, dat de Steuren zig boven 't Water verheffen, en wel gemeenlyk niet Schoolswyze of nevens elkander, maar agter elkander in eene Linie; zo dat de een in de Staart van den anderen byt, en dit doetze dikwils aanzien voor den grooten Zee-Slang of Zee-Worm, waar van hier voor gesproken is (*).

„ De Steur wordt somwylen in een Salmnet gevangen of met een Soort van Harpoenen, die men *Skottel* noemt, geschooten. Het Vleesch dat door en door met Vet doorgroeid is, en van eenigen twee Tonnen vullen kan, wordt ingezouten en van de Boeren met smaak gegeten. Men snydt het ook riemswyze in de langte en maakt 'er *Rekel* van. De Salmsteur is de vetste en zyn Kop alleen kan somtyds een Ton Thraan geeven. Deeze Soort van Steuren zyn groote Roofvisschen, verdienende deswegens zo wel den naam van *Accipenser*, als de Havikken, dien van *Accipiter*. Daarentegen wordt alhier, hoewel zelden, een Soort van Visch gevangen, die wel den zelfden naam voert, doch in 't geheel

(*) Zie bladz. 265.

„ heel niet vraatagtig is, hebbende zelfs ook „ Tanden in de Bek en leevende alleenlyk „ van Slym, dat zy op den Grond der Zee, „ waar langs zy heenen ſtryken, al likkende „ inzuigen, en in de verſche Rivieren of Stroo„ men, daar zy, even als de Salm, opzwem„ men, worden zy vet." III. AFDEEL. XVIII. HOOFD. STUK.

De Steur heeft een groote kragt in 't Water, en zelfs op 't Land, wanneer zyn Buik ergens op ruſt. Met éénen Slag van de Staart velt hy den ſterkſten Karel, indien deze van hem geraakt wordt, en breekt dikke Stokken. Men heeft zig zelfs verbeeld, Vuur te zien ſpringen uit Steenen, daar hy tegen aan ſloeg. Dit maakt, dat de Viſſchers hem met voorzigtigheid behandelen, op dat hy hun de Beenen niet aan ſtukken ſlaa. Door de Netten ſchiet hy dikwils heen, gelyk de Snoek, en met den Hoek is hy niet wel te vangen, inzonderheid groot zynde. Als de Viſſchers 'er een op 't Land hebben, tragten zy hem om te kantelen en ligten den Kop op, of binden hem de Staart aan den Kop vaſt, zo dat de Viſch als een halven Cirkel maakt, in welk poſtuur menze op een Kar, op een Paard of Ezel, en die niet groot zyn op de Rug van een Man vervoert.

De Viſſchery van de Steur met Schakels of Zetnetten, begint by Bourdeaux in February, en duurt tot in July en Auguſtus, of zelfs laater, naar het Saizoen. Het Net, dat ſomtyds de langte heeft van over de honderd Vademen, Steur-Vangſt te Bourdeaux.

 wordt

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

wordt aan Stokken vast gemaakt, dwars van den Oever af, en dus blyven 'er de Steuren, genaamd *Creacs*, by het op- of afzwemmen van de Rivier, in zitten. Men vangtze ook wel midden in de Rivier, met een Zegen of Sleepnet, dat van agteren een Zak heeft, en door twee Schuitjes, aan ieder end één, waar in vier of vyf Man zyn, roeijende tegen den Stroom, welken het Ty veroorzaakt, wordt voortgesleept. Zo zy, op de eene of andere manier, eenige Steuren gevangen hebben, doen zy dezelven een Touw door het Kieuwgat, uitkomende tot den Bek of Keel, en houdenze dus in 't Leven, tot dat ze 'er een genoegzaame veelheid van hebben, om die naar de Stad ter Markt te brengen. Dit laatste geschiedt dikwils door één Visscher, terwyl de anderen voortgaan met de Visschery. Agt Dagen kan de Steur, in 't Water, levendig gehouden worden.

Het weinige Voedzel dat deeze Visch nuttigt, heeft het tot een Spreekwoord gemaakt: *hy leeft zo sober als een Steur.* Ondertusschen is het niet alleen valsch, dat zy van de Lugt, maar ook, dat zy van enkel Slym leeven. De Heer GRONOVIUS heeft, in de Maag van een Steur, verteerde Garnaalen en kleine Platvischjes gevonden. STELLERUS merkt ten opzigt van de Voortteeling aan, dat deeze Visch onder de Kuitschietende behoort, hebbende het Lyf tot de Paaring onbekwaam, geen Teeldeelen uitwen-

wendig en zelfs geen Lyfmoeder (*). LINNÆUS, ondertusschen, zegt, dat de Steur, even als de Lampreijen, levendige Jongen ter wereld brenge.

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK. Gestalte.

Aangaande de Gestalte en Ingewanden van den Steur, geeft de Heer GRONOVIUS een omstandige Beschryving (†), doch tot bekorting zal ik hier alleen bybrengen wat ARTEDI aantekent. De Buik is plat, de Huid ruuwagtig, de Oogkringen hebben een Zilverglans. Vyf ryën zyn 'er van Stekelige Knobbels, een midden op de Rug, twee aan de beide Zyden, uit een verschillend getal van Knobbeltjes bestaande. Bovendien heeft hy twee Knobbeltjes onder de Navel, midden op den Buik. De Bek is lang, plat en scherp; de Neusgaten zyn, aan beide zyden, dubbeld. Vier Vezelen heeft hy aan den tip van de Onderkaak. De Borstvinnen zyn met een sterk Been, aan 't voorste deel, gewapend: de Buikvinnen staan by de Navel. De middelste Aarsvin is tusschen de Navel en 't begin van de Staart geplaatst. Hy heeft maar ééne Rugvin. De Staartvin is in tweeën verdeeld, waar van het bovenste deel langst. Veel Byhangzels zyn 'er aan den Uitgang van de Rob, gelyk in de Lampreijen. Het Lugtblaasje is niet dubbeld. De Darmen zyn eens omgeslagen. De Ruggegraat is onverdeeld.

Te

(*) *Nov. Comment. Petropol.* Tom III. p. 405.
(†) *Mus. Ichthyol.* Tom. II. Leid. 1756. p. 42.

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK. Gebruik.

Te verwonderen is 't, daar men onder de Romeinen den Steur zo hoog agtte, dat die, ten tyde van SEVERUS, door gekranste Dienaars, met een Speelman voor uit, ten Gastmaale werdt aangebragt; dat dezelve hedendaags zo weinig Smaaks vindt, by Luiden van Vermogen. In Engeland egter houdt men veel van Mooten die gezouten of ingelegd zyn; gelykerwys de Steur in menigte, te Geertruidenberg, wordt toegemaakt. In Vrankryk en Italie, daar deeze Visch een groote Versnapering in de Vasten uitlevert, worden 'er veelerley Geregten van toebereid. Aan 't Spit gebraden of gestoofd, smaakt het zeer naar Kalfsvleesch; doch het is een zwaare Spyze, en zweemt, in de Verteering, meer naar Varkens-Vleesch of Spek. Men rekent dat de Zee-Steur, die in diep Water gevangen wordt, ten dien opzigte beter dan de Rivier-Steur zy. Zyn Ruggegraat of Krip, in de Zon gedroogd, is zeer lekker. In de Geneeskonst werdt van de Beenderen weleer gebruik gemaakt, als een openend Middel, dienstig tegen de Pynen en Verstyvingen, die uit Koude ontstaan; als ook tegen 't Graveel.

II. *Ruthenus.* Russische.

(2) *Steur met vier Baardjes en vyftien Rugschubben.*

Deze

(*) Acipenser Cirris quatuor, Squamis Dorsalibus quindecim. *Mus. Ad. Frid.* I. p. 54. Tab. XXVII. f. 2. & Tab. XXVIII. f. 1. Acipenser Ordinibus quinque Squamarum Osseatum, intermedio Officulis quindecim. *Faun. Suec.* 272.

Deeze Soort van Steur, die *Sterlett* genoemd wordt, onthoudt zig in het *Meller-Meir*, daar Stokholm aan gelegen is; zynde op bevel van Koning FREDERIK den I. uit Rusland overgebragt en daar in geplant. Men kan, derhalve, niet twyfelen, of deeze Steur is uit Rusland oorſpronglyk, ſchoon de Heer PONTOPPIDANS 'er zynen Steur mede vergelykt, die voor eenige Jaaren in *Norfiord*, by Bergen in Noorwegen, gevangen werdt, en dien hy in zyne Verzameling van de zeldzaame Visſchen van dit Land bewaarde (*).

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Dezelve, zegt hy, is byna vier Ellen lang. De Kop zweemt, in 't aanzien, naar een Snoeks Kop, doch in plaats van Bek heeft die een Snoet, met daar aan hangende Vezelen. In 't midden, onder den Kop, vindt men, gelyk in de Haaijen, den Bek, doch van een andere gedaante: want dezelve is volkomen rond en zo groot als een maatige Appel. Het Lyf is bekleed met ongemeen groote Schubben of liever Schilden, die dik en Beenig zyn, vier-en-zeſtig in getal, ieder zo groot als een Ryksdaalder, doch langwerpig en hoekig. Zy leggen in vyf ryën, twee wederzyds en eene op de Rug. Van Vinnen en Staart gelykt hy zeer naar een Haay. De Kaaken zyn taamelyk wyd, en, als gezegd is, Tandeloos, doch met

(*) Naturl. Hiſt. von Norwegen. II. Th. bl. 290.

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

met zeer dikke Kraakbeenen zeer wel beſchut. Men ziet daar uit, (merkt de Biſſchop aan,) hoe wyslyk God de Heer een verſcheiderley Geſtalte aan de Schepzelen, naar hunne behoeften, heeft toegevoegd.

De Ruſſiſche Steur, die van den Heer GMELIN beſchreeven wordt, heeft vyf ryën van Beentjes op de Huid, maar de middelſte ry alleen, die ongevaar uit vyftien Beentjes beſtaat, is hoekig: dewyl ieder Schub daar van in gedaante een Zadel gelykt, verheffende zig in de langte, over 't midden van de geheele Rug, met een dun, ſnydend Uitſteekzel, en van agteren Haakswys uitloopende. De zydelingſe Beentjes, als ook die van den Buik, zyn Ruitagtig en nagenoeg plat, bevattende ieder ry op de Zyden byna zestig Beentjes, en die aan den Buik tien en elf. LINNÆUS twyfelt of het ook de tweede en Dantziger Steur van KLEIN zy (*).

Italiaanſche. De Ouden hebben gewag gemaakt van eenen *Attilus*, hedendaags by de Italiaanen *Adella* en *Adona* genaamd, welken men geloofde aan de Rivier de Po byzonderlyk eigen te zyn. „De „*Attilus* in de Po, door weinig beweeging „vet wordende, groeit ſomtyds tot de zwaar„te van duizend Ponden, zegt PLINIUS, en „wordt dan gevangen met een Hoek die aan

„een

(*) *Faun. Suec.* p. 102. & *forte* Sturio alter Gedanenſis. KLEIN *Piſc. Miſſ.* IV. p. 13. T. 1.

„ een Ketting is, en niet dan door Jok-Ossen „ uit het Water opgehaald. CALCAGUINUS, die zulk een Visch gezien hadt, toont in een Brief aan RONDELETIUS, in welke opzigten dezelve van den *Sturio* verschille. „Deeze laatste, „ zegt hy, is een Zee-Visch, welke zelden „ driehonderd Ponden haalt, en die ander groeit „ zo verbaazende: ook werpt hy Jaarlyks de „ Doornen af, welken de *Sturio* altyd behoudt. „ Zyn Vleesch is week en onsmaakelyk: hy „ heeft den Bek veel grooter dan de *Sturio*, de „ Snoet niet opgewipt, noch zo breed, maar „ bykans spits uitloopende. De Kleur van den „ *Attilus* is, op de Rug, witagtig en Wollig, „ die van den *Sturio* trekt naar het Zeegroen."

III. AFDEEL. XVIII. HOOFD-STUK.

Moronna.

Volgens BELLONIUS geeven de Steuren alom groot voordeel, doch inzonderheid op de Zwarte Zee, waar in zy uit de Middellandsche Zee komen, en dus vangt men 'er een groote menigte aan den Mond van de Don, in dat Meir, waar aan Asof legt. Na dezelven overlangs opgesneeden en gezouten te hebben, worden zy aan Stokken opgehangen om door de Zonneschyn te droogen, en in Griekenland met hunne Vaartuigen terug gekomen zynde, verkoopen zy zo wel de versche, als gedroogde Steur, aan de Ingezetenen. Men noemt de versche Steur aldaar *Xirichi* en de ingelegde *Moronna*, die men voert tot in Italie, alwaar zy *Spinalia* of *Schenalia* geheten wordt. 't Is inderdaad de Ruggraat van den Steur, en dee-

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK

ze Zoute Visch is daar zo gemeen, als by ons de Pekelharing. De Jooden, egter, eetenze niet, om dat de Steur, eigentlyk gesproken, geen Schubben heeft.

Kaviaar.

Bovendien houden de Visschers hun Zout altoos gereed, om de Kuit van deezen Visch in te leggen, die dan, door geheel Europa, vertierd wordt onder den naam van *Kaviaar*. De eigentlyk naam van deeze Versnapering schynt *Cavear* te zyn, doch by verbastering wordt het ook *Cavia*, *Caviat*, *Caviac* en *Casial* uitgesproken. Men noemt het, in 't Latyn, *Garum*. De Wyfjes alleen leveren deeze zelfstandigheid uit, en men wil dat maar ééne Soort van Steur daar toe dienstig zy. Omtrent de bereiding daar van vind ik het volgende aangemerkt.

Men neemt de Kuit van Steur, en na zekere Peesagtige Vezelen, die 'er in verspreid zyn, daar uit gedaan te hebben, wordt dezelve in Azyn of witte Wyn gewasschen; op een Tafel uitgespreid en gedroogd; vervolgens in een Vat gedaan en met Zout bedekt. Na eenigen tyd gestaan te hebben, kneedt en vergruist menze met de Hand alleen, zonder eenig Werktuig, en doetze in een Zak, waar in zy opgehangen wordt, om uit te druipen, en vervolgens in Potten geperst, die van onderen een gat hebben, om 'er al het Vogt uit te krygen: waarna menze tot Verzending in Tonnetjes pakt. 't Schynt my egter toe, dat de Russische gerookt worde, dewyl de Kleur en Smaak dit

aan

aanwyſt. Sommigen zeggen dat zy de Kleur van groene Zeep heeft, en de gemelde krygt die Kleur, als zy toegemaakt wordt met Olie en Azyn. Over de Smaak wordt zeer verſchillende geoordeeld.

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

(3) *Steur met vier Baardjes, het Lyf naakt.*

III. *Huſo.* Huizenblas-Viſch.

Onder de Steuren is 'er een, die van de Duitſchers *Huſo*, *Huſen* of *Hauſen* genoemd wordt, wegens zyne verbaazende grootte, waar door hy, als 't ware, naar een Huis gelykt. Hier van ſchynt de naam van *Huizenblas*, dien wy gebruiken voor het Lym, daar van gemaakt, afkomſtig te zyn, en deswegens geeven 'er de Italiaanen den naam aan van *Copſo* of *Colpeſche*, dat is Lymviſch, of ook *Collano*. De Naamen van *Barbotta* of *Moronna*, ſchynen niet in 't byzonder op deezen toepaſſelyk.

Veelen twyfelen zeer, of dit wel een byzondere Soort van Steur zy: te meer, om dat het Kenmerk van een naakt Lighaam zonder Knobbels te hebben, daar ARTEDI hem door onderſcheiden heeft, op de gewoone Steuren zelfs toepaſſelyk is. Sommigen merken aan, dat deeze Viſch jaarlyks zyne Knobbels afwerpt en weder nieuwe krygt: anderen, dat hyze in de Ouderdom geheel verlieze. Het getal van agt Baard-

(3) Acipenſer Cirris quatuor ? Corpore nudo. *Syſt. Nat.* X. Acipenſer tuberculis carens. ART. *Gen.* 65. *Syn.* 92.

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Baardjes aan den Bek, dat 'er sommigen aan toeschryven, is onzeker. Derhalve houden wy hem, met RAY, slegts voor een grooten Steur, die eenigermaate verschilt naar de Rivieren, waar in hy zig onthoudt. De voorgemelde *Attilus*, de *Antacéus* van ELIANUS, de *Mario* van PLINIUS, zouden altemaal deezen Visch kunnen betekenen, die van eenigen *Exos* genoemd wordt, om dat hy Beenloos is.

Hy komt voor op den Donau en in de groote Rivieren van Rusland, alwaar men hem, somtyds, over de vyftig Voeten lang en by de twintig Voeten dik, ontmoet (*). Met regt mag hy dan by een Huis worden vergeleeken, of liever by een Walvisch. De zodanigen noemen de Moskovieters *Nelmo*. In Walachie, aan den Mond van den Donau, is in de Winter een groote Visschery van zulke Steuren, waar van men te Weenen 'er gemeenlyk des Vrydags, in dat Saizoen, wel vyftig of zestig, ja somtyds wel honderd, ter Markt brengt. De minsten weegen vyftig en sommigen verscheide honderd Ponden. In 't jaar 1732 werdt, op den Donau in Hongarie, een Steur gevangen van vyf en een half Elle lang en byna drie Ellen dik, weegende over de negenhonderd Ponden (†).

Het

(*) *Hedend. Hist.* of *Tegenw. St. van alle Volkeren.* VII. D. bl. 543.

(†) *Europ. Merc.* 1732. I. D. bl. 249.

Het ſterkſte van die Viſſchery heeft plaats in November en December. De Viſch heeft zyn loop uit de Zee in de Rivieren, gelyk de Salm, en zwemt by Schoolen. De Viſſchers, aan den Donau, ſchieten met een Harpoen de Steuren, terwyl dezelven aan den Oever ſlaapen: die van de Po vangenze op de volgende manier. Een Steur vernomen hebbende, begeeven zy zig in drie of vier Schuiten, en dryven hem zagtelyk naar den Oever, naby welken zynde, zy eensklaps een groot geraas maaken, 't welk den Viſch dermaate verſchrikken doet, dat hy op 't drooge loopt en dus met gemak gevangen wordt. GESNERUS ſchryft, dat de Viſſchers hem, door 't gebruik van Schalmeijen of ander klinkend Tuig, naar den Oever lokken. III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

De *Nelmo* houdt men voor den lekkerſten Viſch van Rusland. Zyn Vleeſch egter, verſch zynde, is laf, Lymig en Smaakeloos, doch ingezouten zynde wordt het een groote verſnapering. Van de Kuit maakt men Kaviaar, en het Leder van de Huid is voortreffelyk tot Wagen-zeelen. 't Voornaamſte gebruik egter, dat men van den *Huſo* heeft, beſtaat in het Viſchlym, in 't Griekſch *Ichthyocolla* genaamd, in 't Franſch *Colle de Poiſſon*, en by ons Huizenblas.

't Huizenblas.

Dit Lym heeft een witagtige zelfſtandigheid, die een weinig naar 't geele trekt; geen Reuk en weinig Smaak. Men maakt het van de Huid,

 de

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

de Ingewanden, de Rob, de Vinnen, Staart en Lugtblaas van den Visch, op de volgende wyze. Alle deeze deelen aan ſtukken geſneeden zynde, laat menze weeken in een genoegzaame veelheid van warm Water, en vervolgens met weinig Vuur kooken, tot dat zy geheel ontbonden en een Pap geworden zyn. Deeze Pap op zekere Raamen, daar toe gemaakt, uitgeſpreid zynde, wordt door 't droogen als een Soort van Parkement, en byna droog zynde rolt menze gemeenlyk op tot Koorden, waar aan de gedaante, die men wil, gegeven wordt.

Gebruik.

Het meeſte Huizenblas, dat men in Europa heeft, komt uit Moskovie. Hoe dunner, witter en doorſchynender het zy, hoe beter. Het moet ook droog bewaard worden; anders verrot het ligt, of wordt van de Wormen opgegeten. 't Is bekend, dat de Wynkoopers 'er veel gebruik van maaken, om Wyn, die troebel is, te klaaren. Ten dien einde laaten zy 'er een genoegzaame veelheid van in Wyn ontbinden, en dan werpen zy dit mengzel in de Ton met Wyn, 't welk een Vlies daar op maakt, dat, allengs naar beneden zakkende, alle grove deelen met zig neemt. Hier kan men dan zeggen, dat de Teems door het Vogt loopt en niet het Vogt door de Teems. Bovendien maakt men van de Viſchlym gebruik om glans te geeven aan Zyden Linten, om het Gaas wit te maaken, om valſche Paarlen te bereiden,

en tot veelerley andere Handwerks-Konſten. Men ontbindtze met Suiker in Water, en herkooktze tot een Soort van geele doorſchynende Lym, die men in de Mond week maakt om Papier aan elkander te hechten. De Tekenaars maaken daar van gebruik, onder den naam van Mondlym.

III. AFDEEL, XVIII. HOOFDSTUK.

In de Geneeskunde kan men, van het Huizenblas, een dergelyken dienſt hebben als van de Arabiſche Gom. Dus wordt het met reden aangepreezen tegen Verzweeringen van de Keel, Borſtkwaalen en de Roode Loop. Men heeft 'er Koekjes van gemaakt, tegen het Bloedſpuwen. Meeſt, egter, is het in gebuik, onder de Ingrediënten van Kleefpleiſters, gelyk het dus komt in 't *Diachylon magnum* van de Apotheek van Parys. In de *Pharmacopœa Bateana* vindt men 't Voorſchrift der Bereiding van een *Gelatina Ichthyocollæ* of Lil van Huizenblas.

(4) *Steur met twee Baardjes.*

IV. *Plecoſtomus.* Plooy-Bek.

Deezen Surinaamſchen Viſch noemt GRONOVIUS *Plecoſtomus*, miſſchien wegens de geplooidheid van het Vel aan den Bek. Zyn Wel-Edele geeft dien naam aan een Geſlagt, waar in ſommigen éénvlerkig, anderen tweevlerkig zyn. Onder de laatſten behoort deeze, waar van LIN-

NÆUS

(4) Acipenſer Cirris duobus. *Muſ. Ad. Frid.* I. p 55. Tab. XXVIII. f. 4. Plecoſtomus Dorſo dipterygio, Cirris duobus, Caudâ bifurcâ. GRON. *Muſ.* I. N. 67. Tab. III. f. 1, 2.

III. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

NÆUS ook, in 't Kabinet des Konings van Sweeden, de Afbeelding geeft. Het zoude de *Guacari* der Brafiliaanen zyn, waar van MARCGRAAF gewaagt.

Plooy-Bek.

De Kop van deezen Vifch is platagtig, van onderen vlak, daar de Bek is, gelyk in de Haaijen. De gaaping van den Bek is naauw, en heeft van onderen een Vouw of Plooy, die een halven Cirkel maakt, en een Baardje, dat vry kort is, aan ieder zyde. Aan de Borftvinnen ziet men zeer kleine openingen der Kieuwen. Het geheele Lyf, behalve den Buik, is met harde, Beenagtige, gedoornde, Blaadjes bedekt, die voor Schubben dienen. De Rugvin heeft agt Beentjes: de Borftvinnen hebben 'er ieder zeven, waar van het eerfte zeer fterk en doornagtig fcherp, de anderen zagt en buigzaam zyn. De Buikvinnen hebben zes, de Aarsvin vyf Beentjes. De tweede Rugvin beftaat uit een enkelen fpitfen Stekel: de Staartvin uit twaalf Beentjes, zynde de Staart diep gevorkt.

Ik vind, dat men de langte van het Lyf rekent drie Oncen en agt Liniën en de breedte op 't meefte byna agt Liniën (*). De langte van deezen Vifch wordt door den Heer GRONOVIUS gefteld op: – 7 – 3, dat ik voor 7 Duim en 3 Liniën had aangezien. Welk een Langte-Maat by ons een Once zy, is my onbekend.

(*) SEBA *Thes.* Vol. III. p 87. N. 11.

BLAD-

BLADWYZER

DER

DIEREN VAN BEIDERLEY LEVEN.

Voor de getallen zyn de Lettertjes *f* geplaatst, die aanduiden, dat dezelven tot de Bladzyden van het VI. Stuk deezer Natuurlyke Historie behooren.

A.

Adders. . *f.* 326
Afgod der Negeren. *f.* 320
Agamma-Haagdis. . *f.* 96
Ameira-Haagdis. . *f.* 121
Anolis-Haagdis. . *f.* 123
Arend-Visch. . *f.* 473
Argus-Slang. . *f.* 415
Aspic. . . *f.* 365
Aspis-Slang. *f.* 335, 341, 365

B.

Balans-Visch. . *f.* 495
Basiliskus. . *f.* 165
Bel-Slang. . *f.* 290
Berg-Slang. . *f.* 324, 338
Biceps-Slang. . *f.* 425
Blaas-Kikvorsch. . *f.* 259
Blaauwhaay. . *f.* 509
Blindslangen. . *f.* 436
Blindslang. . *f.* 426
Bonte Haay. . *f.* 505
Bonte Pad. . *f.* 231
Boomdraak. . *f.* 73, 165
Boom-Kikvorsch. . *f.* 255
Boomslang. . *f.* 317, 371
Brilslang. . *f.* 387
Buffels-Slang. . *f.* 321

C.

Cecilia-Slang. *f.* 426, 432, 435
Cobella-Slangetjes. . *f.* 368
Cobras de Cabelo. . *f.* 387

D.

Dik-Kop Schildpad. . *f.* 31
Dipsas-Slang. . *f.* 403
Donderpaddetjes. . *f.* 247
Doornhaay. . *f.* 486
Draadslang. . *f.* 410
Draakje. . *f.* 68
Draaken. . *f.* 61

E.

Eenhoorn-Visch. . *f.* 537
Esculapius-Slang. *f.* 383, 411
Europische Adder. . *f.* 341
EuropischeHaagdis. *f.* 124, 160
Europische Slang. . *f.* 375
Egyptische Adder. . *f.* 327

G.

Gedoornde Haagdis. *f.* 116
Gedoornde Roch. . *f.* 479
Geelhaay. . *f.* 526

Ge-

Gehoornde Pad. . f. 233
Gekko. . f. 152
Geringde Biceps-Slang. f. 430
Gestaarte Kikvorschen. f. 240
Gladde Haay. . f. 516
Gladde Roch. . f. 464
Groene Haagdis. . f. 124

H.

HAAGDISSEN. . f. 76
Haag- of Hey-Aalen. f. 379
Haagslang. . f. 328
Haanvisch. . f. 526
HAAYEN. . f. 485
Haay-Man. . f. 509
Haay-Roch. . f. 483
Haay-Wyf. . f. 515
Haringsteur. . f. 544
Haviksbek-Schildpad. f. 31
Hondvisch. . f. 499
Hoornbek Slang. f. 319
Hoornslang. . f. 420
Hoosenbek. . f. 530
Huizenblas-Visch. . f. 553

I.

Jackje. . . f. 236
Jonas-Haay. . f. 510
Jood-Visch. . f. 495
Juffer-Slang. . f. 339
Juffer-Visch. . f. 527

K.

Kaard-Roch. . f. 470
Kameleon. . f. 131
Karet-Schildpad. . f. 33
Katvisch. . f. 507, 505.
Kayman. . f. 86
Kemphaantje. Haagdis. f. 174
Kieuw-Worm. f. 449
KIKVORSCHEN. . f. 187
Kikvorsch-Visch. . f. 537
Knyper-Slang. . f. 319
Konings-Slang. . f. 321
Koninginne-Slang f. 370
Koningin der Slangen. f. 400
Koraalslang. . f. 398
Kraakbeen-Visschen. f. 440
Krampvisch. . f. 453
Krokodil. . f. 77
Kroosvischje. . f. 538
Krop-Haagdis. . f. 168
Kruishaay. . f. 495

L.

LAMPREIJEN. . f. 439
Land-Kikvorsch. . f. 242
Land Krokodil. f. 96, 117.
Landpad. . f. 210, 216
Land-Salamander. f. 143
Land-Schildpad. . f. 40
Land-Schink. . f. 182
Leguaan. . f. 168
Lel-Snoet Visch. . f. 527
Leviathan. . f. 79
Lymvisch. . f. 553

M.

St. Maartens-Kikvorsch. f. 255
Makreelsteur. . f. 544
Meer-Engel. . f. 493
Monnik-Visch. . f. 493
Muskus-Kat. Haay. . f. 507

N.

Negen-Oog. . f. 444
Nyl-Haagdis. . f. 176

O.

Oostindische Adder. f. 356

P.

P.

Paard-Haay. . f. 515
Pad. . f. 194
Padagtige Salamander. f. 159
Pad-Vifch. . f. 473, 539
Pakhaay. . f. 493
Petola-Slangen. f. 405
Plooy-Bek. . f. 557
Pipa, Surinaamfche Pad. f. 187
Prik of Negen-oog. f. 444
Pylflang. . f. 370, 395
Pylftaart. . . f. 476

R.

Ratelslangen. f. 290
Reus-Slang. . f. 270
Ringflang. . f. 375
Rivier-Lamprey . f. 444
Rivier-Schildpad. . f. 36
Rochen. . f. 453
Robyn Keel Haagdis. f. 179
Rondbuikige Haagdis. f. 159
Rottevanger Slang. f. 408
Rot-Vifch. . f. 474
Ruuwe Haay. . f. 498

S.

Salamander. f. 94, 101, 143.
Salamander Haagdis. f. 175
Salmfteur. . f. 543, 544.
Sambia-Vifch. . f. 539
Sauvegarde. . f 98
Schelflang. . f. 309
Schelvis-Steur. . f. 544
Scherprug-Haagdis. f. 96
Scherpfnoet-Roch. f. 466
Schilddraager-Haagdis. f. 97
Schildpadden. . f. 12
Schildpad-Slang. . f. 323
Schink. . . f. 156
Schoerhaay. . f. 493
Schophaay. . f. 496
Seps. Haagdis. . f. 129
Serpenten. . f. 315
Siddervifch. . f. 454
Slangen. . f. 261, 415
Slang-Haagdis. . f. 184
Slinger-Staart Haagdis. f. 93
Slyk-Schildpad. . f. 37
Speerhaay. . f. 491
Spiegel-Roch. . f. 469
Spring-Slang. . f. 264
Spuit- of Pylflang. f. 395
Stekelige Roch. . f. 465
Stekelftaart Haagdis. f. 114
Sternhaay. . f. 508
Steuren. . . f. 540
Stinkende Pad. . f. 225
Stokflang. f. 316, 418, 424
Stompvifch. . f. 454
Strengelaar Slang. f. 334
Sweedfche Adder. f. 361
Syfelaar Slang. . f. 391

T.

Teguixim-Haagdis. f. 180
Trilroch. . f. 454
Tuin-Slang. . f. 325
Tweekoppen of tweehoofdige Slangen. f. 429
Tweepoot-Slang. f. 417
Tjerri tjerri-Slang. f. 398

V.

Veelhoofdige Draak. f. 73
Vipers. . f. 327, 341
Vifch-Kikvorfch. f. 235, 539
Viffchende Kikvorfch. f. 530
Vleet. f. 462
Vliegende Haagdis. f. 68
Vorfchen-Poppen. f. 247
Vorftelyke Haagdis. f. 100
Vuurpad. . f. 220

Vuur-Slang. . *f.* 318

W.

Water-Haagdis. *f.* 163
Water-Kikvorfch. *f.* 253
Water-Pad. . *f.* 206
Water Salamander. *f.* 94, 101
Water-Schildpad. *f.* 37
Waterflang . *f.* 325
Waterflangen. . *f.* 378
Water Vledermuis. *f.* 537
Witte Kikvorfch. *f.* 259
Worm Haagdis. *f.* 186
Wormflang. . *f.* 423

Z.

Zaag-Vifch. *f.* 521
Zand-Adder. . *f.* 335
Zee-Aap. . *f.* 502
Zee-Arend. . *f.* 473
ZEE-DRAAKEN. *f.* 524
ZEE-DUIVELEN. *f.* 529
Zee Engel. . *f.* 492
Zee-Haagdis. *f.* 156
Zee-Hond. . *f.* 499
Zee Kikvorfch. *f.* 231, 537
Zee-Lamprey. *f.* 441
Zee-Muizen. . *f.* 464
Zee-Paard. . *f.* 499
Zee-Pad. *f.* 537, 539
Zee-Rot. . *f.* 526
Zee-Schildpad. *f.* 13
Zee-Slang of Zee-Worm. *f.* 265
Zee-Varken. . *f.* 490
Zee-Vos. . *f.* 502
Zwarte Haay. *f.* 503
Zweepflang. *f.* 406

De BOEKBINDER moet de Plaaten dus inzetten.

PLAAT L.	tegenover Bladz.	31
. . . LI.	— — —	93
. . . LII.	— — —	165
. . . LIII.	— — —	203
. . . LIV.	— — —	291
. . . LV.	— — —	327
. . . LVI.	— — —	453

Bladz. 9. Reg. 9. Voor 115. Lees 105.

By den Uitgever van dit Werk is thans van de Persse gekomen het *Derde Deels Tweede Stukje* van de UITGELEZEN NATUURKUNDIGE OF FILOSOOFISCHE VERHANDELINGEN, inhoudende de volgende Stukken:

VII. Uittrekzel van eene Verhandeling over het Koraal, bevattende Nieuwe Ontdekkingen omtrent het zelve en andere Steenige, Hout- of Hoorn- en Sponsachtige Voortbrengzelen der Zee, gedaan, door den Heere de PEISSONEL, Med. Doct. en Correspondent van de Kon. Academie der Wetenschappen te Parys enz., op het Eiland Guadeloupe en op de Kust van Barbaryen.

VIII. Scheid- en Geneeskundige Proefnemingen omtrent den Orientaalschen Bezoar, om aan te toonen, dat dezelve die Krachten niet heeft, welken 'er gemeenlyk aan toegeschreven worden, door Dr. F. SLARE, Lid van het Collegie der Geneesheeren en van de Koninglyke Societeit te Londen.

IX. Waarnemingen betreffende Suiker, Honig en ondere Zoete Dingen, inzonderheid omtrent drie Menschen, die een groote Veelheid van Suiker gebruikt en ongemeen gezond geleefd hadden, door den zelfden Heere Dr. F. SLARE.

X. Aanmerkingen omtrent het Wiegen der Kinderen, om ze te doen slapen, en Nuttigheid van die Oefening, door den Heere J. Z. PLATNER, Hoogleeraar in de Genees- en Heelkunde te Leipzich.

XI. Bericht aangaande den naauwkeurigen Tydmeter, of het Uurwerk, dat op Zee in geregelde beweging blyft, door Mr. HARRISON, te Londen, en van de Proeven daaromtrent genomen; waar in tevens aangetoond wordt dat, in Vrankryk, door Mr. SULLY, reeds in den jare 1724, en dus vroeger dan door *Harrison*, een diergelyk Uurwerk is uitgevonden; en Afbeelding van dit Werktuig.

XII. Beschryving van het Schuimbeestje, dat meest aan alle Planten en Boomen in een wit Schuim leest.

XIII. Proefnemingen om de Hoogte te ontdekken, tot welken men de Vuurpylen kan doen opstygen, en op welk een afstand derzelver Licht zichtbaar zy.

XIV. Nieuwe Uitvinding van Broeibakken of Trekkassen, die verwarmd worden door den Damp of Waassem van Kookend Water, met eene Afbeelding hoe die uitvinding in 't werk gesteld kan worden.

XV. Waarnemingen omtrent de Luchtsgesteldheid en zwaare Koude van 't jaar 1740, te Upsal, in Zweden, door den Heere Prof. ANDREAS CELSIUS.

Men weet dat, voor ruim twintig jaren, by den Boekverkooper *Is. Tirion*, Vyf Stukjes van dit Werk zyn uitgegeven, die, tot op heden toe, onvervolgd en zonder een algemeenen Bladwyzer op dezelven, zyn gebleven. Om dit gebrek te herstellen heeft de Boekverkooper *F. Houttuyn*, onlangs het zoogenoemde Recht der Copye en de overige Exemplaren van dat Werk gekocht hebbende, geoordeeld nog een Stukje van het zelve te moeten uitgeven, 't welk het bovengemelde is; waar by hy heeft doen voegen een ALGEMEEN REGISTER op dit Werk, ten einde de Liefhebbers der Natuurkundige Wetenschappen gelegenheid mogten hebben van hun Werk te kunnen laten inbinden, en 'er gebruik van te maken, door het gemakkelyk opzoeken der onderscheide Zaken, welken 'er in voorkomen. Dus is dit Werk, in III volkomen Deelen, nu by hem *F. Houttuyn* te bekomen voor de somme van *f* 6:-

Men vind in de gemelde vyf Stukjes, behalven twee *Verhandelingen over de Nuttigheid der Filozoofie*, de volgende Stukken over de

NATUURKUNDE.

Onderzoek der Oorzaken, waar door de Deelen van een Lighaam te zamen hangen.

Verhandeling van den Heere Prof. J. LULOFS over het Noorderlicht; en Aanmerkingen van deezen Heere over de Krachten der bewogen Lighamen.

Bedenkingen van den Heere A. MARCEL, over het Wapenen der Zeilſtenen; over de Magnetiſche Kracht van zeker zwart Zand; en hoe aan Yzer en Staal, zonder den Zeilſteen, deze Kracht medegedeeld kan worden.

Verhandeling van Dr. J. T. DESAGULIERS over de Dampen, die de Wolken maken, en het nederdalen van den Regen; over de terugkaatſende Verrekykers; en over een middel voor Byzienden om Verrekykers zonder Oogglazen te gebruiken.

Beſchryving van een nieuw Octant om Hoogte op Zee te nemen.

Brief van den Heere DU FAY over de Electriciteit.

Aanmerkingen van den Heere M. MARTENS over de Krachten der Vrybewoogen Lighamen.

Natuurkundige Proeven, rakende noodzaaklyke Onderrichtingen voor de genen, die lange Reizen ter Zee ondernemen, door ST. HALES.

Redenkundige Verhandelingen over het Weder, door Dr. J. POINTER; en Waarnemingen over het Weder, den Barometer, Thermometer en de in zwang gaande Ziekten, voor den jaare 1729-1732, door den Heere P. v. MUSSCHENBROEK, te Utrecht; van den Heere N. CYRILLUS, te Napels, in den jare 1732; en van den Heere J. NOPPE, op den Huize Zwanenburg, in de jaren 1738, 1739, 1740 en 1741 gedaan.

NATUURLYKE HISTORIE.

Wysgeerige Verhandelingen van de Werken der Natuur, door den Heere R. BRADLEY.

ST. HALES, Weegkundige Proeven omtrent de Planten; Proeven omtrent den Steen in de Nieren en Blaas; en omtrent den Loop van het Bloed in de Dieren.

Aanmerkingen over de *Betooverende Kracht der Ratelſlangen* door H. SLOANE; en over de *vergiftige Kracht van het Kruid Monnikskap*, door V. BACON.

Beſchryving van een vreemd Schepzel, in 't Weſten van Engeland gevangen, door den Heere J. S. CENTEN.

Ontleding van het Wyfje van een Bever, en bericht van het Bevergeil.

Oorſprong, Voortteling, Geſlachten en Huishouding der Byen, door den den Heere J. NETTIS.

Natuurlyke Hiſtorie der Motten, en Onderzoek van de Hulpmiddelen tegens dezelven, door den Heere REAUMUR.

Proeven om aan te toonen dat men, in Water, uit Bollen, Planten en Zaden, Bloemen in huis kan doen groeijen.

GENEES- EN SCHEIDKUNDE.

Liſt en Bedrog der Piskykeren ontdekt, door Dr. H. J. REGA.

Toevallen, op de Beet van een Dollen Hond gevolgd, door den Heere Dr. P. DE WIND; Genezing van eene Watervreeze door Dr. J. STEENWYK; en Proeven omtrent Dolle Honden met Kwik te werk geſteld.

Verhandeling over het Zinken en Dryven der Longen door Prof. J. DE GORTER, en bericht van de Schriften hier over uitgekomen.

Proefondervindingen omtrent het Kwikzilver door Prof. BOERHAVE.

Aanmerkingen over de *Poolſche Hairvlegt*, en over de *Spina Bifida*.

Verhaal van de vergiftige Eigenſchap van het enkele gediſtilleerde Water van Laurierkers-bladen, en Proeven aan Honden daaromtrent genomen.